

การศึกษาการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรม
ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
A STUDY OF DEVELOPMENT NARK MONASTERY TO
MEDITATION CENTER IN THE SCRIPTURE

พระมหาวิชัย ยติชโย (ฤทธิวีรุพห์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๑

**การศึกษาการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรม
ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา**

พระมหาวิชัย ยติชโย (ฤทธิวิรุพห์)

**วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๑
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)**

**A STUDY OF DEVELOPMENT NARK MONASTERY TO
MEDITATION CENTER IN THE SCRIPTURE**

PHRAMAHA WICHAI YATIJAYO (RITHWIRULE)

**A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF
THE REQUIREMENT FOR THE DEGREE OF
MASTER OF ARTS
(VIPASSANA MEDITATION)**

**GRADUATE SCHOOL
MAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY
BANGKOK, THAILAND.**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา วิทยาศาสตร์สุขภาพ

.....
(พระศรีสิทธิมนี)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ..... ประธานกรรมการ
(พระราชวรเวที)
..... กรรมการ
(พระพรหมโมลี)
..... กรรมการ
(รศ. ดร. วิชัย วงษ์ใหญ่)
..... กรรมการ
(ผศ. เวทย์ บรรณกรกุล)
..... กรรมการ
(นายนิมิตร โพธิพัฒน์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม)	ประธานกรรมการรศ.ดร.
วิชัย วงษ์ใหญ่	กรรมการ
ผศ.เวทย์ บรรณกรกุล	กรรมการ

ฉบับนี้เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	การศึกษาการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา
ชื่อผู้วิจัย	: พระมหาวิชัย ยติชโย (ฤทธิวิรุฬห์)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (วิปัสสนาภาวนา)
คณะกรรมการควบคุมสอบวิทยานิพนธ์	: พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม, ป.ธ.๕, Ph.D.) : รศ.ดร. วิชัย วงษ์ใหญ่ Ph.D. : ผศ. เวทย์ บรรณกรกุล ป.ธ.๕, พธ.บ.(เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง), ศษ.ม.
วันสำเร็จการศึกษา	: ๘ พฤษภาคม ๒๕๕๑

บทคัดย่อ

การศึกษาการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา วัดอุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบการจัดสำนักปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาระเบียบของวัดที่ มหาเถรสมาคมกำหนดให้เป็นวัดที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม และเพื่อศึกษารูปแบบ องค์ประกอบ และปัจจัยที่เหมาะสมในการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาและตามที่มหาเถรสมาคมกำหนด

งานวิจัยนี้ได้ศึกษาการปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา รูปแบบ องค์ประกอบ และปัจจัยที่ เหมาะสมของสำนักปฏิบัติธรรม นโยบายการพัฒนาวัด และการประเมินความสมบูรณ์ของการ พัฒนาวัด จึงประกอบด้วย สองระยะคือ ระยะแรก ใช้วิธีวิจัยเอกสาร การเก็บข้อมูลจากการ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกแบบเปิดและไม่ชี้นำ และการสังเกตวิเคราะห์สภาพ SWOT Analysis ทำ นโยบายและดำเนินงานตามแผน จนทำการวิจัยประเมินความก้าวหน้าของการพัฒนาแล้วทำการ แก้ไขปรับปรุงนโยบายวัดนาคและดำเนินงานต่อ ระยะที่สอง คือ ระยะของการประเมินรวม สรุปผลความสมบูรณ์ของการพัฒนาวัด โดยการใช้แบบสอบถาม และการสนทนากลุ่มผู้เข้าปฏิบัติ ธรรม จำนวน ๕๐ คน และวิเคราะห์ผล โดยใช้ CIPP Model และ SWOT Analysis โดยในขั้นตอนที่ สองนี้แสดงผลในรูปแบบการบรรยายเชิงพรรณนา

จากการศึกษาภายใต้ CIPPI Model และ SWOT Analysis พบว่า การพัฒนาวัดให้เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น จะต้องพิจารณาถึงปัจจัยสำคัญ ได้แก่ (๑) ความพร้อมในการพัฒนาของวัด คณะสงฆ์ ชุมชน (๒) การวางแผนพัฒนาวัดให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมจะต้องคำนึงถึงสถานที่(อวาส) ที่บิณฑบาต(โคจรคาม) อาหาร(โภชนะ) บรรยาการ(อตุ) ความพร้อมและความเข้าใจของบุคลากร(บุคคละ) (๓) ความชัดเจนในการกำหนดหลักสูตรและการกระบวนการอบรมที่ผู้มาปฏิบัติแล้วจะสามารถได้รับประโยชน์ รวมถึงนโยบายที่ชัดเจนในการพัฒนาวัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรม(ภัสสะ) (๔) การจัดทำแผนของโครงการจะต้องสนับสนุนการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบและมีความสอดคล้องในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (อิริยาบถ) (๕) ความศรัทธาและความเชื่อมั่นของผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อสำนักปฏิบัติธรรม

นอกจากนี้ผลจากการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า ทักษะคติของบุคคลภายนอกที่มีต่อการพัฒนาวัดและความร่วมมือร่วมแรงกันของสมาชิกในวัด เป็นปัจจัยความสนับสนุนที่สำคัญต่อความสำเร็จ

จากผลการวิจัย รูปแบบของสถานที่ที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม คือ สัปปายะ๑ ได้แก่ ๑. อวาสสัปปายะ ๒. โคจรสัปปายะ ๓. ภัสสสัปปายะ ๔. บุคคลสัปปายะ ๕. โภชนสัปปายะ ๖. อตุสัปปายะ ๗. อิริยาบถสัปปายะและมีกัลยาณมิตรเป็นเครื่องสนับสนุน วัดนาคมีคุณลักษณะสัปปายะ ๑ และกัลยาณมิตรซึ่งเป็นคุณลักษณะครบถ้วนดังในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด

หวังว่างานวิจัยนี้จะให้แง่คิดและอำนวยความสะดวกในการศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมของวัดต่างๆ ให้มีความสอดคล้องในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด ทั้งเป็นประโยชน์สำหรับท่านผู้สนใจและผู้มุ่งนำไปปฏิบัติสำหรับตนและผู้อื่นได้เป็นอย่างดีเพื่อความเข้าใจการปฏิบัติธรรม และการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน

Thesis Title : A Study of Nark Monastery Development to Meditation Center in the Scripture.

Researcher : Phramaha Wichai Yatijayo [Rithwirule]

Degree : Master of Arts. [Vipassana Meditation]

Thesis Supervisory Committee

: Phra Bhommoli [Somsak Upasamo] Pali IX, Ph.D.

: Assoc. Prof. Wichai Wongyai Ph.D.

: Assist. Prof. Wat Bunnakornkul Pali IX, M.A..

Date of Graduation : 8 May 2008

ABSTRACT

This study presents the Nark Monastery Development Model to Meditation Center in the Scripture. This participating qualitative and developed research aims to study the Meditation Center Management Model in the Scripture; Tipitaka, Atthakatha and other scripture concerned, to examine the regulation of monastery under the Sangka Committee to become the Meditation Center and to explore the management model, components and suitable factors of Nark Monastery to be an effectiveness Meditation Center in the Scripture, the Sangka Committee and International Buddhist office of the Buddhism.

Drawing from theoretical framework of meditation literature, aspects of Meditation Center Model, Monastery Management policy, and the evaluation of the completeness of Monastery development are investigated. The study contains two main phases. The first phase bases on documentary content analysis, in-depth interview from key informants, and SWOT Analysis. The analytical Formative evaluation results of the first phase show a Meditation Center Model, Management Policy of Nark Monastery, and a Development Plan of Nark Monastery. The second phase conducts by using questionnaires and focused group interviews with 50 samples in order to evaluate the completeness of Nark Monastery development. The Summative evaluation results of the second phase provide invaluable components and factors of Mark Monastery Meditation Center Success Model. The results are analyzed under the components of CIPPI Model and presented by description.

The results under CIPPI Model analysis indicate that there are many factors for the success of the development of Nark Monastery Meditation Center Model as follow :- (1) the readiness of Nark Monastery, community, and monk to support meditation center. (2) a consideration of development planning should concern abode, resort, food, climate, and understanding of Nark Monastery members [person]. (3) the clarification of meditation curriculum and policy of the Nark Monastery[speech]. (4) the plan of Nark Monastery development have to facilitate the scripture and encourage an efficiency of monastery's education management [posture]. (5) Faith and confidence of meditators for Meditation Center.

In addition, the contribution of this study also demonstrates that attitude of people in community around monastery and collaboration of monastery members show significant supports of the success.

The result of this research can conclude that the appropriate Meditation Center must get 7 advantageous conditions ; suitable abode, suitable resort, suitable speech, suitable person, suitable food, suitable climate and suitable posture, and good friend. Nark Monastery Center success all characteristics ; 7 advantageous conditions and good friend in the Scripture, the Sangka Committee and International Buddhist office of the Buddhism regulation.

The researcher hopes that this thesis may give the viewpoints and the usage of practicing the monastery meditation center study in the Scripture, the Sangka Committee and International Buddhist office of the Buddhism to the persons who are interested and expect to practice it themselves or to suggest others to practice it effectively in order to understand meditation in the Scripture and to define suitable environment management for meditation in their daily life.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” นี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยอุปถัมภ์จากบุคคลหลายท่าน ทั้งส่วนที่เป็นงานวิชาการ งานภาคสนาม และในส่วนของผู้สนับสนุนการศึกษาวิจัย

กราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณ พระพรหมโมลี รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม รศ.ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ และผศ.เวทย์ บรรณกรกุล คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ที่เมตตาให้คำปรึกษาและแนะนำข้อคิดเห็นในสิ่งที่เป็นประโยชน์ รศ.ดร.รุจิร ภู่อาระ ผศ.ดร.นิภา แก้วศรีงาม พ.ต.ท. ดร.ศิริพงศ์ เสภาภาน และ ดร.มารุต พัฒนา ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องมือวิจัยที่ช่วยเหลือและร่วมงานในงานวิจัย นายสุวรรณ เชื้อนิล นายนิมิตร โพธิพัฒน์ และดร.สินีนารถ ไพลีภูฐานันท์ ผู้ช่วยตรวจแก้ไข คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ได้ให้ข้อมูล ช่วยเหลือ และแก้ไขจนวิทยานิพนธ์นี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณพระมหาคำรณ รตนนาโถ เจ้าอาวาสวัดนาค ที่ปรึกษางานวิจัย พระมหาอดิเรก วิโมกขมูโม พระวิปัสสนาจารย์ ผู้ช่วยงานวิจัย ขอขอบใจเพื่อนนิสิตปริญญาโท วิปัสสนาภาวนา รุ่น ๑ ทุกท่าน ขอบพระคุณโยมบิดานายชัยยศ และโยมมารดานางจินดา ฤทธิวิรุฬห์ โยมน้านางสาว พงนันท์ คงนิริตชัยกุล โยมพี่สาวนางสาวเรืองรัตน์ ฤทธิวิรุฬห์ พี่ๆน้องๆ ทุกคน ญาติสนิท มิตรสหาย คุณครูและอาจารย์ทุกท่าน รวมทั้งญาติโยมทั้งหลายที่อุทิศกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ช่วยเหลือส่งเสริมสนับสนุนตลอดมา

ผู้วิจัยหวังว่า วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะมีส่วนสนับสนุนเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา สังคม และประเทศชาติ เอื้ออำนวยประโยชน์แก่ผู้ที่ได้อ่านได้ศึกษาข้อมูล มีความเจริญรุ่งเรืองตามรอยสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดไป คุณความดีทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขออุทิศเป็นเครื่องบูชาคุณความดีแด่ผู้มีอุปการคุณทั้งหลาย

หากมีความบกพร่องสิ่งหนึ่งประการใดที่อาจมีในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยต้องขอภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

พระมหาวิชัย ยติชโย

๓๐ เมษายน ๒๕๕๑

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศสารบัญ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ฌ
สารบัญเครื่องมือ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์	๒
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ คำจำกัดความและนิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎี เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นโยบาย การดำเนินการและติดตามผล	
๒.๑. หลักเกณฑ์ความเหมาะสมของสถานที่ปฏิบัติธรรม	๗
๒.๒ คุณสมบัติและประโยชน์ของกัลยาณมิตร	๒๒
๒.๓ บทบาทพระสงฆ์กับการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรมในวัด	๓๑
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรม	๕๗
๒.๕ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๗
๒.๖ ศึกษาเกี่ยวกับประวัติวัด การจัดองค์กรและการบริหารวัดนาค	๗๗
๒.๗ การวิเคราะห์สภาพของวัดนาคโดยเทคนิค SWOT Analysis	๙๒
๒.๘ ทำนโยบายการพัฒนาและดำเนินงานตามแผน	๙๕
๒.๙ ติดตามประเมินผล	๑๐๑

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ การศึกษาเอกสารตำราและรายงานการวิจัยต่างๆ	๑๐๘
๓.๒ การกำหนดประเด็นในการศึกษาพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรม	๑๐๙
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๑๐
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๑๒
๓.๕ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๑๓
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ภาคสนาม	
๔.๑ การประเมินผลการวิจัย	๑๑๕
๔.๒ การวิเคราะห์ผลการวิจัย	๑๑๖
๔.๓ ผลวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย	๑๒๖
๔.๔ รูปแบบของวัดนาคที่จัดทำขึ้น เพื่อพัฒนาเป็นสำนักปฏิบัติธรรม	๑๓๐
บทที่ ๕ บทสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	
๕.๑ บทสรุปผลการวิจัย	๑๓๑
๕.๒ การอภิปรายผล	๑๓๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๓๓
บรรณานุกรม	๑๓๕
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก เครื่องมือตรวจสอบคุณภาพ	๑๔๕
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๕๕
ภาคผนวก ค การศึกษาวิเคราะห์สภาพของวัดนาค (SWOT Analysis)	๑๖๓
ภาคผนวก ง แบบจำลอง (Model) การประเมินผล	๑๖๖
ภาคผนวก จ แบบสอบถามการวิจัยนำร่องประเมินความก้าวหน้า	๑๖๘
ภาคผนวก ฉ แบบสอบถามการวิจัยประเมินรวมสรุป	๑๘๒
ภาคผนวก ช โครงการต่างๆ	๑๘๖
ประวัติผู้วิจัย	๒๕๐

สารบัญตาราง

หน้า

บทที่ ๔

แบบสอบถามประเมินรวมสรุปผลตารางวิเคราะห์ข้อมูลสำรวจความคิดเห็น

ตารางที่ ๑	แสดงค่าร้อยละ ข้อมูลทั่วไป ของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรม	๑๑๖
ตารางที่ ๒	แสดงความคิดเห็นในด้านบริบททั่วไป	๑๑๘
ตารางที่ ๓	แสดงความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับสถานที่	๑๑๘
ตารางที่ ๔	แสดงความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับพระวิปัสสนาจารย์	๑๑๙
ตารางที่ ๕	แสดงความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับคุณสมบัติผู้เข้าอบรม	๑๑๙
ตารางที่ ๖	แสดงความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับอุปกรณ์และเครื่องมือ	๑๒๐
ตารางที่ ๗	แสดงความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อน	๑๒๐
ตารางที่ ๘	แสดงความคิดเห็นด้านกระบวนการ	๑๒๑
ตารางที่ ๙	แสดงความคิดเห็นด้านผลลัพธ์	๑๒๑
ตารางที่ ๑๐	แสดงความคิดเห็นด้านผลกระทบ	๑๒๒
ตารางที่ ๑๑	แสดงรวมสรุปความคิดเห็น	๑๒๒
ภาคผนวก จ	แบบสอบถามการวิจัยนำร่อง	
ตารางที่ ๑	แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๓๓
ตารางที่ ๒	แสดงจำนวนร้อยละของผู้ปฏิบัติในการแสดงความคิดเห็น	๑๓๔
ตารางที่ ๓	แสดงความคิดเห็นในด้านบริบททั่วไป	๑๓๗
ตารางที่ ๔	แสดงความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับสถานที่	๑๓๘
ตารางที่ ๕	แสดงความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับสถานที่	๑๓๘
ตารางที่ ๖	แสดงความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับพระวิปัสสนาจารย์	๑๔๐
ตารางที่ ๗	แสดงความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับคุณสมบัติผู้เข้าอบรม	๑๔๐
ตารางที่ ๘	แสดงความคิดเห็นด้านกระบวนการ	๑๔๐
ตารางที่ ๙	แสดงความคิดเห็นด้านผลลัพธ์	๑๔๑
ตารางที่ ๑๐	แสดงความคิดเห็นด้านผลกระทบ	๑๔๑

สารบัญภาพ

	หน้า
บทที่ ๒	
แผนภาพที่ ๑ แสดงลักษณะตามจริต	๕๑
แผนภาพที่ ๒ แสดงธรรมเป็นที่สบาย	๕๒
แผนภาพที่ ๓ แสดงประเภทบุคคลที่เหมาะสมกับสติปัญญา ๔	๕๒
แผนภาพที่ ๔ สรุปคุณสมบัติของสำนักปฏิบัติธรรม	๖๗
แผนภาพที่ ๕ สรุปสาเหตุที่ทำให้วัดทั้ง ๕ ประสบผลสำเร็จ	๗๘
แผนภาพที่ ๖ แผนผังโครงสร้างของวัดนาค	๘๕
แผนภาพที่ ๗ แผนผังนโยบายการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรม	๑๐๐
แผนภาพที่ ๘ แผนผังวัดนาคก่อนและหลังการพัฒนาเป็นสำนักปฏิบัติธรรม	๑๐๕
แผนภาพที่ ๙ สรุปปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะ แผนและนโยบาย	๑๐๖
แผนภาพที่ ๑๐ แผนผังกรอบแนวความคิดงานวิจัย	๑๐๗
บทที่ ๔	
แผนภาพที่ ๑๑ สรุป การสนทนากลุ่ม SWOT Analysis	๑๒๖
แผนภาพที่ ๑๒ ภาพสรุปการประเมินรวมสรุปโครงการ	๑๒๘
แผนภาพที่ ๑๓ สรุปสภาพปัญหาอุปสรรคและเสนอวิธีแก้ไขการประเมินรวมสรุป	๑๒๙
ภาคผนวก ข	
แผนภาพที่ ๑๔ โครงการพัฒนาความรู้และส่งเสริมทักษะพระวิปัสสนาจารย์และวิทยากร	๑๘๕
รูปภาพชุดที่ ๑ โครงการบวชนกขัมมะปฏิบัติธรรมแจกทุนแก่ผู้กระทำความดี	
นักเรียนวัดนาค ปีการศึกษา ๒๕๔๘ จำนวน ๒๒ ภาพ	๑๘๔-๑๘๖
รูปภาพชุดที่ ๒ โครงการบวชนกขัมมะปฏิบัติธรรมแจกทุนแก่ผู้กระทำความดี	
นักเรียนวัดนาค ปีการศึกษา ๒๕๕๐ จำนวน ๔๘ ภาพ	๑๘๗-๒๐๒
รูปภาพชุดที่ ๓ โครงการการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพ	
ในการปฏิบัติงาน ปี ๒๕๕๐ จำนวน ๑๖ ภาพ	๒๑๕-๒๒๐
รูปภาพชุดที่ ๔ โครงการยกย่องทำคุณปฏิบัติธรรม ๒ ชั้น (กุฎิขพันธ์) จำนวน ๘ ภาพ	๒๒๓
รูปภาพชุดที่ ๕ โครงการสร้างอาคารปฏิบัติธรรม ๒ ชั้น จำนวน ๘ ภาพ	๒๒๖
รูปภาพชุดที่ ๖ โครงการสร้างหอฉัน-โรงครัว จำนวน ๒๔ ภาพ	๒๒๕-๒๓๑
รูปภาพชุดที่ ๗ โครงการสร้างอาคารคหพันธ์ (๒ ชั้น ๑๖ ห้อง) จำนวน ๓๒ ภาพ	๒๓๔-๒๓๗
รูปภาพชุดที่ ๘ โครงการบูรณะปฏิสังขรณ์กุฏิเสนาสนะ จำนวน ๔๐ ภาพ	๒๔๐-๒๔๓
รูปภาพชุดที่ ๙ โครงการจัดสร้างห้องน้ำ จำนวน ๑๕ ภาพ	๒๔๗-๒๔๘

สารบัญเครื่องมือ

หน้า

ภาคผนวก		
ภาคผนวก ก	เครื่องมือตรวจสอบคุณภาพ	๑๔๕
ภาคผนวก ข	แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๕๕
ภาคผนวก จ	แบบสอบถามการวิจัยนำร่องประเมินความก้าวหน้า	๑๖๘
ภาคผนวก ฉ	แบบสอบถามการวิจัยประเมินรวมสรุปผล	
	แบบสอบถาม	๑๘๒
	แบบสนทนากลุ่ม	๑๘๕
ภาคผนวก ช		
	โครงการการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน	
	แบบสอบถาม ก่อนเข้าอบรม	๒๐๓
	แบบสอบถาม หลังผ่านการอบรม	๒๐๕
	หลักสูตรการปฏิบัติธรรม	๒๑๒
	ตารางการฝึกอบรมปฏิบัติธรรม	๒๑๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

(พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาฯ = เล่ม/ข้อ/หน้า, คัมภีร์อื่น = เล่ม/หน้า)

ตำราที่ใช้ศึกษาค้นคว้าหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาสำหรับเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คือ พระไตรปิฎกภาษาบาลีอักษรไทย ฉบับมหาจุฬาฯ ฉบับที่ ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๕) เป็นหนังสืออ้างอิง พร้อมทั้งคัมภีร์อื่นๆ

ดังนั้นคำย่อที่ใช้อ้างอิงจึงเป็นชื่อภาษาบาลี และใช้หมายเลข พระไตรปิฎกจะระบุคัมภีร์ เล่มที่/ข้อที่/หน้าที่ ซึ่งเรียงตามลำดับ ฉบับบาลี จะระบุ (บาลี) ฉบับภาษาไทย จะระบุ (ไทย) คัมภีร์อื่นๆ จะระบุ คัมภีร์เล่มที่/หน้า เช่น

ที.ม.(บาลี) ๑๐/๑๓๖/๖๕ = พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคคฺคปาติ ภาษาบาลี เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๑๓๖ หน้าที่ ๖๕

ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๑ = พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ภาษาไทย เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๑๓๖ หน้าที่ ๘๑

วิสุทฺธิ. ๑/๑๐๘. = วิสุทฺธิมคฺคปกรณ เล่มที่ ๑ หน้าที่ ๑๐๘

คัมภีร์พระไตรปิฎก

ที.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคคฺคปาติ
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค
ม.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณฺณาสกปาติ
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณฺณาสก
ม.อ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปปณฺณาสกปาติ
ม.อ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปปณฺณาสก
สํ.ส.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สํยุตฺตนิกาย สคาถวคคฺคปาติ
สํ.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สํยุตฺตนิกาย สคาถวรรค
สํ.สพ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สํยุตฺตนิกาย สพายตนวคคฺคปาติ
สํ.สพ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สํยุตฺตนิกาย สพายตนวรรค
สํ.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สํยุตฺตนิกาย มหาวรรคคคฺคปาติ
สํ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สํยุตฺตนิกาย มหาวรรค

อ.จ.สตฺตก.	(บาลี) =	สตฺตนิปปิฏก อ.จ.คฺตฺตนิคฺคาย สตฺตกนิปาตปาติ
อ.จ.สตฺตก.	(ไทย) =	สตฺตนิปปิฏก อ.จ.คฺตฺตนิคฺคาย สตฺตกนิบาต
บ.จ.	(บาลี) =	สตฺตนิปปิฏก บ.จ.คฺตฺตนิคฺคาย ฐมฺมปทปาติ
บ.จ.	(ไทย) =	สตฺตนิปปิฏก บ.จ.คฺตฺตนิคฺคาย ธรรมบท
บ.ป.	(บาลี) =	สตฺตนิปปิฏก บ.จ.คฺตฺตนิคฺคาย ปฏิสฺมกฺกิทามคฺคปาติ
บ.ป.	(ไทย) =	สตฺตนิปปิฏก บ.จ.คฺตฺตนิคฺคาย ปฏิสฺมกฺกิทามรรค
อ.ก.สจ.	(บาลี) =	อ.ก.ฐมฺมปิฏก ฐมฺมสจฺคณิปาติ
อ.ก.สจ.	(ไทย) =	อ.ก.ธรรมปิฏก ธรรมสังคณิ
อ.ก.วิ.	(บาลี) =	อ.ก.ฐมฺมปิฏก วิภงฺคปาติ
อ.ก.วิ.	(ไทย) =	อ.ก.ธรรมปิฏก วิภังค์

คัมภีร์ปกรณ์วิเสส

วิสุทฺธิ.	(บาลี) =	วิสุทฺธิมคฺคปกรณ์

คัมภีร์อรรถกถา

ที.ส.อ.	(บาลี) =	ทีฆนิกาย สุมงฺคฺลวิลาสินี สิลกฺขนชวคฺคอกฺกธกฺกา
ที.ม.อ.	(บาลี) =	ทีฆนิกาย สุมงฺคฺลวิลาสินี มหาวคฺคอกฺกธกฺกา
ที.ม.อ.	(ไทย) =	ทีฆนิกาย สุมงฺคฺลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา
ม.ม.อ.	(บาลี) =	มชฺฌิมนิกาย ปปฺปญฺจสุทฺธิ มุลปณฺณาสกอกฺกธกฺกา
ม.ม.อ.	(ไทย) =	มัชฌิมนิกาย ปปฺปญฺจสุทฺธิ มุลปณฺณาสกัธอรรถกถา
ส.ม.อ.	(บาลี) =	สํยุตฺตนิคฺคาย สารตฺตปฺปกาสินี มหาวคฺคอกฺกธกฺกา
อ.จ.สตฺตก.อ.	(บาลี) =	อ.จ.คฺตฺตนิคฺคาย มโนรธปฺปฺรณิ สตฺตกนิปาตอกฺกธกฺกา
อ.จ.สตฺตก.อ.	(ไทย) =	อ.จ.คฺตฺตนิคฺคาย มโนรธปฺปฺรณิ สตฺตกนิบาตอรรถกถา
อ.จ.นวก.อ.	(บาลี) =	อ.จ.คฺตฺตนิคฺคาย มโนรธปฺปฺรณิ นวกนิปาตอกฺกธกฺกา
อ.ก.วิ.อ.	(บาลี) =	อ.ก.ฐมฺมปิฏก วิภงฺค สมโมหวิโนทนีอกฺกธกฺกา

คัมภีร์ฎีกา

อ.จ. ฎีกา	(บาลี) =	อ.จ.คฺตฺตนิคฺคาย สารตฺตมณฺชฺฐสา อ.จ.คฺตฺตนิฎีกา

คัมภีร์ฎีกาปกรณ์วิเสส

วิสุทธิ. มหาฎีกา (บาลี) = ปรมุตถมณชุตสา วิสุตฺติมคฺคมหฎีกา

ABBREVIATIONS

A = Anguttara Nigaya

S. = Samyutta Nigaya

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ทรงปรารภถึงธุระหรือกิจที่พระสงฆ์พึงกระทำในพระศาสนา มี ๒ อย่าง คือ คันถธุระ และ วิปัสสนาธุระ เท่านั้น

การเรียนนิกายหนึ่งก็ดี สองนิกายก็ดี จบพระพุทธวจนะคือพระไตรปิฎกก็ดี ตามกำลังปัญญาของตนแล้วทรงจำบอกพุทธวจนะนั้น ชื่อว่า คันถธุระ การเริ่มตั้งความสิ้นไปและความเสื่อมไปในอรรถาพ เจริญวิปัสสนาทำติดต่อกันเนื่อง จนถึงพระอรหันต์ของภิกษุที่มีความประพฤติคล่องแคล่ว ยินดียิ่งในเสนาสนะที่สงัด ชื่อว่า วิปัสสนาธุระ^๑

เมื่อพระภิกษุศึกษาในสำนักของพระบรมศาสดาแล้ว ก็ตรัสบอกให้แยกย้ายกันออกไปประกาศพระสัทธรรม อารามต่างๆ ได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พำนักถวายสมเด็จพระบรมศาสดาและหมู่พระมหาสาวก มีพระเจ้าพิมพิสารผู้ถวายเวฬุวันวิหาร เป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา^๒

การศึกษายาไ้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ระบุกำหนดทิศทางของการให้ศึกษาต้องก่อให้เกิด “ความรู้คู่คุณธรรม” ส่วนในคณะสงฆ์มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีเนื้อหาสาระกำหนดหน้าที่ของพระสงฆ์เรียกว่า “ภารกิจของมหาเถรสมาคมและวัด ๖ ด้าน” และในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ กล่าวไว้ว่า “การศึกษาพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต”

พระสงฆ์และวัด เป็นองค์กรสำคัญที่จะมีส่วนเกี่ยวข้อง เหมาะสมสอดคล้องต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพราะพระเป็นผู้อบรมให้ธรรมะ ให้ผลทั้งโลกียะและโลกุตระ จัดการศึกษาด้าน

---

^๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส. พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐.

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑/๑๑๓-๑๑๔, สุริย์ มีผลกิจและ วิเชียร มีผลกิจ. พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมพิวเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

ปรีชาและด้านปฏิบัติแก่ประชาชนทุกคน มีส่วนใกล้ชิดกับสังคม เอื้อประโยชน์ทางธรรมอันเป็น
สาธารณะสมบัติ สงเคราะห์ชุมชนและสังคม คอยพัฒนาสาธารณูปการ มีการร่วมมือประสานการ
เผยแผ่ธรรม ผูกสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมเนื่องกันในประเทศพุทธศาสนาตลอดทั้งชีวิตตั้งแต่เกิดจน
ตาย

สภาพทางจิตใจของมนุษย์เราจะเสื่อมโทรมลง ถ้ามิได้รับการประทับประคองจากตนเอง
พุทธศาสนิกชนมักจะยึดติดกับปัจจัยทางวัตถุที่ดูเหมือนอยู่ใกล้ ขาดการเฝ้าดูแลขัดเกลาจิตใจ ผลก็
ทำให้ห่างจากการพิจารณาธรรม ไกลจากความเป็นจริงทุกขณะ การศึกษาอบรมและการเผยแผ่
ศาสนธรรม จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญของชุมชนและสังคมในการเป็นแนวทางการดำเนินไปสู่ความ
สันติสุขสงบสุข ทั้งกับตนเองและผู้อื่น

มหาเถรสมาคม ให้ความสนใจสนับสนุนการปฏิบัติธรรมโดยออกระเบียบส่งเสริมการ
จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรม
ด้วยการฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนา

ด้วยเหตุนี้ วัดนาค ซึ่งเป็นอารามในเขตอำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี ภายใต้การ
ดูแลของพระมหาคำรณ รัตนนาโณ ผู้เป็นเจ้าอาวาส เห็นความสำคัญของการศึกษาอบรมและ
เผยแผ่ศาสนธรรม จึงได้ดำเนินการพัฒนาเปลี่ยนแปลงรูปแบบและยุทธศาสตร์การจัดการบริหาร
วัดนาค เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตและรองรับการปฏิบัติธรรม
ตามแนวสติปัฏฐาน ๔ อีกทั้งเพื่อให้สอดคล้องกับระเบียบของมหาเถรสมาคมอีกด้วย

เพื่อให้การพัฒนาวัดนาคมีการวางโครงสร้างแผนงานที่ถูกต้องเหมาะสม การวิจัยครั้งนี้จึง
เป็นการศึกษารูปแบบ องค์ประกอบ และปัจจัยที่เหมาะสมต่อการพัฒนาวัดนาค โดยการสรุปศึกษา
รวบรวมเอกสาร สอบทวนสิ่งที่ได้จัดทำและจะทำต่อไป เพื่อความสมบูรณ์แบบในการพัฒนาวัด
นาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดต่อไป

๑.๒ วัดอุประสงค์

๑. เพื่อศึกษารูปแบบสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์
พระพุทธศาสนา

๒. เพื่อศึกษารูปแบบของวัดตามที่มีมหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
กำหนดให้เป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม

๓. เพื่อศึกษารูปแบบ องค์ประกอบ และปัจจัยที่เหมาะสม ในการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑. รูปแบบของสถานที่ที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

๒. ระเบียบของวัดตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดให้เป็นสถานที่ที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมมีลักษณะอย่างไร

๓. รูปแบบองค์ประกอบ และปัจจัยที่เหมาะสมต่อการพัฒนาวัดนาคให้เป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้กำหนดไว้จะมีรูปแบบอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาวิเคราะห์สถานที่ปฏิบัติธรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และศึกษาเกณฑ์ของวัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรมตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด

๑.๔.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ เจ้าอาวาส พระวิปัสสนาจารย์ พระภิกษุสามเณรทุกรูปในวัดนาค บุคลากรภายในวัด กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม และพุทธศาสนิกชนใกล้เคียง

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เจ้าอาวาส พระวิปัสสนาจารย์ และกลุ่มผู้ที่มาปฏิบัติธรรม ๒ กลุ่ม คือ วิจัยนำร่องประเมินความก้าวหน้า ๑๕ คนและวิจัยประเมินรวมสรุปผลโครงการ ๕๐ คน

๑.๔.๓ ระยะเวลา

ศึกษาวิเคราะห์วัดนาค ประมวลองค์ความรู้ กำหนดแผนนโยบาย และดำเนินงานตามแผน วันที่ ๒๗-๓๑ มีนาคม ๒๕๔๘ วิจัยนำร่องโครงการประเมินความก้าวหน้า

วันที่ ๑ เมษายน ๒๕๔๘ ถึง ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ ดำเนินการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไข

วันที่ ๓๑ พฤศจิกายน ถึง ๖ มกราคม ๒๕๕๐ วิจัยประเมินสรุปผลโครงการ สังเคราะห์ผล และจัดทำรายงาน

๑.๕ คำจำกัดความและนิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงที่มีอยู่ให้เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรม

๑.๕.๒ สำนักปฏิบัติธรรม หมายถึง สถานที่ที่จัดขึ้นภายในวัดนาถ เพื่อให้เหมาะสมกับการปฏิบัติของพระและประชาชนในจังหวัดเพชรบุรี

๑.๕.๓ คัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง หนังสือรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าคือ พระไตรปิฎก รวมถึงหนังสืออรรถกถา หนังสือฎีกาและปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค

๑.๕.๔ สำนักปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สถานที่ที่จัดขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับการปฏิบัติของพระและประชาชนตามแบบอย่างที่มีกล่าวตามคำสอนของพระพุทธเจ้า คือ พระไตรปิฎก รวมถึงหนังสืออรรถกถา หนังสือฎีกาและปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค

๑.๕.๕ วัดที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม หมายถึง อาวาสหรือสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา อีกทั้งตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด

๑.๕.๖ การจัดการศึกษาอบรมของวัด หมายถึง การจัดการศึกษาอบรมของวัด ๒ รูปแบบ คือ การศึกษาปริยัติธรรม และการศึกษาปฏิบัติธรรม ให้แก่ พระภิกษุ สามเณร เด็กนักเรียน และพุทธศาสนิกชน

๑.๕.๗ การศึกษาปริยัติธรรม ได้แก่ การศึกษาตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี นักระชิน และธรรมศึกษา

๑.๕.๘ การศึกษาปฏิบัติธรรม หมายความว่า การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานหรือวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร

๑.๕.๙ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด หมายถึงสำนักปฏิบัติธรรมที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓

๑.๕.๑๐ คณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ประกอบด้วย เจ้าคณะจังหวัด เป็นประธานคณะกรรมการ รองเจ้าคณะจังหวัด เป็นรองคณะกรรมการ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ของจังหวัดนั้น เป็นกรรมการ โดยมีเจ้าคณะใหญ่เป็นประธานคณะที่ปรึกษา เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาคเป็นที่ปรึกษา

๑.๕.๑๑ เจ้าสำนัก หมายถึง เจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเพชรบุรี

๑.๕.๑๒ วิปัสสนาจารย์ หมายถึง พระภิกษุผู้สอนการปฏิบัติธรรมสมถะหรือวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร

๑.๕.๑๔ วิทยากร หมายถึง ผู้ปฏิบัติหน้าที่ช่วยสอน ฝึกอบรม ผู้ให้ความรู้

๑.๕.๑๕ รูปแบบสำนักปฏิบัติธรรม หมายถึง ลักษณะการบริหารและดำเนินงานในการจัดให้มีการปฏิบัติธรรม บุคลากร และอาคารสถานที่

๑.๕.๑๖ หลักมหาสติปัฏฐาน หมายถึง การระลึกอย่างมั่นคงในกองรูป เวทนา จิต และ ธรรม

๑.๕.๑๗ วิปัสสนากัมมัฏฐาน หมายถึง กัมมัฏฐานเป็นอุบายทางใจให้เกิดปัญญารู้แจ้งเห็นจริงตามความเป็นจริง คือ เห็นปัจจุบัน รูปนาม พระไตรลักษณ์ มรรค ผล นิพพาน

๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ในประเด็นหลักเกณฑ์ความเหมาะสมของสถานที่ปฏิบัติธรรม ถัดจากมิตรและการปฏิบัติธรรมตามมหาสติปัฏฐาน๔

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒)

พ.ศ. ๒๕๔๕ ในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัด

ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓

เอกสารเกี่ยวข้องกับประวัติวัดและการจัดการศึกษาของวัดนาค

สัมภาษณ์แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรม

รายงานการวิจัย เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม กรณีศึกษา

๑. วัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

๒. วัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

๓. วัดปัญญานันทาราม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

๔. วัดป่านานาชาติ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

๕. วัดถ้ำสุมนโ กิ่งอำเภอสรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง

คู่มือโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

สรุปผลการประชุมปฏิบัติการกลุ่มในการประชุมสัมมนาเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ประจำปี พุทธศักราช ๒๕๔๕ ระหว่างวันที่ ๒๘-๓๐ เมษายน ๒๕๔๕ ณ วัดยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๗.๑ วิธีวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและการพัฒนา (Research and Development)

๑.๗.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการต่างๆ ตามขั้นตอน ดังนี้

๑.๗.๒.๑ การวิจัยเอกสาร โดยศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนา ระเบียบมหาเถรสมาคม
หลักเกณฑ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและวัดปฏิบัติธรรม

๑.๗.๒.๒ วิเคราะห์โดยศึกษาจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคของวัดนาคโดยใช้
เทคนิค SWOT Analysis

๑.๗.๒.๓ กำหนดนโยบายและดำเนินตามแผน

๑.๗.๒.๔ วิจัยนำร่องประเมินความก้าวหน้า

๑.๗.๓.๕ พัฒนาและปรับปรุงแก้ไข

๑.๗.๓.๖ ประเมินสรุปผลและจัดทำรายงาน

๑.๗.๓ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล จากที่ศึกษา วิเคราะห์ รวบรวม ดังนี้

วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากข้อมูลเชิงเอกสาร ตำรา งานวิจัยต่างๆ ข้อมูลการ
สัมภาษณ์ ข้อมูลจากการบันทึกการสังเกต และการสนทนากลุ่มใช้วิเคราะห์เชิงคุณภาพ ส่วน
แบบสอบถามเป็นข้อมูลจำนวนใช้วิธีวิเคราะห์เชิงปริมาณ ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป
(SPSS Statistical Package for Social Sciences) ใช้วิธีทางสถิติเบื้องต้น ได้แก่ ร้อยละ (Percentage
) ค่าเฉลี่ย (Mean $\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation SD)

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบรูปแบบสถานที่ของวัดที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมตามที่ปรากฏใน
คัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ทำให้ทราบระเบียบของวัดตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนา
แห่งชาติกำหนดให้เป็นวัดที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมมีลักษณะอย่างไร

๑.๘.๓ ทำให้ทราบรูปแบบ ข้อเสนอแนะ ข้อเสนอแนะ และแนวทางในการพัฒนาวัดนาค
ให้เป็นวัดที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ตามที่มหาเถร
สมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้กำหนด

๑.๘.๔ เพื่อเป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้สนใจจะศึกษาต่อไป

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาอ้างอิงข้อมูล มี พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา คัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับชั้น ตลอดจนถึงสถานที่จริง แนวคิดผู้ริเริ่ม บุคคลที่เกี่ยวข้อง ความเห็นความสนใจผู้ปฏิบัติ นำมาเป็นแนวทางสำหรับการดำเนินการวิจัย

วัดนาคดำเนินบทบาทสถาบันทางศาสนา ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ซึ่งมีบทบาท ๖ ด้าน ประกอบด้วย งานปกครองสงฆ์ งานศาสนศึกษา งานเผยแผ่ศาสนาธรรม งานศึกษาสงเคราะห์ งานสาธารณูปการ และงานสาธารณสงเคราะห์ การพัฒนาวัดมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ชัดเจนในการมุ่งเน้นการฝึกอบรมปฏิบัติธรรม เพื่อพัฒนาสังคมไทยและชาวพุทธให้เจริญในแบบที่มีความรู้คู่คุณธรรมอันเป็นการประยุกต์หลักธรรมตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคม เป็นการสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ประเด็นต่างๆที่เกี่ยวกับการศึกษา มาตรา ๘๑ กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ชัดเจนว่า “การจัดการศึกษาอบรมต้องให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม”

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจัดประเด็นเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาดำเนินงานการวิจัย ดังนี้

- ๒.๑. หลักเกณฑ์ความเหมาะสมของสถานที่ปฏิบัติธรรม
- ๒.๒. คุณสมบัติและประโยชน์ของกัลยาณมิตร
- ๒.๓. บทบาทพระสงฆ์กับการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรมในวัด
- ๒.๔. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรม
- ๒.๕. รายงานการวิจัย กรณีศึกษา เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม
- ๒.๖. ศึกษาเกี่ยวกับประวัติวัด การจัดองค์กรและการบริหารวัดนาค
- ๒.๗. การวิเคราะห์สภาพของวัดนาคโดยเทคนิค SWOT Analysis
- ๒.๘. ทำนโยบายการพัฒนาและดำเนินงานตามแผน
- ๒.๙. ติดตามประเมินผล

๒.๑. หลักเกณฑ์ความเหมาะสมของสถานที่ปฏิบัติธรรม

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเบื้องต้นของการเจริญสติแก่ภิกษุปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกหลายแห่ง ดังนี้

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เราควรหลีกเลี่ยงจากหมู่ไปอยู่ผู้เดียว ใช้สอยเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าทึบ ที่กลางแจ้ง ลอมฟาง ที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอีกทีก็น้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน เหมาะเป็นที่หลีกเลี่ยง เธอไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี หรือไปสู่เรือนว่าง^๒ก็ดี นั่งขัดสมาธิ^๓ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า”^๔

“ภิกษุนั้นอาศัยเสนาสนะที่สงัด เช่น ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ดงที่แจ้ง กองฟาง ที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอีกทีก็น้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน เหมาะเป็นที่หลีกเลี่ยง ภิกษุนั้นอยู่ป่า อยู่โคนไม้ หรืออยู่เรือนว่าง นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติมั่นมุ่งเฉพาะกัมมัญฐาน”^๕

“ภิกษุนั้นยอมเข้าสู่เสนาสนะอันสงัด เช่น ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าทึบ กลางแจ้ง ลอมฟาง เธออยู่ป่า อยู่โคนไม้ หรืออยู่เรือนว่าง นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายให้ตรง ดำรงสติให้มั่น”^๖

ตรัสถึงมหาโควินทพราหมณ์สนทนากล่าวสอบทานความเข้าใจถึง “เป็นผู้อยู่ผู้เดียว” กับสุนัฏมารพรม ว่า คือ “บุคคลบางคนในโลกนี้ อาศัยเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าทึบ ที่แจ้ง และลอมฟาง”^๗

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสบอกการใช้สอยเสนาสนะอันสงัด อันได้แก่ ป่า โคนไม้ หรือเรือนว่าง มีชอกเขา ถ้ำในภูเขา ป่าช้า ป่าละเมาะ ที่โล่งแจ้ง ลอมฟาง ที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอีกทีก็น้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน ว่า เหมาะเป็นที่หลีกเลี่ยง เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม และมีปรากฏว่า “ในพรรษาที่ ๓ ขณะประทับจำพรรษา ณ เวฬุวัน

^๒ เรือนว่าง หมายถึงเสนาสนะ ๓ อย่าง เว้นป่าและโคนไม้ ได้แก่ (๑) ภูเขา (๒) ชอกเขา (๓) ถ้ำในภูเขา (๔) ป่าช้า (๕) ป่าละเมาะ (๖) ที่โล่งแจ้ง (๗) ลอมฟาง.

^๓ นั่งขัดสมาธิ หมายถึงนั่งพับขาเข้าหากันทั้ง ๒ ข้าง เรียกว่า นั่งขัดสมาธิ (วิ.อ. ๑/๑๖๕/๔๔๕)

^๔ ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า หมายถึงตั้งสติกำหนดอารมณ์กัมมัญฐาน (วิ.อ. ๑/๑๖๕/๔๔๕)

^๕ อ.นวก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๕๒๑.

^๖ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๐๘/๓๘๕.

^๗ อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๕๘/๒๒๓.

^๘ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๐/๒๔๘.

วิหาร กรุงราชคฤห์ เศรษฐีกรุงราชคฤห์เลื่อมใสศรัทธาในภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ จึงได้ทูลขอ อนุญาตสร้างเสนาสนะถวาย จึงทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด ได้แก่ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น และถ้ำที่สร้างขึ้น ทรงอนุโมทนาด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า

“วิหารย่อมป้องกันความหนาวร้อนและสัตว์ร้าย นอกจากนั้น
ยังป้องกันงู ชุมและฝนในคราวหนาวเย็น นอกจากนั้น ยัง
ป้องกันลมและแดดอันร้อนจัดที่เกิดขึ้น การถวายวิหารแก่สงฆ์
เพื่อหลีกเร้นอยู่ เพื่อความสุขเพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ...”^๕

ดังนั้น เสนาสนะอันสงัด และเสนาสนะ ๕ ที่มีผู้สร้างถวาย จึงนับได้ว่าเป็นสถานที่เพื่อ หลีกเร้นอยู่ เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง กล่าวคือเพื่อปฏิบัติธรรมนั่นเอง

ขณะเจริญสติควรอยู่ในสภาพเช่นไรจึงจะทำให้การปฏิบัติธรรมมีความเจริญก้าวหน้า มี กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก

“ภิกษุทั้งหลาย มีสมัยที่จิตตั้งมั่นอยู่ภายใน สงบนิ่งอยู่ มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้นตั้งมั่น อยู่ สมานนั้นเป็นธรรม สงบ ประณีต ได้ความสงบระงับถึงภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีการข่ม ห้ามกิเลสด้วยธรรมเครื่องปรุงแต่ง และภิกษุนั้นจะโน้มจิตไปเพื่อให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งซึ่ง ธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งใด ๆ เมื่อมีเหตุแห่งสติ เธอย่อมบรรลุความเป็นผู้เหมาะสมที่ จะประจักษ์ชัดในธรรมนั้น ๆ” ^๖ จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวอธิบาย “สมัย” ไว้หมายถึง กาลที่ได้รับสัปปายะ ความเหมาะสม ๕ ประการ คือ ๑. อุดุสัปปายะ ๒. อาหารสัปปายะ ๓. เสนาสนะสัปปายะ ๔. บุคคละสัปปายะ ๕. รัชมัสสวานะสัปปายะ^๗

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังตรัสแก่พระอานนตถึงลักษณะของภิกษุผู้ใส่ใจใฝ่ในการ ปฏิบัติธรรมว่า

“เราจักพูดเรื่องเห็นปานนี้ คือ เรื่องความมักน้อย เรื่องความสันโดษ เรื่องความสัจ เรื่อง ความไม่คลุกคลีกัน เรื่องการปรารภความเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่อง วิมุตติญาณทัสสนะ ซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลาจิตใจอย่างยิ่ง เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต เป็นไป เพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้อย่าง เพื่อดรศรีรัฐ

^๕ วิ.จ. (ไทย) ๓/๒๕๔/๘๕-๘๖., สุริย์ มีผลกิจและ วิเชียร มีผลกิจ. พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑-๔๒.

^๖ อ.จ.ทก. (ไทย) ๒๐/๑๐๒/๓๔๓.

^๗ อ.จ.ต.อ. ๒/๑๐๒/๒๕๔.

และเพื่อนิพพาน”^{๑๒} ในอรรถกถากล่าวอธิบาย “เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต” หมายถึงเป็นที่สบายและเป็นอุปการะแก่การชักนำจิตเข้าสู่สมณะและวิปัสสนา”^{๑๓} มี ๑ ประการ คือ ๑. อาวาส ๒. โจรคาม ๓. การพุดคุย ๔. บุคคล ๕. โกษณะ ๖. ฤดูแล้ง ๗. อิริยาบถ”^{๑๔} พระดำรัสข้างต้นนั้น ตรัสการปฏิบัติตนขณะปฏิบัติธรรม ถึงลักษณะเรื่องที่จักพุดคุยไว้เป็นตัวอย่าง เพราะการปฏิบัติจะเจริญก้าวหน้า ควรต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เว้นสถานที่ที่เป็นโทษและอยู่ในสถานที่ที่สะดวก ดังมีปรากฏเป็นคาถาว่า

อาวาส โจรโร ภสสุ	ปุคคโล โกชนํ อตุ
อิริยาบถิ สุตเต	อสปปายะ วิวชชโย
สปปายะ สุตเต เสเวถ	เอวณฺหิ ปฏิปชชโต
น จิเรเนว กาเลน	โหติ กสฺสจิ อปฺปนา ฯ” ^{๑๕}

โยคาวจร ผู้ประสงค์จะรักษาปฏิภาคนิมิตไว้ให้ดีนั้น พึงเว้นจากอสัปปายะ อันไม่ควรแก่ภาวนาสมาธิ ๑ อย่าง คือ อาวาส (ที่อยู่อาศัย) โจรคาม (หมู่บ้าน หรือท้องถิ่นที่จะไปบิณฑบาต ภัสสะ (ถ้อยคำพุด) ปุคคละ (บุคคล) โกษณะ (อาหาร) อตุ (อากาศ) อิริยาบถ (นั่ง นอน ยืน เดิน) แล้วพึงเสพแต่ สัปปายะ อันควรแก่ภาวนาสมาธิ ๑ อย่างนั้นเช่นกัน เมื่อได้ปฏิบัติดังกล่าวมานี้ บางท่านก็อาจสำเร็จอัปปนาภาวานาในเวลาไม่นานนัก”^{๑๖}

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคก็มีปรากฏว่า

“เมื่อโยคาวจรภิกษุรูปใด แม้ทำโยคะโดยนัยวิปัสสนาดังกล่าวมานี้อยู่ นัยวิปัสสนาก็ยังไม่ถึงพร้อม โยคาวจรภิกษุรูปนั้นพึงทำอินทริย์ให้กล้าด้วยอำนาจแห่งอาการ ๕ อย่างนี้ว่า

^{๑๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๘๕/๒๒๗.

^{๑๓} อ.นวก.อ. ๓/๑/๒๕๕ ในที่นี้บาลีเป็น “เจโตวิจรรณสปปายา” แต่ในฉบับภาษาอังกฤษเป็น “เจโตวิจรรณสปปายา” และฉบับจตุตถสังคิตี เป็น “เจโตวินิวิจรรณสปปายา.

^{๑๔} ม.อ.อ. ๓/๑๘๕/๑๑๗.

^{๑๕} วิสุทธิ. ๑/๑๖๑.

^{๑๖} มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย), หน้า ๑๐๐., สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). แปลเรียบเรียง คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชารัฐกิจภัณฑ์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๐., พระสังฆมณฑลสังฆราช. ปรมัตถสัทธมมสังคิตี ๕ สมถกัมมัฏฐานที่ปณี , พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ทิพยวิสุทธิ), หน้า ๕๔- ๖๓.

นวกาหารเหิ อินทุริยานิ ติกุขานิ ภวนุติ อุปปนุณูปนุณานิ สงฺขารานํ ขยเมว ปสฺสตี
ตตฺถ จ สกฺกจฺจกิริยา ย สมฺปาเทติ, สาทจฺจกิริยา ย สมฺปาเทติ, สปปายกิริยา ย สมฺปาเทติ สมาริสฺส
จ นิमितฺตคฺคาเหณ, โพชนฺจกานณฺจ อนุปตฺตุนตฺตย กายเ จ ชีวิตเ จ อนุตฺตรเ จ อพฺยสาเนนาตี^{๑๑}

อินทรีย์ทั้งหลาย มีสัทธินทรีย์เป็นต้น ย่อมกล้าแข็งด้วยอาการ ๕ คือ ดูแต่ความสิ้นไปแห่ง
สังขารทั้งหลายที่เกิดขึ้น ๑ ขึ้นถ้อยเดียว ๑ และในการดูความสิ้นนั้นยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อมด้วย
การทำด้วยความมีสติ ๑ ยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อมโดยสัจจกิริยาทำติดต่อ ๑ ยังวิปัสสนา
ญาณให้ถึงพร้อมโดยสปปายกิริยา ทำอย่างสบาย คือเสพสปปายะทั้ง ๗ มีอวาสสปปายะเป็นต้น ๑
ยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อม โดยจับนิมิตของสมาธิในวิปัสสนาให้ได้ ๑ ยังวิปัสสนาญาณให้ถึง
พร้อมโดยกิริยาที่ยังโพชนงค์ให้เป็นไปตามควร ๑ เข้าไปตั้งไว้ซึ่งความไม่ไยดีในร่างกายและชีวิต
๑ ในการเข้าไปตั้งไว้ซึ่งความไม่ไยดีในร่างกายและชีวิตนั้น ยังภาวนาให้ถึงพร้อมโดยข่ม ความ
ทุกข์ที่เกิดขึ้นออกไปเสียจากความไยดีในร่างกายและชีวิตให้จงได้ ๑ ยังภาวนาให้ถึงพร้อมโดยไม่
เลิกภาวนาเสียในระหว่าง ๑ แล้วเว้นอสปปายะ ๗ เสพสปปายะ ๗”^{๑๒}

ดังนั้น การรักษาปฏิภาคนิมิตเพื่อสำเร็จอุปนาภานา และการทำอินทรีย์ให้กล้าโดยนัย
วิปัสสนา พึงเว้นจากอสปปายะอันไม่ควรแก่ภาวนาสมาธิ ๗ และพึงเสพแต่สปปายะอันควรแก่
ภาวนาสมาธิ ๗

๒.๑.๑ คุณสมบัติของสถานที่ปฏิบัติธรรม

สถานที่ปฏิบัติธรรมของโยคาวจรเพื่อรักษาปฏิภาคนิมิตและทำอินทรีย์ให้กล้า จึงพึงเว้น
จากอสปปายะ๗และพึงประกอบด้วยสปปายะ ๗ สปปายะ หมายถึง สิ่งที่สบาย สภาพเอื้อ สิ่ง
ที่เกื้อกูล สิ่งที่เหมาะสม อันเกื้อกูลในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิดังมั่น ไม่เสื่อมถอย^{๑๓}
ส่วนอสปปายะก็มีความหมายตรงกันข้ามกับสปปายะ

^{๑๑} วิสุทธิ. ๓/๒๓๕., โสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาศีลยาตอ), หลักการปฏิบัติวิปัสสนา
กัมมัฏฐาน, แปลโดยจํารูญ ธรรมดา, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยราชวันการพิมพ์, ๒๕๔๖),
หน้าที่ ๕๘ – ๕๙.

^{๑๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๓ ตอน ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏ
ราชวิทยาลัย), หน้า ๖๑-๖๒.

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). พจนานุกรมพุทธศาสตร์
ฉบับประมวลธรรม Dictionary of Buddhist. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส อาร์ พรินติ้งแมส
โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕), [๒๘๖].

สัปปายะ ๑ และอสัปปายะ๑ ได้แก่

๑. อาวาส บางแห่งเรียก เสนาสนะ^{๒๐}
๒. โคจรคาม
๓. ภัตตาคาร บางแห่งเรียก รัชมัสสวณะ^{๒๑}
๔. บุคคล
๕. โภชนะ บางแห่งเรียก อาหาระ^{๒๒}
๖. ฤดู
๗. อิริยาบถ”

จะได้แสดงอธิบาย เป็นลำดับไป คือ

๑. อาวาส (ที่อยู่)

อาวาส หมายถึง ที่อยู่ที่พักอาศัยและสถานที่ปฏิบัติ มี ๒ อย่าง ได้แก่ อาวาสสัปปายะ คือ ที่อยู่ที่พัก ที่อาศัยและสถานที่ที่ไม่เหมาะสมแก่การปฏิบัติและอาวาสสัปปายะ คือ ที่อยู่ที่พัก ที่อาศัยและสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติควรเลือกอยู่ในอาวาสสัปปายะ

ในคัมภีร์ปกรณัมวิเสสวิสุทธิธรรมรค กล่าวอธิบายไว้ว่า เมื่อโยคาวจรนั้นอยู่ในอาวาสใด นิमितที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เสื่อมหายไป สติที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่นและจิตที่ยังไม่เป็นสมาธิก็ไม่เป็นสมาธิ อาวาสนี้นับเป็น อสัปปายะ ส่วนเมื่อเธออยู่ในอาวาสใด นิमितเกิดและถาวรด้วย สติที่ตั้งมั่น จิตก็เป็นสมาธิ จุฬพระประธานยิตตสเถระผู้อยู่ ณ นาคนครพต อาวาสนี้นับ เป็น สัปปายะ เพราะเหตุนี้ ในวิหารใด อาวาส ที่อยู่ มีหลายแห่งโยคาวจรพึงลองอยู่ในอาวาสเหล่านั้น แห่งละ ๓ วัน จิตของเธอเป็นเอกัคคะ ตั้งมั่นในอารมณ์เดียวในอาวาสแห่งใด ก็อยู่ในอาวาสแห่งนั้น เพราะความที่มีอาวาสเป็นสัปปายะแท้ๆ ภิกษุ ๕๐๐ รูปอยู่ในถ้ำจุฬพนาคในคัมภีร์ปัญจปิณฑวิป ลือเลื่องว่า กัมมัญฐานบำเพ็ญอยู่ในถ้ำจุฬพนาคนั้น ได้บรรลุพระอรหัตต์ทั้งหมด ส่วนพระอริยบุคคลเบื้องต่ำมีพระ โสดาบันเป็นต้น และท่านผู้ได้อริยภูมิในที่อื่นแล้ว มาบรรลุพระอรหัตต์ในถ้ำจุฬพนาคนั้นมีประมาณ มิได้ แม้ในอาวาสสัปปายะแห่งอื่นๆ เช่นจิตตลบรรพตวิหาร ก็เช่นกัน^{๒๓}

^{๒๐}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). เรื่องเดียวกัน, [๒๕๖].

^{๒๑}อ้างแล้ว.

^{๒๒}อ้างแล้ว.

^{๒๓}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วิสุทธิธรรมรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) หน้า ๑๐๑.,สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๐-๒๒๑.

ในกัมมัฏฐานคณนิตเทศตอนแก้สมาธิภาวนา แสดงไว้ว่า " . . . อันโยคาวจรผู้ละวิหารอันไม่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมาธิเสียแล้ว พ้นกอยู่ในวิหารที่เหมาะสม. . . " ^{๒๔} เป็นการกล่าวให้โยคาวจรรู้จักหลีกเลี่ยงอवासธปปายะแล้วเลือกอवासธปปายะเพื่อประโยชน์แก่การบำเพ็ญสมาธิของตน ได้กล่าวแนวทางการปฏิบัติไว้ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ไว้ว่า

“เมื่อโยคาวจรผู้ใดอยู่ในวิหารเดียวกันกับพระอาจารย์มีความผาสุก โยคาวจรนั้นเมื่อจะชำระกัมมัฏฐานก็พึงอยู่ในวิหารนั้นนั่นแหละ ถ้าเมื่ออยู่ในวิหารนั้นไม่มีความผาสุกไซ้ วิหารอื่นใดเป็นธปปายะมีอยู่ในที่ไกลแต่วิหารของพระอาจารย์ ประมาณควาจุดหนึ่งหรือกึ่งโยชน์ หรือแม้ประมาณถึงโยชน์หนึ่งก็ดี ก็พึงไปอยู่ในวิหารนั้นเถิด เพราะเมื่อได้อยู่อย่างนั้น ครั้นมีความสนทนทุกข์หรือเกิดความหลงลืมในข้อกัมมัฏฐานที่ตรงไหนก็ดี จะได้ลุกขึ้นทำวัตรในวิหารที่ตนอยู่แต่เช้าแล้วออกเดินเที่ยวบิณฑบาตฉันในระหว่างทาง ไปถึงที่อยู่ของพระอาจารย์ในเวลาท่านเสร็จภัตกิจพอดีแล้ววันนั้นชำระกัมมัฏฐานในสำนักของพระอาจารย์เสียให้เสร็จ วันรุ่งขึ้นก็กราบลาพระอาจารย์เดินทางกลับไปเที่ยวบิณฑบาตฉันในระหว่างทาง ยังไม่ทันเหนื่อยก็อาจมาถึงที่อยู่ของตนได้ ส่วนโยคาวจรผู้ใดไม่ได้ที่ผาสุกในที่แม้ไกลตั้งโยชน์ โยคาวจรนั้นพึงตัดข้ออันเป็นขอดเป็นปมทั้งปวงของกัมมัฏฐานเสียให้ได้ ทำกัมมัฏฐานที่เนื่องด้วยความนึกหน่วงให้หมดจดดี แล้วไปให้ไกลกว่านั้น ก็ได้ละวิหารอันไม่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมาธิเสีย แล้วพ้นกอยู่ในวิหารที่เหมาะสมเถิด” ^{๒๕}

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค กล่าววิหารที่ประกอบด้วยโทษ ๑๘ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อว่าวิหารไม่เหมาะสม มีพระบาลี ว่า

มหาวาส นวาวาส	ชรวาส จ ปนุณิ
โสณที ปณณญจ ปุปผญจ	ผล ปญจิตเมว จ
นคร ทารุณา เขตต์	วิสภาเคน ปญญัน
ปจจนตสิมาสปปาย	ขตุ มิตโต น ลพภติ
อฏฐารเสตานิ จานานิ	อิติ วิญญาช ปณฺหิโต
อารกา ปริวชเชย	มกคฺ ปฏิภยฺ ยถาติ” ^{๒๖}

คือ

^{๒๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘., สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๖.

^{๒๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘-๑๙.

^{๒๖} วิสุทธิ. ๑/๑๑๘., -สปปญฺญ

๑. มหันตคต	ความเป็นวิหารใหญ่
๒. นาคคต	ความเป็นวิหารใหม่ (ยังไม่แล้วดี)
๓. ชินคต	ความเป็นวิหารเก่า (ทรุดโทรมแล้ว)
๔. ปนุณคต	ความเป็นวิหารติดทางเดิน
๕. โสณคต	วิหารมีสระพั่งน้ำ
๖. ปณคต	วิหารมีไม้ใบ (ที่เป็นผัก)
๗. ปุคต	วิหารมีไม้ดอก
๘. ผลคต	วิหารมีไม้ผล
๙. ปฏฐนียคต	ความเป็นวิหารที่คนทั้งหลายมุ่งมั่น
๑๐. นครคต	ความเป็นวิหารติดเมือง
๑๑. ทารุคต	ความเป็นวิหารติดป่าไม้
๑๒. เขตคต	ความเป็นวิหารติดที่นา (ของชาวบ้าน)
๑๓. วิสภาคคต	ความเป็นวิหารมีบุคคลผู้เป็นวิสภาคกันอยู่
๑๔. ปฏฐนคต	ความเป็นวิหารติดท่า
๑๕. ปฏฐนคต	ความเป็นวิหารติดปลายแดน
๑๖. รชคต	ความเป็นวิหารติดที่ระหว่างพรมแดน
๑๗. อสคต	ความเป็นวิหารไม่เป็นสัปปายะ
๑๘. กุณคต	วิหารที่หากัลยาณมิตรไม่ได้ ^{๒๗}

ส่วนวิหารที่ชื่อว่า **วิหารเหมาะสม** ที่ควรต่อการเข้าปฏิบัติธรรม ประกอบด้วยคุณสมบัติ

๕ ประการ คุณสมบัติเหล่านี้ คือ

๑. นาคิพุโร โหติ นาจุจาสุนัน กมนาคมนสมุปนฺน ๑
เสนาสนะในศาสนานี้เป็นที่ไม่ไกลนักไม่ใกล้นัก ไปมาสะดวก
๒. ทิวา อปโปภิกขุ รตฺติ อปฺปสทฺทํ อปฺปนิคุโฆสํ ๑
กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนไม่มีเสียงอึกทึก
๓. อปฺปํทํสมกสวตตปสฺรีสพสมุสสุสํ โหติ ๑
ปราศจากสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน

^{๒๗}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วิสุทธิธรรมรคแปล ภาค ๓ ตอน ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า ๗๘-๗๙., สมเด็จพระพุทธปาหิต (อาจ อาสภมหาเถร). เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๓-๒๐๔.

๔. ตสุมี โข ปน เสนาสเน วิหรนตสฺส อปกลิเรเนว อุปฺปชฺชนติ จีวรปิณฑปาด-
เสนาสนคิลานปัจจยเกสชฺชปริหารา ฯ

ภิกษุพำนักอยู่ในเสนาสนะนั้น จีวร ปิณฑปาด เสนาสนะ และคิลานปัจจยเกสชฺชปริหาร
ทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นโดยไม่ฝืดเคืองเลย

๕. ตสุมี โข ปน เสนาสเน เถรา ภิกฺขุ วิหรนติ พหุสฺสุตา อคตาคมา ฆมฺมธรา วินยธรา
มาติกาธรา เต กาเลน กาลิ อุปสงฺกมิตฺวา ปริปฺพุตฺติ ปริปฺพหติ ‘อิทํ ภนฺเต กถิ อิมสฺส โก อุตฺถิโกติ
อสุสฺส เต อายสฺมนฺโถ อวิวํ ฺเจว วิวรนติ อนฺตฺตานิกตณฺจ อุตฺตานิกโรนฺติ อนเกวิหิเตสฺจ
กงฺกฏฺฐานิเยสฺส ฐมฺเมสฺส กงฺขิ ปฏฺวิโนเทนฺติ ฯ’^{๒๘}

ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ เป็นพหูสูต คล่องอาคม ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ย่อม
อยู่ในเสนาสนะนั้น ภิกษุเข้าไปหาพระเถระเหล่านั้นตามกาลอันควร ได้สอบถามข้อธรรมข้ออรธ
ว่า “ท่านเจ้าข้า บทนี้เป็นอย่างไร” ท่านเหล่านั้นย่อมจะเปิดข้อที่ยังไม่ได้เปิด ทำให้ตื่นข้อที่ยังมิได้
ทำให้ตื่นและบรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันน่าจะสงสัยได้หลายๆอย่าง^{๒๙}

๒. โจรคาม

โจรคาม หมายถึง หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่หาอาหาร ที่เที่ยวไปเพื่อเข้าไปบิณฑบาต มี ๒
อย่าง ได้แก่ โจรอสัปปายะ คือ หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่ไม่เหมาะสมเพื่อเข้าไปบิณฑบาต และ
โจรสัปปายะ คือ หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อเข้าไปบิณฑบาต โยคาวจรพึงเลือกโจร-
คามสัปปายะ

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค กล่าวอธิบายไว้ว่า หมู่บ้านหรือท้องถิ่นสำหรับไป
บิณฑบาตแห่งใด มีอยู่ในที่ไม่ไกลนัก ไม่ไกลนักในระยะประมาณโกสะกึ่ง ประมาณ ๑,๐๐๐ ชั่วโมง
หรือ ๒ กิโลเมตร เป็นเสนาสนะอยู่ทางทิศเหนือหรือทางทิศใต้ เป็นที่มีภิกษาสมบูรณ์หาง่าย
หมู่บ้านนั้นนับเป็นสัปปายะ ถ้ามีลักษณะตรงกันข้ามนับเป็น อสัปปายะ^{๓๐} ที่ว่าอสัปปายะนั้นน่าจะ
ถือเอาด้วยสาเหตุ คือ ๑. ไกลและการคมนาคมไปมาไม่สะดวก ๒. เวลาบิณฑบาตไปหรือกลับ
โดนแสงอาทิตย์ขึ้นส่องหน้า และ ๓. บิณฑบาตไม่พอแก่การฉัน

^{๒๘} วิสุทธิ. ๑/๑๑๕ - อุปฺปทสมกสฺวาทาตปสฺริสสสมุทฺทสิ

^{๒๙} มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏ
ราชวิทยาลัย), หน้า ๘๕-๘๖., สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๑-๒๑๒.

^{๓๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๒., สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). เรื่อง
เดียวกัน, หน้า ๒๑๑.

๓. ภัสสะ (การพุดคุษ)

ภัสสะ หมายถึง การพุดคุษ หรือถ้อยคำ มี ๒ อย่าง ได้แก่ ภัสสะอัสปายะ คือ การพุดคุษ หรือถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติและภัสสะสัปปายะ คือ การพุดคุษ หรือถ้อยคำที่เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติ โยคาวจรพึงปฏิบัติตนเพื่อสำรวมอินทรีย์พุดน้อยในระหว่างปฏิบัติธรรมเพื่อสำรวมสมาธิและปฏิภาณนิมิต

ในวิปัสสนานัย เล่ม ๑ แสดงอธิบายการสำรวมสติไว้ว่า ในระหว่างการปฏิบัติธรรมศีลต้องบริสุทธิ์ บุคคลพึงยังกุศลจิตให้เกิดทางทวาร ๖ แล้วรักษาอินทรีย์สังวรศีล ด้วยการปิดกั้นมิให้เกิดอกุศล มีสติก่อให้เกิดกุศลจิตอยู่เสมอในขณะที่ประจวบกับอารมณ์ ๖^{๓๐}

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ก็กล่าวอธิบายไว้ว่า การใช้สติสำรวมอินทรีย์เพื่อไม่ให้เกิดกิเลสในขณะที่วิญญาณ ๖ รับรู้อารมณ์ ๖ เพื่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ดังนั้น การสำรวมวาจาพุดน้อย ไม่กล่าวติรัจฉานกถา ๓๒ อันเป็นเรื่องขัณมรรคผลเป็นไปเพื่ออันตรายเสียแห่งนิมิตของผู้ปฏิบัติ หรือวิคคาหิกกถา ที่เป็นถ้อยคำที่แก่งแย่งกันทำลายความดีงามและความเจริญของตน พร้อมทั้งทำลายความสามัคคีของหมู่คณะอีกด้วย ชื่อว่า อัสปายะ แม้ กถาวัตถุ ๑๐ ซึ่งเป็นถ้อยคำที่ไม่ขัดกันกับมรรค ผล นิพพาน ชื่อว่า ภัสสสัปปายะ ก็ควรกล่าวพอประมาณ เพื่อสำรวมสมาธิและปฏิภาณนิมิต^{๓๑} ทั้งติรัจฉานกถา ๓๒ วิคคาหิกกถา และกถาวัตถุ ๑๐ มีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ติรัจฉานกถา ๓๒ คือ เรื่องขัณมรรคผลเป็นไปเพื่ออันตรายเสียแห่งนิมิตของผู้ปฏิบัติ ได้แก่

๑. ราชกถา กล่าวถึงพระยามหากษัตริย์
๒. โจรกถา กล่าวถึงโจร
๓. มหามัตตกถา กล่าวถึงมหาอำมาตย์
๔. เสนากถา กล่าวถึงเสนา
๕. ภยกถา กล่าวถึงภัยอันตราย
๖. ยุทธกถา กล่าวถึงการสงคราม

^{๓๐} พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสีสยาตอ) วิปัสสนานัย เล่ม ๑ . พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม, ป.ธ. ๘, Ph.D) ตรวจชำระ, พระคันธสารากิจส์ เรียบเรียง. (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐-๒๑.

^{๓๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๒., สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาท อสภมหาเถร). เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑.

๗. อันนกลา กล่าวถึงข้าว
๘. ปานกลา กล่าวถึงน้ำ
๙. วัตถกลา กล่าวถึงฝ้านุ่งผ้าห่ม
๑๐. สยณกลา กล่าวถึงที่หลับที่นอน
๑๑. มาลากลา กล่าวถึงดอกไม้สรรพต่าง ๆ
๑๒. คันธกลา กล่าวถึงเครื่องหอมเครื่องดูบไล่ชะโลมทา
๑๓. ญาดิกกลา กล่าวถึงญาติแห่งตน
๑๔. ยานกลา กล่าวถึงขวิดยานคานหามช้างม้ารถเกวียนมีประเภทต่าง ๆ
๑๕. คามกลา กล่าวถึงบ้านว่าบ้านตำบล
๑๖. นิคมกลา กล่าวถึงนิคม
๑๗. ชนปทกลา กล่าวถึงชนบท
๑๘. นครกลา กล่าวถึงเมืองใหญ่
๑๙. อิตถิกกลา กล่าวถึงผู้หญิง
๒๐. ปุริสกลา กล่าวถึงผู้ชาย
๒๑. สุรกลา กล่าวถึงคนกล้า ๆ ช้างกล้าเสือกล้า ศีกสงคราม
๒๒. วิสีฆากลา กล่าวถึงตรอกน้อยตรอกใหญ่ถนนหนทาง
๒๓. กุมภทาสีกลา กล่าวถึงกุมภทาสีที่ตักน้ำ
๒๔. ปุพเพตกลา กล่าวถึงญาติที่ล่วงไปแล้วแต่ก่อน ๆ
๒๕. นานัตตกลา กล่าวถึงเรื่องต่าง ๆ แต่บรรดาที่หาประโยชน์มิได้
๒๖. โลกภูษายิกกลา กล่าวถึงลัทธิโคหก อันพาลในโลกเจรจากัน
๒๗. สมุททักขายิกกลา กล่าวถึงมหาสมุทร สาคร ทะเล
๒๘. อิตถิภาวกลา กล่าวถึงภวและอภวมี ๖ ประการ คือ กล่าวสัตสสททิฎฐิ กล่าวอุทเทททิฎฐิ กล่าวถึงเจริญในสมบัติ กล่าวถึงเสื่อมจากสมบัติ กล่าวสรรเสริญความสุขในเพศกาม กล่าวอรรถกถาณโยคประกอบความเพียรให้ลำบากกายเป็นฝ่ายปฏิบัติแห่งเดียรฉัตร
๒๙. อรณญกลา กล่าวถึงป่า
๓๐. ปพุกกลา กล่าวถึงภูเขา
๓๑. นทีกลา กล่าวถึงแม่น้ำ
๓๒. ทิปกลา กล่าวถึงเกาะต่าง ๆ^{๓๓}

^{๓๓} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๕/๑๕๑-๑๕๒., ที. ที. อ. ๑๗/๘๔., สัมมา. (ไทย) ๑๕/๑,๐๗๕/๕๘๕., พระสังฆมมโชติกะธัมมาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๘.

วิคคาหิกกถา คือ ถ้อยคำที่แก่งแย่งกัน ทำลายความดีงามและความเจริญของตน พร้อมทั้งทำลายความสามัคคีของหมู่คณะอีกด้วย ได้แก่

๑. น ตฺวํ อิมํ ฐมฺมวินยํ อาชานิสฺสติ ท่านไม่รู้ธรรมวินัย
๒. อหํ อิมํ ฐมฺมวินยํ อาชานามิ ข้าพเจ้ารู้ธรรมวินัย
๓. ก็ ตฺวํ อิมํ ฐมฺมวินยํ อาชานิสฺสติ ท่านจะรู้ได้อย่างไร
๔. มิจฺฉาปฺปิปฺนโน ตุมฺหิ ท่านเป็นผู้ปฏิบัติผิด
๕. อหฺมสฺมี สมฺมาปฺปิปฺนโน ส่วนข้าพเจ้าปฏิบัติถูก จึงรู้ได้
๖. สหิตํ เม คำพูดของข้าพเจ้าตรงกันในเรื่องดีและเรื่องร้าย จึงมีประโยชน์
๗. อสหิตํ เต ของท่านไม่ตรงกันในเรื่องดีและเรื่องร้าย จึงไม่มีประโยชน์
๘. ปุเรวณินิํ ปจฺฉา อวจ คำที่ควรกล่าวก่อน ท่านกลับกล่าวทีหลัง
๙. ปจฺฉาวณินิํ ปุเร อวจ แต่คำพูดที่ควรกล่าวทีหลัง ท่านกลับกล่าวก่อน
๑๐. อธิจฺฉินฺนเต วิปฺราวตฺตํ คำพูดของข้าพเจ้าเพียงคำเดียวสามารถทำลายคำพูดของท่าน
๑๑. อาโรปิโต เต วาโท ข้าพเจ้าจับผิดความเห็นของท่านได้แล้ว
๑๒. นิกฺคหิตो ตุมฺหิ ท่านจึงถูกข้าพเจ้าข่มไว้
๑๓. จร วาทปโมกฺขาย ท่านจงพยายามแสวงหาความรู้จากสำนักต่าง ๆ มาปลดปล่อยแก้ไขคำพูดของท่านที่ถูกข้าพเจ้าข่มไว้ด้วย
๑๔. นิพฺพเรหิ วา สเจ ปโหสิ ถ้าท่านยังเชื่อในความสามารถของท่าน ก็จงแก้ไขมา^{๓๔}

กถาวัตถุ ๑๐ ประการ คือ ถ้อยคำที่ไม่ขัดกันกับมรรค ผล นิพพาน ได้แก่

๑. อปิฉฺชตาคถํ พุทธเรื่องความมักน้อย
๒. สนฺตญฺจิกถํ พุทธเรื่องความพอใจตามมีตามได้ในสิ่งของ ของที่ตนได้มา
๓. ปวิเวกกถํ พุทธเรื่องความสงบทางกาย วาจา ใจ
๔. อสํสฺสคกถํ พุทธเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับกามคุณอารมณ์
๕. วิริยารมฺภกถํ พุทธเรื่องการขยันหมั่นเพียร
๖. สีลกถํ พุทธเรื่องศีล
๗. สมาริกถํ พุทธเรื่องสมาธิ
๘. ปญฺญากถํ พุทธเรื่องปัญญา
๙. วิมุตฺติกถํ พุทธเรื่องอรหัตตผล
๑๐. วิมุตฺติญาณทสฺสณกถํ พุทธเรื่องปัจเจกขณญาณ ที่เกี่ยวกับอรหัตตผล และนิพพาน^{๓๕}

^{๓๔} ที.สี. (ไทย) ๘/๑๘/๗, ต.มหา.(ไทย) ๑๘/๑๐๘๐/๕๘๕-๕๙๐., ที.สี.อ. ๑๗/๘๔., พระสังฆมณฑลชวติกะ
ธัมมาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕-๖๐.

^{๓๕} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๕/๑๕๒, พระสังฆมณฑลชวติกะ ธัมมาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

๔. บุคคล

บุคคล หมายถึง บุคคลที่อยู่ร่วมกันหรือมีการสนทนาปราศรัยกัน มี ๒ อย่าง ได้แก่ บุคคลอสัปปายะ คือ บุคคลที่ไม่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะกำลังปฏิบัติด้วยและ บุคคลสัปปายะ คือ บุคคลที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะกำลังปฏิบัติ โยคาวจรพึงเลือกคบบุคคลสัปปายะเพื่อความตั้งมั่นแห่งจิตของตนในขณะกำลังปฏิบัติ

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า บุคคลอสัปปายะ คือ บุคคลที่ไม่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้น ได้แก่ บุคคลผู้มากไปด้วยการทำกายให้มันคง ขอบบ่ารุงประคบประหงมคบบ้างร่างกาย (กายทพฺหิพฺหุโล)^{๓๖} มีปกติพุดตริจฉานกถา ๓๒ (ตริจฉานกถิโก) เป็นอสัปปายะ เพราะเขามีแต่จะทำให้เรอเศร้าหมอง ดุจน้ำโคลนทำน้ำใสให้ขุ่นไป ฉะนั้น และเพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้น สมาบัติย่อมเสื่อม ดุจสมาบัติของภิกษุหนุ่มผู้อยู่ ณ โกฏิบรรพตวิหาร เสื่อมเพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้น ส่วนบุคคลสัปปายะ บุคคลที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้น ได้แก่ บุคคลที่เป็นผู้ไม่พุดตริจฉานกถา (อตริจฉานกถิโก) ถึงพร้อมด้วยศีลคุณ สมာธิคุณ ปัญญาทิกคุณ (ศีลาทิกคุณสมฺปนฺโน) ซึ่งโยคาวจรได้อาศัยแล้ว เป็นเหตุทำให้จิตที่ยังไม่เป็นสมาธิย่อมจะเป็นสมาธิหรือจิตที่เป็นสมาธิแล้วจะตั้งมั่นยิ่งขึ้น^{๓๗} เกิดความสงบเยือกเย็นผ่องใสได้โดยแท้

๕. โภชนะ

โภชนะ หมายถึง อาหารและเครื่องบริโภค ในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรม มี ๒ อย่าง ได้แก่ โภชนอสัปปายะ คือ อาหารและเครื่องบริโภคที่เป็นที่ไม่ถูกใจไม่พอใจ ไม่ถูกกับร่างกาย ไม่เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉันทยาก ไม่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร และโภชนสัปปายะ คือ อาหารและเครื่องบริโภคที่ถูกใจพอใจ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉันทไม่ยาก เป็นที่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร เพราะมีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนหรือบั่นทอนสภาพจิตใจ

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า อาหารที่ไม่สมควรและที่สมควรแก่การบริโภค ในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรม โยคาวจรบุคคลบางท่านได้รับประทานอาหารที่มีรสหวานแล้วก็ไม่ถูกปาก ไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจ จิตใจไม่มั่นคง แต่เมื่อได้อาหารรสเปรี้ยวแล้ว ก็รู้สึก

^{๓๖} วิสุทธิ. มหาภูติกถา คือแทนที่จะมุ่งทำความตั้งมั่นทางจิต กลับไปสนใจทำความมันคงทางกาย ซึ่งมหาภูติกถาให้อธิบายว่า ขวนขวายแต่ปรนปรีอร่างกาย ดังบาลีที่หมายเอา ขอนี้กล่าวไว้ว่า บริโภคจนเต็มท้องตามที่ต้องการแล้วประกอบความสุขในการนอนอยู่เป็นประจำ

^{๓๗} มหามกุฏราชวิทยาลัย. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๒., สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๒., พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

ชุ่มชื่นผาสุกใจทำให้จิตใจมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ฉะนั้น อาหารที่มีรสหวานนั้นจึงเป็นอสังขยา ส่วนอาหารที่มีรสเปรี้ยวเป็น สักขยาแก้โยคาวจรนั้น บางท่านเมื่อได้รับประทานอาหารที่มีรสเปรี้ยวแล้วก็ไม่ถูกปาก ไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจ จิตใจไม่มั่นคง แต่เมื่อได้อาหารรสหวานแล้ว ก็รู้สึกชุ่มชื่นผาสุกใจ ทำให้จิตใจมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ฉะนั้น อาหารที่มีรสเปรี้ยวนั้นจึงเป็นอสังขยา ส่วนอาหารที่มีรสหวานเป็นสักขยาแก้โยคาวจรนั้น สำหรับรสถกัม ขม เผ็ด ผาสุก ๔ อย่างนี้ ไม่ได้กล่าวโดยเฉพาะๆ นั้น ก็เพราะรสถกัณนี้เพียงแต่เป็นเครื่องปรุงให้รสทั้งสองนั้นดีขึ้น ดังนั้น เมื่อ ยกรสหวานและเปรี้ยวขึ้นมาแล้ว ก็เป็นอันว่าได้กล่าวถึงรส ๔ อย่างนี้ ตามสมควรไป^{๓๔}

๖. ฤดูแล้ง

ฤดูแล้ง หมายถึง ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อม มี ๒ อย่าง ได้แก่ อุดอสังขยา คือ สภาวะดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม เช่น หนาวเกินไป ร้อนเกินไป เป็นต้นและ อุดอสังขยา คือ สภาวะดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น โยคาวจรพึงเลือกอยู่ในธรรมชาติดินฟ้าอากาศที่ทำให้จิตใจของตนแจ่มใสมั่นคง เอื้ออำนวยแก่การปฏิบัติธรรมของตน

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า อากาศที่ไม่สบายและสบายในขณะที่ปฏิบัติธรรมอยู่นั้น โยคาวจรบางท่านเมื่อได้รับอากาศร้อนแล้ว ก็รู้สึกไม่ค่อยจะสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่มั่นคง ก็กลับกระสับกระส่ายหวนมองยิ่งขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้ว ก็กลับหงุดหงิดฟุ้งซ่านขึ้นมา แต่ถ้าได้รับอากาศเย็นก็รู้สึกสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่ตั้งมั่น ก็กลับแจ่มใสตั้งมั่นขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็ถาวรยิ่งขึ้นไป ฉะนั้น อากาศร้อนจึงเป็นอสังขยา ส่วนอากาศเย็นเป็นสักขยาแก้โยคาวจรบุคคลนั้น โยคาวจรบางท่านได้รับอากาศเย็นแล้ว ก็รู้สึกไม่ค่อยจะสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่มั่นคง ก็กลับกระสับกระส่ายหวนมองยิ่งขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็กลับหงุดหงิดฟุ้งซ่านขึ้นมา แต่ถ้าได้รับอากาศร้อนก็รู้สึกสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่ตั้งมั่นก็กลับแจ่มใสตั้งมั่นขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็ถาวรยิ่งขึ้นไป ฉะนั้น อากาศเย็นจึงเป็นอสังขยา ส่วนอากาศร้อนเป็นสักขยาแก้โยคาวจรบุคคลนั้น^{๓๕}

^{๓๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓., สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๒., พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

^{๓๕} อ่างแล้ว, อ่างแล้ว, อ่างแล้ว.

๗. อริยาบถ

อริยาบถ หมายถึง อาการหรือการเคลื่อนไหวอยู่ในกิริยาท่าทางอย่างใดอย่างหนึ่ง มี ๒ อย่าง ได้แก่ อริยาบถอสังขยา คือ อาการหรือการเคลื่อนไหวในกิริยาท่าทางที่ปฏิบัติแล้วไม่ถูกต้อง มีการเคลื่อนไหวที่ไม่พอดี และอริยาบถสังขยา คือ อาการหรือการเคลื่อนไหวในกิริยาท่าทางที่ปฏิบัติแล้วถูกต้องจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี โยคาวจรพึงเลือกอยู่ในอริยาบถที่เกิดความสบายกายสบายใจ นิรณัจจะจะได้ไม่เกิด

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า ในอริยาบถ ๔ อย่างนั้น โยคาวจรบางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอริยาบถนอนแล้ว ก็ทำให้รู้สึกง่วงเหงาหาวนอน ไม่ค่อยได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติในอริยาบถอื่นๆ ก็รู้สึกว่ามีความสบายกาย สบายใจ ทั้งได้รับผลดีโดยไม่มีนิรณัจจะเกิดขึ้นกวนใจ บางท่านก็ไม่ได้รับผลดีแต่ประการใดในอริยาบถนั่ง ยืน เดิน แต่กลับได้รับผลดีในอริยาบถนอน บางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอริยาบถนั่ง ยืน เดิน แล้วรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจ ไม่ค่อยได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติอยู่ในอริยาบถเดินกับนอน ก็รู้สึกว่ามีความสบายกายสบายใจ ทั้งได้รับผลดีด้วย บางท่านก็ไม่ได้รับผลดีแต่ประการใดในอริยาบถเดิน นอน แต่กลับได้รับผลดีใน อริยาบถนั่ง ยืน บางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอริยาบถเดิน แล้วรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจ ไม่ค่อยจะได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติในอริยาบถอื่นๆ ก็รู้สึกว่ามีความสบายกายสบายใจ ทั้งได้รับผลดีโดยไม่มีนิรณัจจะเกิดขึ้นกวนใจ บางท่านก็ไม่ได้รับผลดีแต่ประการใดในอริยาบถนั่ง ยืน นอน แต่กลับได้รับผลดีในอริยาบถเดิน ฉะนั้น อริยาบถใดได้รับผลดี ก็ทำให้จิตใจแจ่มใสสงบระงับดับเสียซึ่งนิรณัจจะ อริยาบถนั้นจัดเป็นสังขยาแก่โยคาวจรบุคคลนั้น เหตุนั้น พึงทดลองดูในอริยาบถนั้นๆ อยู่อย่างละ ๓ วัน เช่นเดียวกันกับการทดลองในอาวาส^{๔๐}

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสังขยาด้วยพระดำรัสอื่น เช่น สมัย^{๔๑} อันมีอรรถาธิบายว่า คือ กาลที่ได้รับสังขยาความเหมาะสม ๕ ประการ คือ ธรรมเป็นที่สะดวกสบายแก่การเจริญปัญญา มี อุตุสังขยา อาหารสังขยา (โภชนสังขยา) เสนาสนะสังขยา (อาวาสสังขยา) ปุคคลสังขยา และธัมมัสสวนสังขยา (ภัสสะสังขยา)

^{๔๐} อ่างแล้ว.

^{๔๑} อ.ต.ก.อ. ๒/๑๐๒/๒๕๔.

๒.๒ คุณสมบัติและประโยชน์ของกัลยาณมิตร

การปฏิบัติกัมมัฏฐานไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติสมณะหรือวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นเรื่องละเอียดสุขุม เป็นเรื่องของการฝึกอบรมจิตใจให้ดำเนินไปในแนวทางของพระธรรมที่สุขุมประณีต และถูกต้องด้วยดี เพื่อพ้นทุกข์ในที่สุด

การปฏิบัติเอง เกิดสภาวะอย่างใดขึ้น เกิดอารมณ์และนิมิตใดขึ้นในตัวเรา หรือมีข้อสงสัย ก็ไม่ทราบว่าจะไปบอกเล่าหรือสอบถามกับใครและสิ่งที่เราประสบนั้น ดีเลว ถูกต้องตรงเป้าหมายหรือไม่ เราก็ไม่มีทางทราบ นอกจากนึกเอาๆไป ซึ่งมีทางผิดพลาดได้ง่ายและเป็นส่วนมาก

การได้รับคำแนะนำฝึกหัดในสำนักของพระวิปัสสนาจารย์ที่ดีผู้มีความรู้ความชำนาญ โดยเฉพาะ และอยู่ในความควบคุมของท่าน มีท่านเป็นที่ปรึกษาโดยนำไปเล่าให้ท่านฟัง ที่เรียกกันว่า “ส่งอารมณ์” และ “สอบอารมณ์” ท่านจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติบรรลุเป้าหมายได้ถูกต้องและรวดเร็วแน่นอนยิ่งขึ้น เพราะท่านจะช่วยสั่งสอนแนะนำแนวทางที่ท่านรู้และที่เคยมีประสบการณ์ และเมื่อปฏิบัติไปๆ มีปรากฏการณ์หรือสภาวะอย่างใดเกิดขึ้นในตัวผู้ปฏิบัติ ท่านจะหาโอกาสชี้ให้เห็นไตรลักษณ์ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการกำหนดรู้เบญจขันธ์รูปนามแทรกไว้ตามลำดับญาณที่เหมาะสม และจะชี้แจงให้ทราบว่า อารมณ์ใดนิมิตใดเป็นประโยชน์ควรกำหนด และอารมณ์ใดนิมิตใดเป็นข้าศึกแก่สมาธิและญาณไม่ควรกำหนด กับทั้งช่วยแนะแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับอารมณ์ให้ผู้ปฏิบัติทราบว่าควรทำอะไรต่อไป และแต่งอินทรีย์ของโยคาวจรผู้เป็นศิษย์ซึ่งมีอุปนิสัยให้ปฏิบัติถูกต้องตรงเป้าหมาย เพื่อบรรลุสมาธิและญาณรวดเร็วขึ้นกว่าปกติธรรมดา และถ้าโยคาวจรผู้เป็นศิษย์มีวาสนาบารมีอยู่ด้วย อาจบรรลุมรรค ผล นิพพาน ในปัจจุบันชาตินี้ ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงแนะนำในสัตตสูตรไว้ว่า

ชรามรณํ ภิกขเว .....ชรามรณสมุทัย.....ชรามรณนิโรธ.....ชรามรณ-
นิโรธคามินี ปฏิปทํ อชานตา อปสุตา ยถาภูตํ ชรามรณ.....ชรามรณนิโรธ.....
ชรามรณนิโรธคามินียา ปฏิปทาย ยถาภูตํ ฉานาย สตุถา ปริยเสตีพุทฺ^{๔๒}

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ที่ไม่รู้ไม่เห็นชราและมรณะ ไม่รู้ไม่เห็นความเกิดขึ้นของชราและมรณะ ไม่รู้ไม่เห็นความดับของชราและมรณะ ไม่รู้ไม่เห็นทางปฏิบัติ นำไปสู่การดับของชราและมรณะตามความเป็นจริง ควรเสาะแสวงหาครู เพื่อรู้ตามความเป็นจริง ในชราและมรณะ ในความเกิดขึ้นของชราและมรณะ ในความดับของชราและมรณะ ในทางปฏิบัตินำไปสู่การดับของชราและมรณะ”^{๔๓}

^{๔๒} ส.นิทาน. (บาลี) ๑๖/๗๓/๑๒๖.

^{๔๓} ส.นิทาน. (ไทย) ๑๖/๗๓/๑๕๗.

เพื่อแสดงว่า การปฏิบัติธรรมมีกรรมใดเป็นเครื่องสนับสนุนตามรักษาผู้เจริญวิปัสสนา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสไว้ในพระไตรปิฎกอันมีเนื้อหา ในอนุคหิตสูตร ว่าด้วยกรรมสนับสนุนสัมมาทิฐิ

“ปญฺหิ ภิกฺขเว อญฺเฬิ อนุคฺคหิตา สมฺมาทิฏฺฐิ เจโตวิมุตติผลา จ โหติ เจโตวิมุตติผลานิสังสา จ ปญฺหาวิมุตติผลา จ โหติ ปญฺหาวิมุตติผลานิสังสา จ กตเมหิ ปญฺหิ อธิ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ สีตานุคฺคหิตา จ โหติ สุตตานุคฺคหิตา จ โหติ สากัจจนานุคฺคหิตา จ โหติ สมถานุคฺคหิตา จ โหติ วิปัสสนานุคฺคหิตา จ โหติ อิมหิ โข ภิกฺขเว ปญฺหิ อญฺเฬิ อนุคฺคหิตา สมฺมาทิฏฺฐิ เจโตวิมุตติผลา จ โหติ เจโตวิมุตติผลานิสังสา จ ปญฺหาวิมุตติผลา จ โหติ ปญฺหาวิมุตติผลานิสังสา จาติ ฯ”^{๔๔}

“ภิกษุทั้งหลาย สัมมาทิฐิ หมายถึง วิปัสสนาสัมมาทิฐิ^{๔๕} อันองค์ ๕ สนับสนุนแล้ว ย่อมมีเจโตวิมุตติ^{๔๖} เป็นผล เป็นผลานิสงส์ และมีปัญญาวิมุตติ^{๔๗} เป็นผล เป็นผลานิสงส์ องค์ ๕ ประการ ได้แก่ ศีล สุตตะ สากัจฉา สมถะ และ วิปัสสนา”^{๔๘}

อธิบายความหมายได้ว่า

๑. ศีล หมายถึง ปาริสุทธิศีล ๔ ซึ่งเป็นพื้นฐานแห่งการบรรลุลอริยมรรค^{๔๙}
๒. สุตตะ หมายถึง การฟังธรรมที่เป็นสัปปายะ^{๕๐}
๓. สากัจฉา หมายถึง การสนทนาบอกความเป็นไปแห่งจิตของตน^{๕๑}
๔. สมถะ หมายถึง สมาบัติ ๘ ที่เป็นพื้นฐานแห่งวิปัสสนา^{๕๒}

^{๔๔} อญ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๒๕/๒๒.

^{๔๕} ในอรรถกถามัชฌิมนิกาย หมายถึง อรหัตตมัคคสัมมาทิฐิ ม.ม.อ. ๒/๔๕๒/๒๕๔, อญ.ปญจก.อ. ๓/๒๕/๗., อญ.ปญจก.ฎีกา. ๓/๒๕/๕.

^{๔๖} มีเจโตวิมุตติ หมายถึง มัคคสมาธิและผลสมาธิ อญ.ทุก.อ., ๒/๘๘/๖๒, อญ.ปญจก.อ.๓/๒๕/๗.

^{๔๗} หมายถึงผลญาณ ได้แก่ ผลปัญญาที่ ๔ กล่าวคือ อรหัตตผลปัญญา อญ.ทุก.อ., ๒/๘๘/๖๒., อญ.ปญจก.อ. ๓/๒๕/๗, อญ.ปญจก.ฎีกา. ๓/๒๕/๑๐.

^{๔๘} อญ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๕/๓๑-๓๒.

^{๔๙} ม.ม.อ.๒/๔๕๒/๒๕๔, อญ.ปญจก.ฎีกา. ๓/๒๕/๑๐.

^{๕๐} อญ.ปญจก.ฎีกา. ๓/๒๕/๑๐.

^{๕๑} ม.ม.อ.๒/๔๕๒/๒๕๔, อญ.ปญจก.ฎีกา. ๓/๒๕/๑๐.

^{๕๒} อญ.ปญจก.ฎีกา. ๓/๒๕/๑๐.

๕. วิปัสสนา หมายถึง อนุปัสสนา ๗ ประการ ได้แก่ อนิจจานุปัสสนา ทุกขานุปัสสนา อนัตตานุปัสสนา นิพพิทานุปัสสนา วิราคานุปัสสนา นิโรธานุปัสสนา ปฏิณิสตคคานุปัสสนา^{๕๓}

พระภิกษุจารย์ได้เปรียบองค์ ๕ ประการนี้ เหมือนกระบวนการปลูกมะม่วง คือ

๑. คีล เปรียบเหมือนการทำการร่อนน้ำรอบต้นไม้ม เพราะเป็นมูลเหตุให้สัมมาทิฐิเจริญ
๒. สุตะ เปรียบเหมือนการรดน้ำให้เหมาะแก่เวลา เพราะเพิ่มพูนภavana
๓. สากัจฉา เปรียบเหมือนการตัดแต่งกิ่ง เพราะนำความยุ่งยากแห่งภavanaออกไปได้
๔. สมณะ เปรียบเหมือนการทำการทํานบกันน้ำให้แข็งแรง เพราะทำภavanaให้มั่นคงยิ่งขึ้น
๕. วิปัสสนา เปรียบเหมือนการใช้จอบขุดราก เพราะขุดรากคณหา มานะ และทิฐิได้^{๕๔}

มีพระกัมมัฏฐานาจริยะ ชาวพม่าได้อธิบายเปรียบเทียบไว้ว่า

“การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานเหมือนกับการปลูกต้นไม้ในสวน เราต้องมีเมล็ดพันธุ์แห่งการเข้าไปประสิทธิ์ฐาภาวะต่างๆ อย่างแจ่มชัดและสมบูรณ์ ซึ่งก็คือสติที่ตามรู้สภาวะธรรมต่างๆ ในการเพาะเมล็ดบำรุงเลี้ยงต้นไม้ม และเก็บเกี่ยวผลแห่งปัญญาความหลุดพ้นนั้น เราต้องปฏิบัติตามกระบวนการรักษา เรียกว่า อนุคคหิต แปลว่า ธรรมที่เป็นเครื่องสนับสนุนตามรักษา

เมื่อเราเป็นชาวสวน เราต้องสร้างรั้วรอบสวนของเราเพื่อป้องกันสัตว์ใหญ่ทั้งหลาย กวาง และกระต่ายที่อาจจะเข้ามากินต้นอ่อนทันทีที่ต้นอ่อนนั้นโผล่ขึ้นจากพื้นดิน เครื่องตามรักษาประการแรก คือ คีลอนุคคหิต หมายถึงการกระทำอันถูกต้องตามทำนองคลองธรรม อันเป็นเครื่องป้องกันความประพฤติที่หยาบกระด้างทางกายและทางวาจา อันรบกวนจิตใจและเป็นตัวปิดกั้นสมาธิและปัญญามีให้เกิดขึ้น

ประการที่สอง เราต้องรดน้ำ เปรียบได้กับการฟังธรรมและอ่านพระธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วนำสิ่งที่เราเข้าใจมาประยุกต์ใช้อย่างใส่ใจและระมัดระวัง ใดๆก็ตาม หากรดน้ำมากเกินไปเมล็ดก็จะเน่าเสีย เช่นเดียวกันกับการอ่านและการฟังธรรม ก็เพียงพอเพื่อเกื้อกูลให้เกิดความกระจำในการประพฤติปฏิบัติเท่านั้น มิใช่เพื่อทำให้เราตื่นตาตื่นใจ จนหลงทาง อยู่ในข้อธรรมะอันพิสดาร เครื่องตามรักษาประการที่สอง นี้ เรียกว่า สุตานุคคหิต

เครื่องตามรักษาประการที่สาม สากัจฉาอนุคคหิต หรือการสนทนาธรรมกับครูบาอาจารย์ ซึ่งเปรียบได้กับกระบวนการหลายอย่างในการปลูกต้นไม้ ต้นไม้ต้องการสิ่งที่แตกต่างกันในช่วงเวลาที่ต่างกัน อาจจำเป็นที่จะต้องพรวนดินให้ร่วนรอบๆ รากของต้นไม้แต่ก็ต้องไม่มากเกินไป มิฉะนั้นรากจะไม่สามารถเกาะยึดดินได้ เราจะต้องตัดแต่งไปด้วยความระมัดระวัง

^{๕๓} ม.ม.อ.๒/๔๕๒/๒๕๕, อง.เอกก.ฎีกา. ๑/๑๑/๕๓, อง.ปญจก.ฎีกา. ๓/๒๕/๕-๑๒.

^{๕๔} อ่างแล้ว, อ่างแล้ว, อ่างแล้ว.

เช่นกัน และเราต้องตัดต้นไม้ที่แผ่กิ่งก้านมาบดบังต้นอ่อนมากเกินไปด้วย เช่นเดียวกัน เมื่อเราปรึกษาเรื่องการประพฤติปฏิบัติธรรมกับครูบาอาจารย์ ท่านจะให้คำแนะนำในการปฏิบัติต่างๆ กัน ขึ้นอยู่กับว่าเราจำเป็นต้องใช้สิ่งใดช่วยให้การปฏิบัติของเราดำเนินไปถูกทาง

เครื่องตามรักษาประการที่สี่ สมณานุคคหิต ได้แก่ สมาธิ ซึ่งปกป้องจิตจากอกุศล อันเปรียบได้กับแมลงและวัชพืช ขณะที่เราเจริญภาวนา เราใช้ความพยายามอย่างยิ่งยวดที่จะมีสติตามรู้สิ่งใดก็ตามที่กำลังปรากฏที่อายตนะทั้งหก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ตามความเป็นจริงในปัจจุบันขณะ เมื่อสภาวะจิตมีความตั้งมั่นและมีพลังเช่นนี้ โลภะ โทสะ และโมหะ ก็มีโอกาที่จะเอื้อมกรายเข้ามาได้ ดังนั้น สมาธิอาจเปรียบได้กับการกำจัดวัชพืชรอบๆ ต้นไม้ หรือการใชยกำจัดแมลงศัตรูที่บิรุทธิ์และเป็นธรรมชาติอย่างยิ่ง

หากเครื่องตามรักษาสี่ประการแรกนี้ดำรงอยู่ ญาณทัสสนะย่อมมีโอกาสที่จะเจริญงอกงามได้ อย่างไรก็ตาม โยคาวจรมักจะติดอยู่กับญาณขั้นต้นๆ และประสบการณ์ที่ไม่ธรรมดาอันเกิดจากสมาธิที่แรงกล้า ซึ่งจะปิดกั้นการปฏิบัติมิให้ก้าวหน้าต่อไปถึงวิปัสสนาญาณขั้นสูงขึ้น โยคาวจรจึงจำเป็นต้องประกอบด้วยเครื่องตามรักษาประการที่ห้า อันได้แก่ วิปัสสนานุคคหิต ซึ่งหมายถึงการเจริญภาวนาอย่างมีพลังที่สืบเนื่องต่อไปในระดับสูงโดยไม่หยุดร่ำไรเพติดเพติดกับความสงบสุข หรืออิฏฐารมณ์อื่นๆ อันเกิดจากสมาธิความปรารถนาให้ได้มาซึ่งความสุขเหล่านี้ เรียกว่า นิกันตัตถตา ซึ่งมีความสุข ลุ่มลึก เปรียบได้กับไข่มุมมูม แมลงศัตรูพืช เชื้อรา แมงมุมตัวเล็กๆ หรืออินทรีย์สารเล็กๆ ที่เป็นโทษและสามารถหยุดยั้งการเจริญเติบโตของต้นไม้ได้

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าโยคาวจรจะถูกกับระเบิดดังกล่าวเข้าแล้ว วิปัสสนาจารย์ผู้ชำนาญจะทราบได้จากการสอบอารมณ์และจะหนุนนำโยคาวจรให้กลับสู่ทางอันถูกต้องได้ นี่ก็เหตุผลว่าเหตุใดการเล่าประสบการณ์ของโยคาวจรให้ครูบาอาจารย์ฟัง จึงเป็นเครื่องตามรักษาที่สำคัญยิ่งนักในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน”^{๕๕}

ดังนั้น มีคำถามว่า “โยคาวจรทำสมาธิให้เกิดขึ้นได้อย่างไร ?”

ตอบว่า “ถ้าบุคคลปรารถนาจะทำสมาธิให้เกิดขึ้น ประการแรกทีเดียว เธอต้องเข้าไปหาผู้มีคุณธรรมสูง ถ้าในครั้งแรกโยคาวจรปรารถนาจะเจริญสมาธิอันยอดเยี่ยม แต่เธอไม่มีกัลยาณมิตร เธอจะขาดความมุ่งมั่น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระสูตรว่า “เมฉยิกิณฺหุเป็นผู้มีส่วน

^{๕๕} ดู บัณฑิตากิวงสะ พระกัมมัฏฐานาจริยะ. **รู้แจ้งในชาตินี้ In This Very Life**. พระปลัดประจักษ์ สิริวนฺโณ และ พระสว่าง ดิคุขวิโร แปล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒-๒๔.

แห่งความเลื่อม”^{๕๖} หมายความว่า เปรียบเหมือนบุคคลผู้เดินทางไกลตามลำพัง ไม่มีผู้นำทาง เมื่อเธอเดินทางสัญจรตามลำพัง ก็เหมือนช้างที่ไม่มีขอสับ ถ้าโยคาวจรผู้ปฏิบัติได้สดับรับฟังคำแนะนำและตักเตือนจากกัลยาณมิตร เธอย่อมสามารถรอดพ้นจากความยุ่งยากนานัปการและปฏิบัติให้ถูกวิธีได้ ถ้าเธอมีความเพียรไม่ทอดทิ้งและฝึกฝนตนเองอย่างเคร่งครัด เธอ่อมสามารถบรรลุสมาธิอันยอดเยี่ยม”^{๕๗}

๒.๒.๑ คุณสมบัติของอาจารย์ผู้ให้กัมมัฏฐานหรือกัลยาณมิตร

ในกัมภีร์วิมุตติมรรคมีการกล่าวเปรียบเทียบกัลยาณมิตรไว้หลายประการ เป็นต้นว่า “กัลยาณมิตรเปรียบเหมือนกับคบหาดูใจอันมั่งคั่งผู้ใหญ่มากกว่าพ่อค้าทั้งหลายและเป็นที่เคารพของคนทั่วไป เหมือนคนใจดีมีความกรุณา เหมือนบิดามารดาผู้เป็นที่รักยิ่ง ย่อมทำให้โยคาวจรมุ่งมั่น เหมือนการล่อโซ่ทำให้ช้างมุงงาน กัลยาณมิตรที่บุคคลอาศัยแล้วทำกุศลเปรียบได้กับความขี้ขลาดให้คนถอยหลังและเดินไปข้างหน้า เหมือนกับถนนหนทางที่ดี ซึ่งบุคคลสามารถที่จะเทียมวัวเข้ากับแอกขับเกวียนไปได้ เหมือนกับนายแพทย์สามารถรักษาโรคและจัดความเจ็บป่วยออกไปได้ เหมือนสายฝนตกลงมาจากสวรรค์ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างชุ่มชื้นได้ เหมือนมารดาถนอมบุตร เหมือนบิดาแนะนำบุตรของตน”^{๕๘} เพราะฉะนั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงแสดงแก่พระอานนท์ว่า “ความมีกัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์”^{๕๙} ดังนั้นบุคคลพึงแสวงหาผู้ทรงคุณธรรมสูงและถือเขาเป็นกัลยาณมิตร

ในกัมภีร์วิมุตติมรรค ได้อธิบายไว้ว่า กัลยาณมิตรผู้ทรงคุณธรรมสูง หมายถึง บุคคลผู้ได้เฉพาะซึ่งผลอันน่าปรารถนา คือ ความเข้าใจวินัยปิฎก สุตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก และบุคคลนั้นเข้าใจกฎแห่งกรรม และถึงพร้อมด้วยวิชาการทางโลก เขารู้วิธีสัง ๔ บุคคล ๒ ประเภทนี้เป็นผู้มีบุญบารมี โยคาวจรควรคบบุคคลเหล่านี้ ถ้าหาพวกเขาไม่พบควรถือว่า ผู้ที่ดำรงตนอยู่ใน

^{๕๖} หินภากิยะ (A. IV. 357)., คูรายละเอียดยะเจงอรรณบทที่ ๕ พระอุปติสสเถระ.วิมุตติมรรค. พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของพระเอฮารา พระโสมเถระ และพระเขมินทเถระ, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๘), หน้า ๓๐๕.

^{๕๗} พระอุปติสสเถระ.วิมุตติมรรค. พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของพระเอฮารา พระโสมเถระ และพระเขมินทเถระ, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๘), หน้า ๔๕.

^{๕๘} พระอุปติสสเถระ.เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

^{๕๙} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๕/๑๕๓-๑๕๔., (S.I. 87-88).

ฝ่ายข้างดี มีจิตมุ่งในสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีคุณสมบัติ ๗ ประการเป็นกัลยาณมิตร ควรคบบุคคล
เช่นนี้^{๖๐}

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ๗ ประการ ในทุติยमितตสูตร
“ภิกษุทั้งหลาย มิตรประกอบด้วยองค์ ๗ ประการ เป็นผู้ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าไป
นั่งใกล้ แม้ถูกขับไล่ก็ตาม

องค์ ๗ ประการ คือ

ปิโย ครุ ภาวนีโย

วตฺตา จ วจนฺกุขโม

กมฺภีรณฺจ กถิ กตฺตา

โน จฏฺฐาเน นิโยชโก^{๖๑}

๑. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ๒. เป็นที่เคารพ ๓. เป็นที่ยกย่อง

๔. เป็นนักพูด ๕. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ ๖. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้

๗. ไม่ชักนำไปในอริฐานะ”^{๖๒}

ผู้ที่จะเป็นอาจารย์ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรของผู้ปฏิบัติสมณะวิปัสสนาทั้งหลายนี้ ต้อง
ประกอบด้วยองค์ ๗ ประการ คือ

๑. ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ เพราะมีศีลบริสุทธิ^{๖๓} ย่อมแนะนำดีกว่า คืออยู่รวมกันอย่าง
มีความสุข มีความเข้าใจกันไม่ว่าร้ายซึ่งกันและกัน^{๖๔}

หมายถึง มีลักษณะแห่งกัลยาณมิตร ๘ ประการ คือ

(๑) มีศรัทธา คือ เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต เชื่อกรรมและผลของกรรม

(๒) มีศีล คือ เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่นับถือของสัตว์ทั้งหลาย

(๓) มีสุตะ คือ พหูสูต กล่าวถ้อยคำที่ลึกซึ้งที่สัมปยุตด้วยสัจจะและปฏิจางสมุปปาท

(๔) มีจาคะ คือ แบ่งปัน ปรารณาน้อย สันโดษ ชอบสงัด ไม่คลุกคลีด้วยหมู่

(๕) มีความเพียร คือ ปรารภความเพียรในการปฏิบัติ เพื่อแก้กุลแก่ตนและแก้กุลแก่ผู้อื่น

(๖) มีสติ คือ มีสติตั้งมั่น

(๗) มีสมาธิ คือ มีจิตตั้งมั่นไม่ฟุ้งซ่าน

^{๖๐} พระอุปติสสเถระ.เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^{๖๑} อ.จ. สดุดก. (บาลี) ๒๓/๓๗/๒๕. วิสุทฺธิ. ๑/๑๒๓., วิสุทฺธิมัลล ปฐมภาค กัมมัญฐานทาทกวันณา,
หน้า ๕๔-นิโยชโกติ., พระพุทธโฆสเถระ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๑., พระสังฆมมโชติกะธัมมาจริยะ. เรื่อง
เดียวกัน, หน้า ๔๒., (A.IV.32).

^{๖๒} อ.จ. สดุดก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗-๕๘., มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทฺธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, หน้า
๓๔.

^{๖๓} พระสังฆมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

^{๖๔} พระอุปติสสเถระ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

(๘) มีปัญญา คือ รู้อย่างไม่วิปริต ใช้สติพิจารณาคติแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรม รู้สิ่งที่เกื้อกูล และสิ่งที่ไม่เกื้อกูลแห่งสัตว์ทั้งหลายด้วยปัญญาตามความเป็นจริง มีจิตเป็นหนึ่งในอารมณ์นั้นด้วยสมาธิ เว้นสิ่งที่ไม่เกื้อกูล ประกอบสิ่งที่เกื้อกูลด้วยความเพียร^{๖๕}

๒. ครุ เป็นที่เคารพ เพราะประกอบด้วยคุณธรรม มีศีล สมาธิ และการถือธุดงค์^{๖๖} บุคคลที่สงบเย็นเพราะสำรวมในศีล มีสติเป็นเครื่องป้องกัน ไม่มีความต้องการเกินไปและไม่พุดมาก^{๖๗}

๓. ภาวนีโย เป็นที่ยกย่องสรรเสริญ เพราะมีจิตใจเที่ยงธรรมไม่ลำเอียงในบรรดา สหธรรมิกและศิษย์^{๖๘} เป็นพหูสูตและรู้คุณค่าของการเจริญสมาธิ^{๖๙}

๔. วตุตา เป็นผู้สามารถอบรมลูกศิษย์ให้ดี^{๗๐} หมายถึงเป็นผู้ฉลาดในการใช้คำพูด^{๗๑} บุคคลพิจารณา ดังนี้ “ขอให้วาจาของเราน่ารักน่าเคารพน่านับถือและมีผลมากทำให้ผู้อื่นให้ได้รับผลประโยชน์และเชิดชูความจริง”^{๗๒}

๕. วณกุขโม เป็นผู้ยอมรับคำตักเตือนจากสหธรรมิก และลูกศิษย์^{๗๓} หมายถึงปฏิบัติตามโอวาทที่ท่านให้แล้ว^{๗๔} เป็นเหมือนพระอริยเจ้า มีความเข้าใจดี ไม่ลังเลใจในการพูดและไม่ประจบประแจง^{๗๕}

๖. คมภิรณจ กถิ กตุตา เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ เป็นผู้สามารถชี้แจงถ้อยคำและธรรมที่ สุขุมลุ่มลึก ในรูปนาม ขันธ์๕ สัจจะ๔ ปฏิจสงมุปบาท ไตรลักษณ์^{๗๖} หมายถึง เรื่องเกี่ยวกับฉาน วิปัสสนา มรรค ผล และนิพพาน^{๗๗} เขานั้นเป็นผู้เข้าใจดีซึ่งอรรถและธรรม^{๗๘}

^{๖๕} อัง.สตตก.ฎีกา. ๓/๓๗-๔๓/๒๐๓.

^{๖๖} พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

^{๖๗} พระอุปติสสเถระ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^{๖๘} พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

^{๖๙} พระอุปติสสเถระ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^{๗๐} พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

^{๗๑} อัง.สตตก.อ. ๓/๓๗/๑๗๕.

^{๗๒} พระอุปติสสเถระ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^{๗๓} พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

^{๗๔} อัง.สตตก.อ. ๓/๓๗/๑๗๕.

^{๗๕} พระอุปติสสเถระ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^{๗๖} พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

^{๗๗} อัง.สตตก.อ. ๓/๓๗/๑๗๕.

^{๗๘} พระอุปติสสเถระ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

๑. โน จฏฺฐานะ นิโยชโก ไม่ชักนำในอฐานะ เป็นผู้ไม่แนะนำในทางที่ไม่สมควร^{๑๕} หมายถึง ป้องกันไม่ให้ทำในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล มีคติเป็นทุกข์ แต่ชักชวนให้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลมีคติเป็นสุข^{๑๖} เขาเป็นผู้เข้าใจเรื่องของกรรมได้ดี^{๑๗}

คุณ ๑ ประการดังที่กล่าวมาแล้วนี้ ย่อมมีคุณแก่ตนและแก่ผู้ปฏิบัติตลอดทั่วไปในพระพุทธศาสนา ฉะนั้น ถ้าหากว่าผู้ที่เป็นอาจารย์ขาดคุณ ๑ ประการนี้ไปเพียงประการใดประการหนึ่งแล้ว จะเรียกว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกัลยาณมิตรที่แท้นั้นยังไม่ได้ โดยเหตุนี้ผู้ที่เป็นอาจารย์สมณะวิปัสสนาของผู้ปฏิบัติทั้งหลายควรพยายามอบรม ตั้งตนไว้ให้สมบูรณ์ด้วยคุณทั้ง ๑ ประการนี้เพื่อจะได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรที่ถูกต้อง ที่แท้ พร้อมมูล โดยประการทั้งปวง สำหรับผู้ที่ปฏิบัติสมณะวิปัสสนาทั้งหลาย ก็ต้องแสวงหาอาจารย์ที่ประกอบด้วยคุณธรรม ๑ ประการนี้ด้วยเช่นกัน จึงจะได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติได้อย่างสมบูรณ์ได้^{๑๘}

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นกัลยาณมิตรตัวอย่างผู้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทุกประการดังมีพระบาลีรับรองในพุทธอัปมาทสูตรว่า

“ตถิมีนาเปตํ อานนฺท ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ขณฺหา สกลเมวิทํ
พฺรหฺมจริยํ ยทิตํ กุญฺยาณมิตฺตตา กุญฺยาณสหายตา กุญฺยาณสมฺปวฺงกตาทิ ฯ
มมณฺหิ อานนฺท กุญฺยาณมิตฺตํ อากมฺม ชาคิธมฺมา สตุตฺตา ชาคิยา
ปริมุจฺจนฺติ ชราธมฺมา สตุตฺตา ชราย ปริมุจฺจนฺติ พฺยาธิธมฺมา สตุตฺตา
พฺยาธิโต ปริมุจฺจนฺติ มรณธมฺมา สตุตฺตา มรณฺเนน ปริมุจฺจนฺติ โสกปริเทว-
ทกุขโทมนสฺสุปายาสธมฺมา สตุตฺตา โสกปริเทวทกุขโทมนสฺสุปายาสเทหิ
ปริมุจฺจนฺตีสติ ฯ”

“ดูก่อนอานนท์ ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก ด้วยว่า เหล่าสัตว์ผู้มีชาติ(ความเกิด)เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชรา(ความแก่)เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะ(ความตาย)เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ(ความเศร้าโศก) ปรีเทวะ(ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส(ความทุกข์

^{๑๕} พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

^{๑๖} เทียบ อญ.สตุตท.ฎีกา. ๓/๓๗/๒๐๓.

^{๑๗} พระอุปติสสเถระ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^{๑๘} พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

ใจ) และอุปายาส(ความคับแค้นใจ)เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากโศกะ
ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ อุปายาสเพราะอาศัยเราผู้เป็นมิตรดี”^{๔๓}

๒.๒.๒ ประโยชน์ - โทษของการสอบอารมณ์

ในช่วงการเข้าอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน จะมีการสอบอารมณ์ตัวต่อตัวบ่อยครั้งเท่าที่จะทำได้ หากสอบอารมณ์ทุกวันได้ก็จะยิ่งดี การสอบอารมณ์มีการวางโครงสร้างอย่างมีระบบ หลังจากโยคาวจรได้เล่าประสบการณ์ให้วิปัสสนาจารย์ทราบแล้ว วิปัสสนาจารย์จะถามคำถามเกี่ยวกับรายละเอียดเฉพาะเจาะจงบางประการในการปฏิบัติก่อนที่จะให้ความเห็นหรือคำแนะนำสั่งสอนที่กระชับแต่เต็มไปด้วยแก่นสารสาระ กระบวนการสอบอารมณ์นั้นค่อนข้างง่ายและไม่ซับซ้อน โยคาวจรควรจะสามารถสื่อสารประสบการณ์ที่สำคัญในการปฏิบัติได้ภายใน ๑๐ นาที ขอให้คิดว่าเรากำลังรายงานผลการวิจัยเข้าไปในตัวเราเอง ซึ่งก็คือสาระของวิปัสสนากัมมัฏฐาน พยายามยึดมาตรฐานที่ใช้กันในเชิงวิทยาศาสตร์ คือ ความกระชับ ถูกต้อง และตรงสภาวะที่เป็นจริง^{๔๔}

วิธีรายงานนับเป็นเครื่องชี้ว่า สติควรทำงานอย่างไรในขณะเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ด้วยเหตุนี้การสอบอารมณ์จึงมีประโยชน์อีกประการหนึ่ง นอกเหนือจากเพื่อให้มีโอกาสดำเนินการคำแนะนำจากครูบาอาจารย์ กล่าวคือ โยคาวจรจำนวนมากเห็นว่าการที่ถูกกำหนดให้รายงานในลักษณะดังกล่าวนี้จะช่วยกระตุ้นให้เขาเหล่านั้นกำหนดรู้ประสบการณ์ต่างๆ อย่างแจ่มชัดที่สุดเท่าที่จะทำได้^{๔๕}

กระบวนการทั้งหมดนี้จะดำเนินไปในลักษณะการติดตามตรวจตราแบบเงียบๆ โดยใกล้ชิด สภาวะที่เราประสบมากที่สุด ไม่มีการถามคำถามมากมายกับตัวเองหรือหลงฟุ้งไปในความคิด สิ่งที่สำคัญสำหรับวิปัสสนาจารย์ คือ โยคาวจรสามารถกำหนดสิ่งใดก็ตามที่ปรากฏหรือไม่ โยคาวจรมีความเที่ยงตรงในการตามระลึกถึงสิ่งที่กำหนดอยู่หรือไม่ และมีความพากเพียรที่จะตามรู้สิ่งที่กำหนดอยู่นั้นอย่างเต็มกำลังหรือไม่ จงเชื่อศรัทธาต่อครูบาอาจารย์ หากโยคาวจรไม่พบสิ่งที่เป็นอารมณ์ในการกำหนด หรือไม่สามรถกำหนดอะไรได้ หรือไม่รู้สึกอะไรเลยหลังจากการที่กำหนดแล้วอาจไม่ได้หมายความว่า การปฏิบัติแย่เสมอไป การรายงานที่เที่ยงตรงและชัดเจนจะช่วยให้ครูบาอาจารย์ประเมินผลการปฏิบัติของโยคาวจรและสามารถชี้ให้เห็นสิ่งที่ผิดพลาดหรือแก้ไข ความผิดพลาดและช่วยนำโยคาวจรกลับมาบนทางที่ถูกต้องต่อไปได้ ^{๔๖}

^{๔๓} ถ.ส.(บาลี) ๑๕/๑๒๕/๑๑๔-๑๑๖., ถ.ส.(ไทย) ๑๕/๑๒๕/๑๕๓-๑๕๔.

^{๔๔} อุ บัณฑิตากิวงสะ พระกัมมัฏฐานาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔-๒๕.

^{๔๕} อุ บัณฑิตากิวงสะ พระกัมมัฏฐานาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

^{๔๖} อุ บัณฑิตากิวงสะ พระกัมมัฏฐานาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปประโยชน์การสอบอารมณ์ได้ว่า โยคาวจรได้รับประโยชน์จากคำสอนเกี่ยวกับการสอบอารมณ์ วิปัสสนาจารย์ก็สามารถประทับประคองโยคาวจรให้ช่วยตนเองได้

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ. ๘) ได้สรุปการสอบอารมณ์วิปัสสนาแก่ผู้ปฏิบัติมีประโยชน์อย่างไร ? ในวิธีปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสังเขป สรุปความได้ว่า

โดยมากผู้ที่เข้าปฏิบัติวิปัสสนานั้น อาจารย์ผู้สอนกัมมัฏฐานต้องมาทำการสอบอารมณ์อยู่เสมอ การสอบอารมณ์มีประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ คือ :-

๑. การใช้สติกำหนดรู้ของผู้ปฏิบัติ นั้น ถ้าหากว่ายังไม่ตรงต่อปัจจุบัน อาจารย์ผู้สอนจะได้ชี้แจงแนะนำให้กำหนดให้ถูกต้องตรงต่อปัจจุบัน
๒. เมื่อผู้ปฏิบัติใช้สติกำหนดรู้ไม่ทัน เนื่องจากเคลื่อนไหวอริยาบถเร็วเกินไป อาจารย์ผู้สอนก็จะได้นแนะนำแก้ไขให้เคลื่อนไหวอริยาบถให้ได้พอเหมาะกะกับสติที่จะกำหนดได้ทัน
๓. ถ้าการกำหนดรู้ของผู้ปฏิบัติยังกระทำไปโดยไม่ถูกต้อง อาจารย์ผู้สอนก็จะได้นแนะนำให้กระทำโดยถูกต้อง
๔. เมื่อผู้ปฏิบัติขาดสติโดยพลั้งเผลอไป ไม่ได้กำหนดต่ออารมณ์นั้นๆ อาจารย์ผู้สอนก็จะแก้ไขให้สติของผู้ปฏิบัติดีขึ้น
๕. ถ้าวิริยะกับสมาธิ และศรัทธากับปัญญาไม่เสมอกัน อาจารย์ผู้สอนก็จะแก้ไขปรับอินทรีย์ให้เสมอกัน
๖. เมื่อการกำหนดรู้ในขั้นแรกของผู้ปฏิบัติกำหนดได้ดีแล้ว อาจารย์ผู้สอนก็จะได้นแนะนำเพิ่มเติมให้ดีขึ้นอีก^{๔๓}

๒.๓ รูปแบบการปฏิบัติธรรม

๒.๓.๑ การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา

การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนายึดหลัก สิล สมาธิ ปัญญา จากหลักฐานที่ปรากฏ ได้แก่

๑. วิสุทธิ ๗ ที่ท่านพระสารีบุตรกล่าวกะพระปัญณมณตานีบุตร ณ ป่าอันธวัน ในเวลาเย็นถึงเป้าหมายแห่งพรหมจรรย์ตามลำดับวิสุทธิ ๗ สรุปเนื้อความได้ ดังนี้ว่า

“ท่านประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคของเรา” ท่านตอบว่า “ขอรับ แต่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อสลวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งศีล) เพื่อจิตตวิสุทธิ (ความหมด-

^{๔๓} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ. ๘). การเรียนวิชาครูที่วัดมหาธาตุ คู่มือสอบอารมณ์ และวิชาครู, ๒๔ ธ.ค. ๕๖.

จดแห่งจิต) ทฤษฎีวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งทฤษฎี) เพื่อกังขาวิตรณวิสุทธิ(ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย) เพื่อมัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือมีใช่ทาง) เพื่อปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นทางดำเนิน) เพื่อญาณทัสสนวิสุทธิ(ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ) ก็หาไม่ แต่เพื่ออนุपाทาปรินิพพาน^{๔๘} ซึ่งมีใช้ สีลวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ ทฤษฎีวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิ ญาณทัสสนวิสุทธิ อันเปรียบเทียบวิสุทธิด้วยรศ ๗ ผลัด คือ สีลวิสุทธิมีจิตตวิสุทธิเป็นเป้าหมาย จิตตวิสุทธิมีทฤษฎีวิสุทธิเป็นเป้าหมาย ทฤษฎีวิสุทธิมีกังขาวิตรณวิสุทธิเป็นเป้าหมาย กังขาวิตรณ วิสุทธิมีมัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิเป็นเป้าหมาย มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิมีปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิเป็นเป้าหมาย ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิมีญาณทัสสนวิสุทธิเป็นเป้าหมาย ญาณทัสสนวิสุทธิมีอนุपाทาปรินิพพานเป็นเป้าหมาย”^{๔๙}

สรุป เป็นศีล สมาธิ และปัญญาได้ คือ ศีล คือ สีลวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งศีล) สมาธิ คือ จิตตวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งจิต) ปัญญา คือ ทฤษฎีวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งทฤษฎี) กังขาวิตรณวิสุทธิ(ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย) มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือมีใช่ทาง) ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นทางดำเนิน) และญาณทัสสนวิสุทธิ(ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ)

๒. บริสุทธิ ๓ อันเป็นคำตอบของพระอานนท์ ในนิคคณสูตรแก่เจ้าอภัยลิจฉวีและเจ้าบัณฑิตกุมารลิจฉวี ที่ตรัสถามเปรียบเทียบการปฏิบัติธรรมระหว่างนิครนถนาฏบุตร กับพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ นิครนถนาฏบุตรเป็นสัพพัญญู(ผู้รู้ทุกสิ่ง) มองเห็นทุกอย่าง ปฏิญาณญาณทัสสนะโดยไม่เหลือว่า ‘เมื่อเราเดิน ขึ้น หลับ และตื่น ญาณทัสสนะ’^{๕๐} ก็ปรากฏเป็นนิตย์’ เขาบัญญัติว่ากรรมเก่าสิ้นสุดเพราะตบะ(การบำเพ็ญเพียรอย่างหนัก) บัญญัติการกำจัดเหตุได้เพราะไม่ทำกรรมใหม่ ด้วยเหตุนี้ เพราะกรรมสิ้นไปทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไปเวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งสิ้นจึงจักเป็นอันสลายไป การล่องพ้นทุกข์ทั้งสิ้นย่อมมีได้ด้วยความ

^{๔๘} อนุपाทาปรินิพพาน หมายถึงปรินิพพานที่หาปัจจัยปรุงแต่งมิได้ แต่ในที่นี้ พระเถระหมายเอาสภาวะ เป็นที่สุด เป็นเงื่อนไขปลาย เป็นที่จบการประพฤติพรหมจรรย์ของท่านผู้ถืออปัจจัยปรินิพพาน (ม.ม.อ. ๒/๒๕๘/๖๓-๖๔).

^{๔๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๕๖-๒๕๘/๒๖๓-๒๖๓.

^{๕๐} ญาณทัสสนะ หมายถึงพระสัพพัญญุตญาณ (อ.จ.ต.อ. ๒/๓๕/๒๒๖).

บริสุทธิที่ทำให้กิเลสสิ้นไปซึ่งประจักษ์ชัดด้วยตนเองนี้ ด้วยประการฉะนี้ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ในเรื่องนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้อย่างไร”

ท่านพระอานนท์ตอบ “ท่านอภัย ความบริสุทธิที่ทำให้กิเลสสิ้นไป ๓ ประการ คือ

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีศีล ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เธอไม่ทำกรรมใหม่ และรับผลกรรมเก่าแล้วทำให้(กิเลส)สิ้นไปโดยคิดว่า “ความบริสุทธิเป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ทำให้กิเลสสิ้นไป ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน”

๒. ภิกษุนั้นเพียบพร้อมด้วยศีล สัจจากาม ฯลฯ บรรลุจุดตกมานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขาอยู่ เธอไม่ทำกรรมใหม่ และรับผลกรรมเก่าแล้วทำให้(กิเลส)สิ้นไป...

๓. ภิกษุนั้นเพียบพร้อมด้วยศีลอย่างนี้ เพียบพร้อมด้วยสมาธิอย่างนี้ ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติที่ไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน เธอไม่ทำกรรมใหม่และรับผลกรรมเก่าแล้วทำให้(กิเลส)สิ้นไป...

ความบริสุทธิที่ทำให้กิเลสสิ้นไป ๓ ประการนี้แลอันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ได้ตรัสไว้ชอบแล้ว เพื่อความบริสุทธิของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อล่วงพ้นความโศก ความร่ำไร เพื่อความสิ้นทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุธรรมที่ควรรู้ เพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง”^{๕๑}

๓. มรรคมืองค์ ๘ ในข้อนี้มีปรากฏที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในกัณฑ์ทศสูตร

“ภิกษุจำนวนมากผู้เป็นอรหันตนิพพานอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ”^{๕๒}

ซึ่งกิจที่ควรทำ ก็หมายถึงกิจในอริยสัจ ๔ คือ การกำหนดรู้ทุกข์ การละเหตุเกิดแห่งทุกข์ การทำให้แจ้งซึ่งความดับทุกข์ และการอบรมมรรคมืองค์ ๘ ให้เจริญ^{๕๓} และการอบรมมรรคมืองค์ ๘ หรือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ ๑. สัมมาทิฐิ ๒. สัมมาสังกัปปะ ๓. สัมมาวาจา ๔. สัมมากัมมันตะ ๕. สัมมาอาชีวะ ๖. สัมมาวายามะ ๗. สัมมาสติ ๘. สัมมาสมาธิ^{๕๔} ในมรรคมืองค์ ๘ สัมมาสติ สัมมาสมาธิสรุปเป็นศีล สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สรุปเป็นสมาธิ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สรุปเป็นปัญญา

^{๕๑} อ.ท. (ไทย) ๒๐/๒๕/๒๕๓-๒๕๔.

^{๕๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑/๓.

^{๕๓} ที.ที.อ. ๑/๒๔๔/๒๐๓

^{๕๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕., ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๕/๑๒๓., ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๓๕/๔๒๒.

การปฏิบัติในพระพุทธศาสนา จึงยึดหลัก สิล สมาธิ ปัญญา ดังมีพระบาลีปรากฏใน
พระไตรปิฎก ว่า

สีเล ปติฏฺฐาย นโร สพลฺโล จิตฺตํ ปณฺณญจ ภาวํ
 อาตาปี นิโปโก ภิกฺขุ โส อิมํ วิชฺฌเย ชญํ
 ภิกษุผู้เป็นคนฉลาด มีความเพียร มีปัญญา บริหารตนตั้งอยู่ในศีลแล้วอบรม
 จิตและปัญญาอยู่ นั้น พึงถึงวิชญ์ได้^{๕๕}

อานิสงส์ศีล สมาธิ ปัญญา มีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ดังจะพรรณนา
 สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสศีลมีผลและอานิสงส์ ดังนี้ว่า
 "ดูกรอานนท์ ก็แลศีลเป็นกุศล มีความไม่ต้องเดือดร้อนใจเป็นผล มีความไม่ต้อง
 เดือดร้อนใจเป็นอานิสงส์"^{๕๖}

“อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของผู้มีศีล ๕ ประการ ได้แก่

๑. บุคคลในโลกนี้เป็นผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมได้ประสบกองแห่งโกะโหณุมิความ
ไม่ประมาทเป็นเหตุ
๒. กิตติศัพท์อันงามของผู้มีศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมฟุ้งไป
๓. ผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล จะเข้าไปสู่บริษัทใด ๆ จะเป็นชาติคิยบริษัทก็ตาม พราหมณ์
บริษัทก็ตาม คฤหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตามย่อมเป็นผู้องอาจ ไม่เคอะเขินเข้าไป
๔. ผู้มีศีลถึงพร้อมด้วยศีล เป็นผู้ไม่หลงทำกาลกิริยา
๕. ผู้มีศีลถึงพร้อมด้วยศีล เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”^{๕๗}

อานิสงส์ของศีลยังมีอีก คือ ความเป็นที่รักที่ชอบใจเป็นเบื้องต้น มีความสิ้นอาสวะ
เป็นที่สุด สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้โดยนัยว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจ เป็นที่เคารพ เป็นที่
ยกย่องของเพื่อนสพรหมจารีทั้งหลาย ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลายเถิด
หมั่นประกอบธรรมเครื่องสงบภายในตน ไม่เหินห่างจากฉาน ประกอบด้วยวิปัสสนาเพิ่มพูนเรื่อน
ว่าง"^{๕๘}

^{๕๕} ถ.ส. (บาลี) ๑๕/๒๓/๑๖., ถ.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓/๑๖.

^{๕๖} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑/๒., (Cp.A.V,2)

^{๕๗} ที.มหา. (ไทย) ๑๐/๑๕๐/๕๔-๕๕.

^{๕๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๖๕/๕๗.

ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค พระธรรมเสนานดีสารีบุตร กล่าวถึง ๕ อย่าง สรุปได้ดังนี้

๑. ปริยัตตปาริสุทธิศีล ศีลของอนุปสัมบันทั้งหลายผู้มีสิกขาบทเป็นที่สุด
๒. อปริยัตตปาริสุทธิศีล ศีลของอนุปสัมบันทั้งหลายผู้มีสิกขาบทไม่มีที่สุด
๓. ปริปุณณปาริสุทธิศีล ศีลของกัลยาณปุถุชนทั้งหลาย ผู้ประกอบในกุศลธรรม ผู้กระทำให้บริบูรณ์ในธรรมอันจรดแดนแห่งพระเสขะ ผู้ไม่อาลัยในร่างกายและชีวิต ผู้มีชีวิตอันละแล้ว

๔. อปรามัญฐปาริสุทธิศีล ศีลของพระเสขะบุคคล ๗ จำพวก

๕. ปฏิปัสสัทธิปาริสุทธิศีล ศีลของพระชีนาสพทั้งหลายผู้เป็นสาวกของพระตถาคตเจ้า ศีลของพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย ศีลของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย^{๕๕}

ในคัมภีร์ปกรณวิเสสสุตทิมรรค อธิบายไว้อีกว่า

“ศีลของอนุปสัมบันทั้งหลายนั้นเป็น ปริยัตตปาริสุทธิศีล แม้เป็นศีลที่มีที่สุดด้วยอำนาจแห่งการนับก็ตาม พึงทราบว่าคงเป็นอปริยัตตปาริสุทธิศีล เพราะหมายเอาภาวะสมาทานโดยไม่มีส่วนเหลือ และภาวะที่ไม่แสดงที่สุดได้ด้วยอำนาจลาภ ยศ ญาติ องค์อวัยวะ และชีวิต เหมือนศีลของพระอัมพาทกมหาตีสเถระผู้อยู่ในจิวรคุมพวิหาร ท่านไม่ละสัปปริสาณุสสติ แม้เมื่อความสงสัยในชีวิตมีอยู่ ท่านก็ไม่ยอมล่วงละเมิดสิกขาบท อาศัยอปริยัตตปาริสุทธิศีล ได้บรรลุพระอรหัตต์ทั้งที่อยู่บนหลังอุบาสก”^{๕๖}

“ศีลของกัลยาณปุถุชนทั้งหลายแม้ปราศจากมลทินเพียงชั่วจิตตูปบาทหนึ่ง ก็สำเร็จเป็นปทัฏฐานแก่พระอรหัตต์ได้เหมือนกัน เพราะเป็นศีลที่ที่บริบูรณ์ยังนับแต่อุปสมบทมา จึงเรียกได้ว่าเป็น ปริปุณณปาริสุทธิศีล เหมือนศีลของพระมหาสังฆรักจิตเถระและพระภาคินยชมมหาสังฆรักจิตเถระ”^{๕๗}

“ศีลของพระเสขะบุคคล ๗ จำพวก พึงทราบว่าเป็นอปรามัญฐปาริสุทธิศีล เพราะเป็นศีลที่ไม่ได้ถูบล้างด้วยอำนาจแห่งราคะของปุถุชนทั้งหลาย เหมือนศีลของพระกุกุมปิยปุตตตีสเถระ ผู้อาศัยศีลแล้วเป็นผู้ปรารถนาที่จะตั้งตนไว้ในพระอรหัตต์ จึงได้กล่าวรับรองกับหมู่วิเฐฐผู้ไพบูลย์ว่า

“อาตมาจักทำลายเท้าทั้งสองข้าง แล้วทำสัญญาให้แก่ท่านทั้งหลายข้าพเจ้า ย่อมรังเกียจ ย่อมละอายต่อความตายที่ยังมีราคะ ข้าพเจ้าครุ่นคิดอย่างนี้แล้ว จึงพิจารณาสังขารทั้งหลายโดยแยกคาย ก็ได้บรรลุพระอรหัตต์ เมื่ออรุณรุ่งพอดี”^{๕๘}

^{๕๕} จุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๗/๕๗.

^{๕๖} สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕-๖๖.

^{๕๗} สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖.

^{๕๘} ที.ม.อ. ๒/๓๗๑/๓๖๓., ม.ม.อ. ๑/๑๐๖/๒๔๘.

Page 53 of 277

ย่อมเจริญสมาธิด้วยประสงค์ว่า จักเข้าสมาบัติให้จิตมีอารมณ์เดียวอยู่เป็นสุขตลอดวัน การเจริญอัปนาสมาธิของภิกษุเหล่านั้น ชื่อว่า ทิฏฐธรรมสุขวิหารเป็นอนิสงส์ เพราะเหตุนี้ในสัลเลขสูตร สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสกะพระอนุชะ ว่า "ดูกรอนุชะ ฌานธรรมที่พาหิรกบรพชิตบำเพ็ญเหล่านั้น หาเรียก สัลเลหะ(ธรรมเป็นเครื่องขัดเกลากิเลส)ในอริยวินัยไม่ ฌานธรรมเหล่านั้นเรียก ทิฏฐธรรมสุขวิหารในอริยวินัย"^{๑๐๗}

๒. มีวิปัสสนาเป็นอนิสงส์

ทั้งการเจริญอัปนาสมาธิ ทั้งการเจริญอุปจารสมาธิ โดยนัยแห่งการได้ช่องในที่คับแคบ^{๑๐๘} แห่งพระเสขะและปุลชนทั้งหลาย ผู้เจริญสมาธิด้วยประสงค์ว่า ออกจากสมาบัติแล้วจักทำวิปัสสนาทั้งจิตที่ยังตั้งมั่นอยู่ ชื่อว่ามีวิปัสสนาเป็นอนิสงส์ เพราะสมาธินั้นเป็นปทัฏฐานเหตุใกล้ที่สุดแห่งวิปัสสนา เพราะเหตุนี้ ในสมาธิสูตร สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสกะ พระอนุชะไว้ว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายพึงเจริญสมาธิเถิด ภิกษุผู้มีจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้ตามความเป็นจริง"^{๑๐๙}

๓. มีอภิญญาเป็นอนิสงส์

ส่วนภิกษุเหล่าใด ยังสมาบัติ ๘ ให้เกิดแล้วเข้าฌานอันเป็นบาทแห่งอภิญญา (ความรู้ยิ่ง) ออกจากสมาบัติแล้ว ปรารธนาอยู่ ก็ทำอภิญญาอันมีนัยที่กล่าวไว้โดยประการว่า "เป็นคนเดียวแล้ว อธิษฐานให้เป็นมากคนก็ได้" ดังนี้เป็นต้นให้เกิดขึ้นได้ การเจริญอัปนาสมาธิแห่งภิกษุเหล่านั้น ชื่อว่ามีอภิญญาเป็นอนิสงส์เพราะสมาธินั้น ในเมื่อเหตุที่จะให้ได้อภิญญา^{๑๑๐} มีพร้อมอยู่เป็นปทัฏฐานแห่งอภิญญาได้ เพราะเหตุนี้ ในนิมิตตสูตร สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ว่า "เธอน้อมจิตไปเฉพาะเพื่อทำให้แจ้งด้วยอภิญญา ซึ่งธรรมอันพึงทำให้แจ้งด้วยอภิญญาใด ๆ ก็ดี เธอก็บรรลุความเป็นผู้อาจเพื่อทำให้ประจักษ์ได้ในอภิญญาตัจฉิกรณียธรรมนั้น ๆ ที่เดียว ในเมื่อ

^{๑๐๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๑/๗๑.

^{๑๐๘} ดูเหมือนจะหมายความว่า สงสารนี้เป็นที่คับแคบอย่างยิ่ง เพราะรกรกเรือนเบียดเสียดไปด้วยสังกิลสมมากนัก ขากที่คนไม่มีบุญจะได้ช่องที่จะได้กำเนิดเกิดมาเป็นคน มีอรรถาพิทิจสติปัญญาสมบูรณ์พอ แม้เพียงจะทำอุปจารสมาธิให้เกิดได้ โยคาวจรผู้นี้มีบุญได้ช่องมาเกิดเป็นคนมีอรรถาพิทิจสมบูรณ์ และยินดีในโยคาวณา จนสามารถทำอุปจารสมาธิให้เกิดขึ้นได้ ชื่อว่าเธอได้สิ่งที่ได้โดยยาก ควรเป็นที่ตั้งแห่งความสังสารทุกข์เสียโดยเร็ว เพราะฉะนั้น แม้การเจริญอุปจารสมาธิของเธอผู้นี้ ก็ชื่อว่ามีวิปัสสนาเป็นอนิสงส์เหมือนกัน.

^{๑๐๙} ส.ขนฺธ. (ไทย) ๑๓/๕/๑๓.

^{๑๑๐} วิสุทฺธิ. มหาฎีกาว่า อายตนะ ในที่นี้หมายถึงเหตุที่จะให้ได้อภิญญา อันสำเร็จมาแต่ชาติก่อน เพราะว่าผู้จะได้อภิญญานั้นต้องเป็นคนมีอริการ (คือบุญบารมี) ซึ่งวางที่ก็เรียกว่า "บุพเพเหตุ" มิใช่ได้เพราะความเชี่ยวชาญในสมาบัติ.

เหตุที่จะให้ได้กุญญามีพร้อมอยู่”^{๑๑๑}

๔. มีภวิเศษเป็นอานิสงส์

ปุณฺชนเหล่าใดมีฉานไม่เสื่อม ปรารถนาความเข้าถึงพรหมโลก ว่าเราจักเกิดในพรหมโลก หรือแม้ไม่ปรารถนาก็ตาม (แต่) ไม่เสื่อมจากสมาธิ การเจริญอัปปนาสมาธิแห่งปุณฺชนเหล่านั้น ชื่อว่ามี ภวิเศษเป็นอานิสงส์ เพราะสมาธินั้นนำภวิเศษมาให้ เหตุนั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงตรัสไว้ว่า “ถามว่า บุคคลทั้งหลายบำเพ็ญปฐมนานอันยังเป็นปริตกุศล^{๑๑๒} ได้แล้วตายไปได้ กำนัดที่ไหน ? ตอบว่าได้กำเนตร่วมกับพวกเทพเหล่าพรหมปาริสาชชา” ดังนี้เป็นอาทิ^{๑๑๓} ส่วนการเจริญอุปปาสนสมาธิ ก็นำภวิเศษคือสุคติขึ้นกามาจร ๖ มาให้เหมือนกัน

๕. มีนิโรธเป็นอานิสงส์

ส่วนว่าพระอริยะเหล่าใดยังสมาบัติ ๘ ให้เกิดแล้วเข้านิโรธสมาบัติ เจริญสมาธิด้วยประสงค์ว่า จักเป็นผู้ไม่มีจิต คือดับความ คือเสีย เข้าถึงนิโรธนิพพานอยู่สำราญในทิวฏฐธรรมนี้สัก ๗ วันเกิด การเจริญอัปปนาสมาธิแห่งพระอริยะเหล่านั้น ชื่อว่ามีนิโรธเป็นอานิสงส์ เหตุนั้น พระสารีบุตรจึงกล่าวไว้ว่า “ความรู้ในการเจริญความเป็นวสี(คล่องแคล่วในการเข้านิโรธสมาบัติ) ด้วยญาณจริยา (ทางญาณ) ๑๖ ด้วยสมาธิจริยา (ทางสมาธิ)^{๑๑๔} ๕ จัดเป็นญาณในนิโรธสมาบัติ”^{๑๑๕} นี้เป็นอานิสงส์แห่งการเจริญสมาธิ ๕ ประการ มีทิวฏฐธรรมสุขวิหารเป็นอาทิ ดังกล่าวมานี้^{๑๑๖}

อานิสงส์การบำเพ็ญสมาธิข้างต้น ที่พระอรรถกถาจารย์ท่านได้ชี้แจงเอาไว้ หากพิจารณาในรายละเอียดในแต่ละอานิสงส์ยังแยกได้อีกมากมาย ที่สำคัญและตรงตามหลักคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามากที่สุด ในที่นี้ ก็คือ เพื่อเป็นบาทแห่งวิปัสสนา อันจะทำให้เกิดปัญญาสามารถละกิเลสได้โดยสิ้นเชิง อานิสงส์ข้ออื่นๆ ข้ออื่นๆก็มีประโยชน์ แต่ไม่ใช่ที่สำคัญที่สุด สมถะเป็นตัวทำให้จิตนิ่งอยู่กับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง แต่วิปัสสนาจะเป็นตัวเข้าไปรู้ชัดหรือรู้แจ้ง

^{๑๑๑} อญ.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๐๓/๓๔๗.

^{๑๑๒} คือ ยังเกี่ยวข้องกับวัตถุกาม เพราะยังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้.

^{๑๑๓} อภิ. วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๔/๖๗๑.

^{๑๑๔} วิสุทฺธิ. มหาภูติกถาว่า “ญาณจริยา ๑๖ คืออนิจจานุปัสสนา ททธานุปัสสนา อนัตตานุุปัสสนา นิพพิทานุปัสสนา วิราคานุุปัสสนา นิโรธานุปัสสนา ปฏินิสสัคคานุุปัสสนา วิวิฏฐานุปัสสนา เป็น ๘ รวมกับมรรคญาณและผลญาณ ๘ เป็น ๑๖ ส่วนสมาธิจริยา ๕ หมายถึงสมาธิในรูปฌาน ๕ อรูปฌาน ๔ บางอาจารย์ว่าได้แก่สมาธิในรูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ เพิ่มอุปปาสนสมาธิแห่งฌานทั้ง ๘ นั้นเข้า ๑ เป็น ๕.

^{๑๑๕} พุ.ป. (ไทย) ๓๑/๘๕/๑๔๔.

^{๑๑๖} วิสุทฺธิ. ๒/๑๕๕-๑๕๖., มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทฺธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๒, หน้า ๗๕-๗๖.

ในอารมณ์นั้น เมื่อโยคาวจรยกจิตที่นิ่งขึ้นพิจารณาอารมณ์โดยวิธีของวิปัสสนา ก็จะทำให้จิตได้รู้ได้เห็นสิ่งที่พิจารณานั้นตามความเป็นจริง พร้อมทั้งเกิดวิปัสสนาญาณขั้นต่างๆ จนถึงอาสวัชยญาณ อันเป็นญาณหยั่งรู้การทำให้กิเลสสิ้นไป ดังพุทธพจน์ ที่ว่า

“โส เอว สมหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปรีโยทาเต อนงฺกณเ วิคฺคฺชปฺกฺกิลเส
มฺหุทฺเต กมฺมณิเย จิตฺเต อานนฺตฺตปฺปตฺเต อาสวานํ ขยฺยานาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสี
โส อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ อพฺภณฺณาสี อโย ทุกฺขสมฺมทโยติ ยถาภูตํ อพฺภณฺณาสี
อโย ทุกฺขนิโรธโรติ ยถาภูตํ อพฺภณฺณาสี อโย ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏฺธิปทาติ
ยถาภูตํ อพฺภณฺณาสี อิเม อาสวาทิ ยถาภูตํ อพฺภณฺณาสี อโย อาสวสมฺมทโยติ
ยถาภูตํ อพฺภณฺณาสี อโย อาสวนิโรธโรติ ยถาภูตํ อพฺภณฺณาสี อโย
อาสวนิโรธคามินี ปฏฺธิปทาติ ยถาภูตํ อพฺภณฺณาสี ตสฺส เม เอวํ ชานโต เอวํ
ปสฺสโต กามาสวปิ จิตฺตํ วิมฺจุจฺจิตฺถ ภวาสวปิ จิตฺตํ วิมฺจุจฺจิตฺถ อวิชฺชาสวปิ
จิตฺตํ วิมฺจุจฺจิตฺถ วิมุตฺตสฺมี วิมุตฺตมิตฺติ ฌานํ อโหสี จินฺนา ชาติ วุสฺสิตํ พุรฺหมจฺริยํ
กตํ กรรมํ ยํ นานปริ อิตฺถตฺตยาติ อพฺภณฺณาสี ฯ อโย โข เม พุราหฺมณ รัตติยา
ปจฺจุเม ยามे ตติยา วิชฺชา อธิคฺคา อวิชฺชา วิหตา วิชฺชา อุปฺปนฺนา ตโม
วิหโต อาโลโก อุปฺปนฺโน ยถาติ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหโรติ
ฯ อโย โข เม พุราหฺมณ ตติยา อภินิพฺพิชา อโหสี กุกฺกุฏฺจนาปกฺสฺเสว
อนฺนํโกสมฺหาติ ฯ”

“เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจาก
ความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้น
ได้น้อมจิตไปเพื่ออาสวัชยญาณ ได้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่
ทุกขสมุทัย นี่ทุกขนิโรธ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี่อาสวะ นี่อาสวสมุทัย นี่
อาสวนิโรธ นี่อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา เมื่อเรารู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตได้หลุดพ้น
จากกามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่า หลุดพ้นแล้ว
รู้ชัดว่า ชาตีสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่น
เพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป

พราหมณ์ เราได้บรรลุวิชาที่ ๓ ในยามที่ ๓ แห่งราตรี ความมืดมิด
คืออวิชชาเรากำจัดได้แล้ว แสงสว่างคืออวิชชาได้เกิดขึ้นแก่เรา เปรียบเหมือน
แสงสว่างเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ

พราหมณ์ นี่คือการเจาะกระเปาะไข่อวิชชาออกมาครั้งที่ ๓ ของเรา

เหมือนการเจาะออกจากกระเปาะไข่ของลูกไก่^{๑๑๖}

ต่อไปจะได้กล่าวถึงปัญญา

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคกล่าวอานิสงส์แห่งปัญญากาวนาไว้ ได้แก่

(๑) นานากิเลสวิทุษณ	กำจัดกิเลสต่าง ๆ ได้
(๒) อริยผลรสาณูกวน	ได้เสวยรสแห่งอริยผล
(๓) นิโรธสมาปตติสมาปชฺชนสมตฺตดา	ความเป็นผู้สามารถในการเข้านิโรธสมาบัติ
(๔) อาหุเนยฺยภาวาทิสัทธี ^{๑๑๗}	ความสำเร็จแห่งความเป็นผู้ทรงอริยคุณ
	มีความเป็นอาหุในบุคคลเป็นต้น ^{๑๑๘}

๑. นานากิเลสวิทุษณ คือ ความกำจัดกิเลสต่าง ๆ โดยเป็นสังโยชนมีสัทธิกายทิฐิเป็นต้น มี ๒ อย่าง คือ เป็นอานิสงส์แห่งปัญญากาวนาโลกิยะ ตั้งแต่การกำหนดนามรูปและเป็นอานิสงส์แห่งปัญญากาวนาโลกุตตระในขณะแห่งอริยมรรค มีพระบาลีรับรอง ว่า

ภิมเวกานุปตติตา	อสนีว สิลฺลจฺเจ
วายุเวกสมฺภูจฺจิโต	อรณฺณมิว ปาวโก
อนฺธการํ วิย รวิ	สเดชฺชชฺชลมณฺฑาโล
ทิมฺรตฺตานุปตติ	สพฺพพานตฺถวิธายกั
กิเลสชาลํ ปญฺญา หิ	วิทุษฺสยติ ภาวิตา
สนฺทิจฺจิกมโต ชญฺญา	อานิสฺสมิมิ อิท

แท้จริง ปัญญาอันโยคาวจรทำให้มีขึ้นแล้ว ย่อมทำลายขันธ์ คือกิเลสซึ่งครอบ(สันดาน)มาตลอดกาลนาน กระทำอนัตตะให้ทุกอย่างเสียได้ ดุจสายฟ้าฟาดลงด้วยกำลังแรงอย่างน่าสะพรึงกลัวที่กองหิน ทำลายหิน(ให้แตกกระจายไป) ดุจไฟป่าลุกฮือด้วยกำลังลม ทำลายป่าให้ราบไป ดุจดวงอาทิตย์อุทัยขึ้น เป็นดวงเจิดจ้าด้วยความร้อนของตน ทำลายความมืดเสีย ฉะนั้น บัณฑิตพึงทราบอานิสงส์โดยเป็นอานิสงส์ที่โยคาวจรพึงเห็นด้วยตนเอง ในปัญญากาวนา^{๑๑๙}

๒. อริยผลรสาณูกวน คือ การได้เสวยรสแห่งสามัญญผลมีโสดาปัตติผลเป็นต้น ที่เรียกว่าอริยผล มีในปวัตติในมรรควิธีและในปวัตติด้วยอำนาจผลสมาบัติ

ผลจิต มีในลำดับแห่งมรรคก็มี ในลำดับแห่งผลก็มี ในลำดับแห่งโคตรภูก็มี ในลำดับ

^{๑๑๖} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๔/๖-๗., วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๔/๗-๘.

^{๑๑๗} วิสุทธิ. ๓/๓๕๕.

^{๑๑๘} มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๓ ตอน ๒, หน้า ๒๗๑.

แห่งเนวสัญญานาสัญญายตนะก็มี ในผลจิตเหล่านั้น ผลจิตในลำดับแห่งมรรค ย่อมมีในมรรควิธี ผลจิตหลัง ๆ ย่อมมีในลำดับแห่งผลจิตหน้า ๆ ผลจิตหน้า ๆ ในผลสมาบัติทั้งหลาย ย่อมมีในลำดับแห่งโคตรภู คำว่า "โคตรภู" ในที่นี้ พึงทราบว่าได้แก่อนุโลมญาณ สมคำที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ ปิฎฐานว่า "อนุโลมญาณของพระอรหันต์ ย่อมเป็นปัจจัยโดยเป็นอนันตรปัจจัยแห่งผลสมาบัติของพระอรหันต์ อนุโลมญาณของพระเสขะทั้งหลาย ย่อมเป็นปัจจัยโดยเป็นอนันตรปัจจัยแห่งผลสมาบัติของพระเสขะทั้งหลาย"^{๑๒๐} ดังนี้ ความออกจากรูปะย่อมมีด้วยผลจิตอันใด ผลจิตอันนั้น เป็นผลจิตมีในลำดับแห่งเนวสัญญานาสัญญายตนะ"

ในผลจิตเหล่านั้น ยกเว้นผลจิตอันเกิดขึ้นในมรรควิธีเสีย ผลจิตที่เหลือนับได้ว่าเป็นผลจิตที่เป็นไปด้วยอำนาจผลสมาบัติทั้งสิ้น ด้วยอำนาจที่เกิดขึ้นในมรรควิธีบ้าง ในผลสมาบัติบ้าง ดังกล่าวมานี้

ผลจิตนั้น จึงเป็นสามัญญผลอันอุดม มีความร่าเริง อันระงับแล้ว มี อมตธรรมเป็นอารมณ์ เป็นผลที่ละเมียดละไม^{๑๒๑} ภายโลกามิสแล้ว เป็นผลที่ ชาบชานไปด้วยความสุขอันสะอาด มีโอชะ ซึ่งเป็นอมตสุข^{๑๒๒} มีรสหวานชื่นยิ่ง กว่าน้ำหวาน เปรียบประคบน้ำผึ้ง เหตุใด บัณฑิตยังปัญญาให้เกิดแล้วจึงได้ ประสบความสุขนั้น อันนับเป็นรสยอดเยี่ยมของอริยผลนั้น เหตุนี้ การได้สวयरสของอริยผลนั้น จึงกล่าวว่า เป็นอานิสงส์ของวิปัสสนาภาวนาในปัญญา ภาวนาธิการนี้

๓. นิโรธสมาปติสมาปชฺชาสมตฺตดา คือ ความสามารถในการเข้านิโรธสมาบัติอันเป็นความไม่เป็นไปแห่งจิตเจตสิกธรรมทั้งหลายด้วยอำนาจความดับไปโดยลำดับ

ปูชนทั้งหมด พระโศคาบันและพระสกทาคามีทั้งหมด กับพระอนาคามีและพระอรหันต์ทั้งหลายที่เป็นสุขวิปัสสกเข้าไม่ได้ แต่พระอนาคามี และพระอรหันต์ทั้งหลายที่ได้สมาบัติ ๘ เข้าได้ ในปฏิสัมภิทามรรคอธิบายไว้ว่า "เพราะประกอบด้วยพละ ๒ คือ สมถพละ วิปัสสนาพละ และเพราะความระงับไปแห่งสังขาร ๓ มีความรู้ทั่วในวสีภาวตา คือ เชี่ยวชาญสามารถเข้านิโรธได้ ดังใจ ด้วยญาณจรียา ๑๖ ด้วยสมาธิจรียา ๕ เป็นญาณในการเข้านิโรธสมาบัติ"^{๑๒๓}

^{๑๒๐} อภ.ป. (ไทย) ๔๐/๔๑๗/๒๖๔.

^{๑๒๑} ละเมียด แปลจาก สนฺติ ละไม แปลจาก สุภิ

^{๑๒๒} อมตเตน มหาฎีกาเดิมกิริยาเป็น อมตเตน สมฺโมทิต นิกไม่เห็นว่า เดิมทำไม ไม่เดิมก็แปลได้ดังที่แปลไว้นี้ เชื่อว่าไม่ผิด

^{๑๒๓} จุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๔/๓.

ในปฏิสัมพันธ์มารรค กล่าวอธิบายไว้ว่า

พละมี ๒ คือสมถพละ วิปัสสนาพละ

สมถพละ หมายถึง ความไม่ซัดส่ายไป คือความมีอารมณ์เป็นหนึ่งแห่งจิต ด้วยอำนาจเนกขัมมะวิตก... ด้วยอำนาจพยาบาทวิตก... ด้วยอำนาจอาโลกสัญญา... ด้วยอำนาจความไม่ฟุ้งซ่าน ฯลฯ ...ด้วยอำนาจความเป็นผู้พิจารณาเห็นอย่างสลัดทิ้งหายใจเข้า... ด้วยอำนาจความเป็นผู้พิจารณาเห็นอย่างสลัดทิ้งหายใจออก ชื่อว่า สมถพละ เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะนิเวศด้วยปฐมฌาน^{๑๒๔} เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะวิตกวิจารณ์ด้วยทุติยฌาน ฯลฯ เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะอาภิญญญาณตนสัญญา ด้วยเนวสัญญานัญญัตตสมาบัติ เพราะไม่ไหว ไม่หวั่น ไม่สั่นไปในเพราะอุทฺธัจจะ ในเพราะกิเลสที่สหระคตกับอุทฺธัจจะ และในเพราะขันธ (ที่สัมปยุตกับอุทฺธัจจะ)^{๑๒๕}

วิปัสสนาพละ คือ อนิจจานุปัสสนา (ความคำนึงเห็นว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง) ในรูป... ในเวทนา... ในสัญญา... ในสังขาร... ในวิญญาณ ฯลฯ ในจักขุ... ในชรามณะ. ทุกขานุปัสสนา (ความคำนึงเห็นว่าสังขารทั้งหลายเป็นทุกข์)... อนัตตานุปัสสนา (ความคำนึงเห็นว่าธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา)... นิพพิทานุปัสสนา (ความคำนึงถึงสังขารด้วยความเบื่อหน่าย)... วิราคานุปัสสนา (ความคำนึงด้วยคลายกำหนดในสังขาร)... นิโรธานุปัสสนา (ความคำนึงเห็นนิโรธ)... ปฏิณิสตคานุปัสสนา (ความคำนึงด้วยสลัดทิ้งเสีย)... ชื่อว่าวิปัสสนาพละ เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะนิจสัญญา (ความสำคัญว่าเที่ยง)ด้วยอนิจจานุปัสสนา^{๑๒๖} เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะสุขสัญญา (ความสำคัญว่าเป็นสุข)ด้วยทุกขานุปัสสนา... เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะอตตสัญญา (ความสำคัญว่าเป็นอตต)ด้วยอนัตตานุปัสสนา... เพราะไม่หวั่นไหว ในเพราะนันทิ (ความเพติดเพลิน)ด้วยนิพพิทานุปัสสนา... เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะราคะด้วยวิราคานุปัสสนา... เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะสมุทัยด้วยนิโรธานุปัสสนา... เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะอาทาน(ความยึดไว้)ด้วยปฏิณิสตคานุปัสสนา เพราะไม่ไหว ไม่หวั่น ไม่สั่นไปในเพราะอวิชา ในเพราะกิเลสที่สหระคตกับอวิชา และในเพราะขันธที่สัมปยุตกับอวิชา^{๑๒๗}

ความระงับแห่งสังขาร ๓ ได้แก่ วีสังขาร คือ วิตกวิจารณ์ของผู้เข้าทุติยฌานย่อมระงับกายสังขาร คืออัสสาสะปีสสาสะของผู้เข้าจตุตถฌานย่อมระงับ จิตตสังขาร คือ สัญญาและเวทนาของผู้เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธย่อมระงับ^{๑๒๘}

^{๑๒๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิธรรมรคแปล ภาค ๓ ตอน ๒ (ตอนจบ), หน้าที่ ๒๘๓.

^{๑๒๕} จุ.ป. (ไทย) ๓๑/๘๓/๑๔๑.

^{๑๒๖} มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิธรรมรคแปล ภาค ๓ ตอน ๒ (ตอนจบ), หน้าที่ ๒๘๔.

^{๑๒๗} จุ.ป. (ไทย) ๓๑/๘๓/๑๔๒.

^{๑๒๘} จุ.ป. (ไทย) ๓๑/๘๓/๑๔๓.

ญาณจริยา ๑๖ คือ อนิจจานุปัสสนา ทุกขานุปัสสนา...อนัตตานุปัสสนา...นิพพิทานุปัสสนา...วิราคานุปัสสนา...นิโรธานุปัสสนา...ปฏินิสัคคานุปัสสนา...วิวิฏฐานุปัสสนา (ความคำนึงด้วยหมุ่นกลับจากสังขาร ได้แก่ สังขารเบกขาญาณและอนุโลมญาณ) โสคาปัตติมรรค โสคาปัตติผลสมาบัติ สกทาคามีมรรค...สกทาคามีผลสมาบัติ...อนาคามีมรรค...อนาคามีผลสมาบัติ...อรหัตมรรค...อรหัตผลสมาบัติ^{๑๒๕} ชื่อว่า ญาณจริยา^{๑๓๐}

สมาธิจริยา ๕ คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ฯลฯ เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ (เป็น ๘) วิตกัถิ วิจารกัถิ ปีติกัถิ สุขกัถิ จิตเตกัถิ เพื่อประโยชน์แก่อนได้ปฐมฌาน ฯลฯ เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ (นับเป็นสมาธิจริยาอีก ๑)^{๑๓๑}

วสี ๕ คือ อาวัชนวสี ความชำนาญในการรำลึก สมาปัชนวสี ความชำนาญในการเข้าอธิฐานวสี ความชำนาญในการตั้งอยู่ วุฏฐานวสี ความชำนาญในการออก ปัจเวกชนวสี ความชำนาญในการพิจารณาทบทวน^{๑๓๒}

พระโสดาบันและพระสกทาคามี ไม่มี วสีภาวตาปัญญา เพราะท่านยังละระคะอันมีกามคุณ ๕ อันเป็นที่ตั้งไม่ได้ สมถพลของท่านจึงไม่บริบูรณ์ จึงไม่อาจจะเข้านิโรธสมาบัติอันจะต้องเข้าด้วยพละ ๒ ได้ แต่ระคะพระอนาคามีละได้แล้ว ท่านจึงเป็นผู้มีพละบริบูรณ์ จึงเข้านิโรธสมาบัติได้ เหตุนั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ว่า "เนวสัญญานาสัญญายตนกุศลของพระอนาคามีผู้ออกจากนิโรธเป็นปัจฉิมโดยเป็นอนันตรปัจฉิมแห่งผลสมาบัติ"^{๑๓๓} ดังนี้ อันคำนี้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสในมหาปกรณัมปัญฐาน หมายถึงการออกจากนิโรธแห่งพระอนาคามีเท่านั้น^{๑๓๔}

นิโรธสมาบัตินั้นเข้าได้ในภพในปัญจโวการภพ เพราะ มีอันต้องเข้าไปตามลำดับเป็นสภาวะ แต่ในจุวัการภพ คือในรูปภพ ความเกิดขึ้นแห่งรูปสมาบัติมีปฐมฌานเป็นต้นหาไม่

^{๑๒๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๓ ตอน ๒ (ตอนจบ) - หน้า ๒๘๕

^{๑๓๐} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๘๔/๑๔๓., มหาภูิกว่า ญาณจริยา ก็คือ ญาณปวัตติ (ความเป็นไปแห่งญาณ) จำแนกโดยอนุปัสสนา ๘ และโดยมรรคญาณผลญาณ ๘ จึงเป็น ๑๖

^{๑๓๑} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๘๕/๑๔๓., มหาภูิกว่า สมาธิจริยานี้ คือสมาบัติ ๘ กับอุปจารสมาธิของสมาบัติ ๘ เหล่านั้น นับเป็น ๑ จึงเป็น ๙

^{๑๓๒} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๘๕/๑๔๓-๑๔๔., พ.ป.อ. ๓๓๑-๓๔๑., มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๓ ตอน ๒ (ตอนจบ), หน้า ๒๘๖

^{๑๓๓} อภิ.ป. (ไทย) ๔๐/๔๑๗/๒๖๔.

^{๑๓๔} มหาภูิกว่าช่วยอธิบายเพิ่มเติมว่า เพราะคำว่า "เนวสัญญานาสัญญายตนกุศล" นั้นแหละพึงทราบได้ว่า หมายถึงการออกจากนิโรธของพระอนาคามี ถ้าหมายถึงประการอื่น (คือว่าสำหรับพระอรหันต์) ก็จะพึงกล่าวว่า เนวสัญญานาสัญญายตนกิริยา

เพราะเหตุนั้น จึงไม่อาจเข้าในจตุโวการภพนั้นได้^{๑๓๕} ส่วนอาจารย์บางเหล่ากล่าวว่า "เข้าไม่ได้ เพราะไม่มีหทัยวัตถุ"

พระอนาคามีและพระจिณาสพผู้ได้สมบัติ ๘ ท่านระอาเบื่อหน่ายในความเป็นไปและความแตกดับของสังขารทั้งหลาย จึงเข้านิโรธเสียด้วยประสงค์ว่า "เราจักเป็นผู้ไม่มีจิตถึงนิโรธคล้ายพระนิพพานอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรมนี้"

การเข้านิโรธสมาบัตินั้น ย่อมมีได้แก่ พระอริยะชั้นสูงผู้เพียรพยายามด้วยอำนาจแห่งสมณะและวิปัสสนา ทำบุพเพกัมม์แล้ว ทำเนวสัจญญานาสัจญญายตนะให้ดับไปอยู่^{๑๓๖}

วิปัสสนามี ๓ ได้แก่ สังขารปริคคหกวิปัสสนา คือ วิปัสสนาที่กำหนดสังขาร จะเป็นอย่างอ่อนหรืออย่างกล้าก็แล้วแต่ ย่อมเป็นปทัสฐานแห่งมรรคอยู่นั่นเอง^{๑๓๗} ผลสมาบัติวิปัสสนาคือ วิปัสสนาสำหรับเข้าสมาบัติ เป็นอย่างกล้าจึงควร เป็นเช่นกับมรรคภาวนา^{๑๓๘} และนิโรธสมาบัติวิปัสสนา คือ วิปัสสนาสำหรับเข้านิโรธสมาบัติ เป็นอย่างไม้อ่อนนักไม่กล้านักจึงควร^{๑๓๙}

เพราะเหตุนี้ ผู้เข้านิโรธสมาบัติ นั้น จึงชื่อว่า ทำวิปัสสนาพิจารณาสังขารทั้งหลายนั้นด้วยวิปัสสนาอันไม้อ่อนนัก ไม่กล้านัก จากนั้นก็เข้าทุติยฌาน ออกแล้วทำวิปัสสนาพิจารณาสังขารทั้งหลายในทุติยฌานนั้น อย่างที่กล่าวแล้วนั้นเหมือนกัน ต่อนั้นเข้าตติยฌาน ฯลฯ ต่อนั้นเข้าวิญญูญายตนะ ออกแล้วทำวิปัสสนาพิจารณาสังขารทั้งหลายในวิญญูญายตนะนั้น อย่างนั้นแหละ ครั้นแล้วเข้าอาภิกขุญายตนะ ออกแล้วทำบุพเพกัมม์ ๔ อย่าง คือ

๑. นานาพัทธวิโกปนะ การไม่ทำผัสสะที่เนื่องด้วยภิกขุต่างรูปให้กำเริบ โดยอธิฐานว่า "ผัสสะนี้ ๆ ภายใน ๗ วันนี้ จงอย่างถูกไฟเผา จงอย่าถูกน้ำพัดไป จงอย่าถูกลมทำลาย จงอย่าถูกพวกโจรลัก จงอย่างถูกสัตว์มีหนุเป็นคันกัด" ครั้นอธิฐานอย่างนี้แล้ว^{๑๔๐} อันตรายอะไรๆ ย่อมไม่มีแก่ผัสสนั้นตลอด ๗ วัน แต่เมื่อไม่ อธิฐาน พัสศุยอมวินาสได้ด้วยอันตรายทั้งหลายมีไฟเป็นต้น

^{๑๓๕} มหาฎีกาเพิ่มเติมว่า แม้ในจตุโวการภพ จะมีการเข้ารูปฌานตามลำดับบ้างก็ได้ แต่นั่นไม่เรียกว่าอนุปปพสมภาติ เพราะขาดไปเสียส่วนหนึ่ง คือรูปฌาน ต้องเข้าครบ ๘ ตามลำดับจึงจะเรียก อนุปปพสมภาติ

^{๑๓๖} มหาฎีกาเสริมความว่า เข้าฌานไปโดยลำดับจนถึงเนวสัจญญานาสัจญญายตนะแล้วทำเนวสัจญญานาสัจญญายตนะนั้นให้ดับไป ต่อนั้นไม่มีจิตอะไรอื่นเกิดขึ้นอีก ก็เป็นผู้ไม่มีจิตเข้านิโรธสมาบัติไป

^{๑๓๗} มหาฎีกาว่า วิปัสสนา ถ้าเป็นอย่างอ่อนก็ยังมรรคที่เป็นทันทริกญานให้สำเร็จ ถ้าเป็นอย่างกล้าก็ยังมีมรรคที่เป็นจิปปาภิญญาให้สำเร็จ ตกว่าวิปัสสนาที่ได้ลักษณะแล้ว ย่อมเป็นปัจฉัยแห่งมรรคทั้งนั้น

^{๑๓๘} ต้องเป็นอย่างกล้า จึงเป็นปัจฉัยแห่งผลที่เป็นวิสังขารได้ เหมือนมรรค จึงว่าเป็นเช่นกับมรรคภาวนา

^{๑๓๙} ถ้าอ่อนนัก เป็นสมถาธิกะยิ่งด้วยสมณะ ก็ไม่สามารถดับสังขารได้ ไปหยุดอยู่แค่สมณะถ้ากล้านักเป็นญาณาธิกะยิ่งด้วยปัญญา ก็ไปจบอยู่ที่ผลสมาบัติ เพราะเห็นโทษในสังขารทั้งหลายยิ่งนัก

^{๑๔๐} ปาฐะพิมพ์ไว้เป็น เอตฺ เข้าใจคลาดเคลื่อน ที่ถูกเป็น เอตฺ

๒. สังฆปฏิมานะ การรอกอย แห่งสงฆ์ ภิกษุผู้จะเข้านิโรธพึงคำนึงอย่างนี้ว่า "ถ้าเมื่อเรานั่งเข้านิโรธอยู่ ๗ วัน สงฆ์ใครจะทำกรรมอะไรอย่างหนึ่ง ในบรรดาสังฆกรรมมีอุตติกรรมเป็นต้นไปหรือ เราจักออกทันที ไม่ทันที่ภิกษุสักรูปหนึ่งจะมาเรียกเรา"

๓. สุตอุปโกสนะ การคำนึงถึงการรับสั่งให้หาแห่งพระศาสดา ภิกษุผู้จะเข้านิโรธควรคำนึง ถึงการรับสั่งให้หาแห่งพระศาสดานั้น แล้วจึงเข้าอย่างที่จะออกได้เอง ไม่ต้องให้รับสั่งให้หา

๔. อัฏฐานปริเฉท การกำหนดกาลแห่งชีวิต แล้วจึงเข้า

อิติ สนฺตํ สมาปตฺติ อิมํ อริยเสวิตํ
 ทิฏฺฐเฐว ฐมฺเม นิพฺพาน- มิตฺติ สงฺขํ อุปาคตํ
 ภาเวตฺวา อริยปณฺณ สมฺมาปชฺชนฺติ ปณฺชิตา
 ยสฺมา ตสฺมา อิมิสฺสาปิ สมฺมาปตฺติสมฺมตฺติตา
 อริยมคฺเคสฺส ปณฺณาย อานิสฺสโต จุจฺจตีติ

บัณฑิตทั้งหลายเจริญอริยปัญญาแล้ว จึงเข้าสมาบัติ สงอันละเอียด
 สุขุม ที่พระอริยะเสพ ถึงซึ่งอันนับว่าเป็นนิพพานในทิฏฐธรรมนี้ได้ ดังกล่าว
 มาจะนี้ เหตุใด เพราะเหตุนี้ แม้ความสามารถเข้านิโรธสมาบัตินี้ ท่านจึง
 กล่าวว่า เป็นอานิสงส์ของปัญญาในอริยมรรคทั้งหลาย แล^{๔๑}

๕. อาหุเนยฺยภาวาทิสัทธา คือ ความสำเร็จเป็นผู้ทรงอริยคุณมี ความเป็นอาหุในบุคคลเป็นต้น
 จัดเป็นอานิสงส์ของโลกุตตรปัญญาภาวนา เพราะทำโลกุตตรปัญญา ๔ ขั้นให้เกิดมีแล้ว ย่อมเป็น
 ผู้ควรของค่านับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลีแห่งสัตว์
 โลกกับทั้งเทวดาเป็นบุญเขตอันเยี่ยมของโลกโดยไม่แปลกกันทั้ง ๔ ขั้น

การเจริญอริยปัญญามีอานิสงส์มาก ดังกล่าวมาจะนี้ เหตุใด
 เหตุนี้ ผู้มีปัญญา พึงทำความยินดีในการเจริญอริยปัญญานั้น เทอญ^{๔๒}

ความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวมแห่งศีลดังกล่าวนี้ ชื่อว่าอริสัล จิตที่ตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์
 ด้วยความสำรวม ย่อมไม่ฟุ้งซ่าน ความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่าอริจิต โยคาวจรเห็น
 ความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวมโดยชอบเห็นความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่านโดยชอบ ความ
 บริสุทธิ์แห่งความเห็นทั้งสองประการนี้ ชื่อว่าอริปัญญา^{๔๓}

^{๔๑} สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๖๖-๑๑๖๗.

^{๔๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๓ ตอน ๒ (ตอนจบ), หน้า ๒๗๑-๓๐๒.

^{๔๓} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๔.

ในพระไตรปิฎกสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสบอกแนวทางการอบรมปฏิบัติตนแก่ผู้ยังไม่เป็นพระอรหันตจิตนาสพไว้ ในกัณฑ์กรสูตร มีใจความว่า

“ในภิกษุสงฆ์ผู้ยังเป็นเสขบุคคลที่ยังต้องศึกษา มีปกติสงบ มีความเป็นอยู่สงบ มีปัญญา มีความเป็นอยู่ด้วยปัญญา เธอเหล่านั้นมีจิตตั้งมั่นดีในสติปัฏฐาน ๔ ประการอยู่”^{๑๔๔}

คือ ให้ตั้งอยู่ในหลักการปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา โดยมีวิธีการให้ตั้งมั่นจิตในสติปัฏฐาน ๔ และมีพระบาลีในมหาสติปัฏฐานสูตรเป็นเครื่องยืนยันว่า สติปัฏฐาน ๔ เป็นวิธีการปฏิบัติ พร้อมทั้งตรัสถึงวัตถุประสงค์ จดมุ่งหมายการปฏิบัติธรรมไว้อีกด้วย ว่า

เอกายโน อโย ภิกขเว มคฺโค สตุตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตฺกมฺยา,
ทุกฺขโทมนสฺसानํ อตฺถญฺจกมฺยา, ฌายสฺส อธิคฺมฺยา, นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยา, ยทิตํ
จตฺตารโ สติปัฏฺฐานา.

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย
๑ เพื่อระงับความโศก ๑ เพื่อระงับความคร่ำครวญ ๑ เพื่อดับทุกข์ ๑ เพื่อดับโทมนัส ๑
เพื่อบรรลุนิพพาน ๑ เพื่อเห็นแจ้งพระนิพพาน ๑ ทางเดียวนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔”^{๑๔๕}

วัตถุประสงค์ หรือจดมุ่งหมาย ของการปฏิบัติธรรมสอดคล้องกับการจัดการศึกษาอบรมที่ตรงประเด็นการศึกษาของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๘๑ ที่กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ชัดเจนว่า การจัดการศึกษาอบรมต้องให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม แต่การปฏิบัติธรรมเหนือกว่า เพราะการจัดการศึกษาอบรมกล่าวได้เพียงเนื้อหาสาระหัวข้อของจริยธรรม แต่การปฏิบัติธรรมมีจดมุ่งหมายสามารถช่วยแก้ปัญหาชีวิตการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะได้อีกด้วย

๒.๓.๒ รูปแบบการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรม

การจัดฝึกอบรมปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ได้ศึกษารวบรวมขั้นตอนการจัดรูปแบบแนวทางการจัดฝึกอบรมจากคัมภีร์เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมจากคัมภีร์อภิธรรมที่พระอรหันตเถระเจ้าได้รจนา และจากหลักการปฏิบัติของสำนักที่ปฏิบัติแนวพอง-ยุบ

สรุปรวบรวมเป็นแนวทางการปฏิบัติโดยรวม ดังนี้

๑. บุพเพกิจหรือกิจเบื้องต้นที่จะต้องปฏิบัติก่อน
๒. หลักการปฏิบัติตน
๓. หลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔

^{๑๔๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑/๓.

^{๑๔๕} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๗๓/๒๔๘., ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑.

๔. อบรมกัมมัญฐานตามจริต มีพระบาลีว่า

อิริยาปถโต กิจจา โภชนา ทสฺสนาทีโต
ธมฺมปฺปวตฺติโต เจว จริยาโย วิภาวเยติ ฯ^{๔๕}

บัณฑิตพึงทราบจริตต่างๆ โดยอาศัยอิริยาปถ คือ การเดิน ยืน นั่ง นอน
โดยอาศัยกิจ คือ การงานที่กระทำอยู่เสมอ โดยอาศัยโภชนะ คือ อาหารที่บริโภค
โดยอาศัยทสฺสนะเป็นต้น คือ การดู การฟัง การดม การกิน การลูบได้แต่งตั้ง
โดยอาศัยธมฺมปวตฺติ คือ ความประพฤติดีหรือเลว รวมเป็น ๕ ประการ^{๔๖}

ได้ทำสรุปเป็นแผนภาพที่ ๑ แสดงลักษณะตามจริต และแผนภาพที่ ๒ แสดงธรรมเป็นที่
สบาย เพื่อการศึกษาจริตของตน ทำให้เข้าใจตนเอง เพื่อความก้าวหน้าของการปฏิบัติ

ในอรรถกถามัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มีอธิบายประเภทบุคคลที่เหมาะสมกับสติปัฏฐาน ๔ ไว้
ว่า

บุคคลผู้เจริญสมณะและวิปัสสนา แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ มนฺธบุคคล ได้แก่ บุคคลที่มีปัญญา
อ่อน และติชชบุคคล ได้แก่ บุคคลที่มีปัญญากล้า หากจะแบ่งให้ละเอียด มีถึง ๔ จำพวก คือ

๑. ตัณหาจริตบุคคล

- ที่มีปัญญาอ่อน ควรเจริญกายนุสฺสนาสติปัฏฐาน จึงจะเป็นผลดี
เพราะเป็นของหยาบ เห็นได้ง่าย และเหมาะกับอหยาตของบุคคลพวกนี้

- ที่มีปัญญากล้า ควรเจริญเวทนานุสฺสนาสติปัฏฐาน จึงจะเป็นผลดี
เพราะเป็นกัมมัญฐานละเอียด คนมีปัญญากล้าสามารถเห็นได้ง่าย และเหมาะกับ
อหยาตของบุคคลพวกนี้

๒. ทิฏฐิจริตบุคคล

- ที่มีปัญญาอ่อน ควรเจริญจิตตานุสฺสนาสติปัฏฐาน จึงจะเป็นผลดี
เพราะไม่หยาบ ไม่ละเอียดเกินไป เหมาะกับอหยาตของบุคคลพวกนี้

- ที่มีปัญญากล้า ควรเจริญธมฺมานุสฺสนาสติปัฏฐาน จึงจะได้ผลดีเพราะ
เป็นกัมมัญฐานละเอียด คนมีปัญญากล้าสามารถเห็นได้ง่าย และเหมาะกับอหยาต
ของบุคคลพวกนี้

^{๔๕} วิสุทธิ. ๑/๑๐๑., สมเด็จพระพุทธจารย์ (อาช อาสภมหาเถร).เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

^{๔๖} พระสังฆมณฑล. ธรรมมาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

๓. สมณยานิกบุคคล

- ที่มีปัญญาอ่อน ควรเจริญกายนุสสนาสติปัฏฐาน จึงจะได้ผลดี เพราะมีนิมิตพึงถึงได้โดยไม่ยากนัก

- ที่มีปัญญากล้า ควรเจริญเวทนานุสสนาสติปัฏฐาน จึงจะได้ผลดี เพราะไม่ตั้งอยู่ในอารมณ์หยาบและเหมาะกับอริยาสัยของบุคคลพวกนี้

๔. วิปัสสนายานิกบุคคล

- ที่มีปัญญาอ่อน ควรเจริญจิตตานุสสนาสติปัฏฐาน จึงจะได้ผลดี เพราะไม่หยาบ ไม่ละเอียดยเกินไป เหมาะกับอริยาสัยของบุคคลพวกนี้

- ที่มีปัญญากล้า ควรเจริญธัมมานุสสนาสติปัฏฐาน จึงจะได้ผลดี เพราะเป็นกัมมัญฐานละเอียดมาก และเหมาะกับอริยาสัยของบุคคลพวกนี้^{๑๕๒}

๕. เว้นสถานที่ที่เป็นโทษ สถานที่ทั้ง ๑๘ ประการนี้ล้วนแต่เป็นโทษแก่การปฏิบัติทั้งสิ้น เหตุฉะนั้น ผู้ปฏิบัติทั้งหลายพึงเว้นเสีย เหมือนกับพ่อค้าเว้นจากทางที่มีภัยเสียจะนั้น ได้แสดงอธิบายไว้ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสทวิสุทธิมรรค มีพระบาลีว่า

มหาวาส นวาวาส	ชราวาส จ ปนุถนิ
โสณที ปณณณจ ปุปผณจ	ผล ปญฺจิตเมว จ
นกริ ทารุณา เขตต์	วิสทาเคน ปญฺญ
ปจฺจนตสิมาสปปาย	ขตุถ มิตุโต น ลพฺภติ
อฏฺฐารเสตานิ จานานิ	อิติ วิญญาช ปณฺทิต
อารกา ปรีวชเชชฺช	มคฺคํ ปฏฺกขํ ยถาติ ^{๑๕๓}

ซึ่งได้อธิบายไว้แล้วในข้อ ๒.๑.๑ คุณสมบัติของสถานที่ปฏิบัติธรรม หน้า ๑๒-๑๔

๖. อยู่ในสถานที่ที่สะดวก การปฏิบัติจะเจริญก้าวหน้าต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ดังมีบาลีกล่าวไว้ว่า วิหารเหมาะสม อันประกอบด้วยองค์ ๕ ซึ่งได้อธิบายไว้แล้วในข้อ ๒.๑.๑ คุณสมบัติของสถานที่ปฏิบัติธรรม หน้า ๑๔-๑๕

๗. ตัดขุททกปถิโพธ การตัดเครื่องกังวลเล็กๆ น้อยๆ ก่อนทำการปฏิบัติ มีดังนี้

- ๑) ที่ขามนิ เกสนขโลมานิ ฉินฺทิตพฺพานิ ฯ ตัดผม ตัดเล็บ โกนหนวดที่ยาวเสีย
- ๒) ชินฺณจีวรเรสุ ทพฺพิกมมํ วา ตุนฺนกมมํ วา กาดพฺพํ ฯ จัดการปะชุนจีวรที่สึกหรือคร่ำไปแล้วนั้น ให้มันคงเรียบร้อยดีขึ้น ถ้าเนื้อผ้าฉีกขาดไปก็จัดการเย็บเสียใหม่

^{๑๕๒} ม.ม.อ. (ไทย) ๑๒/๖๕๕.

^{๑๕๓} วิสุทธิ. ๑/๑๑๘., - สปปญฺกขํ

- ๓) กิติภูฐานิ จีวรานิ รัชตพูนานิ ฯ เมื่อสีของจีวรนั้นเก่าจางไป ก็ต้องจัดการซ่อมสีเสียใหม่ให้เรียบร้อย
- ๔) สเจ ปตุเต มลํ โหติ ปตุโต ปจิตพุโธ ฯ ถ้าในบาตรมีสนิม ก็ต้องทำการระบมบาตรเสียใหม่ให้ดีขึ้น
- ๕) มณฺจ ปิจาทีนิ โสธตพูนานิ ฯ ต้องปัดกวาด เช็ดถู เติงและตั้งเป็นต้นให้สะอาดหมดจด^{๕๕}

ในเวลาก่อนเข้าปฏิบัติจึงต้อง

ตัดปลีโพธิ์ ความห่วงใยกังวลภารกิจต่างๆ ให้หมด รวมทั้งความกังวลเล็กๆ น้อยๆ พอถึงวันเข้าปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ก็เตรียมดอกไม้ธูปเทียนเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัยและพระอาจารย์ที่จะให้กัมมัฏฐาน แล้วจึงเข้าพบพระอาจารย์ทำการบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล ปลงอาบัติปฏิบัติเป็นสัณนิเวสน์ แล้วค่อยสมาทานพระกัมมัฏฐาน ขอกัมมัฏฐานจากพระอาจารย์ ตั้งสัจจอธิษฐานไว้อย่างมั่นคง แผ่เมตตา เจริญพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ ต่อจากนั้นก็พึงโอวาทคำแนะนำอบรมจากพระอาจารย์ต่อไป

^{๕๕} พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖-๔๗.

แผนภาพที่ ๑ แสดงลักษณะตามจริต^{๕๕} ดังนี้

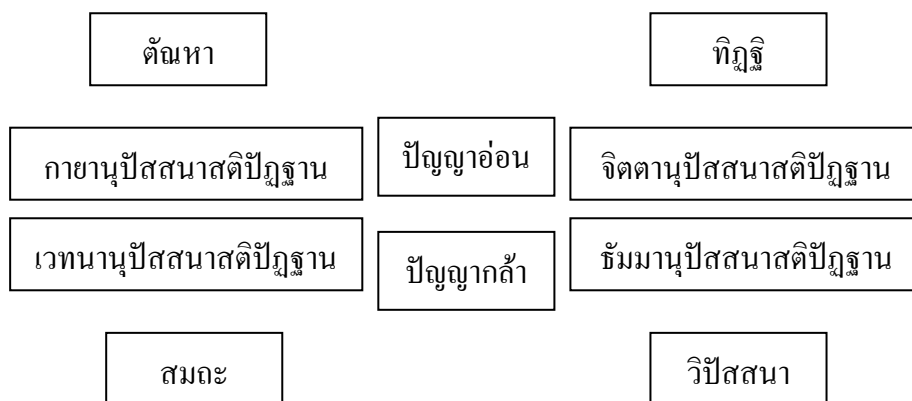
จริต	อิริยาบถ	กิจจะ	โภชนะ	ทสฺสนะ	ธัมมปฏิบัติ
ราคะ	เรียบร้อย นุ่มนวล ไม่เรียบร้อน	งานสะอาด สวยงาม เป็นระเบียบ	ชอบรสหวาน มัน อร่อย สีสันทนากิน	ชอบของสวยงาม ไพเราะ คลก ขบขัน	เจ้าเล่ห์ โอ้อวด ถือตัว ชอบทางทุจริต ชอบให้ยกยอ ไม่มีความพอใจ แง่งอน พิถีพิถัน
โทสะ	ไปพรวดๆ รีบร้อน กระด้าง	งานสะอาด แต่ไม่เรียบร้อย ไม่สำรวม มุ่งแต่ สิ่งที่ปรารถนา	ชอบอาหาร หยาบๆ รสเปรี้ยวเค็ม ขม ผัดจัด รับประทานเร็ว คำโต	ไม่ชอบใจเมื่อเห็นของไม่ดี ขัดใจ ไม่สนใจความคิดเห็น หลัง	มักโกรธ ผูกโกรธ ลบหลู่บุญคุณ ตีเสมอ มักริษยา ตระหนี่
โมหะ	เชื่องๆ ชุ่มๆ เหม่อๆ ลอยๆ จ้วงเจีย	งานหยาบ ไม่ดีถ้วน คั่งค้าง เอาดีไม่ได้	ไม่เลือกอาหาร มูมมาม	เฉยๆ เห็นดีกว่าดีด้วย เห็นไม่ดีกว่า ไม่ดีตาม	ว่างเหงหาหวานอน น่ารำคาญ ลัษณสงสัย ปราศจากเหตุผล สั่งสอนให้เห็นถูกได้ยาก
วิตก	โมหะ	โมหะ	โมหะ	โมหะ	พูดพร่ำ ชอบคลุกคลีกับหมู่มาก ไม่ยินดีทำบุญ ชอบพลุกพล่าน สร้าง วิมานในอากาศ แล้วทำไป เจ้า ความคิด
สัทธา	ราคะ	ราคะ	ราคะ	ราคะ	เบิกบานในการบุญ (ราคะจริตเบิกบานต่อการได้หน้า)
พุทธิ	โทสะ	โทสะ	โทสะ	โทสะ	ว่าง่าย คบคนดี ประมาณบริโภค มีสติสัมปชัญญะ จิตดี เห็นโทษในวิญญูะความเพียรทำความดี

^{๕๕} สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร).เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๓-๑๗๔., พระสังฆมมโชติกะ
ธัมมาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗และ๒๗-๓๒.

แผนภาพที่ ๒ แสดงตารางธรรมเป็นที่สบาย^{๕๖} พอสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

จริต	เสนาสนะ	ผ้าห่ม ผ้าห่ม	บาตร	ทางโคจร	หมูบ้าน	อาหาร	อิริยาบถ	กัมมัฏฐาน
ราคะ	ตั้งบนพื้น มุงใบไม้ พื้นสกปรก	ขาดแห้ว เส้นด้าย สับสน	ดิน เหล็ก สีไม่งาม หนัก ทรงไม่ดี	ห่างไกล ขรุขระ	ทำเป็นไม้ เห็น ไม่ดูแล	เลว สีไม่ดี พอให้เต็ม ท้อง	ยืน เดิน	อสุภะ ๑๐ กายคตาสติ ๑
โทสะ	ไม่สูงไม่ต่ำ มีร่มเงา สะอาด พื้นสะอาด	ประณีต เบา ย้อมดี สะอาด	เหล็ก ทรงดี สีสะอาด	ไม่ไกล ไม่ ไกล สม่ำเสมอ เจริญใจ	โดยเคารพ ด้วยมือ	สีต้องตา กลิ่นหอม รสเลิศ	นอน นั่ง	วิมลกสิณ ๔ พรหมวิหาร ๔
โมหะ	หันหน้าสู่ที่โล่ง สว่าง	โทสะ	โทสะ	โทสะ	โทสะ	โทสะ	เดิน	อานาปานสติ
วิตก	ซอกเขา ป่ากำบัง	ราคะ	ราคะ	ราคะ	ราคะ	ราคะ	ราคะ	อานาปานสติ
สัทธา	โทสะ	โทสะ	โทสะ	โทสะ	โทสะ	โทสะ	โทสะ	อนุสสติ ๖
พุทฺธิ	โทสะ	โทสะ	โทสะ	โทสะ	โทสะ	โทสะ	โทสะ	มรณานุสสติ อุปสมานุส สติ อาหารา จตุราตุ ๑

แผนภาพที่ ๓ แสดงประเภทบุคคลที่เหมาะสมกับสติปัฏฐาน ๔

^{๕๖} สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร).เรื่องเดียวกัน,หน้า ๒๐๓-๒๑๒,๒๒๐-๒๒๒.,
 พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕- ๖๓., วรรณสิทธิ ไวกะเสวี, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑-
 ๘๗.สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร).เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๗๘-๑๘๑.

๒. หลักการปฏิบัติตน

ก. หลักการเกื้อหนุนการบรรลุนิพพาน

การปฏิบัติธรรมให้บริบูรณ์มีหลายขั้นตอนกว่าที่จะบรรลุนิพพานวิชาและวิมุตติ^{๕๗} สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสความเข้าถึงความบริบูรณ์แห่งวิชาและวิมุตติ ได้แก่ หลักปัจจัย โยนิโสมนสิการ ใน อวิชาสูตรและคันทาสสูตร^{๕๘} แก่ภิกษุให้ปฏิบัติตาม โดยมีเหตุและผล เรียงลำดับ ดังนี้

๑. การคบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การฟังสัทธรรมบริบูรณ์
๒. การฟังสัทธรรมที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ศรัทธาบริบูรณ์
๓. ศรัทธาที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การมนสิการโดยแยกกายบริบูรณ์
๔. การมนสิการโดยแยกกายที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สติสัมปชัญญะบริบูรณ์
๕. สติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ความสำรวมอินทรีย์บริบูรณ์
๖. ความสำรวมอินทรีย์ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สุจริต ๓ บริบูรณ์
๗. สุจริต ๓ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สติปัญฐาน ๔ บริบูรณ์
๘. สติปัญฐาน ๔ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์
๙. โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้วิชาและวิมุตติบริบูรณ์
๑๐. วิชาและวิมุตตินี้มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้

ข. องค์แห่งการบรรลุโสดาบัน ๔ ประการ^{๕๙}

๑. สัมปรีตสังเสวะ คือ การคบหาสัตบุรุษ ผู้สามารถแนะนำในการปฏิบัติ ซึ่งได้แก่ วิปัสณาจารย์
๒. สัทธัมมัสสวนะ คือ การฟังพระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เน้น การบรรยายหลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อให้เกิดวิปัสสนาญาณ
๓. โยนิโสมนสิการ คือ การมนสิการโดยแยกกาย
๔. ธรรมานุวัตรปฏิบัติ คือ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

ค. ข้อปฏิบัติที่ควรละเว้น ๗ ประการ

๑. กัมมารามดา ประกอบกิจอื่น เช่น เขียนหนังสือ อ่านหนังสือ สวดมนต์
๒. ภคฺสราวมดา คุยมาก พูดมาก ไม่ตั้งใจกำหนด

^{๕๗} หมายถึง ผลญาณ และสัมปยุตตธรรมที่เหลือ (องฺทสก.อ. ๓/๖๑-๖๒/๓๕๒)

^{๕๘} องฺทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑-๖๒/๑๓๔-๑๔๐.

^{๕๙} ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๖., ดูเทียบ องฺ.จตุกก. (แปล) ๒๑/๒๔๘/๓๖๘

๓. นิพุทธารมดา เห็นแก่นอน คือ นอนมากทำความเพียรน้อย เพียง ๔ ชั่วโมงก็พอลงวันห้ามนอน
๔. สงคณิการมดา พอใจคลุกคลีอยู่กับหมู่คณะ ไม่ชอบอยู่ตามลำพัง
๕. อकुตตทวารดา ไม่สำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ ด้วยดี
๖. โกชเน อมตตณฺณดา ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร คำนวณอีก ๕ คำจะอิ่มให้หยุดเป็นพอดี
๗. ยถาวิมุตตํ จิตตํ น ปจฺจเวกฺขติ จิตจับอารมณ์ใด ไม่กำหนดอารมณ์นั้น หรือจิตตกไปโดยอารมณ์ใด ไม่กำหนดรู้โดยอาการนั้น^{๑๑๐}

๓. หลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔

หลักการปฏิบัติวิปัสสนาสติปัฏฐาน ๔ คือ สติสัมปชัญญะกำหนดรู้ สภาวะธรรมปัจจุบันขณะ^{๑๑๑} อย่างจดจ่อติดต่อกันเนื่องบนฐาน ๔ (อารมณ์ของสติปัฏฐาน ๔) คือ กาย เวทนา จิต ธรรม จนเกิดปัญญายังรู้ ถึงความเปลี่ยนแปลงแปรปรวนของสภาวะธรรมรูปนาม ว่าเป็นไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน

การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ คือ การพิจารณากำหนดรู้ รูป-นาม จะอาศัยการพิจารณาอย่างเดียว ไม่กำหนดรู้รูป-นาม ในปัจจุบัน ย่อมไม่สามารถทำวิปัสสนาญาณให้เกิดขึ้นได้ ซึ่งกล่าวได้ว่า การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่พ้นจากหลักสติปัฏฐาน ๔ ไม่มีเลย ดังในคัมภีร์อรรถกถา แสดงไว้ว่า

ยสุมา ปน กายเวทนาจิตตมเมสุ กญฺจิ รมฺมํ อนามสิตฺวา ภาวนา นาม
นตฺถิ. ตสุมา เตปิ อิมินาว มกฺเคน โสกปริเทเว สมตฺถิกนฺตาคิ เวทิตพฺพา^{๑๑๒}

“อนึ่ง ขึ้นชื่อว่าภาวนาย่อมไม่มีโดยมิได้กำหนดธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในกองรูป เวทนา จิต และสภาวะธรรม ดังนั้น ควรทราบว่า แม้สันตติอำมาตย์และนางปฐาจาราเหล่านั้น ได้ล่วงพ้นความเศร้าโศกและความคร่ำครวญด้วยหนทาง คือ สติปัฏฐานนี้”^{๑๑๓}

^{๑๑๐} ขุนสรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), ผู้รวบรวม. คู่มือการศึกษาพระอภิธรรม ปริเฉทที่ ๕ ปฏิณณกสังคหวิภาค, หน้า ๓๑.

^{๑๑๑} ม. อ. (ไทย) ๑๔/๒๗๒/๓๒๐.

^{๑๑๒} ที.อ. ๒/๓๖๒.

^{๑๑๓} พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสิสยาตอ). วิปัสสนานัย เล่ม ๑. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปลโม ป.ธ. ๘, Ph.D) ตรวจชำระ, พระคันธสาราภิวังสฺ์ เรียบเรียง. (กรุงเทพฯ มหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์, ๒๕๔๘). หน้า ๓๐.

สติปัฏฐาน ๔ หรือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ ๔ อย่าง คือการใช้สติพิจารณากำหนดรู้

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณากายเป็นอารมณ์ เป็นการใช้สติพิจารณากำหนดรู้ อาการที่ปรากฏทางกาย คือเอาสติไปตั้งไว้ที่กาย หมายรวมถึงอิริยาบถต่างๆ ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น การยืน เดิน นั่ง นอน เหยียด กู้ ต้องกำหนดทุกอิริยาบถ

๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณาเวทนาเป็นอารมณ์ เป็นการใช้สติพิจารณากำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางเวทนา ได้แก่ สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์หรือเฉย

๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณาจิตเป็นอารมณ์ การใช้สติพิจารณากำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางจิต ๆ ได้แก่ ความคิด ราคะ โทสะ โมหะ ฟุ้งซ่าน มิเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มีสติระลึก มีสมาธิ หลุดพ้น

๔. ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณาธรรมเป็นอารมณ์ เป็นการใช้สติพิจารณากำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางธรรม อาการที่ปรากฏทางธรรม ได้แก่ ขันธ์ ๕ และนิรณัน ๕ ขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ

แนวทางการกำหนดขั้นพื้นฐานในเวลาปฏิบัติ มีดังนี้

๑. การกำหนดกาย ในอิริยาบถใหญ่ทั้ง ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน

การกำหนดอิริยาบถยืน ให้ยืนตัวตรง ศีรษะตั้งตรงไม่ก้มหรือเงยหน้า วางเท้าทั้งสองเคียงคู่กัน ให้ปลายเท้าเสมอกันและให้แยกห่างกันเล็กน้อย ยกมือทั้งสองประสานกันไว้ด้านหลังหรือด้านหลังของลำตัวก็ได้ สายตามองทอดสายตาไปข้างหน้าประมาณ ๑ หรือ ๒ เมตร ตั้งสติไว้ที่กาย รู้อาการยืนของกายที่ตั้งตรงอยู่นั้น กำหนดในใจว่า “ยืนหนอ” ทำความรู้สึกลอยที่อาการยืนของกาย ควรกำหนดอย่างน้อย ๓ ครั้ง แล้วปัญญาประจักษ์ว่าอาการยืนและจิตที่ตามรู้เป็นคนละส่วนกัน ต่อจากนั้นปัญญารู้แจ้งความเกิดดับของสภาวะธรรมรูปและนามเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วได้รู้แจ้งไตรลักษณ์ คือความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความเป็นอนัตตาของสภาวะธรรมเหล่านั้น

การกำหนดเดิน ให้ใส่ใจในอาการเคลื่อนไหวของเท้าเท่านั้น เมื่อยืนขึ้นแล้วให้เก็บมือไว้ด้านหลังหรือด้านหลังลำตัวก็ได้ โดยกำหนดอาการเคลื่อนไหวของแขนนั้น โดยให้มือขวาวางบนมือซ้าย ไม่เกร็งไม่ฝืน เมื่อพร้อมที่จะเดินแล้วให้กำหนดรู้อาการรูปยืนหรือทำยืน ๓ ครั้งว่า “ยืนหนอ ๆ ๆ” การเดินระยะแรกให้กำหนดรู้ว่า “ขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ” ก่อนเดินให้สติจดจ่ออยู่ที่เท้าขวา ขณะที่ยกเท้าขวาให้กำหนดรู้ว่า “ขวา” เมื่อเท้าเคลื่อนออกไปให้กำหนดรู้ว่า “ย่าง” เมื่อเท้าสัมผัสพื้นให้กำหนดรู้ว่า “หนอ” แล้วเอาสติจดจ่อที่เท้าซ้าย ขณะที่ยกเท้าซ้ายให้กำหนดรู้ว่า “ซ้าย” ขณะที่เท้าเคลื่อนออกไปให้กำหนดรู้ว่า “ย่าง” เมื่อเท้าสัมผัสพื้นให้กำหนดรู้ว่า “หนอ” เป็นลำดับสลับกันไปตามเท้าที่ก้าวอยู่ไปเรื่อย ๆ เดินอย่างช้า ๆ เหมือนคนป่วย พร้อมกับการกำหนดรู้เดินไปจนสุดทางแล้วจึงกำหนดหยุด กำหนดรู้ที่อาการรูปยืนหรือทำยืน กำหนดว่า “ยืนหนอ ๆ ๆ”

ต่อจากนั้นกำหนดกลับ โดยยกเท้าขวาหมุนตัวพร้อมกำหนดรู้ว่ “กลับหนอ ๆ ๆ” แล้วหมุนเท้าซ้ายพร้อมกับกำหนดรู้ว่ “กลับหนอ ๆ ๆ” ตามไปชิดเท้าขวา ๒-๓ กู่ ให้กลับตัวไปด้านตรงข้ามให้พอดี แล้วให้กำหนดรู้ว่ “ขึ้นหนอ ๆ ๆ” แล้วจึงกำหนดเดินต่อไป เมื่อเดินจนครบตามเวลาที่กำหนดแล้วจึงกำหนดการนั่งต่อไป

การเดินจงกรม ๖ ระยะ

ระยะที่ ๑ ขว้างหนอ ซ้าย้างหนอ

(อติหรณ)

ระยะที่ ๒ ยกหนอ เขยิบหนอ

(อุทฺธรณ ไวสุสขุชชน)

ระยะที่ ๓ ยกหนอ ย่างหนอ เขยิบหนอ

(อุทฺธรณ อติหรณ ไวสุสขุชชน)

ระยะที่ ๔ ยกสั้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ เขยิบหนอ

(..... อุทฺธรณ อติหรณ ไวสุสขุชชน)

ระยะที่ ๕ ยกสั้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูหนอ

(..... อุทฺธรณ อติหรณ ไวสุสขุชชน สนฺนิกุเขปนํ)

ระยะที่ ๖ ยกสั้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูหนอ กดหนอ

(..... อุทฺธรณ อติหรณ ไวสุสขุชชน สนฺนิกุเขปนํ สนฺนิรุณณ)^{๑๖๔}

การกำหนดนั่ง เพื่อให้การกำหนดรู้ติดต่อเนื่องกันไป ขณะย่อตัวลงให้กำหนดรู้ว่ “ลง” ขณะหยุดให้กำหนดรู้ว่ “หนอ” หรือกำหนดรู้ว่ “ลงหนอ ๆ ๆ” เป็นระยะจนกระทั่งกันสัมผัสพื้นจึงกำหนดรู้ว่ “ถูหนอ” แล้วกำหนดรู้ที่ขา โดยเอาขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตั้งกายตรงหลังดาหายใจตามปกติ ตั้งสติจดจ่อคือการการเคลื่อนไหวของผนังหน้าท้องมี อาการพอง – อาการยุบ ของผนังหน้าท้อง เมื่อท้องพองหรือผนังหน้าท้องเริ่มพองให้กำหนดรู้ตามอาการที่ท้องพองว่า “พอง” เมื่อสุดพองให้กำหนดรู้ว่ “หนอ” พอสุดพองท้องหรือผนังหน้าท้องเริ่มยุบให้กำหนดรู้ตามอาการที่ท้องยุบว่า “ยุบ” เมื่อสุดยุบให้กำหนดรู้ว่ “หนอ” ให้กำหนดอาการของท้องพองท้องยุบให้ตรงกับกำหนดรู้ว่ “พองหนอ ยุบหนอ” โดยไม่ใส่ใจในคำบริกรรมนั้น แต่ให้ใส่ใจรู้เห็นในสภาวะธรรมของท้องพอง ท้องยุบที่ปรากฏชัดนั้น ไปจนหมดเวลาที่กำหนดไว้

^{๑๖๔} พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสิสยาตอ). วิปัสสนานัย เล่ม ๑. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ. ๘, Ph.D) ตรวจชำระ , พระคันธสารากวีวงศ์ เรียบเรียง. (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ชีเอไอ เซ็นเตอร์, ๒๕๔๘), ๒๓๖-๒๓๘.

การกำหนดนอน ถ้ายากเอนกายให้กำหนดรู้ว่า “อยากเอนนอน” ในขณะที่กำลังเอนกายอยู่ให้กำหนดรู้ว่า “เอนนอน ๆ ๆ” การเอนกายอย่าให้เร็วเกินไปหรือช้าเกินไปแล้วตามรู้อาการเคลื่อนไหวของเท้าที่เหยียดออกให้กำหนดรู้ว่า “เหยียดนอน ๆ ๆ” จนกระทั่งเหยียดเท้าออกไปทั้งสองข้าง แล้วเอาสติมาอยู่ที่แขนตามรู้อาการเคลื่อนไหวของแขนที่ขยับให้กำหนดว่า “ขยับนอน” เมื่อมือสัมผัสพื้นกำหนดรู้ว่า “ถูกนอน” ขณะเอนตัวลงนอนให้กำหนดรู้เป็นระยะว่า “ลงนอน ๆ ๆ” ไปจนกระทั่งศีรษะสัมผัสหมอนให้กำหนดรู้ว่า “ถูกนอน” เมื่อนอนเรียบร้อยแล้วให้กำหนดว่า “นอนนอน” ต่อจากนั้นให้ตั้งสติจดจ่ออยู่ที่อาการพอง – ยุบของท้อง พร้อมกับกำหนดรู้ว่า “พองนอน” เมื่อท้องพองและกำหนดรู้ว่า “ยุบนอน” เมื่อท้องยุบกำหนดรู้เช่นนี้ไปจนหลับ

การกำหนดอิริยาบถย่อย หมายถึง การกำหนดรู้อิริยาบถส่วนเล็ก ๆ น้อย ๆ ของกาย ได้แก่ การคู้ เหยียด เห็น รับประทานอาหาร ดื่ม เข้าห้องน้ำ ถ่ายหนัก ถ่ายเบา อาบน้ำ เปลี่ยนเสื้อผ้า เป็นต้น การกำหนดรู้ เช่น การคู้ก็กำหนดรู้ว่า “คู้นอน” เหยียดก็กำหนดรู้ว่า “เหยียดนอน” เห็นก็กำหนดรู้ว่า “เห็นนอน” รับประทานอาหารก็กำหนดรู้ว่า “เห็นนอน อยากรับประทานนอน ไปนอน จับนอน ตักนอน ยกนอน มานอน อ้านอน ไล่หนอน อดหนอน ได้กลิ่นหนอน รู้สึหนอน ร้อนหนอน เปียกหนอน เคี้ยวหนอน กลืนหนอน ลงหนอน” เป็นต้น การกำหนดรู้อิริยาบถย่อยมีความสำคัญยิ่งในการปฏิบัติวิปัสสนาสติปัฏฐาน เพราะใช้อิริยาบถย่อยกำหนดรู้ได้ยาก แต่โยคาวจรอยู่กับอิริยาบถย่อยเป็นส่วนใหญ่ โยคาวจรมักเผลอสติลืมกำหนดได้ง่าย หรือกำหนดไม่ได้ปัจจุบัน ทำให้กิเลสเข้าแทรกได้ง่าย หากผู้ปฏิบัติมีความตั้งใจเจริญกรรมและนั่งสมาธิ แต่มองข้ามการกำหนดอิริยาบถย่อย ก็จะเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติ

๒. การกำหนดเวทนา เวทนาที่เกิดขึ้นแก่ร่างกาย และใจ ทำให้เกิดความรู้สึกพอใจบ้าง ไม่พอใจบ้าง เฉย ๆ บ้าง การกำหนดรู้ถ้าอาการเวทนาใดที่ปรากฏเด่นชัดขึ้นมาให้กำหนดรู้ตามอาการของเวทนานั้น หมายถึง ถ้าเกิดความรู้สึกไม่พอใจที่เรียกว่า ทุกขเวทนา เช่น เจ็บ ปวด เมื่อย ชา คัน ร้อน เย็น แสบ เหนื่อย แน่น วิงเวียน จุก เสียด กลืนไส้ อาเจียน ร้องไห้ เสียใจ น้อยใจ กลุ้มใจ อึดอัดใจ ไม่สบายใจ เศร้าใจ ดีใจ สบายกาย สบายใจ อิ่มเอิบใจ ขบขัน สนุก ยิ้ม หัวเราะ เป็นต้น ในขณะที่กำหนดรู้ขณะเดินหรือขณะนั่งอยู่ก็ตาม เมื่อมีอาการของเวทนาดังกล่าวปรากฏชัดขึ้นมาให้หยุดกำหนดรู้อาการเดินหรือพอง-ยุบ ขณะนั่งนั้นก่อน ให้มากำหนดรู้ที่อาการของเวทนาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น เช่น เจ็บก็กำหนดรู้ว่า “เจ็บนอน” ปวดก็กำหนดรู้ว่า “ปวดนอน” ชาก็กำหนดรู้ว่า “ชานอน” เมื่อยก็กำหนดรู้ว่า “เมื่อยนอน” คันก็กำหนดรู้ว่า “คันนอน” ร้อนก็กำหนดรู้ว่า “ร้อนนอน” เย็นก็กำหนดรู้ว่า “เย็นนอน” อบอ้าวก็กำหนดรู้ว่า “อบอ้าวนอน” แสบก็กำหนดรู้ว่า “แสบนอน” เหนื่อยก็กำหนดรู้ว่า “เหนื่อยนอน” แน่นก็กำหนดรู้ว่า “แน่นนอน” วิงเวียนก็กำหนดรู้ว่า “วิงเวียนนอน” จุกก็กำหนดรู้ว่า “จุกนอน” เสียดก็กำหนดรู้

ว่า “เสียคนหอ” คลื่นไส้ก็กำหนดรู้ว่า “คลื่นไส้หอ” อาเจียนก็กำหนดรู้ว่า “อาเจียนหอ” เสียใจก็กำหนดรู้ว่า “เสียใจหอ” ร้องไห้ก็กำหนดรู้ว่า “ร้องไห้หอ” น้อยใจก็กำหนดรู้ว่า “น้อยใจหอ” กลุ้มใจก็กำหนดรู้ว่า “กลุ้มใจหอ” อึดอัดใจก็กำหนดรู้ว่า “อึดอัดใจหอ” ไม่สบายใจก็กำหนดรู้ว่า “ไม่สบายใจหอ” เศร้าใจก็กำหนดรู้ว่า “เศร้าใจหอ” ดีใจก็กำหนดรู้ว่า “ดีใจหอ” สบายกายสบายใจ ก็กำหนดรู้ว่า “สบายหอ” อิ่มเอิบใจก็กำหนดรู้ว่า “อิ่มเอิบหอ” ขบขันก็กำหนดรู้ว่า “ขำหอ” สนุกก็กำหนดรู้ว่า “สนุกหอ” ยิ้มก็กำหนดรู้ว่า “ยิ้มหอ” หัวเราะก็กำหนดรู้ว่า “หัวเราะหอ” เป็นต้น จนกระทั่งเห็นว่าอาการของเวทนานั้นเบาลง จางลง หรือไม่ใส่ใจในอาการนั้นแล้วให้กลับมากำหนดรู้อยู่ที่อาการเดินหรืออาการนั่งนั้นต่อไป

๓. การกำหนดรู้จิต ให้ตามกำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางจิต ในขณะที่กำหนดรู้อยู่กับอาการเดินหรือนั่งนั้น บางครั้งจิตจะไม่อยู่กับอาการที่กำหนดรู้อยู่ อาจไปคิด นึกเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตบ้างในอนาคตบ้าง ดีบ้างไม่ดีบ้าง เช่น คิดถึงบ้าน คิดถึงพ่อ คิดถึงแม่ คิดถึงพี่ น้อง สามี ภรรยา ลูก การงาน โลก โกรธ หลง อิจฉา ริษยา หดหู่ เชื่องซึม เป็นต้น ให้กำหนดรู้ว่า “คิดหอ” จนกระทั่งเห็นว่า ความคิดลดน้อยลง เบาลง จางลง หรือไม่ใส่ใจแล้ว ให้กลับมากำหนดรู้อยู่ที่อาการเดินหรืออาการพอง – ยุบ ของท้องขณะนั่งนั้นต่อไป

๔. การกำหนดรู้ธรรม เมื่อเกิดความรู้สึกต่าง ๆ อันเป็นนิเวศธรรม หมายถึง การยินดีพอใจในอารมณ์ภายนอก ความโกรธพยาบาท ฟุ้งซ่านรำคาญใจ ง่วงเหงาหาวนอน หรือมีความคิดสงสัยในการปฏิบัติ ให้กำหนดรู้อาการของจิตดังกล่าวนี้ เช่น เมื่อเกิดความคิดยินดีพอใจ ให้กำหนดรู้ว่า “พอใจหอ หรือ ชอบใจหอ” เมื่อมีความโกรธพยาบาทเกิดขึ้น ก็ให้กำหนดรู้ว่า “โกรธหอ พยาบาทหอ” เมื่อมีความง่วงเหงาหาวนอน ก็ให้กำหนดรู้ว่า “ง่วงหอ” เมื่อมีความฟุ้งซ่านรำคาญใจ ก็ให้กำหนดรู้ว่า “ฟุ้งซ่านหอ รำคาญหอ” และเมื่อมีความสงสัยเกิดขึ้น ก็ให้กำหนดรู้ว่า “สงสัยหอ” เมื่อกำหนดรู้อาการที่เกิดขึ้นดังกล่าวข้างต้นจนเบาลง จางลง หรือไม่ใส่ใจแล้วให้กลับมากำหนดรู้ที่อาการเดินอาการพอง – ยุบขณะนั่งนั้นต่อไป

๒.๔ บทบาทพระสงฆ์กับการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรมในวัด

มหาเถรสมาคมให้การส่งเสริมสนับสนุนให้วัดทั่วประเทศจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขึ้น เพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรมด้วยการฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนา โดยมุ่งให้แต่ละคณะสงฆ์จังหวัดควรมีสถานที่ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในด้านการฝึกอบรมสมถกัมมัฏฐานหรือวิปัสสนากัมมัฏฐาน อย่างน้อย ๑ แห่ง ต้องดำเนินการตามความในข้อ ๕ แห่งระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓ ซึ่งระบุไว้ว่า

“การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัด เป็นประธานคณะกรรมการจัดประชุมคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด คัดเลือกวัดที่เหมาะสม ให้เจ้าอาวาสวัดที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ยื่นหนังสือขอจัดตั้งตามแบบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เสนอคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พิจารณาแล้วให้ประธานคณะกรรมการรายงานเสนอเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ เพื่อมีพระบัญชาการตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด และจัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรม” เป็นการดำเนินการโดยเฉพาะของเจ้าคณะปกครองฝ่ายสงฆ์ ในนามของคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ผ่านไปเป็นเวลา ๖ ปี แต่สถานการณ์การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกลับไม่เพิ่มขึ้น

เพื่อให้การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบและมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงกำหนดขั้นตอนเสนอเรื่องขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดไว้เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

- ขั้นตอนที่ ๑ เจ้าคณะจังหวัด จัดประชุมคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด คัดเลือกวัดที่เหมาะสม แล้วแจ้งเจ้าอาวาสวัดที่ได้รับการคัดเลือกทราบ
- ขั้นตอนที่ ๒ เจ้าอาวาสวัดที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดยื่นหนังสือขอจัดตั้งต่อคณะกรรมการจัดตั้งตามแบบที่กำหนด (แบบ สรจ. ๑)
- ขั้นตอนที่ ๓ เจ้าคณะจังหวัด ประธานคณะกรรมการจัดตั้ง รายงานเสนอเจ้าคณะภาคตามแบบที่กำหนด (แบบ สรจ. ๒)
- ขั้นตอนที่ ๔ เจ้าคณะภาคพิจารณาลงนามเสนอความเห็นและรายงานเสนอเจ้าคณะใหญ่
- ขั้นตอนที่ ๕ เจ้าคณะใหญ่พิจารณาลงนามเสนอความเห็น นำเข้าที่ประชุมมหาเถรสมาคมด้วยตนเองในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง หรือส่งเรื่องโดยตรงให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือส่งเรื่องขึ้นให้เจ้าคณะจังหวัดดำเนินการจัดส่งให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินการจัดทำวาระเพื่อนำเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ
- ขั้นตอนที่ ๖ เลขานุการมหาเถรสมาคมนำเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณามีมติอนุมัติจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
- ขั้นตอนที่ ๗ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดทำมติมหาเถรสมาคมแจ้งให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ และขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

ขั้นตอนที่ ๘ เจ้าคณะจังหวัดแจ้งเจ้าอาวาสวัดที่เป็นสถานที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
ทราบเพื่อดำเนินกิจกรรมจัดการศึกษาปฏิบัติธรรมให้แก่พุทธบริษัทต่อไป

ขั้นตอนที่ ๙ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยกองพุทธศาสนศึกษา จัดสรรงบประมาณ
อุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรม

มหาเถรสมาคมปกครองดูแลคณะสงฆ์ วัดเป็นเสมือนนิติบุคคลตามกฎหมายมีเจ้าอาวาส
เป็นผู้ปกครองวัด มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.
๒๕๓๕ กำหนดอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจของมหาเถรสมาคมในมาตรา ๑๕ และเจ้าอาวาส
ในมาตรา ๓๗

๒.๔.๑ พระสงฆ์มีภารกิจสำคัญ ๖ ด้าน ดังนี้

๑. งานปกครองสงฆ์ ผู้บริหารคณะสงฆ์คณะสงฆ์ส่วนกลาง มี เจ้าคณะใหญ่ คณะสงฆ์ส่วน
ภูมิภาค ๑๘ ภาค ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล ต่างเล็งเห็นความสำคัญและส่งเสริม
การปฏิบัติธรรม
๒. งานศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลีและพระปริยัติ
ธรรมแผนกสามัญศึกษา และการศึกษาปฏิบัติธรรมด้วย
๓. งานเผยแผ่ศาสนาธรรม เป็นการเผยแผ่ศาสนาธรรม จัดโครงการปฏิบัติธรรม ให้แก่ หน่วย
อบรมประชาชนประจำตำบล การอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชน การอบรม
ครูจริยศึกษา การส่งเสริมหน่วยเผยแผ่ศีลธรรม การปฏิบัติธรรมจึงเป็นการเผยแผ่ศาสนาธรรม
อีกด้านหนึ่งด้วย
๔. งานศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไป ประกอบด้วย ศูนย์การศึกษา
พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และโรงเรียนราษฎร์สงเคราะห์ที่
วัดสนับสนุน รวมทั้งจัดสำนักปฏิบัติธรรมแก่พุทธศาสนิกชน
๕. งานสาธารณูปการ เป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคาร สถานที่และสิ่งแวดล้อมของวัด
เพื่อเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดด้านอื่นๆ การปฏิบัติธรรมมีความสำคัญสำหรับ
พุทธศาสนิกชน วัดในปัจจุบันจึงต้องพัฒนางานสาธารณูปการต่างๆ ให้เข้ากับการปฏิบัติธรรม
๖. งานสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคมมีวัดและพระภิกษุเป็น
แกนนำ เช่น การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนและอุปสมบทพระภิกษุ การปฏิบัติธรรมเป็นของ
เก่าของพระ แต่อาจเป็นของใหม่สำหรับพุทธศาสนิกชน พระสงฆ์ต้องเป็นทั้งแกนนำในการ
จัดอบรมการปฏิบัติ และเป็นผู้นำในการอบรมการปฏิบัติธรรม

๒.๔.๒ การจัดการอบรมปฏิบัติธรรมในวัด

การจัดการอบรมปฏิบัติธรรมเป็นภาระหนึ่งของพระสงฆ์ มหาเถรสมาคม ใช้อำนาจหน้าที่ตามมาตรา ๑๕ ออกระเบียบส่งเสริมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรมด้วยการฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนาอันเป็นการรักษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา โดยมีคณะกรรมการการจัดตั้งสำนักปฏิบัติประจำจังหวัด ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะจังหวัด เป็นประธานคณะกรรมการ รองเจ้าคณะจังหวัด เป็นรองประธานคณะกรรมการ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอของจังหวัดนั้นเป็นกรรมการ โดยมีเจ้าคณะใหญ่เป็นประธานที่ปรึกษา เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เป็นที่ปรึกษาคณะสงฆ์จังหวัด

การจัดการอบรมปฏิบัติธรรมจัดเป็นการศึกษา เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม เพราะมีทั้งการถ่ายทอดความรู้ธรรมะ การฝึกอบรมจิตใจ เห็นธรรมะตามความเป็นจริง การสืบทอดปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การสร้างสรรค์จรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการทางพระพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติได้องค์ความรู้อันเกิดจากการปฏิบัติ

การจัดการอบรมปฏิบัติธรรม ต้องมีการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนสามารถให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งสามารถจัดได้ในทุกระดับการศึกษา เพื่อเป็นการศึกษาพื้นฐาน และสามารถผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยวัดจัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรมจัดการอบรมปฏิบัติธรรมให้การศึกษาและปฏิบัติตามพระสัทธรรม^{๖๕}

ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสในมหาสติปัฏฐานสูตร อันเป็นการแสดงถึงวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติธรรม ว่า

^{๖๕} รายละเอียด การศึกษา การศึกษาพื้นฐาน การศึกษาตลอดชีวิต และสถานศึกษา ดูได้ในคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน, สำนักนายกรัฐมนตรี, มาตรา ๔ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด. ๒๕๔๕), อ่างใน ศิริพร เข้มนิล ดร. และคณะ. “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแพร่ศาสนธรรมศึกษา เฉพาะกรณี วัดปัญญานันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี” รายงานการวิจัยโครงการนำร่องการจัดการศึกษาและเผยแพร่ศาสนธรรมในพระพุทธศาสนา สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา สกศ. อันดับที่ ๓๑/๒๕๔๘, พิมพ์ครั้งที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๔๘, ๑,๐๐๐ เล่ม. (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔.

“เอกายโน อัย ภิกขเว มกุโค สุตตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกุภมาย, ทุกฺขโทมนสฺसानํ อตฺถกฺคมาย, ฌายสฺส อธิคฺคมาย, นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, ยทิตํ จตฺตาริ สติปญฺจานา.”^{๑๖๖}

แปลว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ๑ เพื่อระงับความโศก ๑ เพื่อระงับความคร่ำครวญ ๑ เพื่อดับทุกข์ ๑ เพื่อดับโทมนัส ๑ เพื่อบรรลุอรหัมมรรค ๑ เพื่อเห็นแจ้งพระนิพพาน ๑ ทางเดียวนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔^{๑๖๗}

สรุป ได้วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติธรรม ๕ ประการ คือ

๑. เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย
๒. เพื่อระงับความโศก และความคร่ำครวญ
๓. เพื่อดับทุกข์ และโทมนัส
๔. เพื่อบรรลุอรหัมมรรค
๕. เพื่อเห็นแจ้งพระนิพพาน

การปฏิบัติธรรม มีความสอดคล้องกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์การศึกษาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๘๑ ที่กำหนดไว้ชัดเจนว่า “การจัดการศึกษาอบรมต้องให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม” และตามจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษา มาตรา ๖ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕. ว่า “ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”

การจัดการอบรมปฏิบัติธรรม จัดเป็นการศึกษาอย่างหนึ่งจึงเกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง คือ

๒.๔.๓ หลักการจัดการอบรมการปฏิบัติธรรม

การปฏิบัติธรรมเป็นการศึกษารวมฝึกฝนอบรมจิตของตนเอง เพื่อตัดละกิเลสค้นหาเห็นธรรมถูกต้องตามความเป็นจริง ตลอดชีวิตตราบเท่าที่เรายังต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารด้วยจุดมุ่งหมาย คือ พระนิพพาน การปฏิบัติธรรม สอดคล้องกับ มาตรา ๘ ที่ระบุว่า “เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และ มีการพัฒนาสาระและ

^{๑๖๖} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๗๓/๒๔๘.

^{๑๖๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑.

กระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง” การศึกษาในทางพระพุทธศาสนามีหลักการศึกษาศาสนา มีหลักการศึกษาตาม ศีล สมาธิ ปัญญา มีหลักการการปฏิบัติที่ชัดเจนดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น มหาสติปัฏฐานสูตร วินิตวัตถุ นิกคณสูตร หรือในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค จุดประสงค์ก็เพื่อผู้ศึกษาปฏิบัติ เกิดปัญญาญาณเห็นแจ้งตามความเป็นจริง ดังมาตรา ๒๒ ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ”

มหาเถรสมาคม คณะสงฆ์ วัด เป็นสถาบันศาสนา ร่วมกับองค์กรของรัฐ คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สามารถร่วมมือกันจัดตั้งและบำรุงสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด และสนับสนุนส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของประชาชน ตามมาตรา ๑๒ และสามารถจัดการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมแก่พุทธศาสนิกชนได้ รวมทั้งแก่สถานศึกษาและศูนย์การเรียนรู้ที่สนใจ ตามมาตรา ๑๘

การได้รับสิทธิประโยชน์จากการสนับสนุนของรัฐ เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยกองพุทธศาสนศึกษา จัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรม เมื่อจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแล้ว ตามมาตรา ๑๔ ตามสิทธิขององค์กร

การอบรมปฏิบัติธรรม มีรูปแบบการจัดการศึกษา ได้แก่ การศึกษาในระบบ คือ จัดเป็นหลักสูตร มีตัวอย่าง คือ บทเรียนปฏิบัติธรรมในชั้นเรียนบทเรียนศีลธรรมในวิชาสังคมศึกษาในทุก ระดับการศึกษา ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็จัดเป็นวิชาธรรมภาคปฏิบัติ จัดเป็นหลักสูตรในการศึกษา ระดับปริญญาโท คือ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบวรศึกษาพุทธโฆส นครปฐม การศึกษานอกระบบ คือ จัดอบรมปฏิบัติธรรมเป็นระยะๆ ตามช่วงเวลา และการศึกษาตามอัธยาศัย คือ เปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้าปฏิบัติได้ตลอดเวลาตามที่ต้องการ ดังมาตรา ๑๕ และสามารถจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ ตามศักยภาพขององค์กร และเป็นไปตามมาตรา ๒๓ คือ เพราะได้รับการอบรมปฏิบัติธรรมจึงเกิดความรู้คุณธรรม ผู้ปฏิบัติรู้ธรรมตามความเป็นจริง ผิดคน ได้ธรรมทำให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

การปฏิบัติธรรมมีกระบวนการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการ การสาธิตการปฏิบัติ การบรรยายธรรม การสอบ-ส่งอารมณ์ ปรับอินทรีย์ มีเนื้อหาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ใช้หลักการกำหนดรู้ด้วยอาตาปี สติมา สัมปะชาโน ปฏิบัติจดจ่อ คิดต่อ ต่อเนื่อง จนเกิดปัญญาเห็นแจ้งสภาวะธรรมตามความเป็นจริง มีการจัดสถานที่ปฏิบัติธรรมให้สัปปายะ จัดบริการสื่อมีหนังสือ สวดมนต์ วิถีทัศนสาธิตการปฏิบัติ หนังสือคู่มือการปฏิบัติธรรมไว้ให้ศึกษา เป็นไปตามมาตรา ๒๔ ที่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ จัดเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความ

ถนัดของผู้เรียน เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ปฏิบัติคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม จัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

จัดโครงการอบรมปฏิบัติธรรมในทุกกลุ่มชน เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสมาปฏิบัติธรรม และร่วมมือกับองค์กรจัดการปฏิบัติธรรม ดังมาตรา ๒๕ ที่ให้ร่วมมือกับบุคคล ครอบครัวยุทธ ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น การจัดการศึกษา อบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการ

ส่งเสริมสนับสนุนวิปัสสนาจารย์ศึกษาปฏิบัติธรรมเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาตนเองแล้วจะได้เป็น ประโยชน์ต่อการสอนการอบรม ดังมาตรา ๓๐ ส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการเรียนในแต่ละระดับการศึกษา

ในการจัดการอบรมปฏิบัติได้จัดทำแบบสอบถามความคิดเห็นประเมินผลก่อนและหลัง การปฏิบัติ ก่อนการปฏิบัติสอบถาม เรื่อง ข้อมูลทั่วไป ความคิดเห็นด้านต่างๆ ก่อนเข้ารับการ อบรมของผู้เข้าปฏิบัติธรรม มีความพร้อมของสถานที่และความพร้อมและทัศนคติของผู้ปฏิบัติ ความคิดเห็นหรือคาดหวังอื่นๆ และหลังปฏิบัติธรรมสอบถาม เรื่อง ข้อมูลทั่วไป ความคิดเห็น ต่างๆ หลังเข้ารับการอบรมของผู้เข้าปฏิบัติธรรม มีความพึงพอใจ สถานที่ บุคคล หลักสูตรการ อบรม สิ่งแวดล้อม สัมผัส ความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้รับจากการฝึกอบรมปฏิบัติ ธรรม ปัญหาอุปสรรค ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่มีต่อการฝึกปฏิบัติธรรมและการอบรม ดิดต่อต่อเนื่องไปแก่ผู้สนใจการปฏิบัติ ตามมาตรา ๒๖ ที่ให้สถานศึกษาจัดประเมินผู้เรียนโดย พิจารณาจากพัฒนาการของการเรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียนการร่วม กิจกรรมและทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ และรูปแบบการศึกษารวมทั้งการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อและนำผลการประเมินผู้เรียน ดังกล่าว มาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย

๒.๔.๔ การขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

มหาเถรสมาคมออกระเบียบการขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓ มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือก ดังนี้

ข้อ ๑ วัดซึ่งเป็นที่ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เป็นวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และที่פקสงฆ์ตามมติมหาเถรสมาคม

ข้อ ๒ มีสัปปายะ เช่น อาวาสสัปปายะ เป็นต้น

ข้อ ๓ วัดที่เคยเป็นสำนักปฏิบัติธรรมมาก่อน ยกขึ้นเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

ข้อ ๔ เจ้าอาวาสเป็นพระวิปัสสนาจารย์หรือส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติธรรมตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร

ข้อ ๕ มีหลักฐานถูกต้อง ตรงตามแบบเอกสาร (แบบฟอร์ม) ที่กำหนดไว้^{๖๔}

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดคุณสมบัติของสำนักปฏิบัติธรรม กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาสถานักปฏิบัติธรรม ไว้ ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านสถานที่ (๒) ด้านวิทยากร และ (๓) ด้านการบริหารจัดการ ซึ่งแต่ละด้านมีข้อกำหนดเป็นรายละเอียด ดังนี้^{๖๕}

ด้านสถานที่

๑. ด้านความสะอาด สงบ สว่าง บริเวณร่มรื่น ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก
๒. มีห้อง อาคาร หรือศาลาปฏิบัติ ที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายและฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ไม่แออัดเกินไป
๓. มีที่พัก ห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาด จำนวนเพียงพอและแยกตามเพศของผู้ใช้ สำหรับห้องพักควรมีการป้องกันแมลงและสัตว์ที่จะมารบกวนหรือทำอันตรายได้เป็นอย่างดี

ด้านวิทยากร

๑. มีพระวิปัสสนาจารย์หรือผู้ฝึกสอนกัมมัฏฐานที่มีความรู้ ความสามารถในการสอนกัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรโดยสามารถตอบข้อซักถาม และสอบถามธรรมกัมมัฏฐานได้

^{๖๔} ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓. ระเบียบมหาเถรสมาคม ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๑,๐๐๐ เล่ม. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ), พ.ศ. ๒๕๔๘.

^{๖๕} ฝ่ายวิชาการ คณะทำงานโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน คู่มือโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๗ หน้า ๖๓-๖๕.

๔. มีวิทยากรบรรยายธรรมที่มีความรู้ ความสามารถในการเทศนาและบรรยายธรรมให้เข้าใจหลักธรรมและน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างมีความสุข
๕. พระภิกษุหรือบุคคลอื่นที่เป็นวิทยากรมีความประพฤติดี ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

ด้านการบริหารจัดการ

๑. เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจและเห็นความสำคัญของการศึกษา ปฏิบัติและเผยแผ่ธรรมอย่างแท้จริง
๒. มีการจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่ายอย่างเป็นระบบ ที่มีความโปร่งใสสามารถเปิดเผยและตรวจสอบได้
๓. มีบุคลากร/เจ้าหน้าที่เพียงพอในการทำหน้าที่ดูแลด้านที่พัก อาหาร น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องสุขา และอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ผู้ปฏิบัติธรรม
๔. มีการดูแลด้านการรักษาความปลอดภัยภายในและบริเวณโดยรอบ ในกรณีที่มีผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนมาก สามารถประสานงานขอกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือหน่วยอาสาสมัคร เพื่อมาดูแลรักษาความปลอดภัยอย่างทั่วถึง
๕. มีการดูแลด้านสุขอนามัย กล่าวคือ มีผู้ยาสามัญไว้ประจำหรือมีเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้การปฐมพยาบาลเบื้องต้น ในกรณีที่มีผู้เข้าปฏิบัติธรรมจำนวนมาก ควรจัดเตรียมเจ้าหน้าที่จากสถานพยาบาลอยู่ดูแล ถ้าหากมีผู้ป่วยฉุกเฉินก็สามารถนำส่งสถานพยาบาลได้ทันที ถ้าหากไม่ได้จัดเจ้าหน้าที่พยาบาลอยู่ดูแลประจำ ก็ต้องมีการประสานไว้กับสถานพยาบาลใกล้เคียงให้สามารถปฐมพยาบาลหรือรับผู้ป่วยฉุกเฉินไว้รักษาตัวได้ทันที
๖. มีการจัดการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดปี และจัดทำตารางการฝึกอบรมปฏิบัติไว้อย่างชัดเจน
๗. มีกฎข้อบังคับหรือระเบียบปฏิบัติของวัดหรือสำนัก ที่จัดพิมพ์ไว้เป็นเอกสาร หรือติดประกาศไว้ ณ บริเวณที่เห็นได้โดยชัดเจน
๘. มีการประสานงานกับชุมชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดด้านต่างๆ เช่น การจัดอาหาร น้ำดื่มและการบริการต่างๆ เป็นต้น
๙. มีการประชาสัมพันธ์การจัดโครงการปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่างๆ แต่ต้องไม่เป็นในลักษณะเชิงธุรกิจ

แผนภาพที่ ๔ สรุปแผนภาพ คุณสมบัติของสำนักปฏิบัติธรรม

	คัมภีร์ พระพุทธศาสนา	มหาเถรสมาคม	สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ
ด้านสถานที่	- มีสัปปายะ ๗	- เป็นวัด - เป็นที่พักสงฆ์	- ความสะอาด สงบ สว่าง สงัด ร่มรื่น (อุตุสัปปายะ)
		- มีสัปปายะ	- มีห้อง อาคาร หรือศาลา ปฏิบัติ ไม่แออัดและเพียงพอ (เสนาสนสัปปายะ)
		- เคยเป็นสำนักปฏิบัติธรรม	- ห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาด
ด้านวิทยากร	- มีกัลยาณมิตร	- เจ้าอาวาสเป็นพระวิปัสสนา จารย์ (กัลยาณมิตร)	- มีพระวิปัสสนาจารย์ (กัลยาณมิตร)
			- มีวิทยากรบรรยายธรรม (ธัมมัสสวนสัปปายะ)
			- วิทยากรมีความประพฤติดี (บุคคลสัปปายะ)
การบริหาร จัดการ		- มีหลักฐานถูกต้อง	- เจ้าสำนักมีความสนใจและ เห็นความสำคัญ
		- เจ้าอาวาสส่งเสริมสนับสนุน	- จัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย อย่างเป็นระบบ
			- บุคลากร/เจ้าหน้าที่เพียงพอ
			- มีการรักษาความปลอดภัย
			- มีการดูแลด้านสุขอนามัย
			- มีการจัดการปฏิบัติธรรม อย่างต่อเนื่องตลอดปี
			- มีกฎข้อบังคับ
			- มีการประสานงานกับ ชุมชนจัดอาหารและน้ำดื่ม (อาหารสัปปายะ)
			- มีการประชาสัมพันธ์
สรุป	มีสัปปายะ๗ มีกัลยาณมิตร	มีสัปปายะ๗ มีกัลยาณมิตร	สัปปายะ๕ มีกัลยาณมิตร

สรุป รูปแบบของสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม

มีลักษณะ ดังนี้

๑. สถานที่ เว้นที่เป็นโทษ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เรียกว่า สัปปายะ ๗ หรือ สัปปายะ ๕

๑. อาวาส (ที่อยู่) คือ เสนาสนะสัปปายะ

๒. โคจรคาม

๓. ภัสสะ (การพูดคุย) คือ รั้วมัสสวนสัปปายะ

๔. บุคคล คือ บุคคลสัปปายะ

๕. โภชนะ คือ อาหารสัปปายะ

๖. ฤดู คือ ฤดูสัปปายะ

๗. อริยาบถ

๒. บุคลากร กัลยาณมิตร คือ อาจารย์ผู้คอยชี้แนะ แนะนำ ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ถ้าเจ้าสำนักเป็นวิปัสสนาจารย์ยิ่งดี มีเจ้าหน้าที่พร้อม

๒.๕ ศึกษารายงานการวิจัย เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม กรณีศึกษา

วัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

วัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

วัดปัญญานันทาราม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

วัดป่านานาชาติ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

วัดอัมมะโน กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง

สรุปผลการประชุมปฏิบัติการกลุ่มในการประชุมสัมมนาเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ประจำปี พุทธศักราช ๒๕๔๕ ระหว่างวันที่ ๒๘-๓๐ เมษายน ๒๕๔๕ ณ วัดยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ(เดิม) หรือ สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิทำการศึกษาวิจัยวัดในประเทศไทยเป็นโครงการนำร่องการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมในพระพุทธศาสนา ได้กรณีศึกษาตัวอย่างวัดในประเทศไทยที่จัดเป็นสถานปฏิบัติธรรม ได้แก่

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม วัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร สำนักปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่^{๑๑๑} สรุปความได้ว่า

วัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร ตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชนเมืองและมีความเจริญพร้อมด้วยปัจจัย สาธารณูปโภคสะดวกสบาย เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้นำมาประยุกต์ใช้อย่างคุ้นเคย มีการคมนาคมสะดวกสบาย มีคณะศรัทธาให้การอุปถัมภ์ ชุมชนเอาเป็นภาระหน้าที่ต้องอุปถัมภ์ ทำให้พระภิกษุสามเณร และ นักปฏิบัติไม่ลำบากด้วยอาหารบิณฑบาต เสนาสนะที่พักสัปปายะเหมาะสมแก่สมณวิสัย มีสถานที่ฝึกอบรมที่สร้างใหม่จุผู้อบรมได้คราวละไม่น้อยกว่า ๒๕๐ คน และมีห้องปฏิบัติเป็นกุฏิเล็กๆ อีก ๑๔๕ หลัง สามารถรองรับผู้เข้าอบรมได้ตลอดปี

ความโดดเด่นของวัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร คือ ความสำเร็จในการปฏิบัติศาสนกิจภายในและต่างประเทศ ในการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการอบรมวิปัสสนาในแนวสติปัฏฐาน ๔ โดยก่อตั้งเป็นสำนักปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๕ มีการอบรม คือ

๑. มีการอบรมและปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่วัดตลอดทั้งปี การบริหารการฝึกอบรม ทั้งโครงการระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว โดยมีวิทยากร และหลักสูตรการอบรมที่เหมาะสมกับช่วงเวลาและโอกาสของผู้จะมาฝึกอบรม
๒. เป็นศูนย์อบรมพระวิปัสสนาจารย์ เขต ๗ ภาคเหนือ มีหลักสูตรการฝึกอบรมพระวิปัสสนาจารย์หลายรุ่นแล้ว ทำเป็นโครงการต่อเนื่องทุกปี
๓. ส่งเสริมการปฏิบัติในสถาบันการศึกษาพระสงฆ์ พระนิสิตมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คราวละ ๑ เดือน ทุกปีการศึกษา
๔. โครงการจริยธรรม รักษาศีลในวันอุโบสถ ๒ วัน ตลอดพรรษา
๕. มีเครือข่ายสำนักวิปัสสนากัมมัฏฐานในประเทศ เกือบ ๓๐ สาขา และต่างประเทศอีก ๖ สาขา ใน ๓ ประเทศ
๖. มีงานเผยแผ่ผ่านทางสื่อวิทยุ สัปดาห์ละ ๔ วัน

นอกจากการเผยแผ่ศาสนาธรรมที่โดดเด่นแล้ว ในด้านการจัดการศึกษาก็ไม่ยิ่งหย่อน จัดทั้งการศึกษาปริยัติธรรม และการอบรมเยาวชน โดยมีการตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีโรงเรียน

^{๑๑๑} ดูรายละเอียดใน พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์. รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม วัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร สำนักปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่, รายงานการวิจัย. (สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า iii - iv .

พระอภิธรรมเพื่อพระสงฆ์และประชาชนทั่วไป อันเป็นการส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาได้อย่างมีเป้าหมายและเป็นพื้นฐานให้เข้าใจหลักพุทธธรรม

สาเหตุที่ทำให้วัดประสบผลสำเร็จ

๑. ผู้บริหารแบ่งหน้าที่การรับผิดชอบเป็นระบบ
๒. ทุกฝ่ายให้ความร่วมมือและรับผิดชอบงานเป็นอย่างดี
๓. วิทยาการเป็นผู้รู้จริงและปฏิบัติชอบจริง
๔. ได้รับความร่วมมือจากประชาชน และพระวิทยาการในการทำงาน
๕. เจ้าอาวาสมีภาวะผู้นำวิสัยทัศน์ไกลมีความเสียสละให้ความเมตตาเอาใจใส่นักปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ

ปัญหาของวัด มีน้อย ที่มีมักเป็นเรื่องด้านการเผยแผ่เพื่อพัฒนาคุณภาพ

๑. ครูสอนอารมณ์ไม่เพียงพอ
๒. ไม่มีการติดตามผลหลังจบหลักสูตร
๓. ไม่มีเกณฑ์มาตรฐานตรวจวัดความก้าวหน้าของการปฏิบัติเป็นตาราง
๔. ขาดผู้มีพื้นฐานทั้งความรู้ทางธรรมและภาษาต่างประเทศในบุคคลเดียวกัน

วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหารเป็นแบบอย่างในการเป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่ประสบผลสำเร็จ เพราะว่า มี ๕ ดี คือ ผู้นำดี การบริหารงานดี วิทยาการดี รับผิดชอบดี และประชาชนดี แล้วบอกให้ทราบว่า การจะเป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่กว้างขวาง ต้องมีครูให้เพียงพอ หลักสูตรที่แน่นอน การติดต่อสื่อสารที่สะดวกนับว่า **ได้ข้อคิดคือ** ต้องแก้ปัญหาดังกล่าวเตรียมสร้างวิปัสสนาจารย์และวิทยาการไว้ให้เพียงพอ

ปกรณ์ สิงห์สุริยา ดร. และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมศึกษาเฉพาะกรณีวัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กทม.^{๓๓} สรุปความได้ว่า

วัดโสมนัสวิหาร เป็นพระอารามหลวง ชนิดราชวรวิหารชั้นโท เป็นวัดต้นวงศ์ธรรมยุติกได้รับการออกแบบมาเป็นอย่างดี จึงเหมาะแก่การอยู่อาศัยและปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร มี

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน ปกรณ์ สิงห์สุริยา ดร. และคณะ. เรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมศึกษาเฉพาะกรณีวัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กทม. รายงานการวิจัยโครงการนำร่องการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมในพระพุทธศาสนา สกศ. อันดับที่ ๗๓/๒๕๔๘, พิมพ์ครั้งที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๔๘, ๑,๐๐๐ เล่ม. สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

คณะกรรมการกลาง ที่ดูแลเรื่องทรัพยากรวัด การบริหารปกครองยังอยู่ในรูปถ้อยที่ถ้อยอาศัยแบบจารีต และอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ กล่าวคือ เจ้าอาวาสจะเคารพการตัดสินใจภายในขอบเขตอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการกลางและพระที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลรับผิดชอบของเรื่องการศึกษาขณะเดียวกันเจ้าอาวาสก็จำเป็นต้องดูแลเรื่องต่างๆอย่างทั่วถึง เนื่องจากเป็นผู้รับผิดชอบตามกฎหมาย ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนมีความใกล้ชิดพอสมควร กล่าวคือ ถึงแม้สัดส่วนผู้เข้าวัดจะเป็นคนจากที่อื่นมากกว่าคนจากชุมชนรอบวัด แต่ชาวบ้านรอบวัดยังคงทำบุญตักบาตรอยู่มา พระภิกษุสามเณรได้รับความสะดวกสบายเรื่องภัตตาหารตามสมควร นอกจากนี้ ยังมีการส่งเด็กเยาวชนที่เป็นบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์อีก เป็นจำนวนมาก

รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัด

การศึกษาในส่วนของศาสนศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์บุคลากรต่างดำเนินการตามศักยภาพที่มีอย่างเต็มที่ และก็ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง แต่รูปแบบการดำเนินการยังประสบปัญหาดังที่พบในที่อื่นๆ ได้แก่ ปัญหาด้านการบริหารและงบประมาณ ปัญหาด้านบุคลากร ปัญหาด้านการสื่อสารการเรียนการสอน เป็นต้น อย่างไรก็ตามไม่ประสบปัญหาเรื่องอาคารและสถานที่ ทั้งเจ้าอาวาสยังมีนโยบายสนับสนุนการเรียนด้วยการให้ปัจจัยเป็นแรงจูงใจ

ในส่วนการเผยแผ่ศาสนาธรรมด้านการอบรมกัมมัฏฐานซึ่งเป็นความโดดเด่นแก่วัดนั้นพบว่าในด้านการบริหารจัดการเป็นไปด้วยดี เนื่องจากการมีภาวะผู้นำของท่านเจ้าอาวาส ความพร้อมเพรียงของลูกศิษย์ต่างๆซึ่งรวมกันในฐานะ “ชุมชนเสมือน” พร้อมอาสาช่วยดำเนินการความสะดวกสบายของสถานที่และความเรียบง่ายของการอบรมที่ทำให้ไม่ต้องใช้อุปกรณ์อำนวยความสะดวกมากมายนัก ท่านเจ้าอาวาสซึ่งเป็นวิทยากรมีประสบการณ์สูงประกอบด้วยความรู้ด้านปริยัติและปฏิบัติสามารถผสมผสานระหว่างความเป็นสมัยเก่า และสมัยใหม่ พระเดชและพระคุณ อันสร้างศรัทธาได้มาก วิทยากรดูแลการอบรมอย่างใกล้ชิด และคอยให้คำแนะนำอยู่เสมอ หลักสูตรการอบรมมีลำดับต่อเนื่อง เช่น หลักสูตรการอบรมขั้นต้นแบ่งเป็นสามส่วน ได้แก่ ส่วนการแนะนำอบรมสู่การปฏิบัติกัมมัฏฐานโดยสมถกัมมัฏฐานเป็นพื้นฐาน ส่วนวิปัสสนากัมมัฏฐานซึ่งต้องอาศัยฐานจากสมถกัมมัฏฐานและส่วนการของการ “ส่งตัว” ผู้เข้าอบรมกลับสู่ชีวิตปกติในสังคม ซึ่งเป็นการสอนเทคนิคการระงับความโกรธ การคลายเครียด เป็นต้น การปฏิบัติตอบสนองความจำเป็นของผู้เข้าฝึกอบรม มีความยืดหยุ่นและไม่ตึงเกินไป หรือหย่อนจนเกินไป นอกจากนี้ยังมีแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติมและเปิดโอกาสให้ซักถามข้อสงสัยอยู่เสมอ ในระยะหลังสำนักงานข้าราชการพลเรือน(กพ.) เป็นผู้จัดการฝึกอบรมขึ้นโดยส่งข้าราชการต่างมาอบรมในหลักสูตร และยังมีประชาชนทั่วไปร่วมอบรมด้วย เพื่อเป็นการเพื่อคุณภาพชีวิต และเพิ่ม

ประสิทธิภาพในการทำงานให้สูงขึ้น เพื่อถวายเป็นราชสักการะ เป็นการสดุดีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามโครงการฝึกอบรมเพื่อจิตสำนึกข้าราชการตามรอยพระยุคลบาทหลักสูตรการเรียนรู้ตามรอยพระยุคลบาท

จุดเด่นของรูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดโสมนัสวิหาร ที่ได้เอามาเฉพาะด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมการปฏิบัติ เพื่อเป็นข้อมูลพิจารณา คือ

๑. เจ้าอาวาสมีภาวะผู้นำ มีประสบการณ์สูงประกอบด้วยความรู้ด้านปริยัติและปฏิบัติ
๒. วิทยาการดูแลการอบรมอย่างใกล้ชิด และคอยให้คำแนะนำอยู่เสมอ
๓. หลักสูตรการอบรมมีลำดับต่อเนื่อง
๔. ลูกศิษย์มีความพร้อมเพรียง
๕. สถานที่มีความสะดวกสบาย
๖. การอบรมมีความเรียบง่ายไม่ต้องใช้อุปกรณ์อำนวยความสะดวกมากมาย

ศิริพร แยมินิล ดร. และคณะ ได้ศึกษาวิจัย รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมศึกษาเฉพาะกรณี วัดปัญญานันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี^{๓๒} สรุปความได้ว่า

วัดปัญญานันทารามได้รับอนุญาตตั้งเป็นวัดเมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๓๗ รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๔๕ มีเนื้อที่ ๓๘ ไร่ ๕๕ ตารางวา สร้างตามเจตนารมณ์ของพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) คือ “สร้างพระ สร้างคน สร้างเยาวชนของชาติ สร้างศาสนทายาทให้มีชีวิตอยู่ในโลกอย่างถูกต้อง ให้มีชีวิตเรียบร้อยตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อไม่ให้ตกไปเป็นอำนาจวัตถุนิยมมากเกินไป”

^{๓๒} ดูรายละเอียดใน ศิริพร แยมินิล ดร. และคณะ. เรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมศึกษาเฉพาะกรณี วัดปัญญานันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี” รายงานการวิจัยโครงการนำร่องการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมในพระพุทธศาสนา สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา สกศ. อันดับที่ ๓๑/๒๕๔๘, พิมพ์ครั้งที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๔๘, ๑,๐๐๐ เล่ม. (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๘๘-๘๙., สอดคล้องกับ จงคล้ายกลาง. “วัดปัญญานันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี การเผยแผ่ศาสนาธรรมดีเด่น”, เอกสารชุดโครงการวิจัยและส่งเสริมวัดเพื่อการพัฒนาการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม สำนักงานนโยบายและแผนงานการศึกษา สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา สกศ. อันดับที่ ๓๐๑/๒๕๔๘ ลำดับที่ ๕, พิมพ์ครั้งที่ ๑ กันยายน ๒๕๔๘, ๓,๐๐๐ เล่ม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด), หน้า ๕๑.

การสร้างวัดของวัดปัญญานันทาราม มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน คือ

๑. เพื่อเป็นพุทธบูชา
๒. เพื่อเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลของสาธุชนทั่วไป
๓. เพื่อเป็นศูนย์การฝึกอบรมผู้เฝ้าในการศึกษาปฏิบัติธรรมและเผยแผ่พระธรรม
๔. เพื่อเป็นธรรมสมโภช ๘๔ ปี พระธรรมโกษาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)
๕. เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลในวโรกาสฉลองสิริราชสมบัติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครบ ๕๐ ปี

ปรัชญาการศึกษาของวัดปัญญานันทาราม

“การสร้างคนดี เพื่อควบคุมคนเก่ง” และ “ทุกคนพัฒนาได้ถ้าให้โอกาส”

รูปแบบและยุทธศาสตร์การเผยแผ่ศาสนาธรรม

จัดหลักสูตรใช้แนวทางพระพุทธศาสนาและแนวความคิดของท่านพุทธทาสและหลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ เป็นหลัก คือ

๑. วัฒนธรรมทางศาสนา
๒. อยู่อย่างต่ำ กระทำอย่างสูง
๓. หลัก ๕ ดี เพื่อชีวิต ของหลวงปัญญานันทภิกขุ เพื่อการรู้จักตนเอง “คิดดีเป็น พูดดีเป็น ทำดีเป็น คบคนดีเป็น และไปสู่สถานที่ดีเป็น”
๔. กรอบกิจกรรมยึดหลัก “เรียบง่าย ประโยชน์สูง ประหยัด และถูกต้องตามธรรมวินัย”
การปฏิบัติกิจครบทั้ง ๖ ของภารกิจของสงฆ์ ตามพรบ.สงฆ์ แต่มีที่โดดเด่น คือ งานด้านเผยแผ่ศาสนาธรรม ได้จัดโครงการมากมายรวม ๑๘ โครงการ เพื่อถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนให้แก่พุทธศาสนิกชนนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ปัจจัยของวัดมีลักษณะเด่นที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม ประกอบด้วย

๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้นำสูง รู้จริง มีประสบการณ์การทำงานด้านเผยแผ่ ทศนวิสัยกว้างไกล ทันสมัย ประพฤติตนเป็นตัวอย่าง
๒. วัดมีอุดมการณ์ชัดเจน จัดการศึกษาและวิธีการเรียนรู้สอดคล้องวัตถุประสงค์
๓. บรรยายภาพที่เน้นความเป็นธรรมชาติและเอื้อต่อการเรียนรู้
๔. ความไม่เป็นวัดนิยม และเน้นให้คนเข้าวัดเพื่อศึกษาปฏิบัติธรรม
๕. การเน้นวัดเป็นสังคมพุทธบริษัท ๔ จัดการศึกษาเพื่อบุคคลทุกกลุ่ม
๖. ปกครองแบบสังฆะ เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างแบ่งปัน โดยมีกองทุนพุทธทายาท และพุทธสหกรณ์ เป็นหน่วยงานกลาง
๗. บุคลากรเข้มแข็ง ทำงานทุ่มเทอุทิศตนเพื่อการเผยแผ่ศาสนาธรรม

ปัจจัยที่เหมาะสมกับการเรียนรู้

๑. บรรยากาศที่เน้นความเป็นธรรมชาติและเอื้อต่อการเรียนรู้
๒. ความไม่เน้นวัตถุนิยมและเน้นให้คนเข้าวัด เพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรม
๓. การเน้นวัดเป็นสังคมพุทธบริษัท ๔ จึงมีการจัดการศึกษาเพื่อบุคคลทุกกลุ่ม
๔. ระบบการปกครองแบบสงฆ์ เพื่อส่งเสริมการอยู่รวมอย่างแบ่งปัน โดยมีกองทุนพุทธทายาทและพุทธสหกรณ์เป็นหน่วยงานกลาง

ปัญหาและอุปสรรค

๑. โครงสร้างและการมอบหมายงานไม่ชัดเจน
๒. วิทยากรมีน้อยเมื่อเทียบกับงาน
๓. ขาดคู่มือ และเอกสารประกอบการสอน
๔. ขาดสถานที่ต้อนรับผู้มาเยือน
๕. ระบบนิเวศวิทยา การหมุนเวียนของน้ำในวัด

คณินนิตยและสุบรรณ จันทบุตร ศึกษาวิจัย เรื่อง ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด ศึกษาเฉพาะกรณี วัดป่านานาชาติ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี^{๑๑๑} สรุปความได้ว่า

วัดป่านานาชาติเป็นวัดพระสงฆ์ชาวต่างประเทศที่พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ตั้งขึ้นที่บ้านบึงหวาย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีมุ่งหมายให้เป็นอาวาสสำหรับชาวต่างประเทศที่เข้ามาศึกษาและอุปสมบทในพระพุทธศาสนาได้อบรมสั่งสอนกันเอง ประชาชนทั่วไป เรียกวัดนี้ว่า “วัดฝรั่ง” และ “พระฝรั่ง” วัตรปฏิบัติ กติกาสงฆ์ของวัดสืบทอดมาจากวัดหนองป่าพง ซึ่งเป็นวัดแม่ทุกประการ อาทิ ตีระฆัง เวลา ๐๓.๐๐ น. เวลา ๐๓.๓๐ น. พระสงฆ์นั่งสมาธิ ทำวัตร รุ่งอรุณออกบิณฑบาต ส่วนญาติโยมก็ช่วยกันทำความสะอาดในวิหารและเตรียมอาหารในโรงครัว เวลา ๐๘.๐๐ น. ฉันภัตตาหารเช้า เวลา ๑๔.๐๐ น. ทำความสะอาดบริเวณวัด เวลา ๑๖.๓๐ น. ฉันน้ำปานะ เวลา ๑๘.๐๐ น. ทำวัตรเย็น ฟังพระธรรมเทศนา

^{๑๑๑} ดูรายละเอียดใน คณินนิตยและสุบรรณ จันทบุตร. เรื่อง “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณี วัดป่านานาชาติ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี”, รายงานการวิจัยโครงการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถาบันศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สกศ. อันดับที่ ๗/๒๕๔๖, พิมพ์ครั้งที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พรักหวาน กราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

รูปแบบในการปฏิบัติภารกิจ

๑. ด้านการปกครอง ยึดธรรมเนียมวินัยเป็นหลักเคร่งครัด เจ้าอาวาสพึงทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สงฆ์ เน้นความสามัคคีด้วยอธิปไตยธรรม ๗ เกรงครัดในธุดงค์วัตร เอกถาภเป็นของสงฆ์ ไม่จับต้องเงินทอง คัดสรรผู้มาบวช นับถือและปฏิบัติต่อกันตามลำดับอาวุโส ไม่ยุ่งการเมือง ปฏิบัติตนสอดคล้องกฎหมายบ้านเมือง
๒. ด้านการศึกษา เป็นแหล่งเรียนรู้ไม่จำกัดเพศและวัย เน้นปฏิบัติภาวนาเพื่อขัดเกลาตนเอง ให้สถิตอยู่กับตัวพร้อมทุกอริยบท มีห้องสมุดไว้ศึกษาค้นคว้า
๓. ด้านการเผยแผ่ ยึดแนวทางหลวงพ่อบุญ ใช้คำพูดสั้นๆ ง่ายๆ ไม่ยืดเยื้อ ไม่ยึดศัพท์แสง ยึดการทำให้เป็นตัวอย่าง พิมพ์หนังสือออกเผยแผ่ และขยายสาขาไปต่างประเทศ
๔. ด้านการสาธารณูปการ พัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมให้เป็นที่พักพิง ยึดหลักเรียบง่ายสะอาดเป็นระเบียบ กลมกลืนกับธรรมชาติ แยกประโยชน์ใช้สอยชัดเจน จัดวางแผนผังวัดให้เป็นสัดส่วนเขตสงฆ์ และเขตฆราวาส
๕. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ให้ทุนการศึกษา ให้บริการด้านสถานที่จัดอบรมปฏิบัติแก่นักศึกษา - นักเรียนจัดปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์ แท็งค์น้ำ ศาลา ห้องสมุดโรงเรียน เป็นศูนย์กลางชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ มีความรู้สึกหวงแหนและช่วยดูแลรักษา สร้างความรู้สึกอันดีโดยออกบิณฑบาต ทุกเช้าและรับนิมนต์จากญาติโยม

รูปแบบที่เป็นที่เลื่อมใสศรัทธา ได้แก่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณสงเคราะห์

ข้อเด่น ยึดธรรมเนียมวินัยเป็นหลักเคร่งครัดเจ้าอาวาสพึงทำตนเป็นแบบอย่างและเน้นปฏิบัติภาวนา

สุภัทร ปัญญาธิป รศ.ดร.และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบและยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัด ศึกษาเฉพาะกรณี วัดถ้ำสุเมโน กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง สรุปความได้ว่า

วัดถ้ำสุเมโน กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง เป็นวัดถ้ำอยู่ในอาณาเขตเทือกเขาบรรทัด ภูเขาพับผ้า ภูเขาหลัก ภูเขาคราม ตั้งอยู่ที่ หมู่ ๑ บ้านนาหวง ตำบลบ้านนา กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง ห่างจากตัวเมืองพัทลุง ๒๕ กิโลเมตร ไปทางจังหวัดตรัง(ห่างจากจังหวัดตรัง ๓๖ กิโลเมตร) มีถ้ำ ๑๘ ถ้ำ ดังนี้

๑. ถ้ำพระอุโบสถ	๗. ถ้ำนกคุ้ม	๑๓. ถ้ำหลวงพ่отราย
๒. ถ้ำหอฉันบรรจบ	๘. ถ้ำแก้ว	๑๔. ถ้ำพระธาตุสี่ลี้ หรือถ้ำน้ำตก
๓. ถ้ำนพดารา	๙. ถ้ำแม่หม่มมงคล	๑๕. ถ้ำพระนอน
๔. ถ้ำอรัญ	๑๐. ถ้ำน้ำลอด	๑๖. ถ้ำมาฆะ
๕. ถ้ำสุพรรณชะหรือถ้ำฤาษี	๑๑. ถ้ำพญานาค	๑๗. ถ้ำลิ้นแฉ
๖. ถ้ำพุทธบัณฑิต	๑๒. ถ้ำพ้อมหาราช	๑๘. ถ้ำค้างคาว

มีพระครูภาวนาสุเมธ (พระอธิการเดช สุเมโธ) เป็นผู้ริเริ่มในการพัฒนา โดยตั้งจิตอธิษฐานว่า “ข้าพเจ้าจะพัฒนาถ้ำแห่งนี้ให้เป็นถ้ำรวมญาติสายโลหิตแห่งธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า” จึงอัญเชิญพระนามว่า “สุเมโธ” ซึ่งเป็นพระนามของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งผู้มีใจงามต่อสัตว์โลกมาเป็นชื่อของสถานที่นี้

วัดถ้ำสุเมโธ เป็นวัดแห่งการปฏิบัติธรรม ไม่ใช่เป็นวัดที่จัดการศึกษาตามระบบแบบปฤษฎิธรรมแผนกธรรม-บาลี หรือหลักสูตรปฤษฎิธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นศูนย์กลางการปฏิบัติวิปัสสนากรรม เป็นสำนักเผยแผ่ธรรมประจำจังหวัดพัทลุงของภูมิภาคใต้

มีการจัดหลักสูตรการเรียนการสอน

๑. หลักสูตรวิปัสสนากัมมัฏฐาน
๒. หลักสูตรการอยู่ปวิวาส
๓. หลักสูตรการบวชเนกขัมมะชีพรามณ์ทางพระพุทธศาสนา
๔. การอบรมการพัฒนาจิตตามหลักสูตร ดร.ศิริ กรินชัย ระหว่าง ๗-๑๔ เมษายน เป็นประเพณีทุกปี
๕. การอบรมนักเรียน กิจกรรม “ค่ายพุทธบุตร ถืออุดมการณ์ว่า สร้างคนให้มีคุณธรรม ได้แก่ การสร้างชาติ” ให้การศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแก่นักเรียน ครูและประชาชน ภายในจังหวัดและต่างจังหวัด นำนวัตกรรมและพัฒนาสื่อ เพื่อการเรียนการสอน

การบริหารงานโดยคณะกรรมการวัดถ้ำสุเมโธมีเจ้าอาวาสเป็นประธานบริหารหลักสูตรและการสอน ทางวัดได้บริการหลักสูตรการเรียนการสอนเป็นวิทยาทาน อาศัยวิทยากรนักเผยแผ่อาสาศัมภรประจำภายในวัดและภายนอกมาช่วยฝึกอบรม

งบประมาณการจัดการอบรมและบริหารสำนักปฏิบัติธรรมนี้ได้มาจากเงินอุดหนุนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนา(กรมการศาสนาเดิม) และจิตศรัทธาของพุทธศาสนิกชนผู้เป็นศิษย์ทางธรรมของพระอาจารย์เจ้าอาวาส

ภารกิจที่ประสบความสำเร็จของวัดถ้ำสุเมโธ มี ๓ ด้าน คือ

๑. มีคณะสงฆ์ร่วมกันเผยแผ่ตามกฎหมายเถรสมาคม โดยการสอนการปฏิบัติธรรมอยู่อย่างจำกัด
๒. ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส มีหลักเมตตาธรรม และมนุษยธรรมที่ดึงดูดใจคน และเครือข่าย

ทางการศึกษาปรัยัติธรรม และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตาม พรบ. คณะสงฆ์จากภายใน
จังหวัดและต่างจังหวัดมาก

๓. วัดถ้ำสุมนโนเป็นแหล่งผลิตพระภิกษุสามเณร ให้เป็นนักเผยแผ่ทางศาสนาในสังคมไทยประจำ
ภูมิภาคของประเทศภายใต้การสอนของท่านเจ้าอาวาส

ข้อเสนอสำหรับปัญหาและอุปสรรค ในการบริหารจัดการการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม

๑. รัฐควรประกาศยกย่องให้วัดถ้ำสุมนโน เป็นศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำภาคใต้
และควรให้การสนับสนุนวัดเป็นสำนักผลิตบุคลากรนักเผยแผ่
๒. ควรอุดหนุนการช่วยเหลือด้วยเงินงบประมาณอย่างต่อเนื่องในการพัฒนาถ้ำ
๓. ควรจัดตั้ง Web-site หรือ Internet เป็นศูนย์เผยแผ่ และปฏิบัติกัมมัฏฐานสำหรับคนไทยและ
ชาวต่างประเทศ

ข้อเด่นวัดถ้ำสุมนโนด้านเผยแผ่ศาสนาธรรม

๑. มีคณะสงฆ์ร่วมกันเผยแผ่ โดยการสอนการปฏิบัติธรรมอยู่อย่างจำกัด
๒. เจ้าอาวาส มีภาวะผู้นำของ มีหลักเมตตาธรรม และมนุษยธรรมที่ดึงดูดใจ
๓. เป็นแหล่งผลิตพระภิกษุสามเณร ให้เป็นนักเผยแผ่ทางศาสนา^{๓๔}

---

^{๓๔} ดูรายละเอียดใน สุภัทร ปัญญาที่ป ปรศ. ดร. และคณะวิจัย. เรื่อง “รูปแบบและยุทธศาสตร์การจัด
การศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนากรณีศึกษาวัดถ้ำสุมนโน กิ่งอำเภอศรีนครินทร์
จังหวัดพัทลุง ”รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการการวิจัยนำร่อง (สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,
๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

ผู้ศึกษารายงานการวิจัยโครงการนำร่องการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมในพระพุทธศาสนา สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สกศ. รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมศึกษาเฉพาะกรณีของวัด ได้สังเคราะห์ ออกมาดังนี้

แผนภาพที่ ๕ สรุปสาเหตุที่ทำให้วัดทั้ง ๕ ประสบผลสำเร็จ ที่เป็นจุดเด่นร่วมกันในด้านต่างๆ

จุดเด่น	วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร	วัดโสมนัสวิหาร	วัดปัญญานันทาราม	วัดป่ามหาชาติ	วัดถ้ำสุเมโน
เจ้าอาวาส	- มีภาวะผู้นำ - มีวิสัยทัศน์ไกล - มีความเสียสละ - มีความเมตตา - เอาใจใส่นักปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ	- มีภาวะผู้นำ - มีประสบการณ์สูง - มีความรู้ด้านปริยัติและด้านปฏิบัติ	- เป็นผู้นำสูง รู้จริง - มีประสบการณ์ด้านเผยแผ่ - ทัศนวิสัยกว้างไกลทันสมัย - ประพัตินเป็นตัวอย่าง	- ทำตนเป็นแบบอย่าง - เน้นการปฏิบัติภาวนา	- มีภาวะผู้นำ - มีหลักเมตตาธรรม - มนุษยธรรมที่ดึงดูดใจ
คณะสงฆ์	- แบ่งหน้าที่การรับผิดชอบเป็นระบบ - ทุกฝ่ายให้ร่วมมือรับผิดชอบงานเป็นอย่างดี	- มีคณะกรรมการกลาง - ปกครองแบบจารีต	- ปกครองแบบสังฆะอยู่ร่วมกันอย่างแบ่งปัน - มีกองทุนพุทธทายาทและพุทธสหกรณ์ เป็นหน่วยงานกลาง	- ชีตธรรมนิยมวินัยอย่างเคร่งครัด	- ร่วมกันเผยแผ่โดยการสอนการปฏิบัติธรรมอยู่อย่างจำกัด
วิทยากร	- เป็นผู้รู้จริงปฏิบัติชอบ - ให้ความร่วมมือ	- ดูแลการอบรมอย่างใกล้ชิด - คอยให้คำแนะนำอยู่เสมอ	- เข้มแข็ง - ทำงานทุ่มเทอุทิศตน เพื่อการเผยแผ่ศาสนาธรรม	- พระฝรั่งอบรมสั่งสอนตนเอง - มีห้องสมุดไว้ศึกษาค้นคว้า	- อาศัยาสาสมัคร

สถานที่	- ที่พักสัปปายะเหมาะแก่ สมณวิสัย - การคมนาคมสะดวก สบาย	- มีความสะดวกสบาย - ภัตตาหาร	- บรรยากาศที่เน้นความเป็น ธรรมชาติและเอื้อต่อการ เรียนรู้ ไม่เป็นวัตถุนิยม	- พัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมให้เป็นที่สัปปายะ	- เป็นวัดถ้ำ - เป็นวัดแห่งการปฏิบัติ ธรรมประจำจังหวัด
ชุมชน	- ได้รับความร่วมมือจาก ประชาชน - มีคณะศรัทธาให้การ อุปถัมภ์	- ลูกศิษย์มีความพร้อมเพรียง	- เน้นวัดสังฆมพุทธบริษัท ๔	- เป็นศูนย์กลางชุมชน ชุมชนมีส่วน ร่วมเป็นเจ้าของ มีความรู้สึกหวงแหน และช่วยดูแลรักษา	- ห่างจากตัวเมืองพัทลุง ๒๕ กิโลเมตร - อยู่ในอาณาเขตเทือก เขาบรรทัด
หลักสูตร	- เป็นศูนย์อบรม - มีหลักสูตรอบรมมีโครง การต่อเนื่องตลอดทั้งปี	- หลักสูตรการอบรมมีลำดับ ต่อเนื่อง - การอบรมเรียบง่ายไม่ต้องใช้ อุปกรณ์อำนวยความสะดวก สบายมากมานัก	- จัดการศึกษาเพื่อคนทุก กลุ่ม	- จัดอบรมการปฏิบัติแก่นักศึกษา นักเรียนจัดปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็ก และเยาวชน - จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน	- มีการจัดหลักสูตรการ- เรียนการสอนและเผยแผ่ - เป็นแหล่งผลิตเป็นนัก เผยแผ่ศาสนา
ข้อคิด	- ต้องแก้ปัญหาเตรียมสร้าง วิปัสณาจารย์และวิทยากร ไว้ให้เพียงพอ		- โครงสร้างและการมอบ หมายงานไม่ชัดเจน - วิทยากรมีน้อยเมื่อเทียบกับ งาน		- รัฐควรประกาศยกย่อง - รัฐควรให้งบพัฒนาถ้ำ - ตั้งเป็นศูนย์เผยแผ่การ ปฏิบัติธรรม

การประชุมปฏิบัติการกลุ่มในการประชุมสัมมนาเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ประจำปี พุทธศักราช ๒๕๔๕ ระหว่างวันที่ ๒๘-๓๐ เมษายน ๒๕๔๕ ณ วัดยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร สรุปผลการประชุมได้ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ ๑ บทบาทสำนักปฏิบัติธรรมในฐานะสถาบันพัฒนาจิตวิญญาณมนุษย์

ขอขยาย

๑. ปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม

- บุคลากรไม่เพียงพอขาดความรู้ความสามารถในการอบรมวิปัสสนา
- ขาดงบประมาณในการดำเนินการจัดการอบรม
- สถานที่ในการจัดอบรม(บางแห่ง) ไม่พร้อมที่จะรองรับผู้เข้ามาปฏิบัติ

แนวทางแก้ไข

- จัดฝึกอบรมบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ
- จัดทำโครงการของบุดหนุนการปฏิบัติธรรมจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและสำนักงานพุทธศาสนาประจำจังหวัด

๒. หลักการวิธีการเรียนการสอน การชี้แนะ ชี้หนทางสว่างทางปัญญา

- การใช้สื่อเป็นองค์ประกอบในการเรียนการสอนในการปฏิบัติ
- การเปรียบเทียบกับอุปมาอุปไมย เช่น เปรียบด้วยดอกบัว ๔ เหล่า จริต ๖ เป็นต้น
- การสอนจากง่ายไปหายาก ให้เหมาะกับจริงของแต่ละบุคคล

๓. การเป็นที่พึ่งและการรักษาโรคทางใจ และการสร้างความเชื่อและความศรัทธา

- เจ้าสำนักจะต้องปฏิบัติดีปฏิบัติชอบให้ดูเป็นตัวอย่าง
- เจ้าสำนักต้องมีหลักจิตวิทยาผู้เข้ามาปฏิบัติว่า เขาเป็นโรคทางใจชนิดไหน ควรจะแก้ด้วยกรรมะข้อใด
- สมณะและวิปัสสนาเป็นยารักษาโรคทางใจ

๔. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

- เจ้าสำนักควรแต่งตั้งพระผู้ควรแก่งานที่ชำนาญการทำหน้าที่ในสำนักปฏิบัติธรรม
- เจ้าสำนักควรทำบัญชีรายชื่อผู้มาปฏิบัติธรรมเป็นสถิติไว้แต่ละปี
- เจ้าสำนักควรสร้างแบบสอบถามวัดผลประเมินผลการปฏิบัติธรรมแต่ละปี

๕. กลุ่มเป้าหมาย

- ญาติโยมทั่วไป
- พระนวกะ
- เยาวชน(วัยรุ่น) สามเณรภาคฤดูร้อน

- นักเรียน นิสิต นักศึกษา
- ข้าราชการพนักงานของรัฐ
- กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
- นักการเมืองท้องถิ่น ส.อบต. สท. ส.อบจ.
- พนักงานบริษัทห้างร้าน องค์กรเอกชน

๖. หลักสูตรการอบรม

- โปรแกรมประชาชนทั่วไป
- โปรแกรมเด็กเยาวชน นิสิต นักเรียน นักศึกษา
- โปรแกรมของข้าราชการ
- โปรแกรมของพนักงานรัฐวิสาหกิจ
- โปรแกรมของพนักงานบริษัทห้างร้าน

กลุ่มที่ ๒ การจัดกิจกรรมของสำนักปฏิบัติธรรมที่น่าจะเป็นในโลกปัจจุบัน

ขอบข่าย

๑. ปัญหาอุปสรรคการบริหาร การจัดการสำนักปฏิบัติธรรม

- เจ้าสำนักบางท่าน เก่งการจัดการ การบริหาร ตระเตรียมสถานที่ อาหารน้ำ น้ำปานะได้อย่างดี แต่ไม่เก่งเรื่องการอบรมกัมมัฏฐาน การสอบอารมณ์
- เจ้าสำนักบางท่านไม่ค่อยพูด แต่มีคนยำเกรง นิมนต์วิทยากรท่านอื่นมาอบรมแทน ทุกคนก็ยอมรับ
- เจ้าสำนักบางท่าน ต้องเข้าใจ เรื่องการอบรมและมอบหมายให้วิทยากรอบรมแทนอย่างเต็มที่
- เจ้าสำนักมีความสามารถ ชำนาญ และเชี่ยวชาญแตกต่างกัน ทำอย่างไร การอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานจะเป็นไปในแนวทางเดียวกัน เหมือนการอบรมคณะพระวิปัสสนาจารย์ ที่วัดบุญศรี มุนีกรัง ได้จัดอบรมมาแล้ว และได้มอบใบประกาศนียบัตรรับรอง

แนวทางแก้ไข

- ถ้ามีปัญหาบุคคลกร ควรจัดทำหลักสูตรอบรมและมอบใบประกาศนียบัตรให้ด้วย
- เจ้าสำนักต้องใช้บุคลากรให้เหมาะสมกับงานจัดอบรมเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมไปเลย เพราะต้องการบุคลากรที่มีอุดมการณ์ มีความรู้ อาศัยรูปแบบแนวทาง ฝึกฝนตนเองไปก่อน เรียนรู้ไฟ การศึกษาและที่สำคัญเมื่องานต้องสั่งได้ การสร้างสำนักไม่ใช่เรื่องยาก แต่การสร้างผู้อบรมหรือพระวิปัสสนาจารย์ยากกว่า กระบวนการสร้างพระวิปัสสนาจารย์คือ จัดส่งท่านไปอบรมกัมมัฏฐาน แล้วกลับมาช่วยกันสอนอบรมเมื่อมีการอบรมแต่เจ้าสำนักหรือวิทยากรไม่อยู่ ก็สามารถอัดเทปวีดีโอ ใช้สอนแทนได้บางโอกาส

- อย่าสอน อย่าพูดให้โยมขัดแย้งกัน ทะเลาะกันเองบางแห่งโยมจะสอนกันมั่วฐานได้ดีกว่าพระ เช่น คุณแม่สิริ กรินชัย อาจารย์สุจินต์ อาจารย์สุชาติ นาคอ่อน

๒. กิจกรรมที่ตรงใจเยาวชน ผู้ปกครอง และนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

- แนวทางที่วัดพระพุทธรูปตากฟ้า จัดอบรมเยาวชน ๓ วัน ๒ คืน ตามที่โรงเรียนจัดมา และเน้นที่กิจกรรมบริหารแบ่งกลุ่ม แบ่งตามอายุ แบ่งตามเพศ แบ่งจำนวน ๑ ต่อ ๑๐ หรือ ๑ ต่อ ๑๕
- แบ่งกลุ่มรับผิดชอบ และกำหนดเวลา ให้ผู้เข้ารับการอบรมทำกิจกรรม เช่น นั่งสมาธิ เดินจงกรมธรรมชาติเด็กจะชนแต่เมื่อโตขึ้นจะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีเมื่อมีการอบรม ทำอย่างไรจะทำให้เด็กนั่งได้ วิธีการก็ต้องปรับเปลี่ยนไปตามวัยของเด็ก เช่น มีกิจกรรมการกราบพระ การนั่ง การยืน การเดิน การล้างจาน การล้างห้องน้ำ การจัดระเบียบการวางรองเท้า การนอน การสวดมนต์แปล การใช้สื่อละลายพฤติกรรม ฉายพุทธประวัติให้ดูและบอกประโยชน์เด็กได้ว่า หนูจะเรียนหนังสือเก่ง หนูจะเป็นเด็กดี หนูจะขอเงินพ่อแม่ได้ และในวันสุดท้ายการอบรมควรเน้นความกตัญญู ถ้าเด็กโต ก็ควรเน้นการรักประเทศชาติ
- บางสำนัก ต้องจัดการอบรมเฉพาะผู้ใหญ่ อย่างเดียว บางสำนักอบรมเด็กและเยาวชนเท่านั้น เด็กบางคนก็ถูกบังคับให้มาอบรม บางสำนักก็จัดการอบรมทั้งผู้ใหญ่และเด็กสองอย่างเลย ขึ้นอยู่กับการจัดการการบริหาร ระวังบุคลิกภาพ เช่น กิริยามารยาท การสะพายย่าม ห้ามดูบบุหรี่ ห้ามขอเบอร์โทรศัพท์

๓. กิจกรรมที่สนุกสนานแต่มีสาระ

แนวทาง

- เกมสัสดอตแทรกคุณธรรม เช่น ดอกไม้คุณธรรม จุดเทียนปัญญา แห่พระคุณแม่
- เกมสัทธิธรรมต่างๆ ฉายวีดิทัศน์ แต่กิจกรรมสัมผัสกายด้วยการนวดไม่ควร

๔. กิจกรรมที่ทุกคนมีส่วนร่วมโดยมีปัญญาเป็นผู้นำทาง

แนวทาง

- ถ้าจัดอบรมเด็กเยาวชนที่วัด ผู้ปกครองจะไม่มา ถ้าจัดอบรมเด็กเยาวชนที่โรงเรียน ผู้ปกครองจะมีส่วนร่วมแต่บางแห่ง จัดให้มีการอบรมที่วัด ผู้ปกครองจะมาส่งเด็กเยาวชนในวันแรก และจะมารับเด็กในวันสุดท้ายของการอบรม ทางวัดก็ให้ผู้ปกครองและเด็กทำกิจกรรมใส่บาตรพระ ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ และทานข้าวพร้อมหน้ากัน เพื่อเพิ่มความอบอุ่นในครอบครัว ชุมชน เข้มแข็ง

๕. ข้อเสนออื่นๆ

แนวทาง

- เรื่องการแต่งตั้งสำนัก บางครั้ง ทางจังหวัดก็ดี ทางสำนักพุทธศาสนาจังหวัดก็ดี ไม่ได้แจ้งเจ้าสำนัก หรือเข้าใจว่า จำนวนในแต่ละจังหวัดไม่เกิน ๒ หรือ ๓ วัดเท่านั้น
- เจ้าสำนักเองไม่มีความมั่นใจในความพร้อมด้านต่างๆ ตามระเบียบของการขอเสนอจัดแต่งตั้งเป็นสำนัก ปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัด
- ให้มูลนิธิหรือสำนักปฏิบัติธรรมมีส่วนร่วมมากขึ้น ในการอบรมคุณธรรมแก่สังคม

กลุ่มที่ ๓ หลักการวิธีการเพิ่มจำนวนสำนักปฏิบัติธรรม

ขอบข่าย

๑. ปัญหาอุปสรรค

- ขั้นตอนการดำเนินการจัดตั้งค่อนข้างยุ่งยาก มีขั้นตอนที่ซับซ้อน
- มหาเถรสมาคม ตั้งเกณฑ์สูงเกินไป ทำให้ยากแก่การปฏิบัติ โดยเฉพาะคณะสงฆ์ ภาค ๑
- การเข้าหาพระผู้ใหญ่เพื่อให้การสนับสนุนในแต่ละจังหวัด ไม่ค่อยได้รับการตอบรับเท่าที่ควร
- บางสำนักที่ปฏิบัติจริงจังและทำมานาน แต่ไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากมหาเถรสมาคม
- เกิดจากความเข้าใจผิดในเรื่องของการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่เข้าใจกันว่า ให้มีเพียง ๑ สำนักในแต่ละจังหวัด
- ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ

๒. แนวทางแก้ไขข้อเสนอแนะ

- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในนามของมหาเถรสมาคม ต้องสั่งการไปยังจังหวัดต่างๆ ให้การปกครองคณะสงฆ์แต่ละระดับให้ความร่วมมือ สนับสนุน
- การเปิดสำนักปฏิบัติธรรมตามมติของมหาเถรสมาคม ควรมีการดำเนินการที่ชัดเจนในการจัดตั้ง ควรมีระเบียบรองรับในด้านกฎหมาย ไม่ใช่มีเพียงแค่มติมหาเถรสมาคม
- ปรับลดเกณฑ์ให้ผ่อนลงไม่ให้เข้มงวดมากเกินไป
- จัดอบรมพระวิปัสสนาจารย์ให้มีความรู้จริง ๆ
- ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติออกสำรวจอย่างจริงจัง เพื่อให้ได้สำนักที่ปฏิบัติจริง ๆ

กลุ่มที่ ๔ มาตรฐานสำนักปฏิบัติธรรมในการคาดหวังของสังคม

ขอบข่าย

การบริหารจัดการ

๑. ควรมีรูปแบบการบริหารเพื่อเป็นทางเลือกใหม่
๒. พ.ร.บ.ส่งเสริมในการปฏิบัติธรรมทุกครั้ง
๓. เจ้าสำนักผู้รับผิดชอบมักจะถือความความเห็นของตนเป็นใหญ่ ควรถือธรรมาธิปไตยและประชาธิปไตยมาตัดสิน

๔. ควรมีการประกาศยกย่องสำนักที่ประสบผลสำเร็จเพื่อเป็นแบบอย่างต่อสำนักอื่น
ปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมและแนวทางแก้ไข

๑. การขาดงบประมาณ
๒. นำรูปแบบตัวอย่างของสำนักปฏิบัติธรรมที่ประสบความสำเร็จมาเป็นแบบอย่าง
๓. ห่างไกลความเจริญ ถนนหนทางยังไม่สะดวก
๔. มีพระสงฆ์บางกลุ่ม (ผู้ใหญ่) ไม่ให้ความร่วมมือไม่เห็นด้วยไม่ยอมรับ

สิ่งอำนวยความสะดวก

๑. ศาลา ห้องน้ำ กุฏิ โรงทานไม่สะดวก เพราะขาดเงินสนับสนุน
๒. ขาดผู้เชี่ยวชาญวิชาการที่นำเสนอหรือให้ความความรู้
๓. สถานพยาบาลเพื่อการดูแลรักษาสำหรับผู้เจ็บป่วยในการปฏิบัติธรรม
๔. สถานที่ควรสัปปายะ

บุคลากร

๑. อาจารย์ผู้สอนวิปัสสนา นั้น ควรเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรงหรือศึกษาเกี่ยวกับด้านนี้
๒. การเปิดโอกาสรับฟังข้อคิดเห็นของผู้ปฏิบัติด้วย
๓. ทำงานกันเป็นระบบ เป็นทีม สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ มีการสอนแบบ ประยุกต์
๔. มีความใส่ใจในการสอนเป็นผู้เสียสละในการทำงาน

สถานที่ และสิ่งแวดล้อมดี

๑. ร่มรื่น เหมาะสม พอเหมาะ เรียบง่าย สะอาด เป็นสถานที่วิเวกห่างไกล จากชุมชนพอสมควร
๒. มีลำคลองน้ำ ร่มรื่นสงบร่มเย็น สะอาด
๓. ไม่ควรจะมีกลิ่น รบกวนผู้ปฏิบัติธรรม
๔. อาคาร ศาลา สถานที่สำหรับการปฏิบัติธรรมควรมีมาตรฐานระดับเดียวกัน

การคมนาคม

๑. ความสะดวก ไม่ไกลถนนใหญ่ ควรมีรถ-รับส่งปลอดภัย
๒. ประชาชนผู้อาศัยอยู่ติดกับวัดไม่ต้องการถนนเข้าสู่สำนักปฏิบัติธรรม
๓. สำนักปฏิบัติธรรมไม่ควรไกลจากชุมชนมากนัก

ทุนทรัพย์

๑. รัฐควรให้การสนับสนุน งบประมาณ
๒. รับการบริจาคจากประชาชน
๓. ใช้ของที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด
๔. หน่วยงานต่างๆ ให้ความสำคัญ

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

๑. ขอให้มีการจัดสัมมนาปีละ ๒ ครั้ง
๒. ติดตามและประเมินผลของสำนักปฏิบัติธรรมทุกครั้งเพื่อควมมีประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรม
๓. ควรมีกฎหมายรับรองหรือมีมาตรการหน่วยงานต่าง ๆ ยอมรับ

กลุ่มที่ ๕ การสร้างแรงจูงใจให้คนเข้าวัดปฏิบัติธรรม

ขอบข่าย

๑. ปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม และแนวทางแก้ไข

ปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการ

๑.๑ ปัญหาภายในสำนักปฏิบัติธรรม

- บุคลากร พระวิปัสสนาจารย์มีความรู้ไม่เพียงพอ ไม่ได้รับความสะดวกจากเจ้าสำนัก พระในวัด ไม่ให้การยอมรับ
- พระสงฆ์ไม่มีการวิจัยทางด้านสังคม ไม่มีจิตวิทยาที่จะจูงใจให้คนเข้ามาปฏิบัติธรรม (เสนอทำ SWOT จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหา โอกาสทางเลือก)
- พระวิปัสสนาจารย์ ไม่ได้เสนอการยกย่องตั้ง/เลื่อนสมณศักดิ์ ขาดแรงจูงใจ
- สถานที่ภายในวัดไม่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรม
- ค่าใช้จ่ายเป็นภาระของสำนักปฏิบัติธรรม เช่น ค่าน้ำ ไฟฟ้า ภัตตาหาร (สาธารณูปโภค สาธารณูปการ)

๑.๒ ปัญหาภายนอก

- การหาบุคคลเข้าปฏิบัติธรรมยาก (ไม่มีหรือ มีจำนวนน้อย)
  - หากคนมาอุปถัมภ์สนับสนุนงบประมาณค่าใช้จ่ายสาธารณูปโภค สาธารณูปการมี น้อย
- แนวทางแก้ไข**
- ส่งพระวิปัสสนาจารย์ไปปฏิบัติธรรม ศึกษาเรียนต่อ หาความรู้เพิ่มเติม จากสำนักที่ได้รับการยอมรับ มาตรฐาน (เรียนวิชาครู สามารถสอบอารมณ์ได้)
- ข้อสังเกต ในขณะที่พระวิปัสสนาจารย์กำลังสอบอารมณ์ผู้ปฏิบัติ (ผู้หญิง) ควรมีลูกศิษย์ผู้ชายอยู่ร่วมด้วย เพื่อป้องกันนารีพิฆาต

๒. แนวทางและยุทธศาสตร์

- ๒.๑ การประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง ทางสื่อหลากหลายประเภท เช่น วิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต (ICT) แผ่นพับ

๒.๒ การเสนอสถานที่ปฏิบัติที่เป็นสัปปายะ เช่น ห้องปฏิบัติธรรม ห้องนอน ห้องน้ำ ห้องสุขา ห้องสมุด ขารักษาโรค หนังสือธรรมะ มีผู้แสดงความคิดเห็น

๒.๓ การจัดองค์การภายในวัดให้เกิดความเรียบร้อย เริ่มตั้งแต่ พระภิกษุสามเณร ศิษย์วัด ปฏิบัติให้เกิดเหมือนกัน เพื่อเป็นต้นแบบ แบบอย่างให้เกิดศรัทธาต่อผู้ที่มาปฏิบัติในวัด

๒.๔ มีรางวัลให้แก่ผู้ปฏิบัติ (นักเรียน นักศึกษา) โดยมีระเบียบวางไว้ เช่น ปฏิบัติ ๑ เดือน ได้รางวัลเป็นเงินทุนการศึกษา พระเลี่ยมทอง เป็นต้น

๓. รูปแบบ เทคนิค และวิธีการสร้างแรงจูงใจ

๓.๑ มาปฏิบัติตามที่กำหนดไว้ โดยออกวุฒิบัตร เกียรติบัตร ประกาศเกียรติคุณ รางวัล

๓.๒ ใช้แนวการปฏิบัติสติปัฏฐานสี่ ด้วยอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน ประกอบการบริหารและมีเทคนิคเกมส์เข้ามาช่วยให้เด็กเกิดความสนใจ

- ขยับกาย สบายชีวี (โยคะ) ใช้เสียงดนตรีจากคอมพิวเตอร์ประกอบโยคะ
- ก่อนขึ้นกัมมัฏฐานให้ขึ้น ขอมมาการะพระรัตนตรัย พระอุปัชฌายจารย์ พระกัมมัฏฐาน ต้นศรีมหาโพธิ์ (ขันห้าโกฐาก) ขอกัมมัฏฐาน มอบตัวเป็นศิษย์ กำหนดกาย เวทนา จิต ธรรม กำหนด พอง ยุบให้เข้าใจ
- พระวิปัสสนาจารย์ต้องตรงต่อเวลาในการสอบอารมณ์ (ถ้าไม่ตรงต่อเวลามีปัญหาแน่)
- ใช้วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามาประกอบการจูงใจให้คนสนใจปฏิบัติ เพื่อเกิดเป็นรูปธรรม เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พึงประสงค์
- ศึกษาวัตถุประสงค์ของโครงการให้เข้าใจ เพื่อจะได้จัดอบรมให้ตรงตามวัตถุประสงค์ โดยมีตัวชี้วัดเป็นสิ่งที่กำหนด

๔. การสร้างและการพัฒนาบุคลากรด้านวิปัสสนาจารย์

๔.๑ สร้างบุคลากร หรือพระวิปัสสนาจารย์ขึ้นมาเองจะดีกว่าที่จะนำมาจากที่อื่น

๔.๒ หลักสูตรนักธรรม ตรี โท เอก ไม่ส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เน้นทฤษฎีมากกว่า ไม่เน้นการนำไปปฏิบัติ เพียงแต่การสอบก็ไม่ได้มาตรฐาน ผู้เรียนไม่อยากจะเรียน และไม่อยากจะสอบ และไม่เห็นคุณค่าของการสอบ คุณวุฒิไปประกาศ (สนใจเรียนสามัญมากกว่า)

๔.๓ การอบรมพระวิปัสสนาจารย์ ๑๐-๑๕ วัน หรือ ๑ เดือน ๒ เดือน ๓ เดือน ก็ยังไม่เพียงพอที่จะสอนกัมมัฏฐานได้อย่างมั่นใจ จึงจำเป็นต้องมีผู้ช่วยพระวิปัสสนาจารย์ได้หลาย ๆ รูปจะดีมาก และมีการต่อขยายการอบรมพระวิปัสสนาจารย์อย่างต่อเนื่อง

๔.๔ มีการสร้างแรงจูงใจให้พระวิปัสสนาจารย์ เช่น ตั้งเป็นตำแหน่งพระวิปัสสนาจารย์ ประจำสำนัก ตำบล อำเภอ จังหวัด มีการถวายนิยัตยภัต และส่งเสริมให้ตั้ง/เลื่อนสมณศักดิ์ถวายให้พระวิปัสสนาจารย์

๔.๕ มีงานให้พระวิปัสสนาจารย์ทำอย่างต่อเนื่องทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเน้นการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี (ให้ทำงาน ให้กำลังใจ ให้มีประสบการณ์ ทำใจไว้สำหรับเจ้าสำนัก)

๕. การสร้างเครือข่ายพันธมิตร หรือแนวร่วม

๕.๑ นำสำนักต่าง ๆ เดินรุดงค์ร่วมกัน

๕.๒ มีตารางสอนทุกสำนักเป็นแบบมาตรฐานแจ้งให้ทุกสำนักได้ทราบ โดยบรรจุในเว็บไซต์ของสำนัก (สำนักจะต้องมีเว็บไซต์เป็นของตนเอง)

๕.๓ มีคณะทำงานเฉพาะกิจ แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อให้เกิดทำงานมีประสิทธิภาพ ติดต่อประสานงานกันได้อย่างสะดวก พระอธิการวิสุทธิ วิสุทฺโธ วัดประสพสุข อ.เมือง จ.สพรรณบุรี ปวารณา ยินดีอนุญาตให้ใช้สถานที่วัดเป็นศูนย์ประสานงานของพระวิปัสสนาจารย์

๖. กลุ่มเป้าหมาย

๖.๑ ญาติโยมทั่วไป

๖.๒ พระนวกะ

๖.๓ เยาวชน(วัยรุ่น) สามเณรภาคฤดูร้อน

๖.๔ นักเรียน นิสิต นักศึกษา

๖.๕ ข้าราชการพนักงานของรัฐ

๖.๖ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

๖.๗ นักการเมืองท้องถิ่น ส.อบต. สท. ส.อบจ.

๖.๘ พนักงานบริษัทห้างร้าน องค์กรเอกชน

หลักสูตรการอบรม

- โปรแกรมประชาชนทั่วไป
- โปรแกรมเด็กเยาวชน นิสิต นักเรียน นักศึกษา
- โปรแกรมของข้าราชการ
- โปรแกรมของพนักงานรัฐวิสาหกิจ
- โปรแกรมของพนักงานบริษัทห้างร้าน

๗. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

๗.๑ ควรมีทะเบียนประวัติผู้เข้ารับ การอบรมแต่ละรุ่น (ทำเนียบรุ่น)

๗.๒ เอาความดีของเราที่มีอยู่ให้เขาก่อน (กรณีชาวต่างประเทศ)

๗.๓ มีแบบสอบถาม

๗.๔ เจ้าสำนักต้องดูแลไว้ดี อาจจะมีผู้ไม่หวังดีเข้ามาวัดแอบแฝงหลอกลวงหลากหลายวิธี ต้องระมัดระวังด้วย

๒.๖ เอกสารเกี่ยวข้องกับประวัติและการจัดการศึกษาของวัดนาค

๒.๖.๑ บริบทโดยทั่วไป

๒.๖.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของวัดนาค

วัดนาคเป็นวัดราษฎร์ ตั้งอยู่บ้านเลขที่ ๑ หมู่ที่ ๑ ตำบล ช้องสะแก อำเภอ เมือง จังหวัด เพชรบุรี เป็นหนึ่งในวัดเก่าแก่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ปรากฏตามพุทธลักษณะของ พระประธาน(หลวงพ่อทองเพชร) ในอุโบสถ มีเนื้อที่ ๑๔ ไร่ ๒ งาน ด้านทิศเหนือจรดที่ดินราษฎร ทิศใต้จรดวัดปีบ (วัดร้าง) เก่าแก่ ทิศตะวันออกจรดถนนกำแพงเมือง ทิศตะวันตกจรดทางรถไฟสายใต้

มีสมภารแต่เดิมเท่าที่สอบถามได้ มี

๑. สมภารกลิ้ง
๒. สมภารเท
๓. พระอธิการน้อย สุขวาโส
๔. พระครูถาวรพัชรโคม (บุญพา ภูมัลลย์)
๕. พระอธิการประชุม พุรหมฺโชโต
๖. พระมหาคำณ รตนนาโถ (จำปาเทศ) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๖ ถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันอายุ ๔๕ ปี พรรษา ๒๒ แนวคิดที่จะพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรม เพราะเห็นความสำคัญว่า “พระพุทธศาสนาจะดำรงคงอยู่ได้ ต้องมีการประพฤติปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า” ตั้งใจอย่างมั่นคง ว่า

“จะเป็นส่วนหนึ่งในการสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไปอีกจนครบ ๕,๐๐๐ ปี”

เคยได้ฝึกปฏิบัติกับ หลวงพ่อพระภัทน์ตะอาสภมหาเถระ อัครกัมมัญฐานาจริยะ ที่สำนัก สมมิตร-ปราณี ตำบลหนองไผ่แก้ว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี (ปัจจุบันคือ วัดภัทน์ตะอาสภาราม) ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นช่วงเวลา ๒ เดือนบ้าง ๕ เดือนบ้าง และ๗ เดือนบ้างตามลำดับ ในช่วงเวลาหลังออกพรรษาของแต่ละปี แล้วมาฝึกฝนอบรมตนเองตามคำสั่งสอนของพระอาจารย์ใหญ่และศึกษาหาความรู้จากพระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์ และหนังสือการปฏิบัติธรรมเรื่อยมา และเป็นที่ชื่นชมของพระธรรมรัตนดิลก (บุญรวม มีอารีย์) อดีตเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี โดยได้มอบหมายให้ทำการฝึกฝนอบรมดูแลพระบวชใหม่ และสอนกัมมัญฐานแก่ญาติโยมในวัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี เป็นเวลา ๒ ปี จนญาติโยมขอนิมนต์มาเป็นเจ้าอาวาสวัดนาค ดังในปัจจุบัน เมื่อได้มาดำรงเป็นเจ้าอาวาส ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ก็ทำการเผยแผ่อบรมการประพฤติปฏิบัติธรรมในวัดนาคเรื่อยมามีได้ขาด

สถิติผู้อยู่อาศัยและมาวัดนาค

	พระภิกษุ	สามเณร	ศิษย์วัด	ผู้ปฏิบัติธรรม	วันธรรมสวนะ	วันสำคัญทางศาสนา
พ.ศ. ๒๕๔๓	๑๔	๘	๒	๕	๑๐๐	๒๐๐
พ.ศ. ๒๕๔๔	๑๓	๑๐	๓	๕	๑๐๐	๒๐๐
พ.ศ. ๒๕๔๕	๑๐	๗	๓	๕	๑๐๐	๒๐๐
พ.ศ. ๒๕๕๐	๑๑	๖	๗	๖	๑๐๐	๒๐๐

๒.๖.๑.๒ สภาพของวัดนาค

เป็นวัดที่ถูกตั้งตามกฎหมาย ได้รับอนุญาตให้สร้างและตั้งวัดเรียบร้อยแล้ว เป็นวัดเก่าแก่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายมีหลักฐานที่ยังหลงเหลืออยู่ ก็คือ มีพระประธานปูนปั้นแกนดินเหนียวปางสมาธิหน้าตักกว้าง ๔ เมตร เป็นวัดที่อยู่ไม่ไกลจากตัวเมือง มีความสงบ ชาวบ้านรอบๆวัดต่างเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทำบุญใส่บาตร มาวัดถือศีลอุโบสถที่วัดในช่วงเช้าพรรษามีไม่ขาด ยังมีการส่งเด็กเยาวชนที่เป็นบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนวัดนาค(แบ่งอุทิสวิทยาการ) อีกด้วย

๒.๖.๓ รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแพร่ศาสนาธรรมของวัด

๒.๖.๓.๑ การศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี

มีสภาพการจัดการศึกษาและกระบวนการ ดังนี้

แผนกธรรม ใช้หลักสูตรนักธรรมของแม่กองธรรมสนามหลวงอาศัยตำราของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสเป็นหลัก แบ่งการศึกษาเป็น ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก ชั้นละ ๑ ปี ทำการสอนในช่วงเช้าพรรษาจนถึงวันลอยกระทง

	๒๕๔๓	๒๕๔๔	๒๕๔๕	๒๕๕๐	๒๕๕๑
นักธรรมตรี	๖	๑๐	๗	๖	๒
นักธรรมโท	๒	๒	๑	๒	๐
นักธรรมเอก	๑	๑	๑	๒	๑

แผนกบาลี ใช้หลักสูตรประโยคบาลีสสนามหลวงที่ใช้ในปัจจุบัน มิได้เปิดทำการสอนในวัด แต่ให้การอนุเคราะห์ส่งเคราะห์เดินทางไปสอนที่นิมนต์

๑. พ.ศ. ๒๕๔๕ จนถึงปัจจุบัน สำนักเรียนคณะจังหวัดเพชรบุรี วัดมหาธาตุ วรวิหาร ชั้นประโยค ๑-๒

๒. พ.ศ. ๒๕๔๕ จนถึงปัจจุบัน สำนักเรียนคณะจังหวัดเพชรบุรี วัดใหญ่สุวรรณาราม วรวิหาร
ชั้น ประโยค ๑-๒

๓. พ.ศ. ๒๕๔๕ จนถึงปัจจุบัน สำนักเรียนคณะจังหวัดเพชรบุรี วัดพระรูป ชั้น ประโยค ๑-๒

การอบรมปฏิบัติธรรม มหาเถรสมาคมจัดส่งเสริมให้มีการตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำ
จังหวัดเพราะเล็งเห็นว่า “เป็นสิ่งที่เหมาะกับทุกเพศทุกวัย” ในงานศาสนศึกษาจึงสนับสนุนให้
จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมขึ้นในวัดนาค เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ และให้มีการสอนจัดการศึกษา
อบรมให้แก่ประชาชนทั่วไป

๒.๖.๓.๒ การเผยแผ่ศาสนาธรรม

พระมหาคำรณ รตนนาโ ได้ดำเนินการอบรมปฏิบัติธรรมมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๖ ตั้งแต่
รับดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสโดยเริ่มจากการอยู่ปฏิบัติธรรมของผู้ถือศีลอุโบสถก่อน มีญาติโยม
รอบๆวัดให้ความสนใจเข้ามาปฏิบัติธรรมตามลำดับ

การจัดอบรมปฏิบัติธรรมเป็นการปลูกฝังอบรมจิตใจให้ซาบซึ้งในธรรมะ เกิดปัญญาเห็น
สัจธรรม ไม่ได้กล่าวไว้ในงานศาสนศึกษา ภายหลังมหาเถรสมาคมเห็นความสำคัญการศึกษาเชิง
ปฏิบัติ ว่าเป็นสิ่งที่เหมาะกับทุกเพศทุกวัย จึงควรที่จะสนับสนุนให้จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำ
จังหวัดขึ้นในปีพ.ศ. ๒๕๔๓ และให้มีการสอนจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไป

จัดทำโครงการการปฏิบัติธรรมที่สืบเนื่อง คือ โครงการอบรมปฏิบัติธรรมของพระภิกษุ
สามเณรเป็นประจำทุกวันเป็นกิจวัตร และจัดโครงการอบรมปฏิบัติธรรมแนวสติปัฏฐาน ๔ แจก
ทุนแก่นักเรียนผู้ปฏิบัติดีโรงเรียนวัดนาคเป็นประจำทุกปี โดยเริ่มตั้งแต่

พ.ศ. ๒๕๔๖ มีจำนวน ๔๐ คน

พ.ศ. ๒๕๔๗ มีจำนวน ๔๐ คน

พ.ศ. ๒๕๔๘ มีจำนวน ๑๕ คน ทำการวิจัยนำร่องประเมินความก้าวหน้าโครงการ ๑
ครั้งวันที่ ๒๗-๓๑ มีนาคม ๒๕๔๘

พ.ศ. ๒๕๔๙ เว้น ๑ ปี

พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้เริ่มจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยรับนักเรียนชั้น
ป. ๔-๖ มาศึกษาอบรม โดยใช้หลักสูตรธรรมศึกษาตรีร่วมกับมีการอบรมปฏิบัติธรรมแนวสติปัฏ-
ฐาน ๔ เป็นกิจกรรมเสริม พร้อมทั้งแจกทุนการศึกษาแก่นักเรียนผู้ปฏิบัติดี มีจำนวน ๒๘ คน

จัดทำโครงการเฉพาะกิจ เป็นนโยบายของวัด เพื่อญาติโยมผู้มีศรัทธาสนใจมาขอปฏิบัติ
ธรรม โดยจัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมเพื่อความสุขแก่ญาติโยม และโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิม-
พระเกียรติทั้งแก่ข้าราชการและของหน่วยงานต่างๆ

การขอบวชในวัดนาค ต้องทำความเข้าใจแจ้งต่อผู้มาบรรพชาอุปสมบทว่า มีระเบียบว่า เมื่อบวชแล้วต้องพร้อมที่จะอยู่ปฏิบัติธรรม จึงจะอนุญาตให้บรรพชาอุปสมบทในวัดได้ ทั้งยัง สนับสนุนพระภิกษุสามเณรให้หมั่นเพียรในการปฏิบัติธรรม จัดให้มีการบวชเนกขัมมะปฏิบัติ ธรรมแก่ผู้สนใจตลอดทั้งปี

การพัฒนาวัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรมจัดว่าเป็นภารกิจของพระสงฆ์ในอันที่จะเผยแผ่พระ ปฏิบัติสัทธรรมให้สืบต่อไป เนื่องด้วยการปฏิบัติธรรมเป็นการนำเอาคำสั่งสอนของสมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้ามาประพฤติปฏิบัติฝึกตน ดังพระบาลีที่ว่า

ทณฺโถ เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ

ผู้ฝึกตน ชื่อว่า เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย

วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่เผยแผ่สั่งสอนแก่พุทธศาสนิกชน เป็นที่ตั้งโรงเรียนให้ การศึกษา เป็นสนามออกกำลังกาย เป็นที่ประชุมพบปะ เป็นที่ทำกิจกรรมร่วมกัน บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) จึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด

วัดนาคเป็นดังบวร คือ มีชุมชนวัดนาค ชุมชนหน้าพระลาน ชุมชนโคกหม้อ ชุมชนวัดปับ ชุมชนบ้านคลองยาง ตั้งอยู่โดยรอบวัดทั้งใกล้และไกลมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดจัดการพนักบิณฑังมั่นใน พระรัตนตรัย เลื่อมใสศรัทธาวัดนาค และเจ้าอาวาส รอเวลาชักนำเรื่องการปฏิบัติธรรม

วัดนาคจะพัฒนาให้มีการอบรมการปฏิบัติธรรมพัฒนาคน พัฒนาคณ และพัฒนาสังคมให้มี คุณธรรม เพราะการจัดปฏิบัติธรรมมิใช่จะมีได้เฉพาะชุมชนใกล้วัดเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์แก่ คณะสงฆ์ทั้งจังหวัดและผู้สนใจ

วัดนาคมีบทบาทในการสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดนาค(แบ่งอุทิสวิทยาการ) ซึ่งอยู่ใน บริเวณวัด ทำให้วัดใกล้ชิดกับนักเรียนสามารถอบรมศีลธรรม จริยธรรม การปฏิบัติธรรม พอเมื่อ สนใจก็สามารถเข้ามาปฏิบัติธรรมในวัด

การจัดการปฏิบัติธรรม จำต้องเตรียมดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ เนื้อหาและ กิจกรรม มีการแนะนำให้ความรู้ก่อนการปฏิบัติ มีกิจกรรม เช่น การบรรยายธรรมะเกี่ยวกับ สภาวะธรรมระหว่างปฏิบัติ การสอบอารมณ์ที่วิปัสสนาจารย์จะได้แนะนำชี้แนะแก้ไขถูกต้อง ตามจริตและสภาวะธรรมที่ปรากฏ ฝึกการกำหนด และการประยุกต์มาใช้ป้องกันและแก้ปัญหาใน ชีวิตประจำวัน

การปฏิบัติธรรมเป็นการเอาสติไปตั้งไว้ที่ทั้ง ๔ ที่เรียกว่า สติปัฏฐาน ๔ มีกาย เวทนา จิต และธรรม จัดการปฏิบัติสอนแนะนำ ปรับอินทรีย์ ๕ ให้สมดุลในการปฏิบัติ จัดสภาพแวดล้อม บรรยายภาสให้สบายเหมาะแก่การปฏิบัติ จึงเป็นที่มาของงานวิจัยฉบับนี้ “การพัฒนาวัดนาคให้เป็น สถานทีปฏิบัติธรรมตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา”

การพัฒนาการอบรมปฏิบัติธรรมในกระบวนการเรียนการสอนการอบรม ได้พัฒนาปรับปรุงให้สอดคล้องใกล้เคียงกับจริต เวลา และสภาวะธรรมของผู้ปฏิบัติ มีการนำไปสู่การประเมินผลการปฏิบัติธรรม คือ การสอบอารมณ์โดยการสัมภาษณ์

การจัดโครงการพัฒนาวัดนาค

๒.๖.๔ การพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรม

๒.๖.๔.๑ เริ่มโครงการพัฒนาวัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรม ได้สำรวจตรวจสอบสถานที่คิควางผัง การปฏิรูปวัดใหม่ เริ่มจาก

๑. การศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา คัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค หาข้อมูลของสถานที่ปฏิบัติธรรม
๒. การปรึกษาหารือแสดงเจตนารมณ์ของวัดต่อญาติโยมวัด ในกลุ่มผู้ปฏิบัติ บุคลากรภายในและญาติโยม เพื่อการวิจัยนำข้อมูลมาศึกษาได้จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค จะได้นำไปแก้ไข ซึ่งได้รับการตอบรับ และสอดคล้องกับที่การคณะสงฆ์สนับสนุนส่งเสริมให้จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

การวิเคราะห์ข้อมูลสำรวจความคิดเห็น

ผู้วิจัยนอกจากศึกษาเอกสารแล้ว ยังได้มีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informants) เป็นการสัมภาษณ์ แบบปลายเปิดและไม่ชี้นำ (non-directed interview) โดยสัมภาษณ์

๑. พระมหาคำรณ รตนนาโถ เจ้าอาวาสวัดนาค จำนวน ๖ ข้อ กำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ คือ อุดมการณ์ ประสบการณ์ ความคิดเห็นในการพัฒนา แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการแผนการพัฒนา
๒. พระมหาดิเรก วิโมกขมโม พระวิปัสสนาจารย์ จำนวน ๑๐ ข้อ กำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ คือ ทักษะคติในการสอน ความเห็นเกี่ยวกับการสอน วิธีการสอน ความนิยมชมชอบเป้าหมายชีวิต เพื่อศึกษาความคิดเห็น และทักษะคติเกี่ยวกับการพัฒนาวัดนาคให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม

๒.๗ การวิเคราะห์สภาพของวัดนาคโดยเทคนิค SWOT Analysis

จากการบันทึกจากการสังเกตวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค

การวิเคราะห์ปัจจัยภายใน (Internal Factors)

๑ การวิเคราะห์จุดเด่น (Strength)

ได้จัดโครงสร้างของวัดให้ประกอบด้วย พระภิกษุสามเณร แม่ชี อุบาสกและอุบาสิกา เจ้าอาวาสดำเนินนโยบายพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรม เพราะเล็งเห็นความสำคัญการศึกษาปริยัติและการประพฤติปฏิบัติธรรม โดยมีความตั้งใจอย่างมั่นคงว่า “จะเป็นส่วนหนึ่งในการสืบ

ทอดพระพุทธศาสนาต่อไปอีกจนครบ ๕,๐๐๐ ปี” จักระเบียบกฎเกณฑ์เมื่อบวชแล้วต้องพร้อมที่จะอยู่ปฏิบัติธรรม จึงจะอนุญาตให้บรรพชาอุปสมบทในวัดได้ ทั้งยังสนับสนุนพระภิกษุสามเณรให้หมั่นเพียรในการปฏิบัติธรรม ทั้งเป็นแหล่งให้การอบรมการประพฤติปฏิบัติธรรมแก่ผู้มีจิตศรัทธาทั้งชาวบ้าน ข้าราชการ นักเรียน หรือหน่วยราชการที่ร้องขอมา ตามหลักสติปัฏฐาน ๔

ญาติโยมมีบางส่วนที่มีความสนใจมาปฏิบัติธรรมติดต่อกันเป็นเวลานานๆตลอดพรรษาและมาปฏิบัติถือศีลอุโบสถในช่วงเข้าพรรษา ทางวัดมีพาหนะช่วยรับส่งผู้ที่มาปฏิบัติธรรม ทางสำนักงานพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรีเข้ามาดูแลให้การแนะนำช่วยเหลือสนับสนุน

วัดนาคมีภิกษุพหุสูต ผู้เป็นกัลยาณมิตร คือ พระวิปัสสนาจารย์และวิทยากร ที่คอยให้คำแนะนำอบรมดูแล ทั้งเจ้าอาวาสก็เป็นวิปัสสนาจารย์สามารถสอนแนะนำการปฏิบัติได้

วัดนาค มีความเหมาะสมเป็นวัดที่สมควรแก่การปฏิบัติธรรม โดยสรุป คือ

วัดนาคไม่ใช่วัดที่ใหญ่ มีวัตรปฏิบัติมุ่งสู่วิธีการปฏิบัติ มีความสงบเงียบปราศจากการรบกวนของโยมผู้ชอบแสวงหา โดยสภาพบริเวณรอบๆถือเป็นเขตเมืองมีความเจริญ ไม่ไกลไม่ใกล้จากตัวเมือง เพราะห่างจากเขตเทศบาลเพียงข้ามเส้นทางรถไฟ แม้มีใช้ศูนย์การเดินทางแต่ก็ไม่ไปมาสะดวก สามารถหาพาหนะเดินทางได้ง่าย และไม่เป็นพรมแดนติดต่อกับ

บรรยากาศในวัดสะอาด สงบ ร่มรื่น โปร่ง ลมพัดเย็นสบาย

ใกล้ๆวัดนาคเดิมเป็นสถานที่แหล่งเที่ยวกลางคืนของชายหนุ่มในจังหวัดเพชรบุรี บัดนี้สภาพแวดล้อมเหล่านั้นได้หมดไปตามสมัยเวลา กลับมาเป็นชุมชนเรียบง่าย มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาต้องการแนะนำชักจูง

โครงการรอบๆ บริเวณวัดนาค มีชุมชนหน้าพระลาน ชุมชนโลกหม้อ ชุมชนท่าหิน ชุมชนวัดลาด เป็นที่บิณฑบาต พุทธศาสนิกชนมีความสมัครสมานสามัคคีปรองดอง ต่างมีศรัทธาเลื่อมใสในวัดนาค ตัวเจ้าอาวาสวัดนาค พระมหาคำรณ รตนนาโถ และพระภิกษุสงฆ์สามเณรทำบุญใส่บาตร สามารถเลี้ยงพระภิกษุสามเณรตลอดทั้งปี และยังมีการนำภัตตาหารมาทำบุญเลี้ยงพระในบางโอกาส ณ หอฉันโรงครัววัดนาคอันจัดเป็นศูนย์กลางบำเพ็ญบุญ ทำให้พระภิกษุสามเณรมีปัจจัยใช้ไม่ฝืดเคือง

ภายในอุโบสถวัดนาคมีพระประธานองค์ใหญ่ คือ หลวงพ่อทองเพชร ปางสมาธิมีลักษณะสอดคล้องกับวัตถุประสงคฺ์ของวัดนาคที่จะพัฒนาเป็นวัดปฏิบัติธรรม

๒ การวิเคราะห์จุดด้อย (Weakness)

วิปัสสนาจารย์และวิทยากรภายในวัดยังมีจำนวนน้อยไม่สามารถรับผู้ปฏิบัติเป็นจำนวนมากได้ และต้องทำการชี้แจงแนะนำบุคลากรภายในวัดให้เข้าใจต่อการปฏิบัติธรรม เช่น พระภิกษุสามเณร คนวัด

การอยู่ใกล้ทางรถไฟผ่านเกิดเสียงดังเป็นครั้งคราว ภายในบริเวณวัดมียานพาหนะสัญจรไปมาเข้าออกตลอดเวลาทั้งกลางวันและกลางคืน

มีสุนัขและแมวที่ญาติโยมนำมาปล่อยในวัดเป็นประจำ มีอุจจาระตามกุฏิ ตามบริเวณวัด อยู่กระจัดกระจายและส่งเสียงรบกวน

สถานที่พักของโยคาวจรยังมีไม่เพียงพอ ไม่เป็นสัดส่วน มีเพียงศาลาการเปรียญ ๒ ชั้นเป็นทั้งที่พักและที่ปฏิบัติ หอฉันและโรงครัวใช้มานานเป็นสิบปี ทรุดโทรม รวมอยู่ในที่เดียวกันกับกุฏิเสนาสนะ ห้องน้ำห้องสุขาเก่ามีจำนวนน้อยไม่เพียงพอ ในฤดูฝนเวลาฝนตกจะเกิดน้ำท่วมเจ็มนองอยู่ภายในวัดไหลออกจากวัดสู่คลองหลังวัดไม่ทัน

วัดนาคเป็นวัดเงียบๆ เล็กๆ ชุมชนรอบๆ วัดมีฐานะทางเศรษฐกิจยังไม่ค่อยดี ดังนั้นปัจจัยที่ได้มาจากอุดหนุนจากญาติโยมในชุมชนจึงไม่มาก

การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก (External Factors)

๑. การวิเคราะห์โอกาส (Opportunity)

มีโรงเรียนวัดนาค (แบ่งอุทิสถิยาการ) อยู่ภายในวัด มีตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา ๑ ถึง ๖ ชุมชนโดยรอบเรียบง่าย มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเคารพและน้อมนำชักจูง ด้านสาธารณูปโภค วัดแม้อยู่นอกเขตเทศบาลแต่ก็เพียงทางรถไฟกั้นเท่านั้นการเดินทางสะดวกอยู่ไม่ไกลจากกลางใจเมือง มีน้ำประปาไฟฟ้าพร้อม มืองค์การบริหารส่วนตำบลช่องสะแกคอยดูแล เช่น การกำจัดขยะ การจัดการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติแก่ชุมชนโดยมาจัดในวัดนาค

มีการจัดโครงการอบรมปฏิบัติธรรมแนวสติปัฏฐาน ๔ แจกทุนแก่ผู้ปฏิบัติดีของโรงเรียนวัดนาค (แบ่งอุทิสถิยาการ) ทุกปีจึงสะดวกที่จะทำวิจัยและพัฒนาสถานที่อย่างเป็นรูปธรรม การเลี้ยงดูผู้ปฏิบัติธรรมสามารถอาศัยได้จากอาหารบิณฑบาตในเวลาเช้า

พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ เริ่มกลับมาให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติธรรมมากขึ้น ทำให้การสร้างแรงจูงใจต่อพุทธศาสนิกชนเป็นไปได้โดยไม่ยาก

รัฐในการสนับสนุนการปฏิบัติธรรมโดยกลุ่มข้าราชการสามารถลาปฏิบัติธรรมได้ไม่คิดเป็นวันลาถือเป็นวันทำงาน

มหาเถรสมาคมมีระเบียบสนับสนุนให้จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓ เจ้าคณะภาค ๑๕ กับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติก็รับเรื่องมาและสนับสนุน

๒. การวิเคราะห์อุปสรรค (Threat)

ผู้อยู่ในชุมชนได้รับการศึกษาน้อย ยังกังวลอยู่กับปากท้องการหาเลี้ยงชีพ ค่านิยมในการปฏิบัติธรรมยัง不多 เพราะยังไม่รู้ว่า คืออะไร การเข้าปฏิบัติธรรมต้องใช้ระยะเวลาติดต่อกันจึงจะเห็นผล การปฏิบัติธรรมเป็นการศึกษาแบบนามธรรมและต้องใช้เวลาจึงจะเห็นผล ต้องมีการ

จัดการดูแลเว้นที่เป็นโทษ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม มีสัปปายะ ๕ คือ สถานที่ อาหาร บุคคล ธรรมะ และกัลยาณมิตร หรือ สัปปายะ ๑ คือ อาวาส (ที่อยู่) โจรคาม ภัตตะ (การพุดคุย) บุคคล โภชนะ ฤดูแล้ง อิริยาบถ มีบุคลาการ กัลยาณมิตร คือ อาจารย์ผู้คอยชี้แนะ แนะนำ ดูแล การ สอนการ ปฏิบัติธรรมตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร อบรมกัมมัญฐานตามจริต

๒.๘ ทำนโยบายการพัฒนาและดำเนินงานตามแผน

ได้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อที่จะใช้ในการวิเคราะห์ และทำนโยบายการพัฒนาวัดนาคเป็น สำนักปฏิบัติธรรม โดยคาดหวังว่านโยบายการพัฒนาวัดจะเป็นไปตรงตามวัตถุประสงค์ คือ ตาม คัมภีร์พระพุทธศาสนา ระเบียบมหาเถรสมาคม และคุณสมบัติสำนักปฏิบัติธรรมที่สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด สภาพที่เกิดขึ้นจริงเกี่ยวกับปัจจัย การปฏิบัติ และผลของการ ดำเนินงาน โดยมีแนวทางในการปฏิบัติ คือ เอกสารข้อมูลที่ค้นคว้าศึกษาเป็นมาตรฐาน รวมถึง ตัวอย่างรายงานการวิจัย เรื่องรูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม ศึกษาเฉพาะกรณี ที่ เป็นโครงการนำร่องทางสำนักเลขาธิการสภาการศึกษาได้จัดขึ้น นำมาเป็นมาตรฐาน จนนำไปสู่ การตัดสินใจเกี่ยวกับปัจจัยเบื้องต้น คือ สถานที่ บุคลากร และการบริหารจัดการ

ปัจจุบันวัดนาคมีนโยบายจะพัฒนาวัดนาคให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม ๓ แผน คือ

๑. แผนสถานที่
๒. แผนบุคลากร
๓. แผนการบริหารจัดการ

นโยบายการพัฒนาใน ๓ ด้าน

การพัฒนาวัดนาคให้เป็นระบบนั้น จึงมีการจัดทำแผน แผนงาน โครงการและกิจกรรม เข้ารับจะจะสามารถจัดการพัฒนาได้อย่างมีทิศทาง มีแบบแผน เพื่อพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางของ ชุมชน จึงทำแผน ดังนี้

๑. แผนด้านสถานที่

๑.๑ จัดบริเวณแบ่งเขตวัดส่วนการปฏิบัติธรรมออกจากเขตสังฆาวาส จัดบริเวณต้อนรับ แขกอาคันตุกะแยกออกจากอาคารปฏิบัติธรรมเพื่อไม่รบกวนโยคาวจรผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อผู้ปฏิบัติจะ ได้ปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ การจัดเขตปฏิบัติธรรมเช่นนี้ก็เพื่อมิให้เกิดความพลุกพล่าน และเป็น การแบ่งเขตแยกออกอย่างชัดเจนจะได้สะดวกและใช้ประโยชน์จากบริเวณต่างๆ ได้มากที่สุด เพื่อที่จะทำให้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงบ

๑.๒ ทางด้านที่พักของผู้ปฏิบัติทั้งอุบาสกและอุบาสิกาได้วางแผนจัดทำโครงการก่อสร้าง ขึ้นใหม่ แยกกันเป็นสัดส่วนชายและหญิง ทำโครงการสร้างอาคารตามลำดับ สร้างอาคารปฏิบัติ ธรรม ตลอดจนตกแต่งสถานที่ให้ร่มรื่น สะอาด สงบ ร่มรื่นน่าอยู่ น่าพัก ดังนี้

๑. โครงการยกกุฏิทรงไทยทำกุฏิปฏิบัติธรรม ๒ ชั้น (กุฏิคหพันธ์)
๒. โครงการอาคารปฏิบัติธรรมทรงไทย ๒ ชั้น (ศ.ดร.หลุย จำปาเทศ)
๓. โครงการสร้างหอฉัน-โรงครัว
๔. โครงการสร้างศาลาปฏิบัติธรรมทรงไทย (๒ชั้น ๑๔ ห้อง)
๕. โครงการสร้างและซ่อมแซมห้องน้ำ
๖. โครงการซ่อมแซมและทาสีกุฏิเสนาสนะ
๗. โครงการซ่อมแซมปรับพื้นกุฏิสงฆ์และปรับพื้นที่ให้เสมอ
๘. โครงการซ่อมแซมอาสนะสงฆ์และที่เก็บของ
๙. โครงการซ่อมแซมกุฏิสงฆ์ทรงไทยดีฟ้า

๑.๓ การจราจรภายในวัดได้ทำการวางผังการจราจรใหม่และทำถนนภายในวัดให้ไถลออกจากบริเวณกุฏิเสนาสนะและอาคารปฏิบัติธรรม ในเวลากลางคืนปิดประตูเพื่อแก้ปัญหาขนพาหนะสัญจรไปมาเข้าออกตลอดเวลา เหลือเพียงเรื่องเสียงรบกวนไฟผ่านเป็นครั้งคราว

๑.๔ แก้ปัญหาภายในวัดนำเครื่องแหล่งเก็บและทิ้งขยะ รวมทั้งเขตสัตว์เลี้ยงแมว หมาและไก่ออกจากกันมิให้รบกวนเวลาฉัน เวลาปฏิบัติ ทำลายแหล่งน้ำขัง จัดทำคูระบายน้ำรอบๆวัดนำลงสู่คลองระบายน้ำสาธารณะ เพื่อให้ปราศจากเหลือบุง

๑.๕ สร้างสถูปแล้วทำการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของวัดนาค วัดปิป(วัดร้าง)และวัดหลวงพ่อสตรธรรมกายาราม ดำเนินสะดวกไว้ในอุโบสถ เพื่อที่อุโบสถจะเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธาเป็นศูนย์กลางศรัทธาของพุทธศาสนิกชน

๑.๖ ในชุมชนใกล้เคียงวัดนาคซึ่งเดิมเป็นสถานที่แหล่งเที่ยวกลางคืนของชายหนุ่มในจังหวัดเพชรบุรี บัดนี้สภาพชั่ววอนเหล่านั้นได้หมดไปตามสมัยเวลา กลับมาเป็นชุมชนเรียบง่าย มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาได้ทำการชักนำสู่วัดด้วยการชักชวนมาร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา มิให้พระเวียนเทียน ถือสิดอุโบสถ ปฏิบัติธรรม

๒. แผนด้านบุคลากร

สร้าง วิปัสสนาจารย์ วิทยากร เจ้าหน้าที่ ทำโครงการพัฒนาความรู้และส่งเสริมทักษะพระวิปัสสนาจารย์และวิทยากรในการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔ (ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก) รวมทั้งทำความเข้าใจอันดีประชาสัมพันธ์ชักชวนญาติโยมพุทธบริษัท

๓. ด้านการบริหารจัดการ

วัดจัดเป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอันหนึ่ง มีส่วนให้การศึกษาในโรงเรียน นอกโรงเรียน ทั้งให้การบริการการอบรมแก่สังคม รวมถึงการศึกษาตามอัธยาศัย ได้จัดกิจกรรมที่มีในวันสำคัญทางศาสนา การศึกษาปริยัติ จัดการปฏิบัติธรรมอันเป็นการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของสมเด็จพระ

สัมมาสัมพุทธเจ้า การปฏิบัติธรรมเป็นการกำหนดรู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริง สามารถเรียนรู้ได้ทุกชีวิต ในบุคคลเกือบทุกระดับที่มีความสนใจใคร่ธรรม เป็นกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ ผู้ปฏิบัติต้องกำหนดรู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริง การรู้สภาวะธรรมรู้ได้เฉพาะตน ตามพระบาลี ทำยบทสรรเสริญพระธรรมคุณ ที่ว่า “ปัจจุตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ” แปลความว่า “อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน” ผู้ปฏิบัติจึงมีความสำคัญที่สุด การพัฒนาขึ้นอยู่กับปฏิบัติของตนเอง ธรรมเกิดขึ้นและเห็นจริงต่อผู้ปฏิบัติ เหมือนที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสแก่พระวัคคิ ในวัคคิสสูตร ว่า “โย ธมฺมํ ปสฺสตี โส มํ ปสฺสตี.....” แปลความว่า “อย่าเลยวัคคิ จะมีประโยชน์อะไรด้วยร่างกาย อันเปื่อยเน่าที่เธอเห็นอยู่นี้ ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม ความจริงเมื่อเห็นธรรมก็ชื่อว่าเห็นเรา เมื่อเห็นเราก็อ้างว่าเห็นธรรม”^{๑๕}

โดยมีกัลยาณมิตรหรือวิปัสณาจารย์คอยให้คำแนะนำชี้แนะ แก่สภาวะอารมณ์ ให้กำลังใจ สอดคล้องตามจริตของผู้ปฏิบัติธรรม การประเมินผู้ปฏิบัติพิจารณาได้จาก ความก้าวหน้าของการปฏิบัติซึ่งรู้ได้การสอบอารมณ์ การพัฒนาอารมณ์จิตใจของผู้ปฏิบัติที่เรียกว่า ญาณ เมื่อผู้ปฏิบัติได้ รุดหน้าเต็มตามที่ตามศักยภาพ สามารถธรรมะไปบูรณาการในการดำรงชีวิต ไม่ว่าแก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ หรือแม้แต่สังคมโลก ตนเอง ผู้อื่นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

การจัดการศึกษาแก่บุคคลเหล่านี้ จึงอยู่ที่ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ศักยภาพของแต่ละสำนักปฏิบัติธรรม ที่จะจัดให้แก่กลุ่มบุคคลเหล่านั้น

วัดนาคได้จัดโครงการการอบรมปฏิบัติธรรมอาจแยกเป็นกลุ่มบุคคลได้ คือ

- แบบสืบเนื่อง
๑. ภิกษุ-สามเณร โครงการอบรมปฏิบัติธรรม
  ๒. นักเรียน โครงการอบรมปฏิบัติธรรมสติปัญญา ๔ แจกทุนแก่ผู้ปฏิบัติดี
- แบบเฉพาะกิจ ทั้งระยะเวลาดสั้นและระยะเวลายาว
๓. ข้าราชการ โครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ
  ๔. ญาติโยม โครงการปฏิบัติธรรมเพื่อความสุข

หมายเหตุ โครงการต่างๆเพิ่มเติมที่ภาคผนวก

อีกทั้งได้สนับสนุนชุมชนให้มาศึกษา โดยทำการชักชวน บอกกล่าว ด้อนรับ ผลหรือเป้าหมายของการปฏิบัติ ก็เพื่อการบรรลุผล และนิพพาน การรู้เห็นแจ้งตามความเป็นจริงเป็นปัจจุตังรู้ได้เฉพาะตน ซึ่งไม่สามารถจะกำหนดเวลาที่ประสบผลที่แน่นอนได้ แต่มีวิธีการขั้นตอนของการปฏิบัติที่แน่นอน คือ มรรคมีองค์ ๘

^{๑๕} ส. ขนฺธ. (ไทย) ๑๗/๘๗/๑๕๕.

จัดการปฏิบัติธรรมให้เกิดขึ้นตามที่อยู่ปฏิบัติธรรมร้องขอ โดยความร่วมมือกันทั้งวัด ญาติ โยม และองค์กรรัฐบาล เวลาที่เข้าบรณจึงอยู่ที่ผู้เข้าปฏิบัติธรรม วัดนาจึงจัดให้ตามความต้องการนั้นๆ อาจสรุปได้ คือ

๑. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
๒. เสาร์- อาทิตย์
๓. อุโบสถศีล
๔. ไม่เกิน ๑๐ วัน
๕. มากกว่า ๑๐ วัน

และดำเนินการต่อไป ขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดต่อไป

การส่งเสริมสนับสนุนและงบประมาณ

มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีการสนับสนุนให้จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด โดยมีระเบียบและคุณสมบัติดังที่กล่าวมาแล้ว ส่วนรัฐมีการให้การส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

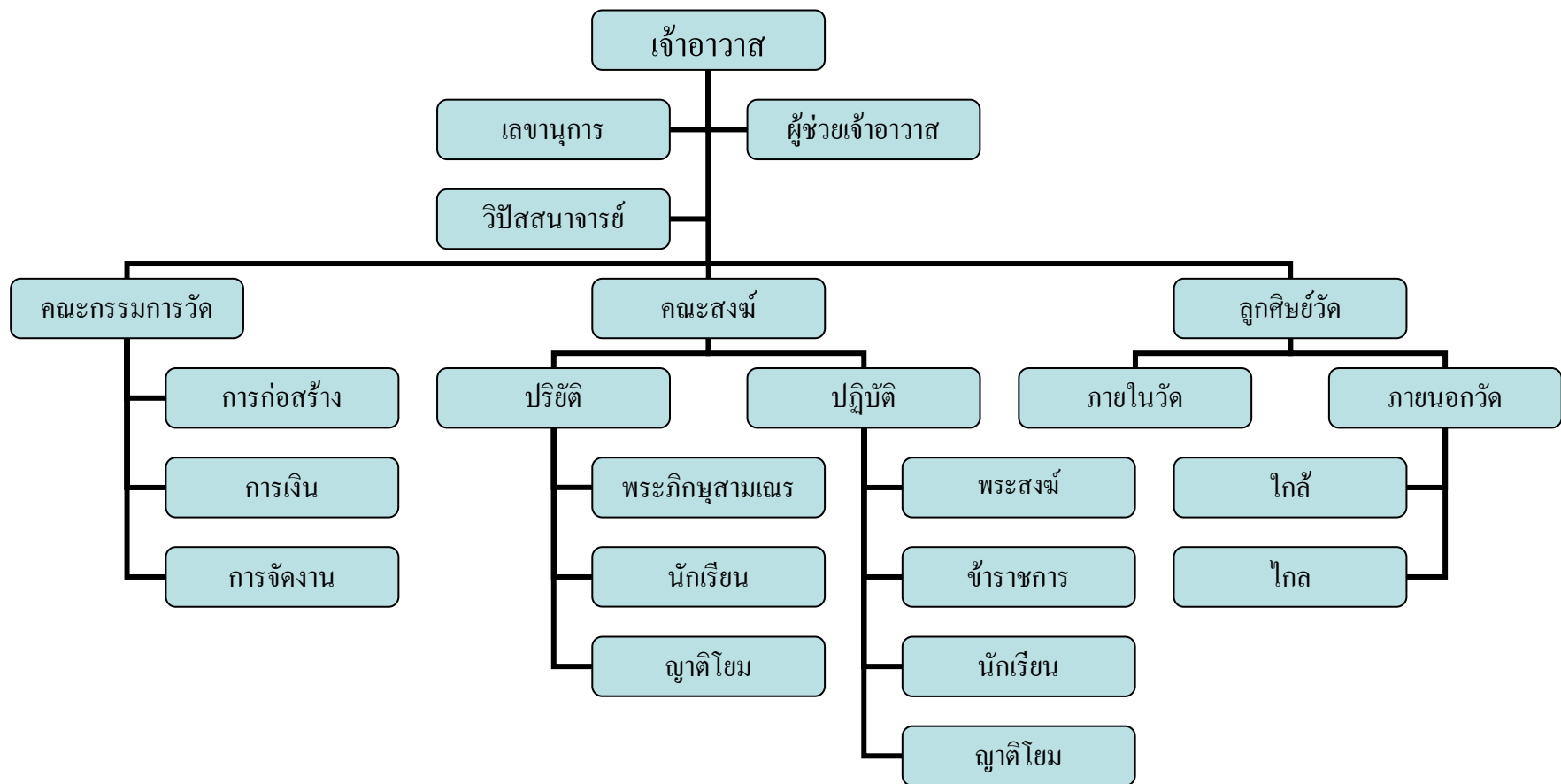
๑. สนับสนุนกลุ่มข้าราชการให้มาปฏิบัติธรรมได้ไม่คิดเป็นวันลาถือเป็นวันทำงาน อีกทั้งมีเงินสนับสนุนแก่สำนักปฏิบัติธรรมคำนวณเป็นรายวัน ในโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน
๒. สนับสนุนกลุ่มนักเรียนในโครงการปฏิบัติธรรมอบรมจริยธรรมประจำปี โครงการอบรมพุทธศาสนาวันอาทิตย์ช่วงเช้าพรรษาของนักเรียนวัดนาจ
๓. ให้เงินสนับสนุนบูรณะวัด โดยต้องทำเอกสารเสนอต่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในจังหวัดนั้นๆเพื่อขอ แต่เหตุผลเพื่อปฏิบัติธรรมมักพิจารณาว่าเป็นความจำเป็นข้อท้ายๆ ที่ให้ความสำคัญในการพิจารณา

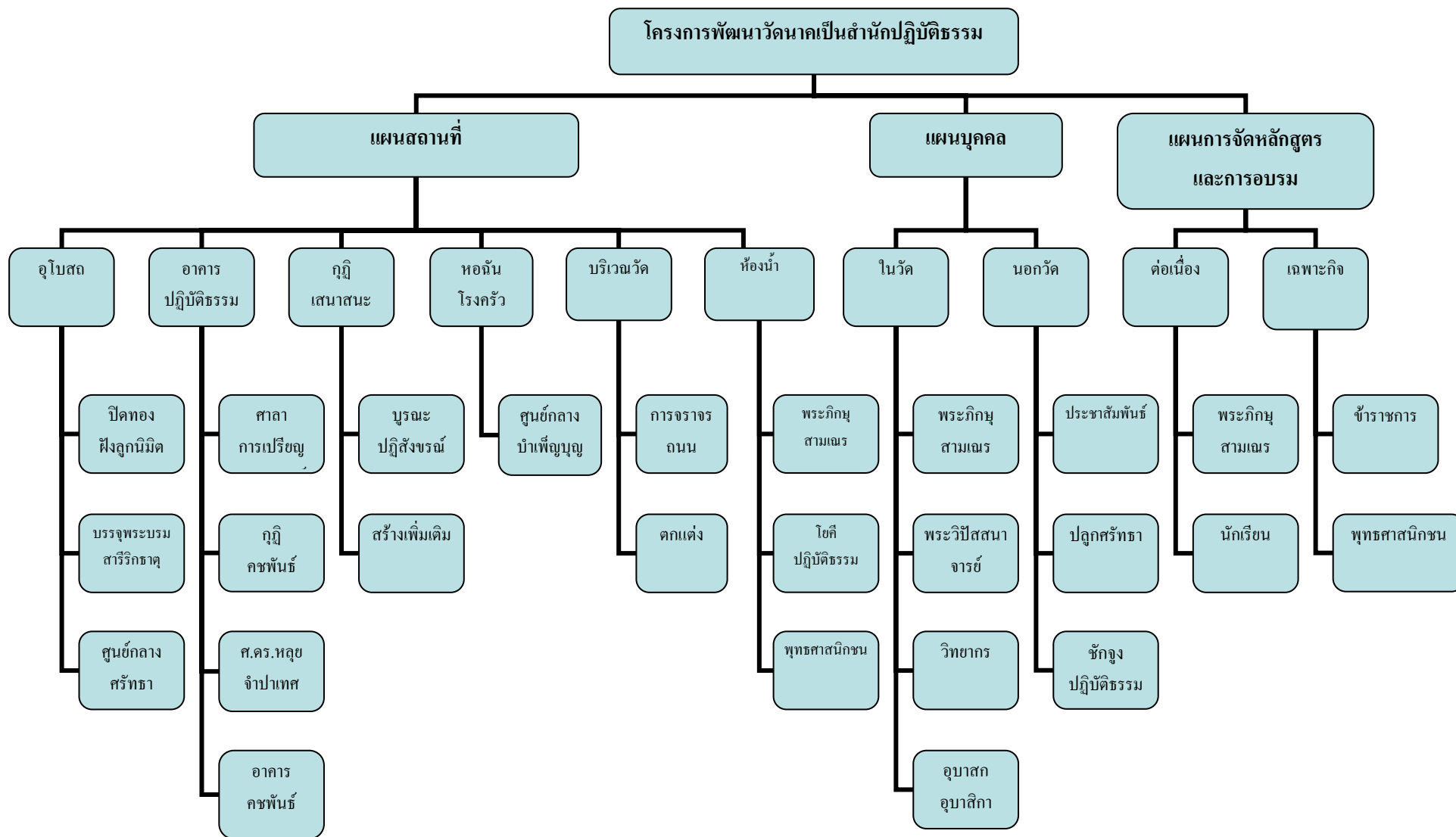
การหาปัจจัยมาจัดทำพัฒนาตามลำดับ โดยได้จาก

กฐิน ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ศ.ดร. หลุย จำปาเทศ	ประมาณ ๑,๖๐๐,๐๐๐ บาท
กฐิน ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ อ.ศรีทวน กชพันธ์	ประมาณ ๒,๑๐๐,๐๐๐ บาท
กฐิน ปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ชัพพลาย อิเลกทริก	ประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ บาท
กฐิน ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ โยมแม่เอี่ยม บุญเย็น	ประมาณ ๓๕๐,๐๐๐ บาท

โครงสร้างของวัดนาค

๒.๕ ติดตามประเมินผล

วัดนาค ได้กำลังทำการพัฒนาวัดไปในแนวทางการจัดการอบรมประเพณีปฏิบัติธรรมตามหลักสติปัฏฐาน ๔ มีการวางแผน แผนงาน โครงการรองรับ ตามลำดับขั้น เพื่อพัฒนาวัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรม การดำเนินงาน จึงเป็นการสำรวจความคิดเห็นโครงการที่ได้ทำแล้วตามแผนเป็นระยะๆ ตามแต่โอกาสที่มีผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยนำร่องประเมินความก้าวหน้าระหว่างดำเนินโครงการ

การวิจัยอาศัยวิธีการประเมินผลของ แดเนียล สตัฟเฟิลบีม (Daniel Stufflebeam) เพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา โดยมุ่งจากสิ่งที่จะประเมิน ๔ ประการ คือ

๑. การประเมินเนื้อความ (Context Evaluation = C)
  ๒. การประเมินตัวป้อน (Input Evaluation = I) คือ เสนาสนสัปปายะ โคจรสัปปายะ อุตุสัปปายะ โภชนสัปปายะ บุคคลสัปปายะ และคุณสมบัติของกัลยาณมิตร
  ๓. การประเมินผลกระบวนการ (Process Evaluation = P) คือ ผัสสสัปปายะ หรือ ัมมัสสวณสัปปายะ
  ๔. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation = P) คือ อริยาปถสัปปายะ
- ประยุกต์เพิ่ม การประเมินผลกระทบ (Impact Evaluation = I) เป็น CIPPI Model

สรุปผลการวิจัยนำร่องระหว่างการดำเนินนโยบายการพัฒนาวัดนาคให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม ทำการประเมินความก้าวหน้าจากการบวชนกขัมมะของวัดนาควันที่ ๒๗-๓๑ มีนาคม ๒๕๕๘ (รายละเอียดดูที่ภาคผนวก จ)

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

เป็นนักเรียนและครูโรงเรียนวัดนาค ชั้น ประถมปีที่ ๔-๕ จำนวน ๑๕ คน อายุ ๑๐ ถึง ๑๑ ขวบ ๑๔ คน ๔๖ ปี ๑ คน มีที่เคยมาปฏิบัติแล้ว ๕ คน อบรมระยะเวลา ๕-๗ วัน

ความคิดเห็นในด้านบริบททั่วไป

สิ่งที่ต้องการพัฒนาให้ยิ่งขึ้นไป คือ ความร่วมมือของญาติโยมต่อวัด และความพร้อมของวัด ซึ่งในเรื่องความร่วมมือของญาติโยมต่อวัด จะใช้โอกาสช่วงเข้าพรรษาแสดงธรรมเน้นเรื่องการปฏิบัติธรรมและความจำเป็นที่ต้องพัฒนาวัดเป็นวัดปฏิบัติธรรมและชักชวนญาติโยมจากการที่มาถือศีลให้เข้ามาปฏิบัติธรรม ส่วนความพร้อมของวัดหลังจากเสร็จการก่อสร้างความพร้อมคงจะมีมากกว่านี้

ความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับสถานที่ พระวิปัสสนาจารย์ และผู้เข้าอบรม

๑. สถานที่ พบว่า สิ่งที่ต้องการการแก้ไขปรับปรุง คือ ความร่มรื่นของสถานที่(อุตุ) อยู่ในเกณฑ์ น้อย แต่เพราะยังเป็นช่วงการก่อสร้างจึงยังไม่เสร็จ จึงไม่ได้เน้นในเรื่องนี้ หลังจากนั้นจะได้ทำการปลูกต้นไม้ใบละประดับตกแต่งสถานที่ให้ร่มรื่น เรื่องการแยกสุนัขไม่ให้รบกวน มีโครงการทำรั้วกั้นบริเวณปฏิบัติธรรมและโรงครัว ภูมิสงฆ์ ออกเป็นสัดส่วน จัดบริเวณของแมวไว้ในกรงด้านหลังกุฏิ สุนัขได้รับการดูแลจากญาติโยมฝึกยารักษา และเลี้ยงให้อาหารบริเวณไกลจากอาคารปฏิบัติธรรม และกั้นไม่ให้เข้าไปในบริเวณปฏิบัติธรรม

๒. ความสะอาด ความร่มรื่นและสงบและความเหมาะสม(อุตุ)ของสถานที่ ๕ แห่ง คือ โบสถ์ กุฏิ อาคารปฏิบัติธรรม โรงครัว-หอฉัน และบริเวณวัด ต่อการปฏิบัติธรรม

พบว่า สิ่งที่ต้องการการแก้ไขปรับปรุง ทั้ง ๑ ประการ ความสะอาด ความร่มรื่นและสงบ และความเหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะความสะอาดของบริเวณวัดและอาคารปฏิบัติธรรม จะได้จัดถึงขยะไว้เป็นจุดๆ ส่วนอาคารปฏิบัติธรรมเริ่มต้นปลูกต้นไม้ และกั้นบริเวณปฏิบัติธรรมออกไป ทำที่เลี้ยงสุนัขและแมว

๓. พระวิปัสสนาจารย์ (คุณสมบัติของกัลยาณมิตร)

พบว่า สิ่งที่ต้องการการแก้ไขปรับปรุงในส่วนวิปัสสนาจารย์และวิทยากร คือ จำนวนยังมีน้อยและต้องการมีประสบการณ์การปฏิบัติอีก ได้ทำโครงการส่งเสริมการปฏิบัติแก่พระภิกษุสามเณรและอุบาสกและอุบาสิกาไปปฏิบัติหาประสบการณ์เพิ่มเติม

๔. คุณสมบัติผู้เข้าอบรม (บุคคลสี่ปายะ)

พบว่า ผู้ปฏิบัติธรรมอยู่ในระเบียบข้อบังคับของวัดดีมาก ในส่วนของผู้ปฏิบัติธรรมทางวัดก็ได้ทำการบอกระเบียบปฏิบัติแรกอยู่ร่วมกันในสำนักปฏิบัติธรรม จัดการแนะนำชี้แนะการปฏิบัติตนก่อนเข้าปฏิบัติ

ความคิดเห็นด้านกระบวนการ (ผัสสสี่ปายะ หรือ ัมมัสสวนสี่ปายะ)

พบว่า การจัดการปฏิบัติธรรมได้เตรียมการอยู่ทั้งการจัดหลักสูตรการปฏิบัติธรรมสำหรับบุคคลที่มาเข้าอบรมทั้งแบบสืบเนื่องสำหรับพระสงฆ์ นักเรียน และเฉพาะกิจ สำหรับข้าราชการและฆราวาส ทั้งระยะสั้นและระยะยาว แต่ยังอยู่ในระยะรออาคารสถานที่ให้แล้วเสร็จ

ความคิดเห็นด้านผลลัพธ์ (อิริยาบถสี่ปายะ)

พบว่า ผู้ปฏิบัติธรรมมีการพัฒนาตนเอง และได้ปลูกศรัทธาการปฏิบัติธรรม แสดงให้เห็นว่า ผู้มาปฏิบัติธรรมเมื่อปฏิบัติแล้วย่อมได้รับผลจากการปฏิบัตินั้นๆ จึงทำนโยบายส่งเสริมและต้อนรับผู้มาปฏิบัติธรรม

ความคิดเห็นด้านผลกระทบ

พบว่า ผู้ปฏิบัติเห็นว่ามีผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตัวผู้ปฏิบัติธรรมและส่วนรวม

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเพื่อให้ทราบรูปแบบและยุทธศาสตร์ การจัดการการศึกษาการอบรมปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐานแนวสติปัฏฐาน ๔ การการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดนาค อำเภอเมือง จังหวัด เพชรบุรี นำมาเป็นข้อมูลวิเคราะห์เพื่อทราบปัญหาและวิธีการดำเนินการในการบริหารจัดการศึกษา อบรมกัมมัฏฐานและเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดนาคต่อไป จนให้ได้รูปแบบ ข้อเสนอแนะ ข้อเสนอแนะ และแนวทางในการพัฒนาการดำเนินการด้านการจัดรูปแบบของวัดในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา

สรุป

แนวทางในการพัฒนาการดำเนินการด้านการจัดรูปแบบของวัดซึ่งวิเคราะห์ตามหลักใน คัมภีร์พระพุทธศาสนา มากำหนดนโยบายการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรม โดยมีภาระ ๓ ด้าน ด้วยกัน คือ ๑. ด้านสถานที่ ๒. ด้านบุคลากร ๓. ด้านการจัดการ

การพัฒนาทั้งสามด้านดำเนินการตามจุดมุ่งหมาย คือ ให้เป็นไปในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ การพัฒนาจะสำเร็จลุล่วงไปนั้น ก็ด้วยปัจจัยสำคัญ คือ

๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้นำ
๒. พุทธศาสนิกชนเห็นความสำคัญของการปฏิบัติธรรม
๓. วัดต้องยังต้องใช้เวลาและทุนทรัพย์อีกในการพัฒนา

วัดนาคเมื่อมีสถานที่ บุคคล และหลักสูตร ก็ยังมีนโยบายแผนการดำเนินงานต่อไปเพื่อให้สัมฤทธิ์ผลเป็นวัดปฏิบัติโดยสมบูรณ์ต่อไป ซึ่งในงานวิจัยฉบับนี้มีได้นำมากล่าวไว้ ซึ่งสอดคล้องกับผลจากการวิเคราะห์วัดที่ประสบผลสำเร็จ ก็ด้วยปัจจัย ดังนี้

๑. มีผู้นำคือ เจ้าอาวาส มีกุศลเจตนาดี วางจุดมุ่งหมายเป้าหมายของการทำงาน และทำตามเป้าหมายที่วางไว้
๒. มีการบริหารดี จัดวางระบบการทำงานไว้อย่างดี
๓. ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมและรับผิดชอบงานเป็นอย่างดี
๔. ประชาชนพุทธศาสนิกชนให้ความสนใจ อนุเคราะห์ สงเคราะห์อุปถัมภ์

ข้อเสนอแนะ

สภาพปัญหาและอุปสรรคในขณะนี้ สิ่งทีวิเคราะห์ได้จากการวิจัยว่าน่าเป็นปัญหา คือ

๑. การจัดปฏิบัติธรรมต้องมีบุคลากรคอยให้ความสะดวก เป็นปัญหาสำหรับการจัดเป็นกลุ่มอย่างต่อเนื่อง จากสถานที่ของวัดต่อไปจึงต้องประมาณการการสามารถต้อนรับผู้ปฏิบัติธรรมในครั้งหนึ่งๆ ให้เหมาะกับวิปัสสนาจารย์และวิทยากรที่มี ไม่ให้มากจนทำให้การปฏิบัติไม่ได้ผล

๒. ความสะอาดของสถานที่ โดยเฉพาะของอาคารปฏิบัติธรรม หอฉันโรงครัว และบริเวณวัดหลังการก่อสร้างและปรับปรุงสถานที่ต่างๆแล้ว คงต้องหันมาแก้ปัญหานี้ต่อให้เป็นที่ยอมรับ

๓. ความร่มรื่นของสถานที่ มีต้นไม้ยังน้อย เพราะอยู่ในระหว่างการก่อสร้าง ให้คอยใกล้ชิดเรื่องการก่อสร้างจึงควรหันมาจัดตกแต่งสถานที่ แต่ระหว่างนี้ต้องคอยรักษาทะนุบำรุงต้นไม้ใหญ่ที่มีอยู่ ให้คงอยู่ด้วย

๔. การรบกวนของสัตว์เลื้อย มีสุนัขที่มาปล่อยในวัดคอยส่งเสียงรบกวนเสียงและถ่ายอุจจาระไม่เป็นที่ ต้องจำกัดเขตสัตว์เลื้อยโดยให้อาหารในที่ไกลจากเขตปฏิบัติ ให้จัดทำรั้วแบ่งเขตกันเขตปฏิบัติธรรมกับกุฏิเสนาสนะกันสัตว์เลื้อยเข้าไปในเขตปฏิบัติธรรม

วัดนาคมีปัจจัยข้างต้น ดังที่กล่าวมา จึงคาดได้ว่า ในอนาคตวัดนาคจะสามารถพัฒนาเป็นสำนักปฏิบัติธรรมตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

มีข้อเสนอแนะจากการทำการประเมินครั้งนี้ พบว่า จุดต้องแก้ไข คือ

๑. ความร่มรื่นของสถานที่

๒. การรบกวนของสัตว์เลื้อย

๓. ความสะอาดของอาคารปฏิบัติธรรม หอฉันโรงครัว และบริเวณวัด

๔. การจัดการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

ได้จัดทำแผนนโยบายพัฒนาต่อไป คือ

๑. การปลูกต้นไม้ การปรับปรุงดินเพื่อความเป็นระเบียบ

๒. การทำรั้วแบ่งเขตปฏิบัติธรรม(เขตสงฆ์) ออกจากกุฏิเสนาสนะหอฉันโรงครัว(เขตอภิกขิต)

๓. การดูแลให้อาหารแยกสัตว์ออกจากบริเวณปฏิบัติธรรม

๔. การรักษาความสะอาด จัดถังเก็บขยะ ติดต่อรถขยะจากองค์การบริหารส่วนตำบลช่องสะแกมาขนถ่ายขยะ พร้อมทั้งจัดตกแต่งบริเวณทั้งต้นไม้ให้เป็นระเบียบสวยงาม

๕. การจัดหลักสูตรและพร้อมที่จะรองรับผู้มาปฏิบัติธรรม

แผนภาพที่ ๕ แผนผังเปรียบเทียบการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรม

อธิบาย

	พื้นที่เขตปฏิบัติธรรม
	พื้นที่เขตสังฆาวาส
	สีฟ้า อาคารปฏิบัติธรรม
	สีเหลือง กุฏิเสนาสนะ
	สีแสด โรงครัว หอฉัน
	สีเขียว ห้องน้ำ
	สีม่วง หอระฆัง
	สีแดง หอสวดมนต์

	ถนน
	เส้นทางรถไฟ
	สระน้ำ
	แนวเจดีย์

แผนภาพที่ ๕ สรุป ปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะ แผนและนโยบาย

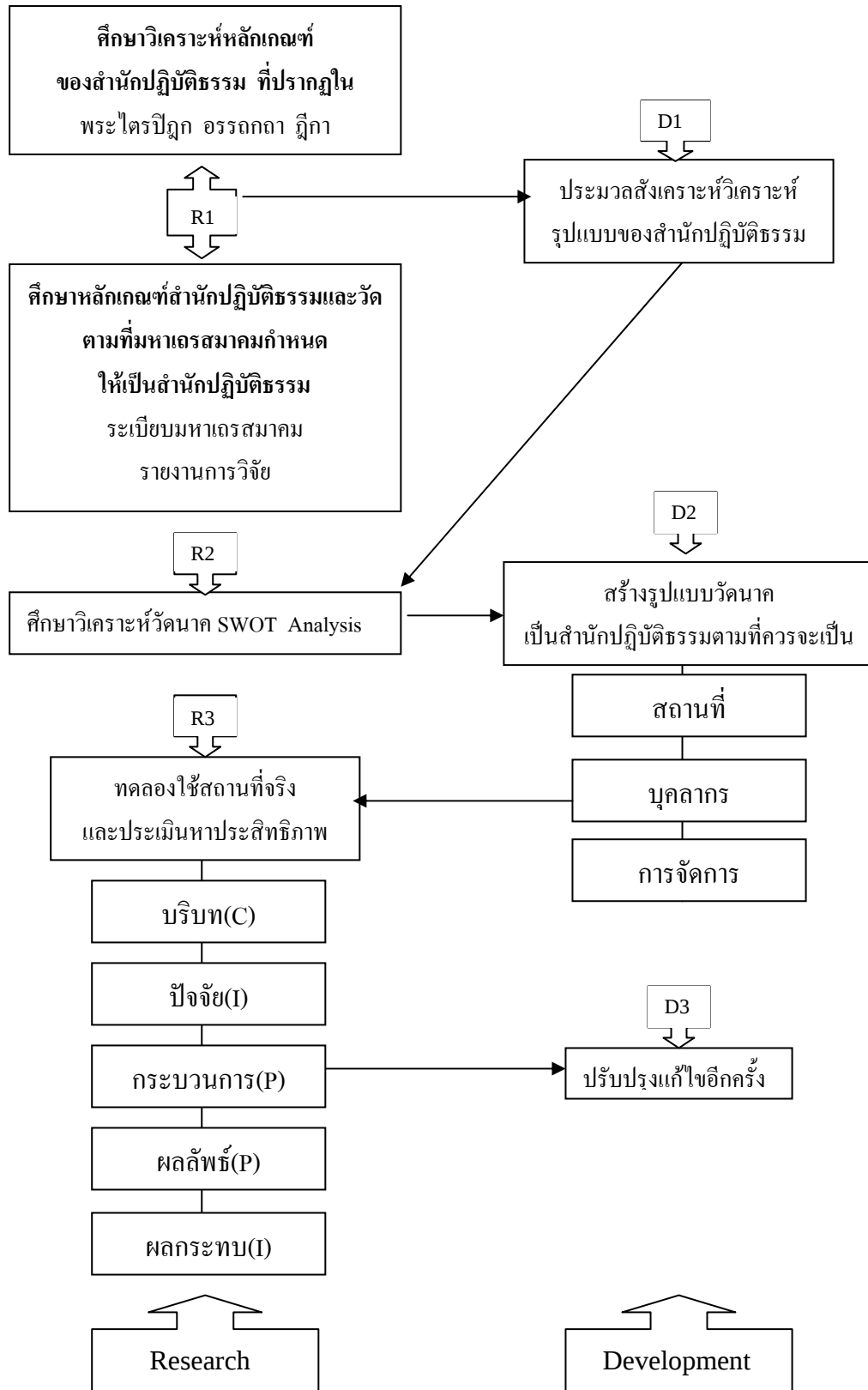
หัวข้อ	ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ	แผนและนโยบาย
๑	ความร่วมมือกันของสถานที่	- ปลุกต้นไม้	- การปลุกต้นไม้
๒	เสียงรบกวน	- ทำรั้วแบ่งเขต	- เขตปฏิบัติธรรมและเขตทั่วไป
๓	สัตว์เลื้อย สุนัข แมว	- เอาออกจากเขตปฏิบัติธรรม	- จัดที่เลี้ยงให้เป็นที่
๔	ความสะอาดของสถานที่	- จัดถังเก็บขยะ - ติดต่อรถขยะจากอบต.	- เก็บทั้งขยะ
๕	การจัดเป็นกลุ่มอย่างต่อเนื่อง	- ต้องมีบุคลากรคอยให้ความสะดวก	- สร้างบุคลากร
๖	ยังไม่มีหลักสูตรที่เป็นรูปธรรม	- ศึกษาจากสำนักงานพุทธ	- การจัดหลักสูตร

การศึกษาทำวิจัยรูปแบบการพัฒนาวัดนาคให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม ได้มีขั้นตอนการวิจัย และกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนของการวิจัย

ขั้นตอน	กระบวนการ	ผลที่ได้
ขั้นที่ ๑	วิเคราะห์สาระจากเอกสาร	สร้างเกณฑ์สำนักปฏิบัติธรรม
ขั้นที่ ๒	ปรึกษาสัมภาษณ์เจ้าอาวาส	ดำเนินการเก็บข้อมูลวิจัย
ขั้นที่ ๓	ดำเนินการเก็บข้อมูลกับ พระวิปัสสนาจารย์	ได้ข้อมูลความคิดแนวพัฒนาวัด
ขั้นที่ ๔	ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยสาระ	สาระการเผยแผ่ศาสนาธรรมและ แนวคิดการพัฒนา
ขั้นที่ ๕	เสนอข้อมูลเจ้าอาวาส	ทำแผนและทำโครงการพัฒนาวัดนาค
ขั้นที่ ๖	จัดฝึกอบรมทดลองใช้จริง ทำวิจัยนำร่องประเมินความก้าวหน้า	สรุปวิเคราะห์แบบสอบถาม
ขั้นที่ ๗	เสนอและทำแผนปรับปรุง	ทำแผนและทำโครงการพัฒนาวัดนาค
ขั้นที่ ๘	จัดฝึกอบรมทดลองใช้จริง ทำวิจัยประเมินรวมสรุปผล	สรุปวิเคราะห์แบบสอบถาม
ขั้นที่ ๙	นำเสนอผลการวิจัยและปรับปรุง	รายงานการวิจัย

แผนภาพที่ ๑๐ ผังกรอบแนวความคิดงานวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสังเกต และการออกแบบสอบถาม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ผสมผสานกับการวิจัย (Research) และการพัฒนา (Development) เพื่อให้ได้ข้อมูลประเด็นต่างๆ และนำข้อมูลทั้งสองมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เชื่อมโยง เพื่อให้เห็นสภาพปัญหา อุปสรรค แนวทางแก้ไข การพัฒนาวัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรมตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

- ๓.๑ การศึกษาเอกสารตำราและรายงานการวิจัยต่างๆ
- ๓.๒ การกำหนดประเด็นในการศึกษา
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ การศึกษาเอกสารตำราและรายงานการวิจัยต่างๆ

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ตำรา แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรมและการพัฒนาวัด

๑ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา คัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ในประเด็นหลักเกณฑ์ความเหมาะสมของสถานที่ปฏิบัติธรรม กัลยาณมิตรและการปฏิบัติธรรมตามหลักสติปัฏฐาน๔

๒ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษา และการปฏิบัติการกิจ ๖ ด้านของวัด

๓ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัด

๔ ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓

๕ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติวัดนาคและการจัดการฝึกอบรมเผยแผ่ศาสนาธรรม

๖ สัมภาษณ์แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรม

๗ รายงานการวิจัย เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม กรณีศึกษา

๑. วัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
๒. วัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร
๓. วัดปัญญานันทาราม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี
๔. วัดป่านานาชาติ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี
๕. วัดถ้ำสุเมโน กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง

๘ คู่มือโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

๙ สรุปผลการประชุมปฏิบัติกรกลุ่มในการประชุมสัมมนาเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำปีพุทธศักราช ๒๕๔๕ ระหว่างวันที่ ๒๘-๓๐ เมษายน ๒๕๔๕ ณ วัดยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

๓.๒ การกำหนดประเด็นในการศึกษาพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรม

๓.๒.๑ ศึกษาข้อมูลสถานที่ปฏิบัติธรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ศึกษาระเบียบของวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมตามมติมหาเถรสมาคม และคุณสมบัติที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด

๓.๒.๒ ประมวลสังเคราะห์วิเคราะห์รูปแบบของสำนักปฏิบัติธรรม

๓.๒.๓ การศึกษาวิเคราะห์วัดนาคโดยใช้เทคนิค SWOT Analysis บริบททั่วไปของวัด ได้แก่ สภาพทั่วไปของวัด ความเป็นอยู่ของพระภิกษุ สามเณรในวัด โดยสังเขป

๓.๒.๔ สร้างรูปแบบวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมตามที่จะเป็นแผน ทำนโยบายการพัฒนาวัดนาคให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม ด้านสถานที่ ด้านบุคลากร และด้านการบริหารจัดการ การจัดหลักสูตรและการอบรม

๓.๒.๕ ศึกษาการพัฒนาวัดที่ทำมาและที่จะทำต่อไป มีความสอดคล้อง ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เมื่อพัฒนาเปลี่ยนแปลงวัดแล้ว ศึกษาผลช่วยส่งเสริมสนับสนุนเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาอบรมของวัด

๓.๒.๖ ศึกษาการจัดทำแผนและโครงการเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรม อย่างเป็นระบบ

๓.๒.๗ การจัดทำแผนและโครงการให้สอดคล้องกับการพัฒนาก่อสร้างอาคารปฏิบัติธรรม และปรับปรุงบริเวณวัด เพื่อรองรับการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรม

๓.๒.๘ ทำการทดลองใช้สถานที่จริงและประเมินหาประสิทธิภาพ เพื่อปรับปรุงแก้ไขนโยบาย แผนและโครงการ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยมีลำดับขั้นตอนการสร้าง ดังนี้

๑. ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบสอบถามจากตำรา และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครื่องมือวิจัย และเอกสารงานวิจัยการพัฒนาวัดนาคให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม

๒. การสร้างแบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบสอบถามฉบับร่าง ดังนี้

๒.๑ แบบสัมภาษณ์ เจ้าอาวาส แบ่งเป็น ๒ ตอน คือ

- ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลส่วนตัวผู้ตอบ
- ตอนที่ ๒ เป็นคำถามที่กำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ คือ
อุดมการณ์ ประสพการณ์ ความคิดเห็นในการพัฒนา
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ แผนการพัฒนา

๒.๒ แบบสัมภาษณ์ พระวิปัสสนาจารย์ แบ่งเป็น ๒ ตอน คือ

- ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลส่วนตัวผู้ตอบ
- ตอนที่ ๒ เป็นคำถามที่กำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ คือ
ทัศนคติในการสอน ความเห็นเกี่ยวกับการสอน วิธีการ
สอน ความนิยมชมชอบ เป้าหมายชีวิต

๒.๓. แบบสอบถามการวิจัยนาร่อง ผู้เข้าปฏิบัติธรรมในวัดนาค ๑๕ คน แบ่งเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ คำถามความคิดเห็นตามตัวบ่งชี้ใน

ด้านบริบท	๕	ข้อ
ปัจจัย ๓ ด้าน	๒๖	ข้อ
กระบวนการ	๓	ข้อ
ผลผลิต	๒	ข้อ
ผลกระทบ	๒	ข้อ
รวม	๓๘	ข้อ

กำหนดเกณฑ์มาตราส่วนประมาณค่าแบ่งออกเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

เลข ๑ หมายถึง น้อยที่สุด

เลข ๒ หมายถึง น้อย

เลข ๓ หมายถึง ปานกลาง

เลข ๔ หมายถึง มาก

เลข ๕ หมายถึง มากที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามข้อเสนอแนะอื่นๆ (โปรดระบุ)

๒.๔ แบบสอบถาม ผู้เข้าปฏิบัติธรรมในวัดนาค ๕๐ คน แบ่งเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ ๒ คำถามความคิดเห็นตามตัวบ่งชี้ใน

ด้านบริบท	๔	ข้อ
ปัจจัย ๔ ด้าน	๑๗	ข้อ
กระบวนการ	๔	ข้อ
ผลผลิต	๔	ข้อ
ผลกระทบ	๔	ข้อ
รวม	๓๓	ข้อ

กำหนดเกณฑ์มาตรฐานส่วนประมาณค่าแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ดังนี้

เลข ๑ หมายถึง น้อย

เลข ๒ หมายถึง ปานกลาง

เลข ๓ หมายถึง มาก

๒.๕ แบบสนทนากลุ่ม ผู้เข้าปฏิบัติธรรมในวัดนาค ๕๐ คนที่ตอบแบบสอบถามแล้ว ใช้ตัวบ่งชี้เป็นเกณฑ์ในการตั้งคำถาม โดยอาศัยหลักเทคนิค SWOT Analysis วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค อาศัยข้อคำถามจากแบบสอบถาม โดยมีผู้เชี่ยวชาญ คือ ผศ. ดร. นิภา แก้วศรีงาม และคณะ เป็นผู้ถามคำถาม ผู้ปฏิบัติธรรมเป็นผู้แสดงความคิดเห็น แล้วจึงบันทึกความเห็นของผู้ปฏิบัติธรรม

๓. นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการทำเครื่องมือตรวจสอบดูแลหา ความชัดเจน ความถูกต้องทางภาษา และวิธีการนำเครื่องมือไปใช้ โดยผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องจำนวน ๔ คน

๑. รศ.ดร. รุจิร ภู่อาระ

๒. ผศ.ดร. นิภา แก้วศรีงาม

๓. พ.ต.ท. ดร. ศิริพงษ์ เสาภายน

๔. ดร.มารุต พัฒนาผล

๔. จัดทำเครื่องมือฉบับสมบูรณ์ หลังจากปรับปรุงแล้ว จึงจัดทำเป็นฉบับใช้จริง เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะเวลาในการใช้เครื่องมือ

แบบสัมภาษณ์ วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๗

แบบสอบถามการวิจัยนักร้อง วันที่ ๒๗ - ๓๑ มีนาคม ๒๕๔๘ จำนวน ๑๕ คน

แบบสอบถามและการสนทนากลุ่ม วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ถึง ๖ ธันวาคม ๒๕๕๐ จำนวน ๕๐ คน

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๓.๔.๑ ข้อมูลเชิงเอกสาร

การวิเคราะห์วิจัยเอกสารที่เป็นข้อมูล ต่างๆ นำมาศึกษาวิเคราะห์ นอกจากวิเคราะห์เอกสารแล้ว ผู้วิจัย ยังใช้แบบสัมภาษณ์เจ้าอาวาส พระวิปัสสนาจารย์ จากการสังเกต แล้วสรุปเป็นรูปแบบและกระบวนการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรม หมายถึง ลักษณะการบริหารและดำเนินงาน บุคลากร อาคารสถานที่ เพื่อพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๓.๔.๒ ข้อมูลภาคสนาม

ทำหนังสือขออนุญาตเข้าเก็บข้อมูล จากบัณฑิตวิทยาลัย สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนามหาวิทยาลัย มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม เสนอต่อเจ้าวัดนาค ตำบลช่องสะแก อำเภอมะนัง จังหวัดเพชรบุรี เพื่อขออนุญาตเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนักร้อง เพื่อการประเมินความก้าวหน้าจากนักเรียนโรงเรียนวัดนาคที่สมัครเข้ารับการอบรมปฏิบัติธรรมตามโครงการอบรมปฏิบัติธรรมตามหลักสติปัญญา ๔ แจกทุนแก่ผู้ฝึกเรียน ผู้ปฏิบัติดีโรงเรียนวัดนาคเป็นประจำทุกปี ณ วัดนาค ระหว่าง วันที่ ๒๗ - ๓๑ มีนาคม ๒๕๔๘ จำนวน ๑๕ คน ด้วยแบบสอบถามการวิจัยนักร้อง

การวิจัยสมบูรณ์ เพื่อการประเมินรวมสรุปจากนักเรียนโรงเรียนวัดนาคที่สมัครเข้ารับการอบรมปฏิบัติธรรมตามโครงการอบรมปฏิบัติธรรมแนวมหาสติปัญญา ๔ แจกทุนแก่ผู้ฝึกเรียน ผู้ปฏิบัติดีโรงเรียนวัดนาคเป็นประจำทุกปี ณ วัดนาค ระหว่าง วันที่ ๑ ถึง ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ จำนวน ๒๕ คน และผู้ปฏิบัติธรรมอื่นอีก ๒๕ คน ช่วงวันที่ ๓๑ พฤศจิกายน ถึง ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ จำนวน ๕๐ คน ด้วยแบบสอบถาม และการสนทนากลุ่ม

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเมื่อได้ข้อมูลมาครบถ้วนดำเนินการดังนี้ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในข้อมูลเชิงเอกสาร ดำรงงานวิจัยต่างๆ ข้อมูลการสัมภาษณ์บันทึกการสังเกต และการสนทนากลุ่มใช้วิเคราะห์เชิงคุณภาพ ส่วนแบบสอบถามเป็นข้อมูลจำนวนใช้วิธีวิเคราะห์เชิงปริมาณ ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป (SPSS Statistical Package for Social Sciences) ใช้วิธีทางสถิติเบื้องต้น ได้แก่ ร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย (Mean $\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation - SD)

(๑) ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์โดยวิธีหาค่าร้อยละ

(๒) ข้อมูลเกี่ยวกับสอบถามความคิดเห็น โดยหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และจัดระดับความคิดเห็น แล้วนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย

เกณฑ์การให้ระดับความเห็น การแปลความหมาย แบบสอบถาม พิจารณาจากค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) โดยปรับมาจากเกณฑ์แนวความคิดของ รศ. ชูศรี วงศ์รัตน์ เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย ดังนี้

แบบสอบถามการวิจัยนำร่อง

กำหนดเกณฑ์มาตราส่วนประมาณค่าแบ่งออกเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ย	ระดับความเห็น
๔.๕๐ - ๕.๐๐	หมายถึง มากที่สุด
๓.๕๐ - ๔.๔๕	หมายถึง มาก
๒.๕๐ - ๓.๔๕	หมายถึง ปานกลาง
๑.๕๐ - ๒.๔๕	หมายถึง น้อย
๑.๐๐ - ๑.๔๕	หมายถึง น้อยที่สุด

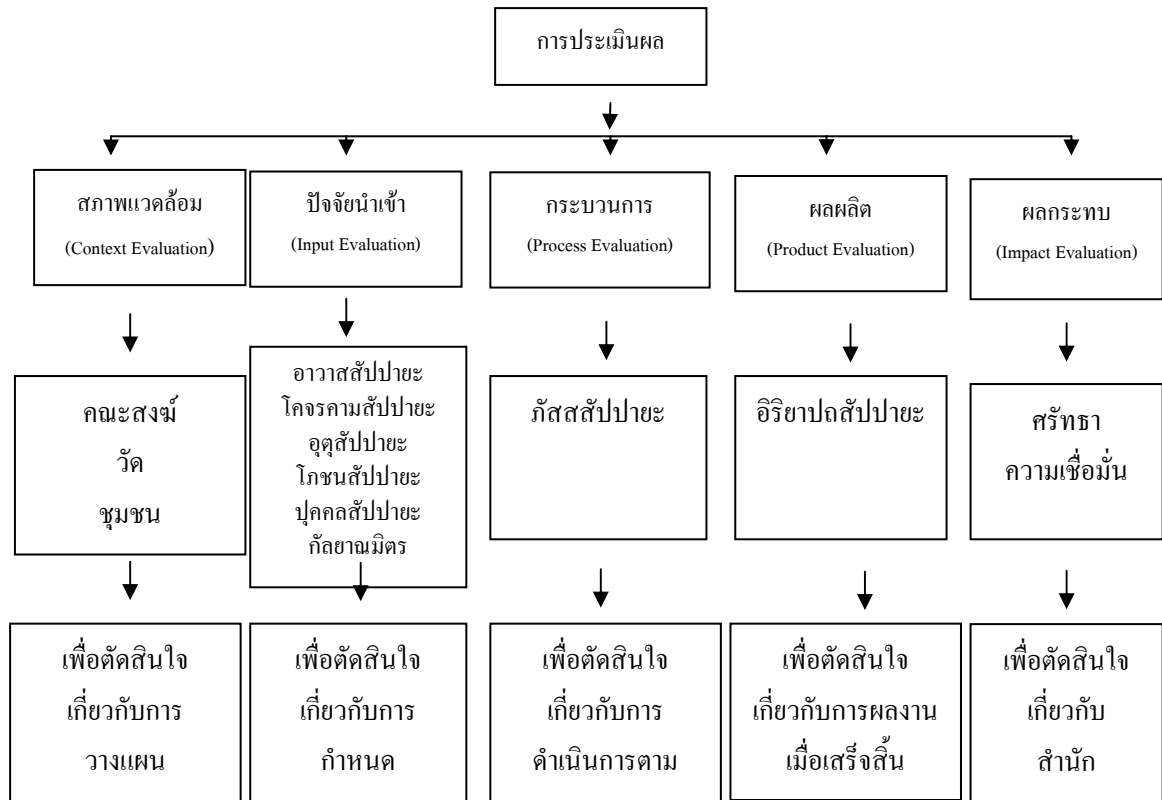
ผลการวิเคราะห์นำมาพิจารณาวิเคราะห์ในภาพรวม ในรูปแบบ CIPPI Model พิจารณาผลจากการประเมินความก้าวหน้า สรุปปัญหาและอุปสรรคแล้วให้ข้อเสนอแนะทำโครงการพัฒนาปรับปรุงต่อไป

แบบสอบถาม

กำหนดเกณฑ์มาตราส่วนประมาณค่าแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ย	ระดับความเห็น
๒.๕๐ - ๓.๐๐	หมายถึง มาก
๑.๕๐ - ๒.๔๕	หมายถึง ปานกลาง
๑.๐๐ - ๑.๔๕	หมายถึง น้อย

ผลการวิเคราะห์นำมาพิจารณาวิเคราะห์ในภาพรวม ในรูปแบบ CIPPI Model รวมถึงเทคนิค SWOT Analysis เปรียบเทียบกับคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและระเบียบมหาเถรสมาคม

พิจารณาผลจากการประเมินรวมสรุปผลการพัฒนาวัดนาคให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม และจัดทำรายงาน

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ภาคสนาม

รูปแบบการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยรูปแบบการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด โดยศึกษาเอกสาร และมีการสัมภาษณ์ระยะก่อนการเปลี่ยนแปลง มีการวิจัยนำร่องประเมินความก้าวหน้าระหว่างการดำเนินโครงการแล้วพัฒนาปรับปรุง เมื่อโครงการสมบูรณ์ก็ทำการทดลองใช้ประเมินรวมสรุปผลอีกครั้ง

๔.๑ การประเมินผลการวิจัย

ผู้วิจัยเฝ้าติดตาม การดำเนินงาน การวางแผน แผนงาน โครงการรองรับ ตามลำดับขั้น เพื่อพัฒนาวัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรม ได้มีการทดลองใช้สถานที่ปฏิบัติธรรมตามแนวทางการจัดการอบรมประเพณีปฏิบัติธรรมตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ตลอดเวลา ผู้วิจัยได้สำรวจความคิดเห็นโครงการที่ได้ทำแล้วตามแผน ตามแต่โอกาสที่มีผู้เข้ามาปฏิบัติธรรมไป

ผู้วิจัยได้การวิจัยนำร่องประเมินความก้าวหน้าการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมไป ๑ ครั้ง ในช่วงระหว่างดำเนินโครงการกับกลุ่มนักเรียนผู้ปฏิบัติธรรม เมื่อวันที่ ๒๗-๓๑ มีนาคม ๒๕๔๘ โดยใช้เทคนิคการประเมินผลของ สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) แดเนียล แอล สตัฟเฟิลบีม และคณะ (Daneil L. Stufflebeam and others ๑๙๖๗) เป็นการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการประเมิน เรียกว่า ชิปปี้โมเดล (CIPP Model) ซึ่งเป็นการประเมินที่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง มักใช้ควบคู่กับการบริหารโครงการ เพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ซึ่งเหมาะกับโครงการการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่ต้องการมีการประเมินสภาพของการพัฒนา

หลังจากได้ดำเนินการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไข ผู้วิจัยได้ทำการประเมินรวมสรุปสังเคราะห์ผล และจัดทำรายงาน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างผู้ปฏิบัติธรรม ๕๐ คน ดังมีในผลการวิจัยต่อไปนี้

๔.๒ การวิเคราะห์ผลการวิจัย

ผลตารางวิเคราะห์ข้อมูลสำรวจความคิดเห็น

ผู้บวชนกขัมมะปฏิบัติธรรมของวัดนาควันที่ ๓๐ พุทธจิกายน – ๖ ธันวาคม ๒๕๕๐ พบว่า ตารางที่ ๑ ตอนที่ ๑ แสดงค่าร้อยละ ข้อมูลทั่วไป ของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรม

สถานภาพส่วนตัว	จำนวนคนที่ตอบแบบสอบถาม	ความถี่	ร้อยละ
เพศ	หญิง	๓๐	๖๐
	ชาย	๒๐	๔๐
	รวม	๕๐	๑๐๐
สถานภาพ	โสด	๒๕	๕๘
	สมรส	๑๔	๒๘
	หย่า	๑	๒
	หม้าย	๖	๑๒
	รวม	๕๐	๑๐๐
อายุ	ต่ำกว่า ๑๐ ปี	๐	๐
	๑๐-๑๕ ปี	๒๕	๕๐
	๑๖-๒๐ ปี	๐	๐
	๒๐-๔๕ ปี	๑๐	๒๐
	๔๖-๖๐ ปี	๓	๑๔
	มากกว่า ๖๐ ปี	๘	๑๖
	รวม	๕๐	๑๐๐
ระดับการศึกษา	ประถมศึกษา	๓๕	๗๐
	มัธยมศึกษา	๓	๑๔
	อนุปริญญา	๒	๔
	ปริญญา	๕	๑๐
	อื่นๆ	๑	๒
	รวม	๕๐	๑๐๐
การปฏิบัติธรรม	เคย	๔๐	๘๐
	ไม่เคย	๑๐	๒๐
	รวม	๕๐	๑๐๐

เคยปฏิบัติที่สถานที่	ไม่เคย	๑๐	๒๐
	๑. ตามสถานที่ปฏิบัติธรรม	๘	๑๖
	๒. ที่บ้าน	๐	๐
	๓. ที่วัด	๒๔	๔๘
	๑. และ ๓.	๑	๒
	๒. และ ๓.	๓	๖
	๑. ๒. และ ๓.	๔	๘
	รวม	๕๐	๑๐๐
เวลาในการปฏิบัติธรรม	๑. แล้วแต่โอกาส	๑๖	๓๒
	๒. วันธรรมสวนะ	๑	๒
	๓. วันสำคัญทางศาสนา	๑	๒
	๔. โครงการปฏิบัติธรรม	๒๕	๕๐
	๑. และ ๒.	๑	๒
	๑. และ ๔.	๑	๒
	๒. และ ๔.	๑	๒
	๑. ๒. และ ๓.	๒	๔
	๑. ๓. และ ๔.	๑	๒
	๑. ๒. ๓. และ ๔.	๑	๒
	รวม	๕๐	๑๐๐
การปฏิบัติธรรมนาน	๒ วัน	๕	๑๐
	๓ วัน	๕	๑๐
	๔ วัน	๑	๒
	๕ วัน	๒๕	๕๐
	๖ วัน	๑	๒
	๗ วัน	๔	๘
	๑๓ วัน	๒	๔
	๑๕ วัน	๒	๔
	๓๐ วัน	๑	๒
	รวม	๕๐	๑๐๐

ตารางที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรม พบว่า

ผู้เข้าปฏิบัติเป็นหญิงมากกว่าชาย สถานภาพเป็นโสดมากที่สุด อยู่ช่วงอายุ ๑๐ – ๑๕ ปีมีมากที่สุด ความรู้ประถมศึกษา มากที่สุด ส่วนใหญ่เป็นผู้เคยปฏิบัติมาแล้ว จะไปปฏิบัติที่วัดมากที่สุด ผู้ปฏิบัติธรรมมักมาร่วมโครงการปฏิบัติธรรม มาปฏิบัติระยะเวลา ๕ วัน

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็น

ตารางที่ ๒ แสดงความคิดเห็นในด้านบริบททั่วไป

บริบททั่วไป	$\bar{X}$	SD	ระดับความเห็น
๑ สภาพชุมชนทำให้คนต้องการสถานที่ปฏิบัติธรรม	๒.๓๘	๐.๕๓	ปานกลาง
๒ ทางวัดมีนโยบายต้องการให้คนมาปฏิบัติธรรม	๒.๕๘	๐.๓๐	มาก
๓ วงการคณะสงฆ์พยายามชักชวนให้คนมาปฏิบัติธรรม	๒.๒๔	๐.๓๓	ปานกลาง
๔ ชุมชนส่งเสริมให้คนมาปฏิบัติธรรม	๒.๐๒	๐.๓๔	ปานกลาง
รวมบริบททั่วไป	๒.๓๑	๐.๔๐	ปานกลาง

ตารางที่ ๒ โดยภาพรวมแล้วผู้ตอบแบบสอบถามของวัดนาค จังหวัดเพชรบุรี มีระดับความเห็นปานกลางเกี่ยวกับบริบททั่วไป ($\bar{X} = ๒.๓๑$) มีระดับความเห็น มาก ในเรื่องวัดมีนโยบายต้องการให้คนมาปฏิบัติธรรม ($\bar{X} = ๒.๕๘$) รองลงมา มีระดับความเห็น ปานกลาง กับสภาพชุมชนทำให้คนต้องการสถานที่ปฏิบัติธรรม ($\bar{X} = ๒.๓๘$) วงการคณะสงฆ์พยายามชักชวนให้คนมาปฏิบัติธรรม ($\bar{X} = ๒.๒๔$) ชุมชนส่งเสริมให้คนมาปฏิบัติธรรม ($\bar{X} = ๒.๐๒$)

ตารางที่ ๓ แสดงความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับสถานที่

ปัจจัยป้อน

ด้านสถานที่	$\bar{X}$	SD	ระดับความเห็น
๑.๑ สำนักปฏิบัติธรรมอยู่ไม่ไกลไปมาสะดวก	๒.๓๔	๐.๕๓	มาก
๑.๒ สถานที่ปฏิบัติธรรมมีความสงบ ร่มรื่น	๒.๖๘	๐.๔๓	มาก
๑.๓ บางครั้งขณะปฏิบัติธรรมมีสิ่งรบกวน เช่น ยุง แมลง ฐ ลมพัดแรง แดดจัด	๒.๔๐	๐.๖๑	ปานกลาง
๑.๔ ท่านได้รับความสะดวกเรื่อง ที่พัก เครื่องนอน อาหารและยา	๒.๘๒	๐.๔๔	มาก
รวมด้านสถานที่	๒.๕๘	๐.๓๐	มาก

ตารางที่ ๓ โดยภาพรวมแล้วผู้ตอบแบบสอบถามของวัดนาค จังหวัดเพชรบุรี มีระดับความเห็นมาก ด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับสถานที่ ($\bar{X} = ๒.๕๘$) มีระดับความเห็น มาก ท่านได้รับความสะดวกเรื่อง ที่พัก เครื่องนอน อาหารและยา ($\bar{X} = ๒.๘๒$) สำนักปฏิบัติธรรมอยู่ไม่ไกลไปมาสะดวก ($\bar{X} = ๒.๗๔$) สถานที่ปฏิบัติธรรมมีความสงบ ร่มรื่น ($\bar{X} = ๒.๖๘$) และมีระดับความเห็น มาก ว่าบางครั้งขณะปฏิบัติธรรมมีสิ่งรบกวน เช่น ขุง แมลง งู ลมพัดแรง แดดจัด ($\bar{X} = ๒.๔๐$)

ตารางที่ ๔ แสดงความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับพระวิปัสสนาจารย์

ปัจจัยป้อน				
๒	พระวิปัสสนาจารย์	$\bar{X}$	SD	ระดับความเห็น
๒.๑	นำเลื่อมใส	๒.๖๘	๐.๕๑	มาก
๒.๒	นำเคารพ	๒.๗๖	๐.๔๓	มาก
๒.๓	นำยกย่องสรร เสริญ	๒.๖๔	๐.๖๐	มาก
๒.๔	มีความสามารถในการอบรมศิษย์	๒.๗๒	๐.๕๔	มาก
๒.๕	อดทนต่อการฝึกอบรมศิษย์	๒.๖๔	๐.๖๓	มาก
๒.๖	สามารถตอบปัญหาธรรมะได้อย่างชัดเจน	๒.๕๔	๐.๕๘	มาก
๒.๗	สอนแนะนำการปฏิบัติธรรมเข้าใจ	๒.๖๔	๐.๕๖	มาก
รวมพระวิปัสสนาจารย์		๒.๖๖	๐.๓๕	มาก

ตารางที่ ๔ โดยภาพรวมแล้วผู้ตอบแบบสอบถามของวัดนาค จังหวัดเพชรบุรี มีระดับความเห็นมาก ด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับพระวิปัสสนาจารย์ ($\bar{X} = ๒.๖๖$) นำเคารพ ($\bar{X} = ๒.๗๖$) มีความสามารถในการอบรมศิษย์ ($\bar{X} = ๒.๗๒$) นำเลื่อมใส ($\bar{X} = ๒.๖๘$) สอนแนะนำการปฏิบัติธรรมเข้าใจ ($\bar{X} = ๒.๖๔$) นำยกย่องสรร เสริญ ($\bar{X} = ๒.๖๔$) อดทนต่อการฝึกอบรมศิษย์ ($\bar{X} = ๒.๖๔$) สามารถตอบปัญหาธรรมะได้อย่างชัดเจน ($\bar{X} = ๒.๕๔$)

ตารางที่ ๕ แสดงความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับคุณสมบัติผู้เข้าอบรม

ปัจจัยป้อน				
๓	คุณสมบัติผู้เข้าอบรม	$\bar{X}$	SD	ระดับความคิดเห็น
๓.๑	มีจิตใจสงบ	๒.๒๔	๐.๕๕	ปานกลาง
๓.๒	มีความตั้งใจ	๒.๔๒	๐.๖๓	ปานกลาง
๓.๓	มีผู้มารบกวน	๒.๖๐	๐.๕๓	มาก(กลับค่า)
รวมคุณสมบัติผู้เข้าอบรม		๒.๔๒	๐.๔๕	มาก

ตารางที่ ๕ โดยภาพรวมแล้วผู้ตอบแบบสอบถามของวัดนาค จังหวัดเพชรบุรี มีระดับความเห็น มาก ด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับคุณสมบัติผู้เข้าอบรม ($\bar{X} = ๒.๔๒$) มีระดับความเห็น ปานกลางเรื่อง ความตั้งใจ ($\bar{X} = ๒.๔๒$) มีจิตใจสงบ ($\bar{X} = ๒.๒๔$) และมีระดับความเห็น มาก ว่าไม่มีผู้มา อบรม ($\bar{X} = ๒.๖๐$)

ตารางที่ ๖ แสดงความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับอุปกรณ์และเครื่องมือ

ปัจจัยป้อน				
๔	อุปกรณ์และเครื่องมือ	$\bar{X}$	SD	ระดับความเห็น
๔.๑	หนังสือสวดมนต์พร้อมแจกให้ผู้เข้าปฏิบัติธรรม	๒.๗๒	๐.๕๐	มาก
๔.๒	ท่านได้รับหนังสือเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม แนะนำวิธีการปฏิบัติธรรมตามความต้องการ	๒.๐๔	๐.๗๘	ปานกลาง
๔.๓	ทางวัดจัดหาพระรับ-ส่งให้ความสะดวกแก่ผู้มา ปฏิบัติธรรม	๒.๓๖	๐.๖๖	ปานกลาง
รวมอุปกรณ์และเครื่องมือ		๒.๓๗	๐.๓๘	ปานกลาง

ตารางที่ ๖ โดยภาพรวมแล้วผู้ตอบแบบสอบถามของวัดนาค จังหวัดเพชรบุรี มีระดับความเห็น ปานกลาง ด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับอุปกรณ์และเครื่องมือ ($\bar{X} = ๒.๓๗$) โดยมีระดับความเห็น มาก ว่ามีหนังสือสวดมนต์พร้อมแจกให้ผู้เข้าปฏิบัติธรรม ($\bar{X} = ๒.๗๒$) รองลงมา มีระดับความเห็น ปานกลางทางวัดจัดหาพระรับ-ส่งให้ความสะดวกแก่ผู้มาปฏิบัติธรรม ($\bar{X} = ๒.๓๖$) และมีระดับ ความเห็น น้อย ด้านที่ได้รับหนังสือเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมแนะนำวิธีการปฏิบัติธรรมตามความ ต้องการ ($\bar{X} = ๒.๐๔$)

ตารางที่ ๗ แสดงความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อน

รวมด้านปัจจัยป้อน	๒.๕๓	๐.๒๓	มาก

ตารางที่ ๗ โดยภาพรวมแล้วผู้ตอบแบบสอบถามของวัดนาค จังหวัดเพชรบุรี มีระดับความเห็น มาก ด้าน ปัจจัยป้อน ($\bar{X} = ๒.๕๓$)

ตารางที่ ๘ แสดงความคิดเห็นด้านกระบวนการ

กระบวนการ	$\bar{X}$	SD	ระดับความเห็น
๑ มีการสาธิตที่ทำให้ท่านสามารถเข้าใจวิธีการปฏิบัติธรรม	๒.๕๖	๐.๕๘	มาก
๒ พระวิปัสสนาจารย์บรรยายธรรมให้เห็นประโยชน์ของการปฏิบัติธรรม	๒.๖๒	๐.๕๓	มาก
๓ ช่วงเวลาในการบรรยายธรรมเหมาะสม	๒.๖๔	๐.๕๓	มาก
๔ พระวิปัสสนาจารย์สอบอารมณ์ท่านเป็นระยะๆ	๒.๔๘	๐.๕๔	ปานกลาง
รวมกระบวนการ	๒.๕๘	๐.๓๓	มาก

ตารางที่ ๘ โดยภาพรวมแล้วผู้ตอบแบบสอบถามของวัดนาค จังหวัดเพชรบุรี มีระดับความเห็นมาก ด้านกระบวนการ ($\bar{X} = ๒.๕๘$) โดยมีระดับความเห็น มาก ว่าช่วงเวลาในการบรรยายธรรมเหมาะสม ($\bar{X} = ๒.๖๔$) พระวิปัสสนาจารย์บรรยายธรรมให้เห็นประโยชน์ของการปฏิบัติธรรม ($\bar{X} = ๒.๖๒$) มีการสาธิตที่ทำให้ท่านสามารถเข้าใจวิธีการปฏิบัติธรรม ($\bar{X} = ๒.๕๖$) และมีระดับความเห็น ปานกลาง ที่พระวิปัสสนาจารย์สอบอารมณ์ท่านเป็นระยะๆ ($\bar{X} = ๒.๔๘$)

ตารางที่ ๙ แสดงความคิดเห็นด้านผลลัพธ์

ผลลัพธ์	$\bar{X}$	SD	ระดับความเห็น
๑ หลังจากปฏิบัติธรรมแล้ว ท่านรู้สึกมีจิตใจสงบขึ้นกว่าเดิม	๒.๖๐	๐.๖๑	มาก
๒ ท่านได้รับประโยชน์จากการมาปฏิบัติธรรม	๒.๘๒	๐.๓๕	มาก
๓ ท่านรู้สึกซาบซึ้งในธรรมะมากขึ้นกว่าเดิม	๒.๔๘	๐.๖๕	ปานกลาง
๔ มีผู้สนใจเข้าร่วมปฏิบัติธรรมมากขึ้น	๒.๕๒	๐.๖๑	มาก
รวมผลลัพธ์	๒.๖๑	๐.๓๘	มาก

ตารางที่ ๙ โดยภาพรวมแล้วผู้ตอบแบบสอบถามของวัดนาค จังหวัดเพชรบุรี มีระดับความเห็นมาก ด้านผลลัพธ์ ($\bar{X} = ๒.๖๑$) โดยมีระดับความเห็น มาก ว่าท่านได้รับประโยชน์จากการมาปฏิบัติธรรม ($\bar{X} = ๒.๘๒$) หลังจากปฏิบัติธรรมแล้ว ท่านรู้สึกมีจิตใจสงบขึ้นกว่าเดิม ($\bar{X} = ๒.๖๐$) มีผู้สนใจเข้าร่วมปฏิบัติธรรมมากขึ้น ($\bar{X} = ๒.๕๒$) และมีระดับความเห็น ปานกลาง ที่รู้สึกซาบซึ้งในธรรมะมากขึ้นกว่าเดิม ($\bar{X} = ๒.๔๘$)

ตารางที่ ๑๐ แสดงความคิดเห็นด้านผลกระทบ

ผลกระทบ	$\bar{X}$	SD	ระดับความเห็น
๑ ท่านเชื่อว่าท่านจะนำผลการปฏิบัติธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน	๒.๔๖	๐.๖๘	ปานกลาง
๒ ถ้ามีโอกาสท่านจะกลับมาปฏิบัติธรรมที่นี่อีก	๒.๗๐	๐.๕๘	มาก
๓ ถ้าทุกคนได้มาปฏิบัติธรรมโลกจะสงบมากขึ้น	๒.๖๘	๐.๖๒	มาก
๔ ท่านได้รับการยอมรับจากผู้อื่นมากขึ้นหลังจากการปฏิบัติธรรม	๒.๔๒	๐.๖๘	ปานกลาง
รวมผลกระทบ	๒.๕๗	๐.๕๓	มาก

ตารางที่ ๑๐ โดยภาพรวมแล้วผู้ตอบแบบสอบถามของวัดนาค จังหวัดเพชรบุรี มีระดับความเห็นมาก ด้านผลกระทบ ($\bar{X}=2.57$) โดยมีระดับความเห็น มาก ว่าถ้ามีโอกาสท่านจะกลับมาปฏิบัติธรรมที่นี่อีก ($\bar{X} = 2.70$) ถ้าทุกคนได้มาปฏิบัติธรรมโลกจะสงบมากขึ้น ($\bar{X} = 2.68$) และมีระดับความเห็น ปานกลางที่ท่านเชื่อว่าท่านจะนำผลการปฏิบัติธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน ($\bar{x} = 2.46$) ท่านได้รับการยอมรับจากผู้อื่นมากขึ้นหลังจากการปฏิบัติธรรม ($\bar{X} = 2.42$)

ตารางที่ ๑๑ แสดงรวมสรุปความคิดเห็น

รวมสรุปความคิดเห็น	๒.๕๒	๐.๒๖	มาก

ตารางที่ ๑๑ โดยภาพรวมแล้วผู้ตอบแบบสอบถามของวัดนาค จังหวัดเพชรบุรี มีระดับความเห็นมาก ในการประเมิน ($\bar{X} = 2.52$)

ภายหลังการให้ผู้ปฏิบัติธรรมตอบแบบสอบถามแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการสนทนากลุ่ม เพื่อการรวบรวมข้อมูลที่เจาะลึกและละเอียด ด้วยการวิเคราะห์สภาพวัดนาคโดยใช้เทคนิค ทำSWOT Analysis ผลการสนทนาเป็นดังนี้

กลุ่มสนทนา ผู้ปฏิบัติธรรมกลุ่มผู้ใหญ่ จำนวน ๑๐ คน

จุดแข็ง

๑. สิ่งแวดล้อม อากาศไม่ร้อนจัด ไม่หนาวจัด มีลมพัดดี มีอากาศถ่ายเทดี
๒. มีอาหารดีมีมากเพียงพอ โดยได้จากการบิณฑบาตและอาหารเสริม
๓. อาคารที่พักพร้อมอยู่สบายเพียงพอต่อผู้ปฏิบัติ

๔. ขณะนี้มีอาคารสถานที่ปฏิบัติยังเพียงพอในสัดส่วนที่เพียงพอ ที่พัก ห้องน้ำ เพียงพอ เหมาะที่จะเป็นสำนักปฏิบัติธรรม
๕. มีทีมงานบริหารบริการดี บุคลากรของวัดพร้อมให้การอำนวยความสะดวก แต่มีจำนวนน้อย
๖. ผู้ปฏิบัติมาด้วยศรัทธา
๗. เหตุผลสำคัญที่มาปฏิบัติธรรมเพราะมีศรัทธาต่อวิปัสสนาจารย์จึงเข้ามาปฏิบัติที่นี่
๘. เจ้าอาวาสมีเมตตา
๙. เป็นวัดปฏิบัติ ไม่เป็นวัดพุทธพาณิชย์
๑๐. สนับสนุนให้พระเณรปฏิบัติและศึกษา
๑๑. การเดินทางสะดวก

จุดอ่อน

๑. มีเสียงสุนัขรบกวนขณะปฏิบัติธรรม
๒. คนรอบข้างรบกวน แนะนำให้ติดประกาศ
๓. มีถนนตัดผ่านอาคาร จึงมีเสียงรถ
๔. เสียงรถไฟวิ่งผ่านวัด
๕. ควรจำกัดเวลาของสัตว์เลี้ยงเป็นเวลา
๖. ควรแยกกลุ่มการปฏิบัติ กลุ่มเด็ก กลุ่มผู้ใหญ่ เพราะทำความรบกวนผู้ปฏิบัติ ควรแยกกลุ่มเด็กไปอยู่ที่อื่น
๗. มีกลิ่นขี้หมู แนะนำให้ใช้ EM
๘. เพิ่มต้นไม้ เพิ่มสนามหญ้า
๙. ขาดคนดูแลสุนัข ทำให้ถ่ายไม่เป็นที่ ควรมีการปรัหารสถานที่ บุคคลมากขึ้น
๑๐. ถ้าไม่ใช้กิจของสงฆ์ก็ไม่ควรทำ
๑๑. ควรมีระบบสหกรณ์ มีระบบบัญชี
๑๒. ให้ชุมชนมีส่วนร่วม คนท้องถิ่นไม่นิยมเข้าวัด
๑๓. ด้านบริหารบุคคล วางคนให้เหมาะกับงาน แบ่งพื้นที่ วางหลักการรักษาคนไข้

โอกาส

๑. สถานะทางการเงินของวัดได้รับการสนับสนุนจากอุบาสกและอุบาสิกาอยู่เป็นประจำ

อุปสรรค

๑. ต้องมีการประสานงานระหว่างโรงเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล ให้ชุมชนมีส่วนร่วม
๒. ชาวเพชรบุรีไม่เข้าใจการปฏิบัติแต่สนใจด้านวัตถุมากกว่า

๓. การชักชวนผู้เข้ามาปฏิบัติ ชักชวนยาก
๔. ควรแยกโครงการนักเรียนซึ่งอยู่ด้านบน
๕. การให้ความร่วมมือ เช่น บุคลากรในโรงเรียน

ข้อเสนอแนะปัญหาเรื่องสุนัขแมว

๑. มีประกาศขอความร่วมมือ
๒. ให้ชุมชนมีส่วนร่วมมาคอยดูแลสำนักปฏิบัติธรรม
๓. ในช่วงการปฏิบัติควรหลีกเลี่ยง และป้องกัน จัดพื้นที่ให้สุนัข แมว
๔. ให้กรรมการศาสนาประชาสัมพันธ์เรื่องการคุมกำเนิดสุนัข
๕. พึงรัฐบาล ให้ร่วมมือกันช่วยกันรณรงค์ลดสัตว์สุนัข

กลุ่มสนทนา ผู้ปฏิบัติธรรมกลุ่มนักเรียน นักเรียนวัดนาค (แบ่งอุทิสวิทยาการ) อ.เมือง จ. เพชรบุรี เป็นนักเรียนชาย ๘ คน และนักเรียนหญิง ๑๒ คน

จุดแข็ง

๑. ได้สติ สมาธิ ปัญญา เอาไปใช้เรียน ทำงาน ช่วยพ่อแม่ ช่วยครู
๒. ได้บุญ ได้กุศล ได้ทุนการศึกษา
๓. มีสมาธิ อดทน ฝึกฝนตนเอง
๔. รู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์
๕. หลังจากฝึกแล้วได้ประโยชน์ ลดกิเลสลง รู้ตัวกำลังทำอะไรอยู่
๖. สถานที่ ดี เพราะ เงียบสงบ ลมเย็น ไม่มีแมลง ไม่มีสัตว์ต่างๆ มีพัดลม มีมุ้งลวด
๗. เจ้าอาวาสสนใจมาให้คำแนะนำที่ดีอยากให้มาบ่อยๆทำให้ผู้ปฏิบัติเจียบลงตั้งใจปฏิบัติมากขึ้น
๘. พระอาจารย์และแม่ชีมาสอนสลับกัน สอนเดินจงกรม นั่งสมาธิ ๑/๒ ชั่วโมง สอนดี ละเอียด เข้าใจ อดทนต่อการฝึก มีการแสดงธรรมให้ฟัง แต่ขอให้พระอาจารย์ระงับอารมณ์ตอน โมโหเด็ก
๙. ได้รักษาศีล ๘
๑๐. อาหารอร่อย ทาน ๒ มื้อ ยังมีน้ำปานะ
๑๑. ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย เพราะมีผู้มาบริจาค หลังปฏิบัติธรรมยังได้รับทุนการศึกษาด้วย
๑๒. จำนวนคนมาดูแลเพียงพอ
๑๓. การอำนวยความสะดวกดีมาก ไม่ต้องซักผ้า ไม่ต้องล้างจาน และไม่ต้องทำความสะอาด
๑๔. มีเสื้อผ้าชุดขาวเพียงพอ
๑๕. แบ่งงานชัดเจนมีหน้าที่แยกกัน

จุดอ่อน

๑. มีเสียงรบกวนไฟรบกวน แต่ไม่รำคาญเพราะเวลาได้ยินกำหนด “ได้ยินหนอ”
๒. มีรถผ่านเข้ามาแต่ไม่เสียงดัง ไม่รบกวนใช้กำหนด “ได้ยินหนอ”
๓. วัดไม่เป็นที่รู้จัก
๔. สมักรมกันเอง ทางบ้านอยากให้มีมา
๕. ระยะเวลา ๕ วัน เพียงพอต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน
๖. งบประมาณยังไม่พอ บุคลากรยังไม่พอ
๗. ควรปรับปรุง ทำความสะอาดแก้ปัญหาไฟฟ้าช็อต ไฟดูด มีรอยน้ำรั่ว
๘. ห้องน้ำไม่สะอาด ควรให้ผู้ปฏิบัติล้าง
๙. กระโถสูงชัน มีบางจุดหักควรได้รับการซ่อมแซม
๑๐. ประตุมุ้งลวดศาลาปฏิบัติธรรมเสียควรทำการซ่อมแซมให้ดี

โอกาส

๑. กฎระเบียบเคร่งครัด
๒. มีรถคอยรับ – ส่ง
๓. วัดลักษณะนี้ดี โลง สบาย กว้างขวาง เป็นธรรมชาติ เดินจงกรมนั่งสมาธิไม่มีใครมารบกวน
๔. หลวงพ่อใจดี พระดีมาก

อุปสรรค

๑. ห้องน้ำน้อยไม่เพียงพอ อยากให้สร้างห้องน้ำเพิ่ม
  ๒. พื้นศาลาปฏิบัติธรรมไม่ดีเวลาเดินมีเสียง
  ๓. การบรรยายธรรม อยากให้มีนิทานธรรมะ อยากฟังเทศน์เกี่ยวกับกฎแห่งกรรม
- การประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง แนะนำให้แจกใบปลิว ปิดป้ายประกาศ บอกเพื่อนๆ

แผนภาพที่ ๑๑ สรุปการสนทนากลุ่ม SWOT Analysis

จุดเด่น(Strength)	จุดด้อย (Weakness)	โอกาส (Opportunity)	อุปสรรค (Threat)
- เจ้าอาวาสเห็น ความสำคัญ	- พระวิปัสสนาจารย์มี จำนวนน้อย	- มีกฎระเบียบเคร่งครัด	- ชุมชนได้รับการศึกษา น้อย
- มีญาติโยมที่มี ความสนใจ	- ไฟฟ้าทางรถไฟผ่านเกิด เสียงดังเป็นครั้งคราว	- วัดเป็นธรรมชาติ โล่ง สบาย	- ยังกังวลอยู่กับปากท้อง การหาเลี้ยงชีพ
- มีพระวิปัสสนา- จารย์	- ภายในบริเวณวัดมี ยานพาหนะสัญจร	- ชุมชนเรียบง่าย มีศรัทธา ต่อพระพุทธศาสนา	- การปฏิบัติธรรมต้องใช้ เวลาติดต่อก็จะเห็นผล
- มีสัปป่ายะ ๑	- วัดขนาดเล็กๆ ไม่ เป็นที่รู้จัก เศรษฐกิจยังไม่คล่องตัว	- คณะสงฆ์สนับสนุน ให้ตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัด	- พุทธศาสนิกชนไม่เข้าใจ การปฏิบัติแต่สนใจด้าน วัตถุมากกว่า
	- สถานที่พักยังมีไม่ เพียงพอ	- จัดโครงการอบรม แก่นักเรียนวัดนาคทุกปี	- ชักชวนมาปฏิบัติยาก
	- สุนัขและแมวอุจจาระส่ง เสียงรบกวน	- วัดมีพาหนะรับส่ง	
		- เจ้าอาวาสใจดี มีเมตตา	

๔.๓ ผลวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินการดำเนินโครงการการพัฒนาวัดนาคให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม จะนำเสนอในลักษณะเป็นด้านต่างๆ ตามองค์ประกอบของชิปปี้โมเดล (CIPP Model) จากนั้นนำเสนอ ปัญหาและอุปสรรคและสาเหตุไปตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินรวมสรุปผลโครงการ

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง เป็นกลุ่มนักเรียนโรงเรียนวัดนาค ชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๔, ปีที่ ๕ และปีที่ ๖ อายุ ๑๐ ถึง ๑๒ ขวบ และกลุ่มผู้ใหญ่ อีก ๒๕ คน ต่างนับถือศาสนาพุทธ มาปฏิบัติธรรมระหว่าง วันที่ ๑-๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ จำนวน ๒๕ คน มีที่เคยมาปฏิบัติแล้ว ๑๐ คน อบรมระยะเวลา ๕ วัน ส่วนกลุ่มผู้ใหญ่ มีมาปฏิบัติแตกต่างกันออกไป มักจะปฏิบัติกันที่วัด เป็นส่วนใหญ่ มาในโครงการปฏิบัติธรรมที่จัดขึ้น เมื่อจบโครงการก็จะกลับ

๑. ด้านบริบท

เจ้าอาวาสวัดมีนโยบายชัดเจนที่จะพัฒนาวัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรม ได้เตรียมปัจจัยเพื่อการพัฒนาไว้ สามารถสร้างศรัทธาของชุมชนที่มีต่อวัด แม้ความต้องการของชุมชนและการสนับสนุนของชุมชนรวมทั้งวงการคณะสงฆ์ที่ผู้ปฏิบัติธรรมแสดงความเห็นเรื่องการปฏิบัติธรรมจะออกมาว่ายังปานกลาง ถึงแม้จะดูไม่เด่นชัดแต่มีแนวโน้มว่าจะสูงขึ้น ซึ่งต้องทำการส่งเสริมเผยแพร่ต่อไป สอดคล้องกับนโยบายของมหาเถรสมาคมและของรัฐบาลในการพัฒนาคน ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นดังที่กล่าวว่า “ความรู้คู่คุณธรรม”

๒. ด้านปัจจัย

ด้านสถานที่ เป็นห้องอาคารสถานที่เพียงพอสะดวก กว้างขวาง เป็นสัดส่วนเป็นอาวาสสัปปายะหรือเสนาสนสัปปายะ โคจรคามสัปปายะวัดอยู่ไม่ไกลไปมาสะดวกมาก มีรถรับส่งทั้งของวัดและรถรับจ้าง บรรยากาศก็สงบ ร่มรื่นมาก สิ่งรบกวนก็น้อยเป็นอตุสัปปายะ การให้ความสะดวกเรื่องปัจจัย ๔ อันเป็นพื้นฐานของการพักอาศัยเป็นโภชนสัปปายะ

ด้านวิปัสสนาจารย์ มีคุณลักษณะอยู่ในเกณฑ์มากทุกลักษณะ จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้การอบรมปฏิบัติธรรมประสบผลสำเร็จ เนื่องจากผู้ปฏิบัติธรรมยอมรับ และเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการชักนำผู้มาปฏิบัติ เพราะศรัทธาในวิปัสสนาจารย์

คุณสมบัติผู้เข้าอบรม (บุคคลสัปปายะ) ผู้เข้าปฏิบัติบางคนอาจไม่สมัครใจหรือไม่พร้อมที่จะเข้ารับการอบรมปฏิบัติธรรม ทำให้โครงการไม่อาจประสบผลสำเร็จครบถ้วนตามที่ผู้ดำเนินการต้องการ มีผู้เข้าปฏิบัติจัดได้ ๒ กลุ่ม คือ นักเรียน และผู้ใหญ่ มีความแตกต่างกัน ในกลุ่มนักเรียนมีความสงบและความตั้งใจน้อยถึงปานกลาง แต่กลุ่มผู้ใหญ่ความสงบและความตั้งใจมาก ส่วนการรบกวนมีน้อย ทั้งนี้อาจสืบเนื่องจากกลุ่มเด็กเป็นผู้ยังขาดความสมัครใจยังมองไม่เห็นความสำคัญของการปฏิบัติธรรม

อุปกรณ์และเครื่องมือ ผู้เข้าปฏิบัติมีลักษณะการปฏิบัติแตกต่างกัน บางส่วนมุ่งมาปฏิบัติอย่างเดียว บางส่วนมีการสวดมนต์ฟังธรรม จึงใช้สื่อในการสอนอบรมมาก แต่วัดก็ได้จัดเตรียมไว้เป็นลักษณะสวดมนต์แปล แต่ระหว่างการปฏิบัติจะผัสสสัปปายะ ส้ารวมวาจา งคการอ่านการพูดหรือพูดน้อยเท่าที่จำเป็น หนังสือการปฏิบัตินั้นก็ให้ตามที่มีโยมมาถวายเป็นธรรมทาน เพราะการปฏิบัติอาศัยการสอบอารมณ์และการบรรยายธรรมเป็นหลัก

๓. ด้านกระบวนการ

การสาธิต การบรรยายธรรม การสอบอารมณ์ วิปัสสนาจารย์มีประสบการณ์ มีความชำนาญในการอบรมปฏิบัติธรรม สามารถจัดบริหารเวลาได้อย่างอิสระ ทั้งอยู่ดูแลผู้ปฏิบัติอย่าง

ใกล้ชิดในระหว่างการปฏิบัติก็เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติพบและสอบถามได้ดังที่ตนต้องการเป็นผัส-
สัปปายะหรือ ัมมัสสวนสัปปายะ

๔. ด้านผลผลิต

การปฏิบัติธรรมได้ประโยชน์แก่ตนเองปลูกศรัทธาต่อการปฏิบัติธรรม จิตใจสงบกว่าเดิม
ได้รับความซาบซึ้งในธรรมและปรากฏว่ามีผู้สนใจเข้าร่วมปฏิบัติธรรมมากขึ้นเป็นอริยาปด-
สัปปายะ

๕. ด้านผลกระทบ

ได้ปลูกฝังจริยธรรมคุณธรรมนำธรรมไปปฏิบัติ การเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น การกลับมา
ปฏิบัติอีก การได้รับการยอมรับจากผู้อื่น แสดงถึงว่า ผู้ปฏิบัติมองเห็นประโยชน์ของการปฏิบัติ
และมีศรัทธาและความเชื่อมั่นต้องการจะกลับมาปฏิบัติที่นี่อีก ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า สำนักปฏิบัติ
ธรรมวัดนาคเป็นที่พอใจของผู้ปฏิบัติ

แผนภาพที่ ๑๒ การประเมินรวมสรุปผลโครงการ

ที่	บริบท	ปัจจัย	กระบวนการ	ผลลัพธ์	ผลกระทบ
๑	- มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน แน่วแน่	- มีสัปปายะ ๗	- มีวิปัสสนาจารย์ - มีวิธีการสอนการ อบรม	- ให้ผลของ การปฏิบัติได้ จริง	- ได้ทัศนคติที่ดี จากบุคคล ภายนอก
๒	- เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมี ความสนใจและเห็น ความสำคัญ	- ทำนโยบายแผน และโครงการ เพื่อสัปปายะต่อ การปฏิบัติธรรม	- มีการสาธิต		- ได้ศรัทธา เชื่อมั่นจากผู้ ปฏิบัติธรรม
๓	- มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ คณะสงฆ์ ชุมชน ก็มีศรัทธาสนับสนุนให้ จัดตั้ง	- มีกัลยาณมิตร	- มีการบรรยายธรรม		- ช่วยส่งเสริมเพิ่ม ประสิทธิภาพ ใน การพัฒนาอบรม ปฏิบัติธรรมต่อไป
๔		- พัฒนาส่งเสริม ทักษะ พระ วิปัสสนาจารย์ และวิทยากร	- มีการส่งอารมณ์		
๕		- มีธรรมชาติ ร่มรื่น โล่ง สบาย	- มีกฎระเบียบ เคร่งครัด		

สภาพปัญหาและอุปสรรค

จากการวิจัยการพัฒนาวัดนาคให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่ได้ดำเนินการตั้งแต่ศึกษาเอกสาร
สัมภาษณ์ จนได้รูปแบบวัดไปทำนโยบาย จัดทำแผน และทำโครงการต่างๆรองรับ แล้วได้วิจัยนำ
ร่องประเมินการพัฒนาได้สรุปผลไปแล้วทำโครงการแก้ไขไป จนในครั้งสรุปโครงการนี้ สภาพ
ปัญหาและอุปสรรคที่ประสบบางส่วนก็ยังคงมี เช่น เรื่องความสะอาด เพราะยังอยู่ในระหว่างการ
ดำเนินโครงการ และก็มีสภาพปัญหาและอุปสรรคใหม่ แต่ผู้วิจัยจะเสนอรวมกันไป เพราะถือว่าเป็น
สภาพปัญหาและอุปสรรคที่มีในขณะสรุปโครงการ

สภาพปัญหาและอุปสรรค ในการวิจัยสรุปโครงการนี้ สิ่งที่วิเคราะห์ได้จากการวิจัยที่น่า
เป็นปัญหา และผู้วิจัยได้เสนอวิธีแก้ไขไว้พอสังเขป สรุปเป็นแผนภาพ ดังนี้ คือ

แผนภาพที่ ๑๓ สรุปสภาพปัญหาและอุปสรรค พร้อมเสนอวิธีแก้ไข

ที่	สภาพปัญหาและอุปสรรค	เสนอวิธีแก้ไข
๑	บุคลากรไม่เพียงพอ	- ต้องประมาณการ การสามารถต้อนรับผู้ปฏิบัติธรรมในครั้งหนึ่งๆ ให้เหมาะกับวิปัสสนาจารย์และวิทยากรที่มีอยู่ ไม่ให้มากจนทำให้การ ปฏิบัติไม่ได้ผล
๒	เสียงรบกวน	- จัดระบบการจราจรภายใน - จัดเขตปฏิบัติและเขตทั่วไป
๓	ความสะอาด	- หลังการก่อสร้างและปรับปรุงสถานที่ต่างๆแล้ว คงต้องหันมา แก้ปัญหานี้ต่อไปให้เป็นที่เรียบร้อย
๔	ความสงบและความร่มรื่น	- ควรจัดเขตการเลี้ยงดูสุนัขแมว - จัดปลูกต้นไม้
๕	ปัจจัยเงินทุนสนับสนุน	- ทำระบบบัญชี - จัดทำปฏิทิน - ประมาณการค่าใช้จ่าย - ขอบขอสันับสนุนโครงการจากสำนักงานพระพุทธศาสนา
๖	การแจ้งข่าวสาร	- ควรมีการประชาสัมพันธ์แก่ชุมชนและผู้สนใจให้มาร่วมกิจกรรม
๗	ปัญหาการอยู่ร่วมกัน	- ควรมีการปฐมนิเทศ แนะนำระเบียบ - ควรจัดผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ใกล้เคียงกัน อยู่ร่วมกัน - ควรแยกผู้ไม่พร้อมออกจากผู้ตั้งใจปฏิบัติธรรม เช่น แยกเด็กนักเรียน ออกจากผู้ใหญ่
๘	การพัฒนานั้นต้องไม่หยุดนิ่ง	- เมื่อสร้างขึ้นมาแล้ว ก็ต้องมีการดูแลบำรุง ซ่อมแซม - ในอนาคตก็ต้องศึกษาต่อเนื่อง เพื่อให้มีประสิทธิภาพที่สุด

๔.๔ รูปแบบของวัดนาที่จัดทำขึ้น เพื่อพัฒนาเป็นสำนักปฏิบัติธรรม

สอบถามบอกแจ้งโครงการการพัฒนาวัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรมแก่ญาติโยมพุทธบริษัทที่จะเปลี่ยนรูปแบบของวัดจากเป็นเสนาสนะของพระภิกษุอย่างเดียวมาเป็นสำนักปฏิบัติธรรมให้เข้าใจ ชักชวนมาปฏิบัติเพื่อให้เห็นความสำคัญของการปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง ศึกษาวางแผนนโยบายอย่างมีระบบ มีการจัดแบ่งเขตเสนาสนะพระภิกษุสงฆ์ ออกจากเขตปฏิบัติธรรม ซ่อมแซมเสนาสนะเก่า ออกแบบก่อสร้างอาคารที่พักและที่ปฏิบัติธรรม โรงครัวหอฉันออกมาสู่ที่ไม่รบกวนการปฏิบัติ ซ่อมแซมและสร้างห้องน้ำให้มีใช้ในจุดต่างๆ พร้อมกับจัดระบบไฟฟ้าและน้ำประปาให้พอเพียงรองรับสถานที่ที่เปลี่ยนแปลง จัดระบบการจราจรภายในเพื่อขจัดเสียดรบกวนจากรถ จัดสถานที่เลี้ยงดูสัตว์เลี้ยง มี สุนัข แมว เป็นต้นให้ออกห่างจากเขตปฏิบัติธรรม

ส่วนบุคลากร ภายในจัดวัดเป็นที่พักของพระภิกษุสงฆ์สามเณร แม่ชี และอุบาสกอุบาสิกา ผู้ปฏิบัติธรรม แนะนำส่งเสริมสร้างบุคลากรวิทยากรผู้สนใจให้ปฏิบัติธรรม ทั้งจัดวิปัสสนาจารย์ให้มีการปฏิบัติธรรมภายในวัดและไปอบรมนอกวัดตามที่มีผู้ขอมา

จัดรูปแบบโครงการการจัดอบรมปฏิบัติธรรมทั้งแก่พระภิกษุสามเณร นักเรียน พุทธศาสนิกชน ให้พร้อมมูลทั้งการสาธิตการปฏิบัติ การบรรยายธรรม การส่งอารมณ์ อาหาร ที่พักที่นอน เสื้อผ้า การรักษาในเวลาเจ็บป่วย การบริการด้านการรับ-ส่งผู้ปฏิบัติธรรม

วัดนามิปัจจยข้างต้น ดังที่กล่าวมา จึงคาดได้ว่า ในอนาคตวัดนาจะสามารถพัฒนาเป็นสำนักปฏิบัติธรรมตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ และความร่วมมือร่วมแรงกันของสมาชิกในวัด เป็นปัจจัยความสนับสนุนที่สำคัญต่อความสำเร็จและศึกษาการพัฒนาวัดที่ทำมาและที่จะทำต่อไป

รูปแบบของสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม

๑. สถานที่ เว้นที่เป็นโทษ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เรียกว่า สัปปายะ ๗ หรือ สัปปายะ ๕

๑. อาวาส (ที่อยู่) คือ เสนาสนะสัปปายะ
๒. โคจรคาม
๓. ภัสสะ (การพูดคุย) คือ รั้วมัสสวนสัปปายะ
๔. บุคคล คือ บุคคลสัปปายะ
๕. โภชนะ คือ อาหารสัปปายะ
๖. ฤดู คือ ฤดูสัปปายะ
๗. อิริยาบถ

๒. บุคลากร กัลยาณมิตร คือ อาจารย์ผู้คอยชี้แนะ แนะนำ ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ถ้าเจ้าสำนักเป็นวิปัสสนาจารย์ยิ่งดี มีเจ้าหน้าที่พร้อม

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบ กฎระเบียบที่เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรม ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหาเถรสมาคมรวมทั้งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กำหนด เพื่อพัฒนารูปแบบ องค์ประกอบ และปัจจัยที่เหมาะสมในการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนัก ปฏิบัติธรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและมหาเถรสมาคมรวมทั้งสำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด

วิธีการดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยภาคเอกสารและการวิจัยเชิงสำรวจ โดยการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การใช้แบบสอบถามรวมทั้งใช้เทคนิค SWOT Analysis เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคของสภาพวัดนาค

แหล่งข้อมูลที่นำมาใช้ในการวิจัยที่เป็นเอกสาร ได้แก่ คัมภีร์หลักในพระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย อรรถกถา ฎีกา วรรณกรรมต่างๆในพระพุทธศาสนา รวมทั้งเอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์ คือ เจ้าอาวาส พระวิปัสสนาจารย์ กลุ่มที่ใช้แบบสอบถามและการสนทนากลุ่มย่อย คือ ผู้เข้าปฏิบัติธรรม จำนวน ๕๐ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยใช้เป็นแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และแบบสนทนากลุ่มย่อย เทคนิคที่ใช้ คือ CIPP Model เพื่อประเมินการจัดการ ในด้านบริบท(Context) ด้านปัจจัย (Input) ด้านกระบวนการ (Process) ด้านผลผลิต (Product) และด้านผลกระทบ(Impact) การวิเคราะห์ ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูป (SPSS) และเทคนิค SWOT Analysis เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคของการพัฒนา

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สรุปผลการวิจัยภาคเอกสาร

๑. รูปแบบสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จากการศึกษามาจากในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค พบว่า

สถานที่ปฏิบัติธรรมที่เหมาะสม คือ เสนาสนะอันสงัด ได้แก่ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าทึบ ที่กลางแจ้ง ลอมฟาง ที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอีกทีก็น้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน นอกจากนั้นอาจเป็นเสนาสนะ ๕ ชนิด ได้แก่ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น และถ้ำที่สร้างขึ้น ขณะปฏิบัติธรรมผู้ปฏิบัติพึงได้รับความเหมาะสมสัปปายะ ๗ เว้นจากอัสปายะ ๗ ประการ อันได้แก่ อาวาส(ที่อยู่อาศัย) โคจรคาม(หมู่บ้าน หรือท้องถื่นที่จะไปบิณฑบาต) ภัตตะ(ถ้อยคำพูด) ปุคคล(บุคคล) โภชนะ(อาหาร) อุตฺต(อากาศ) อิริยาปถ(นั่ง นอน ยืน เดิน) หรือ ๕ ประการ คือเสนาสนสัปปายะ คือ อาวาส(ที่อยู่) อาหารสัปปายะ คือ โภชนะ รัชมัตสวณสัปปายะ คือ ภัตตะ (การพูดคุย) ปุคคลสัปปายะ คือ บุคคล และอุตฺตสัปปายะ คือ อุตฺต เพื่อเป็นที่สะดวกสบายต่อการเจริญภาวนา นอกจากนี้ยังมีเครื่องสนับสนุน ๕ ประการให้บรรลุมรรคผล ได้แก่ มีศีลบริสุทธิ การได้ฟังธรรมและการได้สอบถามปริกษาธรรมจากผู้อื่นซึ่งเป็นกัลยาณมิตร สมณะและวิปัสสนาที่ผู้ปฏิบัติต้องทำให้เกิดขึ้น

ดังนั้น รูปแบบที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม คือ สัปปายะ ๗ และการมีกัลยาณมิตรเป็นเครื่องสนับสนุน

๒. รูปแบบวัดตามที่มีมหาเถรสมาคมกำหนดให้เป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม มหาเถรสมาคม ส่งเสริมให้วัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ตามระเบียบ พ.ศ. ๒๕๔๓ โดยกำหนดหลักเกณฑ์พิจารณา ๕ ข้อ คือ ๑ เป็นวัดหรือที่พักสงฆ์ ๒. มีสัปปายะ ๓. เคยเป็นสำนักปฏิบัติธรรมมาก่อน ๔. เจ้าอาวาสเป็นพระวิปัสสนาจารย์หรือส่งเสริมการปฏิบัติธรรมตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ๕. มีหลักฐานถูกต้อง

สรุปว่า ระเบียบของมหาเถรสมาคมกำหนดรูปแบบสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมมีรูปแบบประกอบด้วย สัปปายะ ๗ และกัลยาณมิตรซึ่งสอดคล้องรูปแบบการปฏิบัติธรรม

นอกจากนั้น จากการตรวจสอบเอกสารเพิ่มเติม ยังพบว่าสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กำหนดคุณสมบัติหลักเกณฑ์ในการพิจารณาสำนักปฏิบัติธรรม กำหนดไว้ ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านสถานที่ คือ ที่พัก ห้องน้ำ ที่ปฏิบัติ ไม่แออัด (เสนาสนสัปปายะ) สะอาด สว่าง สงบ สงัด (อุตฺตสัปปายะ) (๒) ด้านวิทยากร คือ มีวิปัสสนาจารย์(กัลยาณมิตร) และมีวิทยากรมีความประพฤติดี (ปุคคลสัปปายะ) บรรยายธรรม (รัชมัตสวณสัปปายะ)และ (๓) ด้านการบริหารจัดการ คือ ดูแลจัดการ (อาหารสัปปายะ) ซึ่งสรุปรวมได้ว่ามีลักษณะเป็นแบบสัปปายะ ๕ และมีกัลยาณมิตร

ดังนั้น รูปแบบของสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและตามระเบียบมหาเถรสมาคมรวมทั้งหลักเกณฑ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด คือ สัปปายะ ๗ และมีกัลยาณมิตร

**๓. รูปแบบ องค์ประกอบ และปัจจัยที่เหมาะสม การพัฒนาวัดนาคเป็นวัดปฏิบัติธรรม
ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและตามที่มหาเถรสมาคมกำหนด**

ผลจากการศึกษาสภาพของวัดนาคในด้านสัปปาเย ๙ และกัลยาณมิตร พบว่า วัดนาคมี
คุณลักษณะครบถ้วนในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนา
แห่งชาติกำหนด

๕.๑.๒ สรุปผลการวิจัยภาคสนาม

จากการสนทนากลุ่มและการใช้แบบสอบถาม พบว่าวัดนาคมีคุณสมบัติสัปปาเย ๙ และ
กัลยาณมิตรครบถ้วน

๕.๒ การอภิปรายผล

๑. จากการวิจัยเอกสารนั้น พบว่าในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหาเถรสมาคม และสำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมมีรูปแบบประกอบด้วย
สัปปาเย ๙ และกัลยาณมิตร ทั้งเนื่องจากการปฏิบัติธรรม การอยู่ในที่อยู่ที่ดีสะอาด สงบ สงัด
ปราศจากสิ่งรบกวน ไม่ไกล มีการสอนแนะนำธรรม ผู้อยู่เป็นกัลยาณมิตร ปัจจัย ๔ ง่าย ร่มรื่น
เป็นที่พอใจของผู้ปฏิบัติ มีกัลยาณมิตรคอยแนะนำสอบถาม เป็นธรรมที่สะดวกสบายแก่การ
เจริญภาวนา

๒. จากการวิจัยภาคสนามที่สัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อย และการใช้แบบสอบถาม จะ
เห็นว่า ในสภาพปัจจุบันวัดนาคได้ดำเนินการพัฒนาเป็นสำนักปฏิบัติธรรมมีรูปแบบ องค์ประกอบ
และปัจจัยที่เหมาะสม สอดคล้องในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหาเถรสมาคม และสำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดต้องมีสัปปาเย ๙ และกัลยาณมิตร

๓. วัดนาค จากการศึกษาโดย CIPP Model โดยสร้างคำถามสอดคล้องกับสัปปาเย ๙
และกัลยาณมิตร วัดสามารถเป็นสำนักปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหาเถรสมาคม และ
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๑. ด้านการพัฒนาวัดให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม

๑.๑ วัดที่จะพัฒนาให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมควรปฏิบัติตามสัปปาเย ๙ และ
กัลยาณมิตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
กำหนดอย่างเคร่งครัด เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้มาปฏิบัติธรรมอย่างครบถ้วน

๑.๒ เนื่องจากวัดไม่สามารถจำกัดคุณลักษณะและจำนวนผู้มาปฏิบัติธรรมที่วัดได้ ดังนั้น ควรมีการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ประโยชน์ที่ได้จากการปฏิบัติ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนที่สนใจเตรียมตัวมาก่อน จะทำให้ผลการปฏิบัติธรรมเป็นไปตามวัตถุประสงค์

๒. ด้านการวิจัยต่อไป

๒.๑ ควรมีการศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมตามวัดต่างๆ ว่าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสอดคล้องในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๒.๒ ควรมีการติดตามผลการปฏิบัติธรรมกับผู้ที่มาปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน, สำนักนายกรัฐมนตรี, พระราชบัญญัติการศึกษา
แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร :
บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๕.

ฝ่ายวิชาการ คณะทำงานโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน
คู่มือโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน กองพุทธ
ศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๗.

ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนัก
ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓. ระเบียบมหาเถรสมาคม สำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๑,๐๐๐ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘.

พระอนุรุธเถระ. ปริจจเลทที่ ๕ วิปัสสนาที่ปณี อภิธัมมัตถสังคหะ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มูลนิธิ อภิธรรมสังคัมมะโชติ, ๒๕๓๕.

พระอุปติสสเถระ รจนา, วิมุตติมรรค, พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะแปลจากฉบับ
ภาษาอังกฤษของพระเอสรา พระโสเมเถระ และพระเขมินทเถระ, อนุสรณ์งานบำเพ็ญ
กุศลออกเมรุพระราชทานเพลิงศพพระพุทธรญาณ (มงคล วิโรจน์มหาเถระ ป.ธ.๕)
พิมพ์ครั้งที่ ๖ จำนวน ๖,๐๐๐ เล่ม, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระพุทธโฆส. วิสุทธิมรรค ปฐมภาค มหามกุฏราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏ-
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ที.ม. (บาลี) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคคปาติ

ม.ม. (บาลี) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกปาติ

ลั.ส.	(บาลี) =	สุตตนปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวคคปาติ
ลั.สพ.	(บาลี) =	สุตตนปิฎก สังยุตตนิกาย สพายนวคคปาติ
ลั. นิทาน.	(บาลี) =	สุตตนปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานนวคคปาติ
อง.สตุตค.	(บาลี) =	สุตตนปิฎก องคสูตรนิกาย สตุตคนิปาตปาติ
ขุ.ป.	(บาลี) =	สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสมภิตามคคปาติ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ จ. สิงห์บุรี. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ จ. สิงห์บุรี.

เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ที.ม.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค
ที.สี.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค
ม.มู.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์
ม.อุ.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก์
ส.ส.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
ส.สพา.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค
ส.ม.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค
ส.ขนุช.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค
ส.นิทาน.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
อง.ทุก.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต
อง.ปญจก.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต
อง.สตตก.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
อง.นวก.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต
อง.ทสก.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต
ขุ.ป.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค
ขุ.ธ.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท
อภิ.สง.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี
อภิ.วิ.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก วิภังค์
อภิ.ป.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ อภิมหาจุฬาลงกรณ์ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

ที.สี.อ. (บาลี) = ที่มณิกาย สุมงฺคฺลวีสานี สีลภนฺทรวคฺคกฏกถา

ที.ม.อ.	(บาลี) =	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวคฺคอุฏฺฐกถา
ม.ม.อ.	(บาลี) =	มชฺฌิมนิกาย ปปฺปญฺจสุทฺถนํ มุลปณฺณาสกอุฏฺฐกถา
ม.ม.อ.	(บาลี) =	มชฺฌิมนิกาย ปปฺปญฺจสุทฺถนํ อุปริปณฺณาสกอุฏฺฐกถา
สํ.ม.อ.	(บาลี) =	สํยุตฺตนิกาย สารตฺถปฺปกาสินี มหาวคฺคอุฏฺฐกถา
อง.ทุก.อ.	(บาลี) =	องฺคฺคตฺตรนิกาย มโนรตฺตปุรณํ ทุกนิปาตอุฏฺฐกถา
อง.ติก..อ.	(บาลี) =	องฺคฺคตฺตรนิกาย มโนรตฺตปุรณํ ติกนิปาตอุฏฺฐกถา
อง.ปฺลจก.อ.	(บาลี) =	องฺคฺคตฺตรนิกาย มโนรตฺตปุรณํ ปฺลจกนิปาตอุฏฺฐกถา
อง.สตุตค.อ.	(บาลี) =	องฺคฺคตฺตรนิกาย มโนรตฺตปุรณํ สตุตกนิปาตอุฏฺฐกถา
อง.นวก.อ.	(บาลี) =	องฺคฺคตฺตรนิกาย มโนรตฺตปุรณํ นวกนิปาตอุฏฺฐกถา
อภิ.วิ.อ.	(บาลี) =	อภิธมฺมปิฎก วิภังค สมฺโมหวิโนทนีอุฏฺฐกถา

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ฎีกา ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

อง.ปฺลจก.ฎีกา. (บาลี) = องฺคฺคตฺตรนิกาย สารตฺถมณฺธุสา องฺคฺคตฺตรฎีกา

มหามกุฏราชวิทยาลัย. คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

วิสุทฺธิ ๑ (บาลี) = วิสุทฺธิมคฺค ปกรณวิเสส ปฐโม ภาค

วิสุทฺธิ ๒ (บาลี) = วิสุทฺธิมคฺค ปกรณวิเสส ทฺติโย ภาค

วิสุทฺธิ ๓ (บาลี) = วิสุทฺธิมคฺค ปกรณวิเสส ตฺติโย ภาค

วิสุทฺธิ. มหาฎีกา (บาลี) = ปรมตฺถมณฺธุสา วิสุทฺธิมคฺคมหาฎีกา

มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทฺธิมคฺค ปฐมภาค คัมภีร์ฐานทายกวิธาน, ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๗ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทฺธิมคฺค ปฐมภาค ทสฺสลิโพธิวิธาน, ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๗ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทฺธิมรรค แปล ภาค ๑ ตอน ๒, ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๗ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทฺธิมรรค แปล. ภาค ๒ ตอน ๒, ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๗ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทฺธิมรรค แปล ภาค ๓ ตอน ๒, ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๗ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปล. **วิสุทธิมรรค** พระอนรรุทเถระ ผู้รจนา, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูร พรินต์ติ้ง จำกัด, พ.ศ. ๒๕๓๖.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส, **พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๑** คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตรวจชำระ พิมพ์ครั้งที่ ๑๖ จำนวน ๒๕,๐๐๐ เล่ม กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ข. ข้อมูลทฤษฎี

(๑) หนังสือ :

ขุนสรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), ผู้รวบรวม. **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรม ปริจเฉทที่ ๕ ปฏิณณกสังคหวิภาค.**

คณาจารย์ภาควิชาบริหารการศึกษาและอุดมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. **การศึกษาอิสระ Independent Studies.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท แอล ที เพรส จำกัด, ๒๕๔๖.

ชูศรี วงศ์รัตน์.ร.ศ.. **เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ. **ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์ Social Sciences Research Methodology.** กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๗.

ประกายรัตน์ สุวรรณ. **คู่มือการใช้โปรแกรม SPSS เวอร์ชัน ๑๒ สำหรับ Windows.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๘

พระครูสังวรสมาธิวัตร (ประเดิม โกมล). **คู่มือวิธีปฏิบัติธรรมแบบสำนักต่างๆ (วัดมหาธาตุ วัดระฆังโฆสิตาราม วัดปากน้ำ วัดอโศการาม และวัดบวรนิเวศ.** กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ครั้งที่ ๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม Dictionary of Buddhist.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส อาร์ พรินต์ติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด. ๒๕๔๕.

พระมหาคำารณ รตนนาโธ. **สูจิบัตรงานผูกพัทธสีมา ปิดทองฝังลูกนิมิต วัดนาค ตำบลช่องสะแก อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรีวันที่ ๕ ถึง ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๘, เพชรบุรี : วัดใหญ่สุวรรณาราม, ๒๕๔๘.**

พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโณ ผศ.ดร.. แนวการเขียนหัวข้อ โครงร่างและวิทยานิพนธ์.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๔๕.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ป.ธ.๙). หลักและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สหธรรมิก, ๒๕๔๗.

_____ การเรียนวิชาครูที่วัดมหาธาตุ คู่มือสอบอารมณ์และวิชาครู, ๒๔ ธ.ค. ๕๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร :

สื่อตะวัน จำกัด. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ ๒๕๔๕.

พระธรรมวโรดม(บุญมา คุณสมฺปนฺโน) ป.ธ.๙. หลักการสอนพระปริยัติธรรม. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ช่อระกา, ๒๕๕๐.

พระราชวรมนี (บุญสิน อุตุตฺตมาโชโต) ป.ธ.๙ M.A. Ph.D. คู่มือปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเบื้องต้น.

กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๕.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๕ สมถกรรมฐานที่ปณี พิมพ์ครั้งที่ ๔

จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ.

พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสิสยาโค) จารุญ ธรรมดา แปล. หลักการปฏิบัติ-

วิปัสสนากัมมัฏฐาน. มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์เนื่องในงาน ๑๐๐

ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) พิมพ์ครั้งที่ ๒ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๖

๒,๐๐๐ เล่ม, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖.

_____ วิปัสสนาญ เล่ม ๑ . พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ. ๙, Ph.D) ตรวจ

ชำระ , พระคันธสาราภังค์ เรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซ็น

เตอร์, ๒๕๔๘.

_____ วิปัสสนาญ เล่ม ๒ . พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ. ๙, Ph.D)

ตรวจชำระ , พระคันธสาราภังค์ เรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ

เซ็นเตอร์, ๒๕๕๐.

_____ มหาสติปัฏฐานสูตรทางสุนิพพาน. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ. ๙,

Ph.D) ตรวจชำระ , พระคันธสาราภังค์ เรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด

ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๕.

พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ ศ. ดร.. การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการบริหาร. คณะรัฐประศาสนศาสตร์

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาธรรม, ๒๕๔๘.

ชนิด อยู่โพธิ์. วิปัสสนาญ พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,

๒๕๔๐.

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี ร.ศ. ดร.. การประเมินโครงการแนวคิดและแนวปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๕
จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๔๕.

วิศิษฐ์ พงศ์พัฒนจิต. คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองการ
พุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

วรรณสิทธิ ไวกะเสวี. คู่มือการศึกษา พระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๕ กัมมัฏฐานสังคิภาค.
มูลนิธิ แบนมหานิรานนท์. พิมพ์ครั้งที่ ๔, จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม.

สุริย์ มีผลกิจและ วิเชียร มีผลกิจ. พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา. กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมพิวเตอร์
จำกัด พิมพ์ครั้งที่ ๓/๒๕๔๕ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม.

สมคิด พรหมชัย ร.ศ. ดร.. เทคนิคการประเมินโครงการ, พิมพ์ครั้งที่ ๔ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม,
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๖.

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ ศ. ดร. และคณะ. รวมบทความทางการประเมินโครงการ ชุดรวมบทความ
เล่มที่ ๔ . พิมพ์ครั้งที่ ๓ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. คู่มือการดำเนินงาน
โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ปีงบประมาณ ๒๕๕๐. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๑.

สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. คู่มือโครงการพระสอน-
ศีลธรรมในโรงเรียน(การเรียนการสอน) ปีงบประมาณ ๒๕๕๐. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๑.

อัญญา ณ ระนอง รศ.ดร. .วิธีการวิจัย Research Methods. กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐประศาสน-
ศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อุ บัณฑิตาภิวงสะ พระกัมมัฏฐานาจารย์. รู้แจ้งในชาตินี้ In This Very Life. พิชิต ภัทรวิมลพร
และวิญญา ภัทรวิมลพร แปล กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด,
๒๕๔๘.

(๒) รายงานการวิจัย

กรมการศาสนา หัวข้อเรื่อง “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน” กองพุทธศาสนสถานกรมการ
ศาสนา, ๒๕๓๕.

- คณินันต์ และสุบรรณ จันทบุตร. รายงานการวิจัย เรื่อง ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณี วัดป่านานาชาติ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. โครงการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถาบันศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. สกศ. อันดับที่ ๗/๒๕๔๖ พิมพ์ครั้งที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพริกหวาน กราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๕.
- ปกรณ สิงห์สุริยา ดร. และคณะ. รายงานการวิจัย เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม ศึกษาเฉพาะกรณี วัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กทม. โครงการนำร่องการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมในพระพุทธศาสนา สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา. สกศ. อันดับที่ ๗๓/๒๕๔๘ พิมพ์ครั้งที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๔๘, ๑,๐๐๐ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘.
- ปรีชา สมจิตโต (สัปพันท์) พระ. การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐานสูตร. พุทธศาสนศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ รายงานการวิจัย เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม วัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร สำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.
- พระมหาเรืองฤทธิ์ สุธีโร (ยศโสธร). การศึกษาเปรียบเทียบแนวปฏิบัติกัมมัฏฐานของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน กรณีศึกษา วัดอัมพวัน สิงห์บุรี และ วัดจันทาราม อุทัยธานี. พุทธศาสนศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระสุเมธ อภิณฺดาโม (โกลพันธ์). การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่อง หลักกสิปปกปฏิบัติในพระไตรปิฎก. พุทธศาสนศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระสุวัฒน์ สุวฑฺฒโน (จันทะศักดิ์). การศึกษา เรื่อง สติปัฏฐานองค์ธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท. พุทธศาสนศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พรชูลี อาชาวำรุง รศ.ดร. และคณะ. รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดสุวรรณมงคล จังหวัดตราด. โครงการนำร่องการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๕.
- แม่ชีระวีวรรณ ทุมมจารี (งานวิสุทธิพันธ์). การศึกษาสภาวะธรรมเบื้องต้นของผู้เข้าปฏิบัติธรรมวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ณ สำนักวิปัสสนาธรรมฐานวัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

รุจิร ภู่อาระ รศ. ดร. และคณะ. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการการประเมินโครงการโดยผู้ประเมินจากภายนอก. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๕.

ศิริพร แยมินิต ดร. และคณะ. รายงานการวิจัย เรื่องรูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมศึกษาเฉพาะกรณี วัดปัญญาบันฑิตาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี. โครงการนำร่องการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมในพระพุทธศาสนา สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา. สกศ. อันดับที่ ๗๑/๒๕๔๘ พิมพ์ครั้งที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๔๘, ๑,๐๐๐ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘.

ศรีนวล ถักกิตโร และพัชรพร ช่วยทอง. รายงานการวิจัย เรื่อง การศึกษาสังเคราะห์งานวิจัยรูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อความสำเร็จของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์. สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๐.

สอาดลักษณ์ จงคล้ายกลาง . เอกสารชุดโครงการวิจัยและส่งเสริมวัดเพื่อการพัฒนาการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม ลำดับที่ ๕ วัดปัญญาบันฑิตาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี การเผยแผ่ศาสนาธรรมดีเด่น. สำนักนโยบายและแผนงานการศึกษา สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา. สกศ. อันดับที่ ๑๐๑/๒๕๔๘ พิมพ์ครั้งที่ ๑ กันยายน ๒๕๔๘, ๑,๐๐๐ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๘.

สุภัทร ปัญญาทิป รศ. ดร. และคณะวิจัย รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการการวิจัยนำร่องเรื่องรูปแบบและยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนากรณีศึกษาวัดถ้ำสุเมโน กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง. สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

สุวณี กลิ่นเจริญ น.ต. (หญิง). การศึกษาด้วยตนเอง ความพึงพอใจของผู้ป่วยประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่มารับบริการที่แผนกผู้ป่วยนอกโรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดช. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.

อณิวัชร เพชรนรรัตน์. การศึกษาวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

๒. ภาษาอังกฤษ

- Bhaadantacariya Buddhaghosa. **Visuddhimagga(The path of Purification)** Translated by Bhikkhu Nanamoli, penang, Malasia : The Penang Buddhist Association. 1999.
- Mahasi Sayadaw. **The Satipatthana Vipassana Meditation**, Yangon (Myanmar) : Buddha Sasana Nuggaha Organization. 1992.
- Sayadaw U Pandita. **In This Very Life** (Second Edition) Kandy : Buddhist Publication Society. 1993.
- , **On the Path to Freedom**. Buddhist Wisdom Center, Penang : Unique Printing System. 1995.
- Upatissa. **The Path of Freedom (Vimuttimagga)** Translated from the Chinese by Rev. N.R.M. Ehara, Soma Thera, & Kheminda Thera, Kandy, Sri Lanka : **Buddhist Publication Society**. 1995.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เครื่องมือตรวจสอบคุณภาพ
เรื่อง

การศึกษาการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรม
ตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา

A STUDY OF DEVELOPMENT NARK MONASTERY TO
MEDITATION CENTER FOLLOW THE SCRIPTURE

โดย

พระมหาวิชัย ยติชโย (ฤทธิวิรุพห์)

ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

๑. รศ. ดร. รุจิร ภู่อาระ
๒. ผศ. ดร. นิภา แก้วศรีงาม
๓. พ.ต.ท. ดร. ศิริพงศ์ เสภายาน
๔. ดร. มารุต พัฒนาผล

วิทยานิพนธ์นี้

เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

พุทธศักราช ๒๕๕๑

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
เจ้าอาวาสผู้ดำเนินการพัฒนาวัดนาคให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม

ชื่อเจ้าอาวาส.....
วุฒิการศึกษา .....
ประสบการณ์ .....
ชื่อผู้สัมภาษณ์ .....
วันที่สัมภาษณ์ .....

คำถามแบ่งเป็น ๖ ข้อใหญ่ๆ

๑. มีความตั้งใจอย่างไร
๒. ได้ดำเนินการอบรมปฏิบัติธรรมมาตั้งแต่เมื่อไร
๓. มีความคิดเห็นอย่างไรจึงจัดการอบรมปฏิบัติธรรม
๔. จัดการเช่นไรในวัด
๕. ยึดหลักการในการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมอย่างไร
๖. เตรียมแผนการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมอย่างไร

การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ชื่อเจ้าอาวาส พระมหาคำรณ รตนนาโ
 วุฒิการศึกษา ม.ศ.๕ น.ธ.เอก ปธ.๔
 ประสบการณ์ พระวิปัสสนาจารย์
 ชื่อผู้สัมภาษณ์ พระมหาวิชัย ยติชโย
 วันที่สัมภาษณ์ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๓

๑. มีความตั้งใจอย่างไร

ความตั้งใจอย่างมั่นคงที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไปอีกจนครบ ๕,๐๐๐ ปี”

๒. ได้ดำเนินการอบรมปฏิบัติธรรมมาตั้งแต่เมื่อไร

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๖ รับดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสโดยเริ่มจากการอยู่ปฏิบัติธรรมของผู้ถือศีลอุโบสถก่อน มีญาติโยมรอบๆวัดให้ความสนใจเข้ามาปฏิบัติธรรมตามลำดับ

๓. มีความคิดเห็นอย่างไรจึงจัดการอบรมปฏิบัติธรรม

การจัดอบรมปฏิบัติธรรมเป็นการปลูกฝังอบรมจิตใจให้ชาวซึ่งในธรรมะ เกิดปัญญาเห็นสัจจะธรรม แต่ไม่ได้กล่าวไว้ในงานศาสนศึกษา ทั้งๆที่เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติ เป็นสิ่งที่เหมาะสมกับทุกเพศทุกวัย จึงควรที่จะสนับสนุนให้จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมขึ้น หรือให้มีการสอนจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไป

๔. จัดการเช่นไรในวัด

๑. จัดทำโครงการการปฏิบัติธรรมที่สืบเนื่อง คือ โครงการอบรมปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสามเณรเป็นประจำทุกวันเป็นกิจวัตร

๒. จัดโครงการอบรมปฏิบัติธรรมแนวมหาสติปัฏฐาน ๔ แจกทุนแก่ผู้เรียนผู้ปฏิบัติดี โรงเรียนวัดนาคเป็นประจำวันมีเด็กเข้าอบรมในปี

พ.ศ. ๒๕๔๖ ประมาณ ๔๐ คน
 พ.ศ. ๒๕๔๗ ประมาณ ๒๐ คน
 พ.ศ. ๒๕๔๘ ประมาณ ๑๕ คน
 พ.ศ. ๒๕๔๙ เว้น ๑ ปี

๔. ทำโครงการเฉพาะกิจ เป็นนโยบายของวัด เช่น เมื่อมีญาติโยมผู้มีศรัทธามาขอปฏิบัติ โดยจัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมเพื่อความสุขแก่ญาติโยม และโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติทั้งแก่ข้าราชการและของหน่วยงานต่างๆ

๕. การขอใบวัดในวัดนาค ต้องทำความเข้าใจแจ้งต่อผู้มาบรรพชาอุปสมบทว่า มีระเบียบว่า เมื่อบวชแล้วต้องพร้อมที่จะอยู่ปฏิบัติธรรม จึงจะอนุญาตให้บรรพชาอุปสมบทในวัดได้ ทั้งยังสนับสนุนพระภิกษุสามเณรให้มันเพียรในการปฏิบัติธรรม เป็นแหล่งให้การอบรมการประพฤติปฏิบัติธรรมแก่ผู้มีจิตศรัทธาทั้งชาวบ้าน ข้าราชการ นักเรียน หรือหน่วยราชการที่ร้องขอมา อีกทั้งพร้อมที่จะมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่มาอยู่ปฏิบัติธรรม

๕. ยึดหลักการในการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมอย่างไร

ถือว่าการพัฒนาวัดนาค จัดว่าการพัฒนาวัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรมเป็นภารกิจของพระสงฆ์
ในอันที่จะเผยแผ่พระปฏิบัติธรรมให้สืบต่อไป เนื่องด้วยการปฏิบัติธรรมเป็นการนำเอาคำสั่ง
สอนของพระพุทธเจ้ามาประพฤติปฏิบัติฝึกตน ดังพระบาลีที่ว่า

ทนุโต เสฎฺโง มนุสฺเสสฺสุ

ผู้ฝึกตน เชื่อว่า เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย

๖. เตรียมแผนการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมอย่างไร

เริ่มโครงการพัฒนาวัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรม ได้สำรวจตรวจสอบสถานที่
 วางผังการปฏิรูปวัดใหม่ เริ่มจาก

๑. การศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณวิเสสวิสุทธิมรรค หาข้อมูลของสถานที่ปฏิบัติธรรม
๒. การปริกษาหรือแสดงเจตนารมณ์ของวัดต่อญาติโยมวัด
๓. วางนโยบายการพัฒนาใน ๓ ด้าน คือ ด้านสถานที่ ด้านบุคลากร และด้านการบริหารการจัดการรวมถึงหลักสูตรการอบรม
๔. การวางจัดกุฏิเสนาสนะอาคารต่างๆในวัดจากเดิม
๕. การหาปัจจัยมาจัดทำการพัฒนา

ที่ดิน ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ศ.ดร. หลุย จำปาเทศ   ประมาณ   ๑,๖๐๐,๐๐๐   บาท

กลืน ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ อ.ศรีทวน คชพันธ์	ประมาณ	๒,๑๐๐,๐๐๐	บาท
กลืน ปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ชัพพลาย อิเลทริก	ประมาณ	๑๐๐,๐๐๐	บาท

๒. วางนโยบายการพัฒนาใน ๓ ด้าน

๑. ด้านสถานที่ จัดบริเวณแบ่งเขตวัด สร้างอาคารปฏิบัติธรรม ตลอดจนตกแต่งสถานที่ให้ร่มรื่น

๒. ด้านการสร้างบุคลากร วิปัสสนาจารย์ อาจารย์ เจ้าหน้าที่ รวมทั้งทำความเข้าใจอันดีกับญาติโยมพุทธบริษัท

๓. ด้านการจัดหลักสูตรการปฏิบัติธรรมสำหรับบุคคลที่เข้ามาอบรมทั้งแบบสืบเนื่องสำหรับพระสงฆ์ นักเรียน และเฉพาะกิจ สำหรับข้าราชการ และฆราวาส ระยะสั้นบ้าง ระยะยาวบ้าง

๑. ทำโครงการสร้างอาคารตามลำดับ

- โครงการยกกุฏิทำกุฏิปฏิบัติธรรม ๒ ชั้น (กุฏิคชพันธ์)
- โครงการอาคารปฏิบัติธรรม ๒ ชั้น ศ.ดร.หลุย จำปาเทศ
- หอฉัน-โรงครัว (ปัจจุบันเสร็จใช้งานได้แล้ว)
- อาคารคชพันธ์ (๒ชั้น ๑๔ ห้อง)

๒. สร้างบุคลากร

พระวิปัสสนาจารย์และวิทยากร ทำโครงการพัฒนาความรู้และส่งเสริมทักษะพระวิปัสสนาจารย์และวิทยากรในการปฏิบัติธรรมตามแนวทางสติปัฏฐาน ๔ (ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก)

๓. หลักสูตรการอบรม

วัดจัดเป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอันหนึ่ง มีส่วนให้การศึกษาในโรงเรียน นอกโรงเรียน ทั้งให้บริการการอบรมแก่สังคม รวมถึงการศึกษาตามอัธยาศัย การปฏิบัติธรรมเป็นการกำหนดรู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริงสามารถเรียนรู้ได้ทุกชีวิต ในบุคคลเกือบทุกระดับที่มีความสนใจใคร่ธรรม เป็นกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ ผู้ปฏิบัติต้องกำหนดรู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริง การรู้สภาวะธรรมรู้ได้เฉพาะตน ตามพระบาลีที่ว่า “ปัจจุตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ” ผู้ปฏิบัติจึงมีความสำคัญที่สุด การพัฒนาขึ้นอยู่กับปฏิบัติของตนเอง ธรรมเกิดขึ้นและเห็นจริงต่อผู้ปฏิบัติ ดังนั้น เมื่อกลุ่มใดปฏิบัติธรรม ครัสแก่พระอานนท์ ในมหาปรินิพพานสูตร

โย ธมมํ ปสฺสตี โส มํ ปสฺสตี

ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา

โดยมีกัลยาณมิตรหรือวิปัสสนาจารย์คอยให้คำแนะนำชี้แนะ แก่สภาวะอารมณ์ ให้กำลังใจ สอดคล้องตามจริตของผู้ปฏิบัติธรรม การประเมินผู้ปฏิบัติพิจารณาได้จาก ความก้าวหน้าของการปฏิบัติซึ่งรู้ได้การสอบอารมณ์ การพัฒนาอารมณ์จิตใจของผู้ปฏิบัติที่เรียกว่า ญาณ เมื่อผู้ปฏิบัติได้

รุดหน้าเต็มทีตามศักยภาพ สามารถนุเคราะห์ไปบูรณาการในการดำรงชีวิต ไม่ว่าแก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ หรือแม้แต่สังคมโลก ตนเอง ผู้อื่นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

การจัดการศึกษาแก่บุคคลเหล่านี้ จึงอยู่ที่ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ศักยภาพของแต่ละสำนักปฏิบัติธรรม ที่จะจัดให้แก่กลุ่มบุคคลเหล่านั้น

วัดนาคได้จัดโครงการการอบรมปฏิบัติธรรมอาจแยกเป็นกลุ่มบุคคลได้ คือ

๑. ิกษุ-สามเณร โครงการอบรมปฏิบัติธรรม(ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก)
๒. นักเรียน โครงการอบรมปฏิบัติธรรมแนวมหาสติปฎิฐาน ๔ แจกทุนแก่ผู้ปฏิบัติดี(ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก)
๓. ข้าราชการ โครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ(ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก)
๔. ญาติโยม โครงการปฏิบัติธรรมเพื่อความสุข(ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก)

การปฏิบัติธรรมผลหรือเป้าหมายของการปฏิบัติ ก็เพื่อการบรรลุมรรคผล และนิพพาน การรู้เห็นแจ้งตามความเป็นจริงเป็นปัจเจกตน(รู้ได้เฉพาะตน) ซึ่งไม่สามารถจะกำหนดเวลาที่ประสบผลที่แน่นอนได้ แต่มีวิธีการขั้นตอนของการปฏิบัติที่แน่นอน คือ มรรคมอญ ๘

จัดการปฏิบัติธรรมให้เกิดขึ้นตามที่ผู้ปฏิบัติธรรมร้องขอ ในความร่วมมือกันทั้งวัด ญาติโยม และองค์กรรัฐบาล เวลาที่เข้าอบรมจึงอยู่ที่ผู้เข้าปฏิบัติธรรม วัดนาคจึงจัดให้ตามความต้องการนั้นๆ อาจสรุปได้ คือ

๑. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
๒. เสาร์- อาทิตย์
๓. อุโบสถศีล
๔. ไม่เกิน ๑๐ วัน
๕. มากกว่า ๑๐ วัน

รัฐมีการให้การส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

๑. กลุ่มข้าราชการให้มาปฏิบัติธรรมได้ไม่คิดเป็นวันลาถือเป็นวันทำงาน อีกทั้งมีเงินสนับสนุนแก่สำนักปฏิบัติธรรมคำนวณเป็นรายวัน ในโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

๒. กลุ่มนักเรียน ในโครงการปฏิบัติธรรมอบรมจริยธรรมประจำปี โครงการอบรมพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ช่วงเช้าพรษาของนักเรียนวัดนาค

๓. ให้เงินสนับสนุนบูรณะวัด โดยต้องทำเอกสารเสนอต่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในจังหวัดนั้นๆเพื่อขอ แต่เหตุผลเพื่อปฏิบัติธรรมมักพิจารณาว่าเป็นความจำเป็นข้อท้ายๆ

วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่เผยแพร่สั่งสอนแก่พุทธศาสนิกชน เป็นที่ตั้งโรงเรียนให้การศึกษา เป็นสนามออกกำลังกาย เป็นที่ประชุมพบปะ เป็นที่ทำกิจกรรมร่วมกัน บ้านวัดโรงเรียน (บวร) จึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด

วัดนาคเป็นดังบวร คือ มีชุมชนวัดนาค ชุมชนหน้าพระลาน ชุมชนโคกหม้อ ชุมชนวัดปีบ ชุมชนบ้านคลองยาง ตั้งอยู่รอบๆวัดทั้งใกล้และไกลมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเคารพนับถือยึดมั่นในพระรัตนตรัย เลื่อมใสศรัทธาวัดนาค และเจ้าอาวาส รอเวลาชักนำเรื่องการปฏิบัติธรรม

วัดนาคจะพัฒนาให้มีการอบรมการปฏิบัติธรรมพัฒนาตน พัฒนาตน และพัฒนาสังคมให้มีคุณธรรม เพราะการจัดปฏิบัติธรรมมิใช่จะมีได้เฉพาะชุมชนใกล้วัดเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์แก่คณะสงฆ์ทั้งจังหวัดและผู้สนใจ

มีโรงเรียนวัดนาค(แบ่งอุทิสถิยาการ) อยู่ในบริเวณเป็นที่ให้ความรู้แก่นุตรหลาน มีสนามฟุตบอลเป็นที่ออกกำลังกาย

การจัดการปฏิบัติธรรม จำต้องเตรียมดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ เนื้อหาและกิจกรรม มีการแนะนำให้ความรู้ก่อนการปฏิบัติ กิจกรรม เช่น การบรรยายธรรมะเกี่ยวกับสภาวะธรรมระหว่างปฏิบัติ การสอบอารมณ์ที่วิปัสสนาจารย์จะได้แนะนำชี้แนะแก้ไขถูกต้องตามจริตและสภาวะธรรมที่ปรากฏ ฝึกการกำหนด และการประยุกต์มาใช้ป้องกันและแก้ปัญหาในชีวิต

การปฏิบัติธรรมเป็นการเอาสติไปตั้งไว้ที่ทั้ง ๔ ที่เรียกว่า สติปัฏฐาน ๔ มีกาย เวทนา จิต และธรรม จัดการปฏิบัติสอนแนะนำ ปรับอินทรีย์ ๕ ให้สมดุลในการปฏิบัติ จัดสภาพแวดล้อมบรรยากาศให้สบายเหมาะแก่การปฏิบัติ จึงเป็นที่มาของงานวิจัยฉบับนี้ “การพัฒนาวัดนาคให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”

การพัฒนาการอบรมปฏิบัติธรรมในกระบวนการเรียนการสอนการอบรม ได้พัฒนาปรับปรุงให้สอดคล้องใกล้เคียงกับจริต เวลา และสภาวะธรรมของผู้ปฏิบัติ มีการนำไปสู่การประเมินผลการปฏิบัติธรรม คือ การสอบอารมณ์โดยการสัมภาษณ์ ก้าวไปสู่การออกแบบประเมินผลการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาญาณที่ ๑ และ ๒ ต่อไปตามลำดับถึงญาณ ๑๖ ซึ่งอยู่ในระหว่างการศึกษา

การออกแบบสอบถามการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมในกลุ่มผู้ปฏิบัติ บุคคลกรภายใน และญาติโยม เพื่อการวิจัยนำข้อมูลมาศึกษาได้ข้อดีข้อบกพร่อง จะได้นำไปแก้ไข

การพัฒนาวัดนาคให้เป็นระบบนั้น จึงมีการจัดทำแผน แผนงาน โครงการและกิจกรรมเข้ารับจะได้อาจสามารถจัดการพัฒนาได้อย่างมีทิศทาง มีแบบแผน เพื่อพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน จึงทำแผน ดังนี้

- กิจกรรม จัดกิจกรรมที่มีในวันสำคัญทางศาสนา การศึกษาปริยัติแล้ว ก็จัดการปฏิบัติธรรมอันเป็นการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

- ชุมชน สนับสนุนชุมชนมาศึกษา ทำการชักชวนบอกกล่าว ด้อนรับ

- สถานที่ จัดอาคารปฏิบัติธรรม แบ่งเขตส่วนการปฏิบัติธรรมออกจากเขตสังฆาวาส จัดตกแต่งสถานที่ให้สะอาด สงบ ร่มรื่นน่าอยู่ น่าพัก นี้อีก ยุทธศาสตร์การจัดการวัดที่ได้ทำพัฒนาต่อไป

แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

พระวิปัสสนาจารย์ผู้สอนปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน๔

ชื่อพระวิปัสสนาจารย์ .....

วุฒิการศึกษา .....

ประสบการณ์ .....

ชื่อผู้สัมภาษณ์ .....

วันที่สัมภาษณ์ .....

คำถามแบ่งเป็น ๑๐ ข้อใหญ่ๆ

๑. ทำไมท่านจึงเลือกสอนวิปัสสนากรรมฐาน ?
๒. ท่านเลือกสอนวิปัสสนากรรมฐานแบบใด ?
๓. ท่านคิดว่าท่านได้สอนวิปัสสนา ..... ตรงตามพระไตรปิฎกหรือไม่ ?
๔. ท่านคิดว่าท่านได้มีวิธีการสอนการปฏิบัติให้เข้าใจอย่างไร ?
๕. ท่านมีเครื่องมือ หรืออุปกรณ์สื่อสารในการสอนอย่างไร ?
๖. ในระหว่างการสอนท่านได้ทำอะไรนอกเหนือจากการสอนบ้าง ?
๗. ท่านได้ทำหน้าที่พระวิปัสสนาจารย์หรือไม่ ?
๘. มีผู้ปฏิบัติกับท่านมากน้อยเพียงใด ?
๙. อะไรที่ท่านชอบที่สุดในการเป็นพระวิปัสสนาจารย์ ?
๑๐. อะไรคือเป้าหมายในชีวิตในขณะนี้ ?

แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

พระวิปัสสนาจารย์ผู้สอนปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน๔

ชื่อพระวิปัสสนาจารย์ พระมหาติเรก วิโมกขธมฺโม

วุฒิการศึกษา ปวส. น.ธ.เอก ปช.๕

ประสบการณ์ พระวิปัสสนาจารย์

ชื่อผู้สัมภาษณ์ พระมหาวิชัย ยติชโย

วันที่สัมภาษณ์ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๗

คำถามแบ่งเป็น ๑๐ ข้อใหญ่ๆ

๑. ทำไมท่านจึงเลือกสอนวิปัสสนากรรมฐาน ?

เป็นกุศโลบายยิ่ง

๒. ท่านเลือกสอนวิปัสสนากรรมฐานแบบใด ?

พอง-ยุบ

๓. ท่านคิดว่าท่านได้สอนวิปัสสนา ..... ตรงตามพระไตรปิฎกหรือไม่ ?

ตรง

๔. ท่านคิดว่าท่านได้มีวิธีการสอนการปฏิบัติให้เข้าใจอย่างไร ?

การสาธิต การบรรยายธรรม การถามตอบสอบถามอารมณ์ การสังเกตจากการปฏิบัติ

๕. ท่านมีเครื่องมือ หรืออุปกรณ์สื่อสารในการสอนอย่างไร ?

ตัววิปัสสนาจารย์

๖. ในระหว่างการสอนท่านได้ทำอะไรนอกเหนือจากการสอนบ้าง ?

แนะนำอบรมธรรม

๗. ท่านได้ทำหน้าที่พระวิปัสสนาจารย์หรือไม่ ?

ได้

๘. มีผู้ปฏิบัติกับท่านมากน้อยเพียงใด ?

เป็นกลุ่มเล็กๆ แต่ปฏิบัติติดต่อกันนานตามความพอใจของผู้ปฏิบัติ

๙. อะไรที่ท่านชอบที่สุดในการเป็นพระวิปัสสนาจารย์ ?

เป็นงานพระศาสนาที่มีเกียรติสูงสุด

๑๐. อะไรคือเป้าหมายในชีวิตในขณะนี้ ?

การบรรลุมรรคที่สูงขึ้น

ภาคผนวก ก

การศึกษาวเคราะห์สภาพของวัดนาค (SWOT Analysis)

เพื่อหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภาวะคุกคามของสภาพของวัดนาค มาปรับใช้กับการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรม พร้อมทั้งเสนอแนวทางและวิธีการแก้ไขไว้ร่วมด้วย โดยได้แบ่งส่วนการวิเคราะห์และประเด็นวิเคราะห์ ดังนี้

การวิเคราะห์ปัจจัยภายใน (Internal Factors)

เป็นการวิเคราะห์ถึงปัจจัยหรือองค์ประกอบภายในที่มีอิทธิพล หรือมีผลกระทบต่อการพัฒนาวัดนาค ประกอบด้วย การวิเคราะห์จุดแข็ง (Strength) และการวิเคราะห์จุดอ่อน (Weak) ของการพัฒนา ซึ่งมีประเด็นหลักในการวิเคราะห์ คือ

๑. ด้านโครงสร้างและนโยบาย

- ๑.๑ การจัดโครงสร้างของวัดนาค
- ๑.๒ นโยบาย วิสัยทัศน์ และวัตถุประสงค์ของวัด
- ๑.๓ ระเบียบ วิธี กฎเกณฑ์ของวัดนาคที่กำหนดขึ้น
- ๑.๔ รูปแบบการจัดการอบรมปฏิบัติธรรม

๒. ผลผลิตและการบริการ

- ๒.๑ คุณภาพของโยคี ด้านความรู้ความเข้าใจการปฏิบัติธรรม การได้สภาวะธรรม
- ๒.๒ ผลสัมฤทธิ์ทางการปฏิบัติธรรมของโยคี
- ๒.๓ การให้บริการการปฏิบัติธรรมแก่โยคี

๓. บุคลากร

- ๓.๑ ปริมาณและคุณภาพ
- ๓.๒ ด้านคุณธรรมจริยธรรม
- ๓.๓ การสรรหาบุคคล

๔. ด้านวัสดุอุปกรณ์ และสถานที่

- ๔.๑ ปริมาณและคุณภาพของสถานที่พัก เครื่องอำนวยความสะดวก
- ๔.๒ ด้านประสิทธิภาพในการใช้งานของสถานที่

๕. ด้านการเงิน

- ๕.๑ ความเพียงพอของปัจจัยการเงิน
- ๕.๒ ประสิทธิภาพใช้จ่ายเงิน

- ๕.๓ ความโปร่งใสในการดำเนินงาน
๖. การบริหารการจัดการ
  - ๖.๑ ประสิทธิภาพการบริหารจัดการ
  - ๖.๒ ระบบการบริหาร
  - ๖.๓ ระบบติดตามและประเมินผล
  - ๖.๔ การจัดหาและจัดสรรทรัพยากร
  - ๖.๕ การแบ่งงานและมอบหมายงาน

การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก (External Factors)

เป็นการวิเคราะห์ถึงปัจจัยหรือองค์ประกอบภายในที่มีอิทธิพล หรือมีผลกระทบต่อการพัฒนาวัดนาค ประกอบด้วย การวิเคราะห์โอกาส (Opportunity) และการวิเคราะห์ภาวะคุกคาม (Threat) ของการพัฒนา ซึ่งมีประเด็นหลักในการวิเคราะห์ คือ

๑. สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม
  - ๑.๑ การศึกษาและการรู้หนังสือของผู้ปฏิบัติ
  - ๑.๒ จำนวนและการเพิ่มของผู้ปฏิบัติ
  - ๑.๓ อายุของผู้ปฏิบัติ สุขภาพอนามัยและคุณภาพชีวิต
  - ๑.๔ แบบแผนการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ
  - ๑.๕ การเข้าปฏิบัติธรรมและระยะเวลาที่เข้าปฏิบัติธรรม
  - ๑.๖ สภาพความเป็นอยู่ตามลักษณะทางสภาพสิ่งแวดล้อมของวัดนาค
  - ๑.๗ โครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณูปโภคและการคมนาคม
  - ๑.๘ ขนบธรรมเนียม ความเชื่อ และค่านิยมในการปฏิบัติธรรม
  - ๑.๙ การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของวัดนาค
๒. เทคโนโลยี
  - ๒.๑ ความก้าวหน้าด้านวิทยาการ การสื่อสาร และการขนส่ง
  - ๒.๒ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ
  - ๒.๓ การวิจัยและพัฒนาสถานที่
  - ๒.๔ การถ่ายทอดการปฏิบัติ
๓. สภาพเศรษฐกิจ
  - ๓.๑ เศรษฐกิจของท้องถิ่น
  - ๓.๒ รายได้ของผู้ปฏิบัติ

๓.๓ สภาพคล่องทางการเงิน

๓.๔ ราคาสินค้า

๔. การเมืองและกฎหมาย

๔.๑ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ในประเด็นหลักเกณฑ์ความเหมาะสมของสถานที่ปฏิบัติธรรม ถัลกานมิตรและการปฏิบัติธรรมตามมหาสติปัฏฐาน๔

๔.๒ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ในประเด็นต่างๆที่เกี่ยวกับการศึกษา

๔.๓ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๕ ในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัด

๔.๔ ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๕๑

ผลของการวิเคราะห์ดังกล่าว สามารถนำมาใช้ประกอบการพิจารณาตัดสินกำหนดนโยบาย แผนงาน และโครงการ ตลอดจนแนวทางการพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงาน และใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาผลการดำเนินงาน โครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

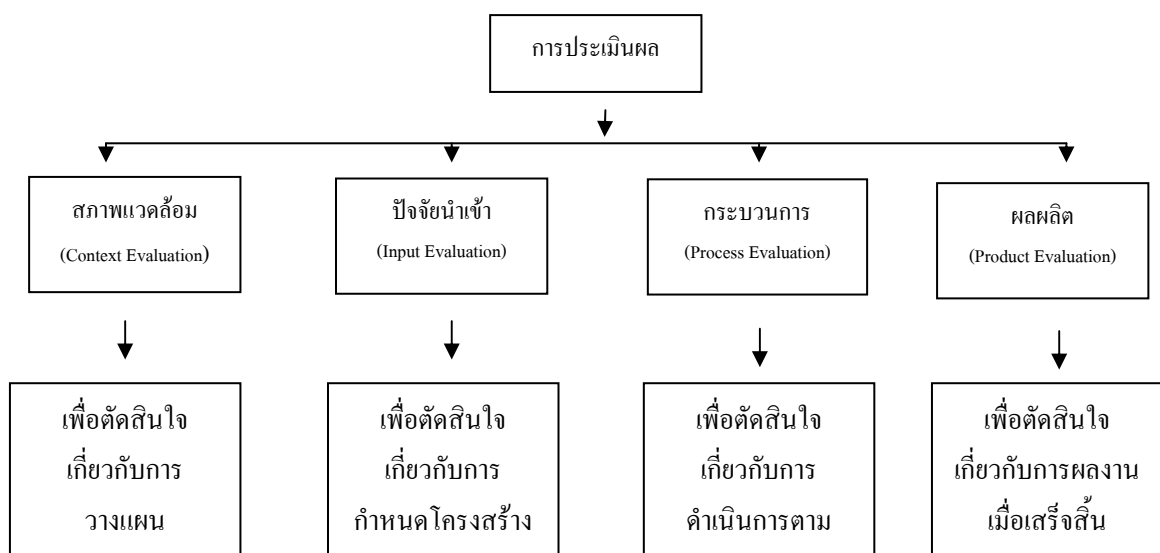
ภาคผนวก ง

แบบจำลอง (Model) การประเมินผล

CIPP Model ของ Stufflebeam (๑๙๗๗:๒๖๑ - ๒๖๕, อ้างใน สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, ๒๕๓๗: ๒๐๗) มีจุดมุ่งหมายเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลหรือสารสนเทศ เพื่อไปใช้ตัดสินใจ หาทางเลือกที่เหมาะสม โดยมุ่งจากสิ่งที่จะประเมิน ๔ ประการ คือ

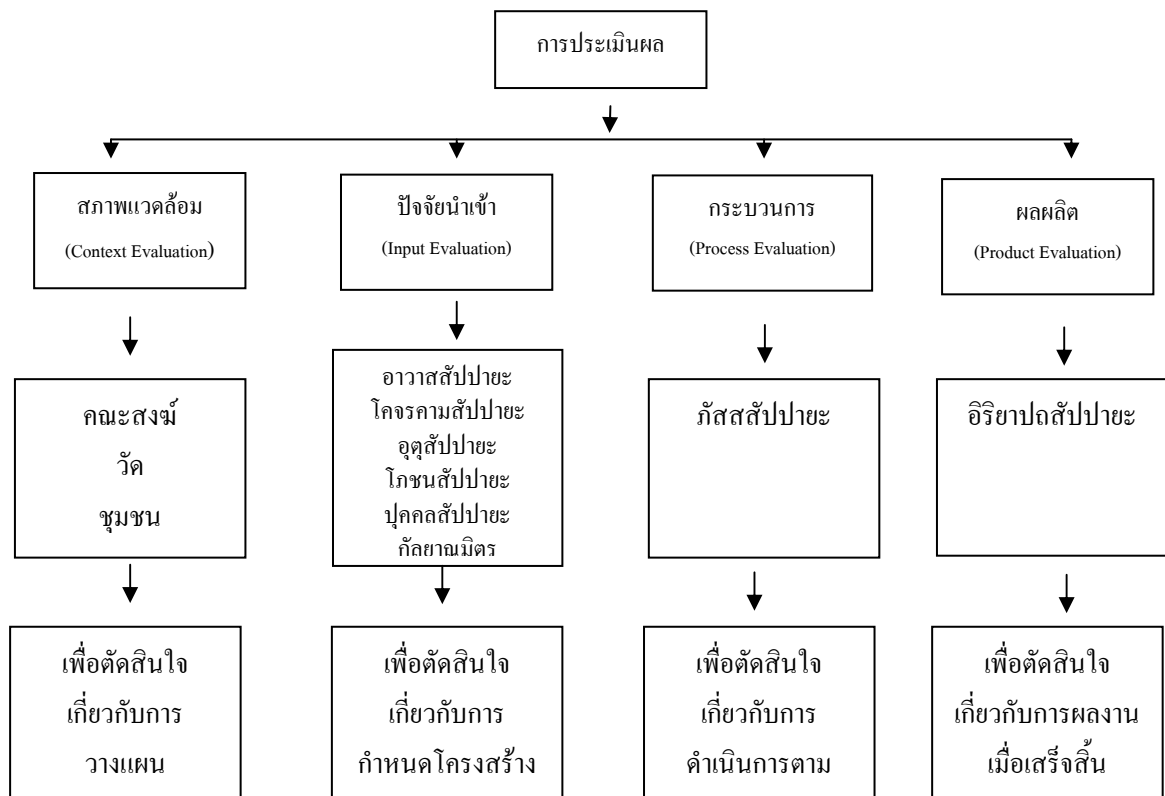
๑. การประเมินเนื้อความ (Context Evaluation = C) เป็นการประเมินผลพื้นฐานเกี่ยวกับการค้นคว้าสารอันนำไปสู่การพัฒนาเป้าหมายของ โครงการ
๒. การประเมินตัวป้อน (Input Evaluation = I) เป็นการประเมินผลเพื่อหาตัวประกอบหรือแนวทางที่เหมาะสม หรือมีประสิทธิภาพ ที่อำนวยความสะดวกให้โครงการดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ คือ บรรลุเป้าหมายของโครงการ
๓. การประเมินผลกระบวนการ (Process Evaluation = P) เป็นการประเมินผล เพื่อค้นหาข่าวสารที่จะเป็นแนวทางหรือวิธีปฏิบัติ สำหรับโครงการว่าจะดำเนินการให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้อย่างไร
๔. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation = P) เป็นการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์กับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างไร

แผนภูมิที่ ๑ CIPP Model ของ Stufflebeam

ที่มา: การติดตามและประเมินผลโครงการฝึกอบรม โดย สมหวัง พิธิยานุวัฒน์: หน้า ๑๖๘

CIPP Model เป็นรูปแบบการประเมินผลที่มุ่งเน้นด้านการตัดสินใจ Decision making) (ศิริชัย กาญจนวาสี : ๒๕๓๗ อ้างจาก Dewey : ๑๙๒๒, ๑๙๓๕) การเลือกหรือกำหนดเกณฑ์เพื่อตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นับว่าเป็นที่ยากที่สุดในการประเมินทางการศึกษา ทุกสรรพสิ่งย่อมมีคุณค่า คุณค่าเป็นสภาวะนามธรรม ที่ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง และ Guba และ Lincoln (๑๙๘๑) ได้จำแนกคุณค่าของสิ่งที่ทำการประเมินได้เป็น ๒ ประเภท คือ คุณค่าภายใน (intrinsic value or merit) ซึ่งเป็นคุณค่าภายในตัวเอง เป็นคุณค่าแฝงเร้นอยู่ในสิ่งอื่นตลอดเวลา จึงประมาณคุณค่าประเภทนี้ได้ยาก คุณค่าภายในไม่ขึ้นอยู่กับบริบท เช่น คุณค่าของความเป็นมนุษย์ คุณค่าของความเป็นนักวิชาการ เป็นต้น ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือ คุณค่าภายนอก (extrinsic value or worth) เป็นคุณค่าที่ขึ้นอยู่กับบริบทหรือสถานการณ์ ในการประเมินเป็นคุณค่าภายนอกโดยอาจถือว่า คุณค่าภายนอกเป็นตัวประมาณค่าของคุณค่าภายใน อย่างไรก็ดี การประเมินคุณค่าภายในและคุณค่าภายนอก อาจถือว่าเป็นอิสระต่อกัน จึงใช้วิธีการประเมินต่างกัน กล่าวคือการประเมินคุณค่าภายนอกสามารถประเมินโดยการเปรียบเทียบผลลัพธ์ (outcomes) หรือ ผลกระทบ (impacts) ของสิ่งนั้นกับเกณฑ์มาตรฐานตามสถานการณ์ที่กำหนด ส่วนการประเมินคุณค่าภายในประเมินโดยการใช้ผู้ทรงคุณวุฒิตัดสินความสอดคล้องระหว่างข้อมูลตามตัวบ่งชี้กับเกณฑ์สมบูรณ์หรือเกณฑ์เชิงสัมพัทธ์ (Guba and Lincoln : ๑๙๘๑) ซึ่ง Guba และ Lincoln กล่าวว่า CIPP Model เน้นการประเมินคุณค่าภายในมากกว่า การประเมินคุณค่าภายนอก และรูปแบบการประเมินเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ

ภาคผนวก จ

แบบสอบถามการวิจัยนำร่อง
ภาพลักษณ์การพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรม

Corporate Image of development of Nak Monastery to Meditation Center

วันที่ ๒๓-๓๑ มีนาคม ๒๕๕๘

แบบสอบถาม

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเรื่องปัจจัยที่มีส่งผลต่อการปฏิบัติธรรมในวัดนาค

ด้านบริบท	๕	ข้อ
ปัจจัย ๓ ด้าน	๒๖	ข้อ
กระบวนการ	๓	ข้อ
ผลผลิต	๒	ข้อ
ผลกระทบ	๒	ข้อ
รวม	๓๘	ข้อ

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามข้อเสนอแนะอื่นๆ (โปรดระบุ)

กำหนดเกณฑ์มาตราส่วนประมาณค่าแบ่งออกเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

- เลข ๑ หมายถึง น้อยที่สุด
- เลข ๒ หมายถึง น้อย
- เลข ๓ หมายถึง ปานกลาง
- เลข ๔ หมายถึง มาก
- เลข ๕ หมายถึง มากที่สุด

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงใน ( ) และช่องว่างและหรือเติมคำลงในช่องว่างที่ตรงต่อความเป็นจริง ด้วยความตั้งใจ ข้อมูลที่ได้รับจะไม่มีผลกระทบที่เป็นโทษต่อผู้ตอบแบบสอบถาม แต่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา ปรับปรุง แก้ไขโครงการของวัดนาคไ้ให้มีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน อย่างสอดคล้องกับคุณสมบัติของสำนักปฏิบัติธรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ขอขอบคุณทุกท่านไว้ในโอกาสนี้ด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

๑. เพศ ☐ หญิง ☐ ชาย
๒. สถานภาพ ☐ โสด ☐ สมรส ☐ หย่า ☐ หม้าย
๓. อายุ .....ปี
๔. ระดับการศึกษา ☐ ประถมศึกษา
☐ มัธยมศึกษา
☐ อนุปริญญา สาขา.....
☐ ปริญญาตรี สาขา .....
☐ อื่นๆ ระบุ.....
๕. ท่านเคยได้รับการอบรมปฏิบัติธรรมมาก่อนหรือไม่ ☐ เคยปฏิบัติ ☐ ไม่เคยปฏิบัติ
๖. ถ้าเคยปฏิบัติในข้อ๕ ท่านปฏิบัติธรรมที่ไหน (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)
☐ ตามสถานที่ปฏิบัติธรรม ☐ ที่บ้าน ☐ ที่วัด
๗. ท่านใช้เวลาใดในการปฏิบัติธรรม
☐ แล้วแต่โอกาส ☐ ในวันธรรมสวนะ ☐ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
☐ อื่นๆ.....
๘. ในการปฏิบัติธรรมที่วัดนาคไ้ครั้งนี้ปฏิบัติอยู่นาน .....วัน

กำหนดเกณฑ์มาตราส่วนประมาณค่าแบ่งออกเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

เลข ๑ หมายถึง น้อยที่สุด

เลข ๒ หมายถึง น้อย

เลข ๓ หมายถึง ปานกลาง

เลข ๔ หมายถึง มาก

เลข ๕ หมายถึง มากที่สุด

ตอนที่ ๒ ท่านคิดว่าปัจจัยใดต่อไปนี้มีผลต่อการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรม

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องว่างตามระดับความคิดเห็นของท่าน

ข้อที่	รายการ	๑	๒	๓	๔	๕
	บริบท					
๑	ความร่วมมือของญาติโยมต่อวัด					
๒	จัดมูลนิธิสนับสนุนวัด					
๓	เจ้าอาวาสให้การเอาใจใส่สนใจตลอดเวลา					
๔	ศรัทธาของชุมชนที่มีต่อวัด					
๕	วัดมีความพร้อม					
	ปัจจัยป้อน					
๑	สถานที่					
	พื้นที่ที่พัฒนามีความเหมาะสม					
	การคมนาคมสะดวก					
	มีอาคารสถานที่ปฏิบัติเป็นสะดวกสบายสัดส่วน					
	มีความร่มรื่น					
	แยกส้วมออกไม่ให้มารบกวน					
	แยกโรงครัวและหอฉันออกจากที่ปฏิบัติ					
	โบสถ์					
	ความสะอาด					
	ความร่มรื่นและสงบ					
	เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม					
	กุฏิ					
	ความสะอาด					
	ความร่มรื่นและสงบ					

ข้อที่	รายการ	๑	๒	๓	๔	๕
	เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม					
	อาคารปฏิบัติธรรม					
	ความสะอาด					
	ความร่มรื่นและสงบ					
	เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม					
	โรงครัว-หอฉัน					
	ความสะอาด					
	ความร่มรื่นและสงบ					
	เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม					
	บริเวณวัด					
	ความสะอาด					
	ความร่มรื่นและสงบ					
	เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม					
๒	วิทยากร					
	เป็นมิตร / ยิ้มแย้มแจ่มใส					
	มีความรู้ ความชำนาญในการให้การอบรม					
	มีความคล่องแคล่วในการให้การอบรม					
	น่าเคารพเลื่อมใส					
๓	ผู้ปฏิบัติธรรม					
	ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของวัด					
	กระบวนการ					
๑	จัดการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง					
๒	การให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆของวัดอย่างต่อเนื่อง					
๓	การบริหารการจัดการที่ดี					
	ผลลัพธ์					
๑	ปฏิบัติแล้วมีการพัฒนาตนเอง					
๒	ปลูกศรัทธาการปฏิบัติธรรม					
	ผลกระทบ					
๑	ปลูกฝังจริยธรรมคุณธรรม					
๒	เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น					

ส่วนที่๓ ข้อเสนอแนะอื่นๆ (โปรดระบุ)

๑. ท่านเห็นว่ามีส่วนใดที่ควรปรับปรุงแก้ไขบ้าง

.....
.....

๒. โดยส่วนตัวของท่านสถานที่นี้เอื้อประโยชน์ต่อท่านอย่างไร

.....
.....

๓. ท่านมีความชอบใจหรือประทับใจในสำนักปฏิบัติธรรมวัดนาคนี้ในส่วนใด

.....
.....

๔. ท่านได้รับประโยชน์อะไรบ้างจากสำนักปฏิบัติธรรมวัดนาคแห่งนี้

.....
.....

การวิจัยนำร่องประเมินผลจากการบวชเนกขัมมะของวัดนาค วันที่ ๒๗-๓๑ มีนาคม ๒๕๕๘ พบว่า

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนโรงเรียนวัดนาค ชั้น ประถมปีที่ ๔ และ ๕ อายุ ๑๐ ถึง ๑๑ ขวบ ต่างนับถือศาสนาพุทธ มาปฏิบัติธรรมระหว่าง วันที่ ๒๗-๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ จำนวน ๑๕ คน มีที่เคยมาปฏิบัติแล้ว ๕ คน อบรมระยะเวลา ๕ -๗ วัน

ตารางที่ ๑

ตอนที่ ๑ แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

สถานภาพส่วนตัว		จำนวนคนที่ตอบแบบสอบถาม	ร้อยละ
๑. เพศ	ชาย	๕	๓๓.๓๓
	หญิง	๑๐	๖๖.๖๖
	รวม	๑๕	๑๐๐
๒. อายุ	๑๐ ปี	๓	๔๖.๖๖
	๑๑ ปี	๓	๔๖.๖๖
	๕๒ ปี	๑	๖.๖๖
	รวม	๑๕	๑๐๐
๓.สถานภาพสมรส	โสด	๑๔	๙๓.๓๓
	สมรส	๑	๖.๖๖
	รวม	๑๕	๑๐๐
๔. อาชีพ	นักเรียน	๑๔	๙๓.๓๓
	ข้าราชการ	๑	๖.๖๖
	รวม	๑๕	๑๐๐
๕. ระดับการศึกษา	ประถมศึกษา	๑๔	๙๓.๓๓
	ข้าราชการ	๑	๖.๖๖
	รวม	๑๕	๑๐๐
๖. ประสบการณ์การปฏิบัติ	ไม่เคยปฏิบัติธรรม	๑๐	๖๖.๖๖
	เคยปฏิบัติธรรม	๕	๓๓.๓๓
	รวม	๑๕	๑๐๐
๗. ระยะเวลาการปฏิบัติธรรม	๕ วัน	๑๕	๑๐๐
	รวม	๑๕	๑๐๐

ตารางที่ ๒ แสดงจำนวนร้อยละของผู้ปฏิบัติในการแสดงความคิดเห็นต่อการประเมินวัดนาเป็น
สำนักปฏิบัติธรรม

ข้อที่	รายการ	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
บริบท						
๑	ความร่วมมือของญาติโยมต่อวัด	-	-	๑๒ (๘๐%)	๑ (๖.๖๖%)	๒ (๑๒.๓๓%)
๒	จัดมุลนิธิสนับสนุนวัด	-	-	-	-	๑๕ (๑๐๐%)
๓	เจ้าอาวาสให้การเอาใจใส่สนใจตลอดเวลา	-	-	-	๕ (๖๐%)	๖ (๔๐%)
๔	ศรัทธาของชุมชนที่มีต่อวัด	-	-	-	๔ (๒๖.๖๖%)	๑๑ (๗๓.๓๓%)
๕	วัดมีความพร้อม	-	-	๑๕ (๑๐๐%)	-	-
ปัจจัยป้อน						
๑. สถานที่						
๑	พื้นที่ที่พัฒนามีความเหมาะสม	-	๑ (๖.๖๖%)	๓ (๒๐%)	๗ (๔๖.๖๖%)	๔ (๒๖.๖๖%)
๒	การคมนาคมสะดวก	-	-	๑ (๖.๖๖%)	๑๔ (๕๓.๓๓%)	-
๓	มีอาคารสถานที่ปฏิบัติสะดวกสบายเป็นสัดส่วน	-	-	๖ (๔๐%)	๕ (๖๐%)	-
๔	มีความร่มรื่น	-	๒ (๑๓.๓๓%)	๑๓ (๘๖.๖๖%)	-	-
๕	แยกสัตว์ออกไม่ให้มารบกวน	-	๒ (๑๓.๓๓%)	๑๓ (๘๖.๖๖%)	-	-
๖	แยกโรงครัวและห้องน้ำออกจากที่ปฏิบัติ	-	-	-	๖ (๔๐%)	๕ (๖๐%)
๑. โบสถ์						
๑	ความสะอาด	-	๔ (๒๖.๖๖%)	๑๑ (๗๓.๓๓%)	-	-
๒	ความร่มรื่นและสงบ	-	-	๕ (๖๐%)	๔ (๒๖.๖๖%)	๒
๓	เหมาะสมต่อการปฏิบัติ	-	-	๕ (๓๓.๓๓%)	๑๐ (๖๖.๖๖%)	-

ข้อที่	รายการ	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
๒. กุฎิ						
๑	ความสะอาด	-	-	๑๐ (๖๖.๖๖%)	๕ (๓๓.๓๓%)	-
๒	ความร่มรื่นและสงบ	-	๑ (๖.๖๖%)	๑ (๖.๖๖%)	๑๓ (๘๖.๖๖%)	-
๓	เหมาะสมต่อการปฏิบัติ	-	๒ (๑๓.๓๓%)	-	๑๓ (๘๖.๖๖%)	-
๓. อาคารปฏิบัติธรรม						
๑	ความสะอาด	๓ (๒๐%)	๓ (๔๖.๖๖%)	๔ (๒๖.๖๖%)	๑ (๖.๖๖%)	-
๒	ความร่มรื่นและสงบ	-	-	๑๔ (๕๓.๓๓%)	๑ (๖.๖๖%)	-
๓	เหมาะสมต่อการปฏิบัติ	-	-	๑๕ (๑๐๐%)	-	-
๔. โรงครัว-หอฉัน						
๑	ความสะอาด	๓ (๒๐%)	๑ (๖.๖๖%)	๕ (๓๓.๓๓%)	๖ (๔๐%)	-
๒	ความร่มรื่นและสงบ	-	๒ (๑๓.๓๓%)	๑๒ (๘๐%)	๑ (๖.๖๖%)	-
๓	เหมาะสมต่อการปฏิบัติ	-	-	๕ (๖๐%)	๖ (๔๐%)	-
๕. บริเวณวัด						
๑	ความสะอาด	๕ (๓๓.๓๓%)	๓ (๔๖.๖๖%)	๓ (๒๐%)	-	-
๒	ความร่มรื่นและสงบ	-	๓ (๒๐%)	๑๒ (๘๐%)	-	-
๓	เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม	-	-	๑๐ (๖๖.๖๖%)	๕ (๓๓.๓๓%)	-
๒. วิทยากร						
๑	เป็นมิตร / ยิ้มแย้มแจ่มใส	-	-	๓ (๒๐%)	๕ (๖๐%)	๓ (๒๐%)
๒	มีความรู้ ความชำนาญในการให้การอบรม	-	-	-	๖ (๔๐%)	๕ (๖๐%)
๓	มีความคล่องแคล่วในการให้การอบรม	-	-	๑ (๖.๖๖%)	๑๓ (๘๖.๖๖%)	๑ (๖.๖๖%)

ข้อที่	รายการ	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
๔	นำเคารพเลื่อมใส	-	-	-	๖ (๔๐%)	๕ (๖๐%)
๓. ผู้ปฏิบัติธรรม						
๑	ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของวัด	-	-	-	-	๑๕ (๑๐๐%)
กระบวนการ						
๑	จัดการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง	๑ (๖.๖๖%)	๒ (๑๓.๓๓%)	๑๒ (๘๐%)	-	-
๒	การให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ของวัดอย่างต่อเนื่อง	-	-	-	๑ (๖.๖๖%)	๑๔ (๙๓.๓๓%)
๓	การบริหารการจัดการที่ดี	-	-	-	๒ (๑๓.๓๓%)	๑๓ (๘๖.๖๖%)
ผลลัพธ์						
๑	ปฏิบัติแล้วมีการพัฒนาตนเอง	-	๑ (๖.๖๖%)	๑ (๖.๖๖%)	๑๐ (๖๖.๖๖%)	๓ (๒๐%)
๒	ปลูกศรัทธาการปฏิบัติธรรม	-	-	-	๑๔ (๙๓.๓๓%)	๑ (๖.๖๖%)
ผลกระทบ						
๑	ปลูกฝังจริยธรรมคุณธรรม	-	-	-	๑๔ (๙๓.๓๓%)	๑ (๖.๖๖%)
๒	เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น	-	-	-	๑๐ (๖๖.๖๖%)	๕ (๓๓.๓๓%)

กำหนดเกณฑ์มาตราส่วนประมาณค่าแบ่งออกเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

- ๐.๖ ถึง ๑.๕ หมายถึง น้อยที่สุด
- ๑.๖ ถึง ๒.๕ หมายถึง น้อย
- ๒.๖ ถึง ๓.๕ หมายถึง ปานกลาง
- ๓.๖ ถึง ๔.๕ หมายถึง มาก
- ๔.๖ ถึง ๕.๐๐ หมายถึง มากที่สุด

ตารางที่ ๓ แสดงความคิดเห็นในด้านบริบททั่วไป

บริบท	$\bar{X}$	SD	ระดับความเห็น
๑ ความร่วมมือของญาติโยมต่อวัด	๓.๓๓	๐.๗๒	ปานกลาง
๒ จัดมูลนิธินับสนุนวัด	๕.๐	๐	มากที่สุด
๓ เจ้าอาวาสให้การเอาใจใส่สนใจตลอดเวลา	๔.๔	๐.๕๑	มาก
๔ ศรัทธาของชุมชนที่มีต่อวัด	๔.๗๓	๐.๔๖	มากที่สุด
๕ วัดมีความพร้อม	๓.๐	๐	ปานกลาง
	๔.๐๕	๐.๕๐	มาก

พบว่า ความเห็นโดยรวมเกี่ยวกับบริบททั่วไปของวัด จัดอยู่ในเกณฑ์ มาก ($\bar{X} = ๔.๐๕$, $SD = ๐.๕๐$) เรื่อง จัดมูลนิธินับสนุนวัด จัดอยู่เกณฑ์ มากที่สุด ($\bar{X} = ๕$, $SD = ๐$) ศรัทธาของชุมชนที่มีต่อวัด จัดอยู่เกณฑ์ มากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๗๓$, $SD = ๐.๔๖$) เจ้าอาวาสให้การเอาใจใส่สนใจตลอดเวลา จัดอยู่เกณฑ์ มาก ($\bar{X} = ๔.๔$, $SD = ๐.๕๑$) ความร่วมมือของญาติโยมต่อวัด และความพร้อมของ วัด จัดอยู่เกณฑ์ ปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๓$, $SD = ๐.๗๒$) ($\bar{X} = ๓.๐$, $SD = ๐$)

สรุป สิ่งที่ต้องการพัฒนาให้ยิ่งขึ้นไป คือ ความร่วมมือของญาติโยมต่อวัด และความพร้อมของวัด ซึ่งในเรื่องความร่วมมือของญาติโยมต่อวัด จะใช้โอกาสช่วงเข้าพรรษาแสดงธรรมเน้นเรื่องการปฏิบัติธรรมและความจำเป็นที่ต้องพัฒนาวัดเป็นวัดปฏิบัติธรรมและชักชวนญาติโยมจากการที่มื่อศีลให้เข้ามาปฏิบัติธรรม ส่วนความพร้อมของวัดหลังจากเสร็จการก่อสร้างความพร้อมคงจะมีมากกว่านี้

ตารางที่ ๔ ความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับสถานที่

ปัจจัยป้อน	$\bar{X}$	SD	ระดับความเห็น
๑ สถานที่			
พื้นที่ที่พัฒนามีความเหมาะสม	๓.๕๓	๐.๘๘	มาก
การคมนาคมสะดวก	๓.๕๓	๐.๒๖	มาก
มีอาคารสถานที่ปฏิบัติเป็นสะดวกสบายสัดส่วน	๕	๐	มากที่สุด
มีความร่มรื่น	๒.๔๖	๐.๘๓	น้อย
แยกส้วมออกไม่ให้มารบกวน	๒.๘๖	๐.๓๕	ปานกลาง
แยกโรงครัวและห้องน้ำออกจากที่ปฏิบัติ	๔.๖	๐.๕๑	มากที่สุด
	๓.๖๓	๐.๘๐	มาก

พบว่า สถานที่ ของวัดผู้เข้าปฏิบัติมีความเห็นรวมๆในระดับ มาก ($\bar{X} = ๓.๖๓$, $SD = ๐.๘๐$) เห็นว่า อาคารสถานที่ปฏิบัติเป็นสะดวกสบายสัดส่วน จัดอยู่เกณฑ์ มากที่สุด ($\bar{X} = ๕.๐$, $SD = ๐$) การแยกโรงครัวและห้องน้ำออกจากที่ปฏิบัติ จัดอยู่เกณฑ์ มากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๖$, $SD = ๐.๕๑$) การคมนาคมสะดวก จัดอยู่เกณฑ์ มาก ($\bar{X} = ๓.๕๓$, $SD = ๐.๒๖$) ความเหมาะสม ของการพัฒนาพื้นที่ จัดอยู่เกณฑ์ มาก ($\bar{X} = ๓.๕๓$, $SD = ๐.๘๘$) แยกส้วมออกไม่ให้มารบกวน จัดอยู่ในเกณฑ์ ปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๘๖$, $SD = ๐.๓๕$) ส่วนความร่มรื่น จัดอยู่ในเกณฑ์ น้อย ($\bar{X} = ๒.๔๖$, $SD = ๐.๘๓$)

สิ่งที่ต้องการการแก้ไขปรับปรุง คือ ความร่มรื่นของสถานที่ ที่อยู่ในเกณฑ์ น้อย แต่เพราะยังเป็นช่วงการก่อสร้างจึงยังไม่เสร็จ จึงไม่ได้เน้นในเรื่องนี้ หลังจากนั้นจะได้ทำการปลูกต้นไม้ใบละประดับตกแต่งสถานที่ให้ร่มรื่น เรื่องการแยกส้วมไม่ให้มารบกวน มีโครงการทำรั้วกั้นบริเวณปฏิบัติธรรมและโรงครัว ภูมิสงฆ์ ออกเป็นสัดส่วน จัดบริเวณของแนวไว้ในกรงด้านหลังกุฏิ สุนัขได้รับการดูแลจากญาติโยมจิตศรัทธา และเลี้ยงให้อาหารบริเวณไกลจากอาคารปฏิบัติธรรม และกั้นไม่ให้เข้าไปในบริเวณปฏิบัติธรรม

ตารางที่ ๕ ความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับสถานที่

ความสะอาด ความร่มรื่นและสงบและความเหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม

ปัจจัยป้อน	$\bar{X}$	SD	ระดับความเห็น
๑ โบสถ์			
ความสะอาด	๒.๗๓	๐.๔๖	ปานกลาง
ความร่มรื่นและสงบ	๓.๕๓	๐.๓๔	มาก

	เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม	๓.๖๓	๐.๔๕	มาก
๒ กุฏิ	ความสะอาด	๒.๖๓	๐.๔๕	ปานกลาง
	ความร่มรื่นและสงบ	๓.๘	๐.๕๓	มาก
	เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม	๓.๗๓	๐.๓	มาก
๓ อาคารปฏิบัติธรรม	ความสะอาด	๒.๒	๐.๘๖	น้อย
	ความร่มรื่นและสงบ	๓.๐๖	๐.๒๖	ปานกลาง
	เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม	๓.๐	๐	ปานกลาง
๔ โรงครัว-หอฉัน	ความสะอาด	๒.๕๓	๑.๑๖	ปานกลาง
	ความร่มรื่นและสงบ	๒.๕๓	๐.๔๖	ปานกลาง
	เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม	๓.๔	๐.๕๑	ปานกลาง
๕ บริเวณวัด	ความสะอาด	๑.๘๖	๐.๗๔	น้อย
	ความร่มรื่นและสงบ	๒.๘	๐.๔๑	ปานกลาง
	เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม	๓.๓๓	๐.๔๕	ปานกลาง
ความสะอาด		๒.๖๑	๐.๕๓	ปานกลาง
ความร่มรื่นและสงบ		๓.๒๓	๐.๖๓	ปานกลาง
เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม		๓.๔๓	๐.๕๕	ปานกลาง

พบว่า ความเห็นของผู้ปฏิบัติ ของสถานที่ ๕ แห่ง นั้น รวมๆ อยู่ระดับ ปานกลาง ในเรื่อง ความสะอาด ($\bar{X} = ๒.๖๑$, $SD = ๐.๕๓$) ความร่มรื่นและสงบ ($\bar{X} = ๓.๒๓$, $SD = ๐.๖๓$) เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม ($\bar{X} = ๓.๔๓$, $SD = ๐.๕๔$) ความร่มรื่นและสงบ ความเหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม ของโบสถ์ และของกุฏิ อยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = ๓.๕๓$, ๓.๘) ($\bar{X} = ๓.๖๓$, ๓.๗๓) ส่วนที่อื่น อยู่ในระดับ ปาน กลาง ($\bar{X} = ๓.๐๖$, ๒.๕๓ , ๒.๘) ($\bar{X} = ๓.๐$, ๓.๔ , ๓.๓๓) จะมีเรื่องความสะอาด มีความเห็นระดับ ปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๗๓$, ๒.๖๓ , ๒.๕๓) และน้อย น้อย คือที่ อาคารปฏิบัติธรรม และที่บริเวณวัด ($\bar{X} = ๒.๒$, ๑.๘๖)

สิ่งที่ต้องการการแก้ไขปรับปรุง ทั้ง ๓ ประการ ความสะอาด ความร่มรื่นและสงบ และ ความเหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะความสะอาดของบริเวณวัดและอาคารปฏิบัติธรรม จะได้ จัดตั้งขยะไว้เป็นจุดๆ ส่วนอาคารปฏิบัติธรรมเริ่มต้นปลูกต้นไม้ และกั้นบริเวณปฏิบัติธรรมออกไป ทำที่เลี้ยงสุนัขและแมว

ตารางที่ ๖ ความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับพระวิปัสสนาจารย์

๒ วิทยากร	$\bar{X}$	SD	ระดับความเห็น
เป็นมิตร / ยิ้มแย้มแจ่มใส	๔	๐.๖๔	มาก
มีความรู้ ความชำนาญในการให้การอบรม	๔.๖	๐.๕๑	มากที่สุด
มีความคล่องแคล่วในการให้การอบรม	๔	๐.๓๘	มาก
นำเคารพเลื่อมใส	๔.๖	๐.๕๑	มากที่สุด
	๔.๓	๐.๕๕	มาก

พบว่า โดยรวมผู้ปฏิบัติมีความเห็น ต่อวิทยากร อยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = ๔.๓$, $SD = ๐.๕๕$) มีความเห็นว่า มีความรู้ความชำนาญในการให้การอบรม ($\bar{X} = ๔.๖$, $SD = ๐.๕๑$) นำเคารพเลื่อมใส ($\bar{X} = ๔.๖$, $SD = ๐.๕๑$) ในระดับ มากที่สุด รองลงมา คือ มีความคล่องแคล่วในการให้การอบรม ($\bar{X} = ๔$, $SD = ๐.๓๘$) เป็นมิตร / ยิ้มแย้มแจ่มใส ($\bar{X} = ๔$, $SD = ๐.๖๔$) ในระดับ มาก

สิ่งที่ต้องการการแก้ไขปรับปรุงในส่วนวิปัสสนาจารย์และวิทยากร ได้ทำโครงการส่งเสริมการปฏิบัติแก่พระภิกษุสามเณรและอุบาสกและอุบาสิกาไปปฏิบัติหาประสบการณ์เพิ่มเติม

ตารางที่ ๗ ความคิดเห็นด้านปัจจัยป้อนเกี่ยวกับคุณสมบัติผู้เข้าอบรม

๓	ผู้ปฏิบัติธรรม	$\bar{X}$	SD	ระดับความเห็น
	ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของวัด	๕	๐	มากที่สุด

พบว่า ผู้ปฏิบัติธรรมอยู่ในระเบียบข้อบังคับของวัด ในระดับ มากที่สุด ทุกคน ($\bar{X} = ๕$, $SD = ๐$) ในส่วนของผู้ปฏิบัติธรรมก็ได้ จัดระเบียบปฏิบัติเร่อยู่ร่วมกันในสำนักปฏิบัติธรรม จัดการแนะนำชี้แนะการปฏิบัติตนก่อนเข้าปฏิบัติ

ตารางที่ ๘ ความคิดเห็นด้านกระบวนการ

	กระบวนการ	$\bar{X}$	SD	ระดับความเห็น
๑	จัดการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง	๒.๓๓	๐.๕๕	ปานกลาง
๒	การให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆของวัดอย่างต่อเนื่อง	๔.๕๓	๐.๒๖	มากที่สุด
๓	การบริหารการจัดการที่ดี	๔.๘๓	๐.๓๕	มากที่สุด
		๔.๑๘	๑.๑๑	มาก

พบว่า เกณฑ์รวม อยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = ๔.๑๘$, $SD = ๑.๑๑$) การให้ข้อมูลและการบริหารจัดการ อยู่ในเกณฑ์ มากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๕๓$, $SD = ๐.๒๖$) ($\bar{X} = ๔.๘๗$, $SD = ๐.๓๕$) ส่วนการจัดกิจกรรม อย่างต่อเนื่อง อยู่ในเกณฑ์ ปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๗๓$, $SD = ๐.๕๕$)

การจัดการปฏิบัติธรรมได้เตรียมการอยู่ทั้งการจัดหลักสูตรการปฏิบัติธรรมสำหรับบุคคล ที่มาเข้าอบรมทั้งแบบสืบเนื่องสำหรับพระสงฆ์ นักเรียน และเฉพาะกิจ สำหรับข้าราชการและ ข้าราชการ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว แต่ยังคงอยู่ในระยะรออาคารสถานที่ให้แล้วเสร็จ

ตารางที่ ๙ ความคิดเห็นด้านผลลัพธ์

ผลลัพธ์	$\bar{X}$	SD	ระดับความเห็น
๑ ปฏิบัติแล้วมีการพัฒนาตนเอง	๔	๐.๗๖	มาก
๒ ปฏิบัติแล้วมีการปฏิบัติธรรม	๔.๐๓	๐.๒๖	มาก
	๔.๐๓	๐.๕๖	มาก

พบว่า โดยรวมมีความเห็นของผู้ปฏิบัติธรรมให้ผล ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๓$, $SD = ๐.๕๖$)มีการพัฒนาตนเอง ($\bar{X} = ๔.๐$, $SD = ๐.๗๖$) และได้ปฏิบัติธรรม ($\bar{X} = ๔.๐๓$, $SD = ๐.๕๖$) จัดในเกณฑ์ มาก

ผู้มาปฏิบัติธรรมเมื่อปฏิบัติแล้วย่อมได้รับผลจากการปฏิบัตินั้นๆ จึงทำนโยบายส่งเสริม และต้อนรับผู้มาปฏิบัติธรรม

ตารางที่ ๑๐ ความคิดเห็นด้านผลกระทบ

ผลกระทบ	$\bar{X}$	SD	ระดับความเห็น
๑ ปฏิบัติแล้วจริยธรรมคุณธรรม	๔.๐๓	๐.๒๖	มาก
๒ เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น	๔.๓๓	๐.๔๕	มาก
	๔.๒	๐.๔๑	มาก

พบว่า ความเห็นผลกระทบอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = ๔.๒$, $SD = ๐.๔๑$)การมาปฏิบัติธรรม ครั้งนี้ผู้ปฏิบัติเห็นว่ามีผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตัวผู้ปฏิบัติธรรมและส่วนรวม เห็นด้วยระดับ มาก ($\bar{X} = ๔.๐๓$, $SD = ๐.๒๖$) และ ($\bar{X} = ๔.๓๓$, $SD = ๐.๔๕$)

ภาคผนวก จ

แบบสอบถาม

โครงการการพัฒนาวัดนาคให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม
ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
สถานที่ปฏิบัติธรรม วัดนาค ต.ช่องสะแก อ.เมือง จ.เพชรบุรี
(สำหรับผู้เข้าปฏิบัติธรรม)
วันที่ ๑ - ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงใน ( ) และช่องว่างและหรือเติมคำลงในช่องว่างที่ตรงต่อความเป็นจริง ด้วยความตั้งใจ ข้อมูลที่ได้รับจะไม่มีผลกระทบต่อผู้ตอบแบบสอบถาม แต่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา ปรับปรุง แก้ไขโครงการของวัดนาคให้มีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน อย่างสอดคล้องกับคุณสมบัติของสำนักปฏิบัติธรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ขอขอบคุณทุกท่านไว้ในโอกาสนี้ด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

๑. เพศ ( ) หญิง ( ) ชาย
๒. สถานภาพ ( ) โสด ( ) สมรส ( ) หย่า ( ) หม้าย
๓. อายุ .....ปี
๔. ระดับการศึกษา ( ) ประถมศึกษา ( ) มัธยมศึกษา ( ) อนุปริญญา สาขา..... ( ) ปริญญาตรี สาขา ..... ( ) อื่นๆ ระบุ.....
๖. ท่านเคยได้รับการอบรมปฏิบัติธรรมมาก่อนหรือไม่ ( ) เคยปฏิบัติ ( ) ไม่เคยปฏิบัติ
๗. ถ้าเคยปฏิบัติในข้อ ๖ ท่านปฏิบัติธรรมที่ไหน (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)
( ) ตามสถานที่ปฏิบัติธรรม ( ) ที่บ้าน ( ) ที่วัด
๘. ท่านใช้เวลาใดในการปฏิบัติธรรม
( ) แล้วแต่โอกาส ( ) ในวันธรรมสวนะ ( ) ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ( ) อื่นๆ.....
๙. ในการปฏิบัติธรรมที่วัดนาคครั้งนี้ปฏิบัติอยู่นาน ..... วัน

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นด้านต่างๆของผู้เข้าปฏิบัติธรรม

กำหนดเกณฑ์มาตรฐานส่วนประมาณค่าแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ดังนี้

ระดับการประเมิน

มาก ๓

ปานกลาง ๒

น้อย ๑

ข้อที่	รายการ	ผลการประเมิน			ความคิดเห็นเพิ่มเติม
		๑	๒	๓	
๑	สภาพชุมชนทำให้คนต้องการสถานที่ปฏิบัติธรรม				
๒	ทางวัดมีนโยบายต้องการให้คนมาปฏิบัติธรรม				
๓	วงการคณะสงฆ์พยายามชักชวนให้คนมาปฏิบัติธรรม				
๔	ชุมชนส่งเสริมให้คนมาปฏิบัติธรรม				
๑	ปัจจัยป้อน				
	ด้านสถานที่				
	๑.๑ สำนักปฏิบัติธรรมอยู่ไม่ไกลไปมาสะดวก				
	๑.๒ สถานที่ปฏิบัติธรรมมีความสงบ ร่มรื่น				
	๑.๓ บางครั้งขณะปฏิบัติธรรมมีสิ่งรบกวน เช่น ยุง แมลง ภูมพัดแรง แดดจัด				
	๑.๔ ท่านได้รับความสะดวกเรื่อง ที่พัก เครื่องนอน อาหารและยา				
๒	พระวิปัสสนาจารย์				
	๒.๑ น่าเลื่อมใส				
	๒.๒ น่าเคารพ				
	๒.๓ น่ายกย่องสรร เสริญ				
	๒.๔ มีความสามารถในการอบรมศิษย์				
	๒.๕ อดทนต่อการฝึกอบรมศิษย์				
	๒.๖ สามารถตอบปัญหาธรรมะได้อย่างชัดเจน				
	๒.๗ สอนแนะนำการปฏิบัติธรรมเข้าใจ				
๓	คุณสมบัติผู้เข้าอบรม				
	๓.๑ มีจิตใจสงบ				
	๓.๒ มีความตั้งใจ				
	๓.๓ มีผู้มารบกวน				

ข้อที่	รายการ	ผลการประเมิน			ความคิดเห็นเพิ่มเติม
		๑	๒	๓	
๔	อุปกรณ์และเครื่องมือ				
	๔.๑ หนังสือสวดมนต์พร้อมแจกให้ผู้เข้าปฏิบัติธรรม				
	๔.๒ ท่านได้รับหนังสือเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมแนะนำวิธีการปฏิบัติธรรมตามความต้องการ				
	๔.๓ ทางวัดจัดหาหน้ะรับ-ส่งให้ความสะดวกแก่ผู้มาปฏิบัติธรรม				
	กระบวนการ				
๑	มีการสาธิตที่ทำให้ท่านสามารถเข้าใจวิธีการปฏิบัติธรรม				
๒	พระวิปัสสนาจารย์บรรยายธรรมให้เห็นประโยชน์ของการปฏิบัติธรรม				
๓	ช่วงเวลาในการบรรยายธรรมะเหมาะสม				
๔	พระวิปัสสนาจารย์สอบถามท่านเป็นระยะๆ				
	ผลลัพธ์				
๑	หลังจากปฏิบัติธรรมแล้ว ท่านรู้สึกมีจิตใจสงบขึ้นกว่าเดิม				
๒	ท่านได้รับประโยชน์จากการมาปฏิบัติธรรม				
๓	ท่านรู้สึกซาบซึ้งในธรรมะมากขึ้นกว่าเดิม				
๔	มีผู้สนใจเข้าร่วมปฏิบัติธรรมมากขึ้น				
	ผลกระทบ				
๑	ท่านเชื่อว่าท่านจะนำผลการปฏิบัติธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน				
๒	ถ้ามีโอกาสท่านจะกลับมาปฏิบัติธรรมที่นี้อีก				
๓	ถ้าทุกคนได้มาปฏิบัติธรรมโลกจะสงบมากขึ้น				
๔	ท่านได้รับการยอมรับจากผู้อื่นมากขึ้นหลังจากการปฏิบัติธรรม				

กรุณาตอบแบบสอบถามด้วยความจริง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และปรับปรุงแก้ไขให้ผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้รับความสะดวกต่อการเข้าปฏิบัติธรรมตามสถานที่ต่างๆ อย่างเป็นระบบ มีความสมบูรณ์แบบมากที่สุด

หัวข้อ การสนทนากลุ่ม (สำหรับถามผู้เข้าปฏิบัติธรรม)

วันที่ ๑ - ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐

ข้อ	รายการ	ความคิดเห็น	ข้อเสนอแนะ
๑	จุดแข็ง มีโครงการที่แน่นอน		
๒	อาคารสถานที่เหมาะแก่การปฏิบัติ		
๓	เจ้าอาวาสให้ความสนใจ		
๔	มีวิปัสสนาจารย์พร้อม		
๕	มีได้มุงเพื่อธุรกิจ		
๖	จำนวนบุคลากรของวัด		
๗	แบ่งงานมอบหมายงานอย่างชัดเจน		
๑	จุดอ่อน เสียงรบกวนบางขณะจากระฟ้าไฟ		
๒	รถสัญจรผ่านอาคารปฏิบัติธรรม		
๓	วัดเป็นที่รู้จัก		
๔	สถานทางการเงินของวัดนาค ดี		
๕	การสอนใช้บุคลากรเฉพาะด้าน		
๑	โอกาส กลุ่มผู้ให้ความสนใจการปฏิบัติ		
๒	คณะสงฆ์ส่งเสริมให้ก่อตั้งสำนัก		
๓	มีการศึกษาวิจัยวางแผนการพัฒนา		
๔	สามารถมาอยู่ปฏิบัติได้ตลอดเวลา		
๕	มีรถตู้คอยอำนวยความสะดวกขนส่ง		
๖	วัดอนุรักษ์รักษาสถาปัตยกรรมชาติ		
๑	ข้อจำกัดและอุปสรรค วัดนาคอยู่ในแหล่งชุมชนยากจน		
๒	การปฏิบัติให้เห็นผลต้องใช้เวลา		
๓	สถานทางการเงินของวัดนาค ดี		
๔	การสอนใช้บุคลากรเฉพาะด้าน		
๕	จำนวนบุคลากรของวัด		
๖	มีการแจ้งข่าวประชาสัมพันธ์		

ภาคผนวก ข

โครงการต่างๆ

โครงการพัฒนาความรู้และส่งเสริมทักษะพระวิปัสสนาจารย์และวิทยากร
ในการปฏิบัติธรรมตามแนวทางสติปัฏฐาน ๔

หลักการและเหตุผล

การอบรมประพาศปฏิบัติธรรมแก่พุทธศาสนิกชน สิ่งสำคัญที่จะทำให้การอบรมสำเร็จ ประโยชน์ นอกจากจะมีสถานที่ปฏิบัติธรรมที่สัปปายะแล้ว บุคลากรที่จะมาช่วยเหลือในการ อบรมประพาศปฏิบัติธรรม ไม่ว่าจะเป็น แม่ครัว อาจารย์ผู้ดูแล หรือแม้กระทั่งพระภิกษุสามเณรที่ อยู่ภายในวัดก็มีความสำคัญ ควรต้องมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะในการปฏิบัติธรรมตามแนวทาง สติปัฏฐาน ๔

ดังนั้น เพื่อการส่งเสริมการประพาศปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัม พุทธเจ้า และความเข้าใจอันดีเป็นแบบเดียวกันของหมู่คณะ อันจะนำมาซึ่งความสมัครสมาน สามัคคีกัน อันเป็นสิ่งสำคัญของการอยู่ร่วมกันและเป็นไปตามเป้าหมายของการพัฒนาวัดนาถ ให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม จึงจำเป็นต้องมีการเตรียมการฝึกอบรมบุคลากรเหล่านี้ไว้รองรับพร้อมไปกับการ สร้างวางผัง ก่อสร้างอาคารปฏิบัติธรรม โรงครัว หอฉัน แม้แต่การจัดระบบสวัสดิ์เลี้ยง และการ ประดับตกแต่งต้นไม้ให้ดูร่มรื่น

ดังที่ กล่าวความสำคัญการที่ต้องจัดเตรียมบุคลากรไว้ ผู้ทำหน้าที่สั่งสอนให้การศึกษาแก่ ผู้อื่น พึงประกอบด้วยคุณสมบัติและประพาศปฏิบัติ ดังนี้

เป็นกัลยาณมิตร ดังคุณสมบัตินี้มีกล่าวไว้ใน ปกรณวิเสศคัมภีร์วิสุทธิมรรค ว่า

ปิโย ครุ ภาวนีโย

วตฺตา จ วจนฺทฺชโม

กมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา

โน จญฺจฺจเน นิโยชโก^{๑๘}

๑. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ๒. เป็นที่เคารพ ๓. เป็นที่ยกย่อง

๔. เป็นนักพูด ๕. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ ๖. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้

^{๑๘} อญ. สดุดก. (บาลี) ๒๓/๓๗/๒๕. วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๑๒๓., วิสุทธิมคค ปฐมภาค กัมมัฏฐานทายกวัฒน นา หน้า ๕-นิโยชโกติ., พระพุทธโฆสเถระ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๑., พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ. เรื่อง เดียวกัน, หน้า ๔๒., (A.IV.32).

โครงการพัฒนาความรู้และส่งเสริมทักษะพระวิปัสสนาจารย์และวิทยากร
ในการปฏิบัติธรรมตามแนวมหาสติปัฏฐาน ๔

เลขที่	ชื่อ	ฉายา	นามสกุล	อายุ	สำนักปฏิบัติธรรม	ระยะเวลา	หมายเหตุ
๑	พระประสิทธิ์	ยโสธโร	บัวลาย		พุทธวิหาร จ.นครนายก	๒๕๔๘ ถึงปัจจุบัน	
๒	นางสาวศรีทวน		คชพันธ์		โพธิปักขิยธรรม จ.สระบุรี พุทธวิหาร จ.นครนายก	๒๕๔๘ ๓ เดือน ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙ ถึงปัจจุบัน	
๓	สามเณรชลิน		พงศ์สุวรรณ	๑๔	พุทธวิหาร จ.นครนายก	๒๒ ก.พ.-๘ พ.ค. ๔๙ (๘๐ วัน)	
๔	สามเณรศักดิ์		บุตรรัตน์	๑๑	พุทธวิหาร จ.นครนายก	๒๗ พฤษภาคม ถึง ๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๐ (๑๗ วัน)	
๕	สามเณรอัศรพล		แก้วจันทร์เกตุ	๑๐	พุทธวิหาร จ.นครนายก	๒๗ พฤษภาคม ถึง ๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๐ (๑๗ วัน)	
๖	พระสนอง	ฉนฺทสุทฺโธ	มาลัยเลิศ	๓๐	พุทธวิหาร จ.นครนายก	๒๕๔๙ (๑ พรรษา)	
๗	พระมหาวิชัย	ชติชโย	ฤทธิ์วิรุฬห์	๔๒	กัมมัฏฐานญะเตาอู อ.ท่าช้างเหล็ก สหภาพเมียนมา	๗ กรกฎาคม ๒๕๔๙ ถึง ๗ มีนาคม ๒๕๕๐ (๘ เดือน)	ป.โท มจร. วิปัสสนาภavana
๘	พระมหาอดิเรก	วิโมกขธมฺโม	พรมพาณิชย์	๔๖	อู ปัณฑิตาราม ย่างกุ้ง สหภาพเมียนมา สมมิตร-ปราณี อ.วังม่วง จ.สระบุรี อู ชาคิละ วัดนิคมผัง๑๖ นครราชสีมา	๒๕๕๐ (๑ เดือน) ๒๕๕๐ (๑ พรรษา) ๒๕๕๑ (๔ เดือน)	

๑. ไม่ชักนำในอฐานะ”^{๑๖๕}

ปิโย น่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนผู้เรียนอยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม

ครุ น่าเคารพ คือ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย

ภาวนีโย น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริงทางปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่อง ควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอ่ยนามและรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจและภาคภูมิใจ

วตุตา รู้จักพูดให้ได้ผลดี คือ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนเป็นที่ปรึกษาที่ดี

วจนกุโหม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม แม้ถูกจิกตลอคจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้รู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

โน จภูจฺจเน นิโยชโก ไม่ชักนำในอฐานะ คือ ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร

ตั้งใจประสิทธิ์ความรู้ ในธรรมที่เรียกว่า ธรรมเทศธรรม ๕ ประการ คือ

อนุพุทฺธิกา สอนให้มีขั้นตอนถูกลำดับ คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

ปริยาทสฺสวี่ จัดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล

เมื่อขาดบุคลากรที่ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ ตลอดจนการเข้าใจในหลักธรรมที่ถูกต้อง ก็จะทำให้ไม่มีประสิทธิภาพในการอบรมปฏิบัติ

วัดนาค มีความตั้งใจในการเปลี่ยนวัดให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม จึงจัดทำโครงการพัฒนาความรู้ และส่งเสริมทักษะพระวิปัสสนาจารย์และวิทยากรในการอบรมปฏิบัติธรรม ขึ้นตามลำดับ

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้โอกาส พระภิกษุ สามเณร ได้ศึกษาอบรมการปฏิบัติธรรม จริงตามแนวสติปัฏฐาน ๔

๒. เพื่อให้โอกาส พระภิกษุ ได้เพิ่มศักยภาพให้กับตนเองให้ด้านการปฏิบัติธรรม

^{๑๖๕} ๑. สดุดก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗-๕๘., ๑. สดุดก. ฎีกา ๓/๓๗/๒๐๓., มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒ หน้า ๓๔.

๑. เพื่อพัฒนาบุคลากร ของวัด ให้เพิ่มความรู้ เทคนิค และทักษะ ในการประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพของพระพุทธศาสนา

เป้าหมาย

ด้านปริมาณ พระภิกษุ ที่ทำหน้าที่วิทยากร และสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่ช่วยในการอบรม
ด้านคุณภาพ พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ได้เข้าอบรม พัฒนาความรู้ เพิ่มพูนทักษะ
ในการปฏิบัติธรรม

การดำเนินการ

จัดส่งไปปฏิบัติ ณ สำนักปฏิบัติธรรม อันได้แก่

- ๑ สำนักปฏิบัติธรรม โพธิ์ปักขิยธรรม อ.ทับทิม อ.สระบุรี
- ๒ สำนักปฏิบัติธรรม สมมิตรปรางค์ อ.วังม่วง จ.ลพบุรี
- ๓ สำนักปฏิบัติธรรม พุทธวิหาร อ.เมือง จ.นครนายก
- ๔ วัดกัททันตะอาศาราม ตำบลหนองไผ่แก้ว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี
- ๕ วัดนาค อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ระยะเวลาการดำเนินการ

ตามสมควรใจ ในพรรษาบ้าง นอกพรรษาบ้าง

งบประมาณ

โดยการสนับสนุนของเจ้าอาวาสและวัดนาค โดยจัดหาหนังสือและรับกลับ

หน่วยงานรับผิดชอบ

คณะสงฆ์วัดนาค มีพระมหาคำณ รตนนาโถ เป็นเจ้าอาวาส

การติดตามและประเมินผล

๑. ประเมินผลและสรุปผลโครงการ หลังกลับจากการอบรมรายบุคคลไป

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ผู้เข้ารับการฝึกอบรม มีความรู้ความเข้าใจ ในการประพฤติปฏิบัติมากขึ้น
๒. ผู้เข้ารับการฝึกอบรม เพิ่มศักยภาพของตนเอง
๓. ได้พัฒนาบุคลากรของวัด ให้เพิ่มพูนความรู้ เทคนิคและทักษะในการอบรมประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นพระวิปัสสนาจารย์ พระวิทยากร ผู้ช่วยอบรม ที่มีคุณภาพของวัด และคณะสงฆ์ต่อไป

โครงการบวชนกขัมมะปฏิบัติธรรมแจกทุนแก่ผู้กระทำความดี
นักเรียนวัดนาค ทุกปีการศึกษา

หลักการและเหตุผล

การปลูกฝังจริยธรรมคุณธรรมแก่เยาวชนเพื่อต่อไปจะเป็นผู้ใหญ่
ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เข้าปฏิบัติธรรม

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อปลูกฝังจริยธรรมคุณธรรมแก่เยาวชน
๒. เพื่อฝึกอบรมจิตด้วยการปฏิบัติธรรมตามแนวมหาสติปัฏฐาน ๔
๓. เพื่อเป็นกลุ่มตัวอย่างทดลองใช้อาคารต่างๆ ที่สร้างขึ้นใหม่ ตามโครงการพัฒนาวัดนาค
เป็นวัดปฏิบัติธรรม

เป้าหมาย

ด้านปริมาณ

มิได้คาดหวัง แต่สนับสนุนให้ทุนการศึกษา เพื่อเป็นการส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและ
ชักจูงให้ปฏิบัติธรรม

ด้านคุณภาพ

นักเรียนได้เข้าอบรม พัฒนาความรู้ เพิ่มพูนทักษะในการปฏิบัติธรรม

การดำเนินการ

ระยะเวลาการดำเนินการ ๕ วัน ๓ คืน โรงเรียนวัดนาค หรือโรงเรียนอื่นขอมา

สถานที่จัดการอบรมปฏิบัติธรรม

ณ วัดนาค ต.ช่องสะแก อ.เมือง จ.เพชรบุรี

งบประมาณ

อาหาร ๘ มื้อๆ ละ

น้ำปานะ ๘ ครั้ง ๆ ละ

เอกสาร

รวมทั้งสิ้น ๓,๕๐๐ บาท

สนับสนุนของเจ้าอาวาสวัดนาคและจากการบริจาคจากญาติโยม

หน่วยงานรับผิดชอบ

พระมหาคำรณ รตนนาโถ

เจ้าอาวาสวัดนาค

พระมหาอดิเรก วิโมกขมโม

พระวิปัสสนาจารย์

ตารางการบวชเนกขัมมะของวัดนาค

๕ วัน ๔ คืน

วันที่ ๑

เวลา

กิจกรรม

๐๘.๐๐ น.

นักเรียนมาพร้อมเพรียงกันที่ศาลาการเปรียญ
ทำการซักซ้อมเตรียมตัวก่อนบวช

๑๑.๐๐ น.

รับประทานทานอาหารเที่ยง
(เสร็จแล้วช่วยกันทำความสะอาดสถานที่ ถ้วยชาม)

๑๓.๐๐ น.

พิธีบวช

๑๓.๓๐ น.

รับโอวาท

ชี้แจงระเบียบการเข้าอบรมปฏิบัติธรรม

รับกรรมฐาน

๑๖.๐๐ น.

พักดื่มน้ำปานะ อาบน้ำ ทำกิจธุระ
เตรียมตัวทำวัตรเย็น

๑๗.๐๐ น.

ทำวัตรเย็น

๑๘.๐๐ น.

ปฏิบัติธรรม

๑๕.๐๐ น.

ดื่มน้ำปานะ ทำกิจธุระ

๑๕.๓๐ น.

อบรมหน้าที่ ศีลธรรม จริยธรรม

๒๑.๐๐ น.

เข้านอน

.....

วันที่ ๒ ถึง ๔

เวลา

กิจกรรม

๐๔.๓๐ น.

ตื่นนอนทำกิจธุระส่วนตัว

๐๕.๐๐ น.

ทำการอบรมปฏิบัติธรรม

๐๗.๐๐ น.

รับประทานอาหารเช้า

(เสร็จแล้วช่วยกันทำความสะอาดสถานที่ ถ้วยชาม)

๐๘.๐๐ น.	ทำวัตรเช้า กตัญญูสถานที่
๐๙.๓๐ น.	ปฏิบัติธรรม
๑๑.๐๐ น.	รับประทานอาหารเที่ยง (เสร็จแล้วช่วยกันทำความสะอาดสถานที่ ถ้วยชาม) พักผ่อน
๑๓.๐๐ น.	ปฏิบัติธรรม
๑๖.๐๐ น.	พักดื่มน้ำปานะ อาบน้ำทำความสะอาด เตรียมตัวทำวัตรเย็น
๑๗.๐๐ น.	ทำวัตรเย็น
๑๘.๐๐ น.	ปฏิบัติธรรม
๑๙.๐๐ น.	ดื่มน้ำปานะ ทำกิจธุระ
๑๙.๓๐ น.	อบรมหน้าที่ ศีลธรรม จริยธรรม
๒๑.๐๐ น.	เข้านอน

.....

วันที่ ๕

เวลา	กิจกรรม
๐๔.๓๐ น.	ตื่นนอนทำกิจธุระส่วนตัว
๐๕.๓๐ น.	ทำการอบรมเรื่องปฏิบัติธรรม
๐๗.๐๐ น.	รับประทานอาหารเช้า (เสร็จแล้วช่วยกันทำความสะอาดสถานที่ ถ้วยชาม)
๐๘.๐๐ น.	ทำวัตรเช้า กตัญญูสถานที่ ลาสิกขา
๑๑.๐๐ น.	รับประทานอาหารเที่ยง (เสร็จแล้วช่วยกันทำความสะอาดสถานที่ ถ้วยชาม) แยกย้ายกลับบ้าน(ไม่มีรถมารับ จักรดส่งที่บ้าน) .....

[illegible]

สืบเนื่องจากเป็นของมหาวิทยาลัยเพื่อลูกศิษย์ของเราสู่วิทยาลัย

รูปภาพชุดที่ ๒ โครงการบวชนกขัมมะปฏิบัติธรรมแจกทุน ปีการศึกษา ๒๕๕๐

สืบเนื่องจากเป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยเป็นของมหาวิทยาลัยเพื่อลูกศิษย์
 วิทยาลัยเป็นของมหาวิทยาลัยเพื่อลูกศิษย์

เมื่อถึงเวลาเช้าของวันอาทิตย์ที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๓ เวลา ๐๖.๐๐ น. พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีพระพิธีธรรม สวดพระอภิธรรม ณ วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

ตอบแบบสอบถามและการสนทนากลุ่มย่อย

ศึกษาเพื่อเป็นข้อมูลหาวิจัยศึกษาวิจัยหาข้อมูลเชิงลึกกรณีศึกษาวิจัย

ภาคผนวก ข

โครงการต่างๆ

โครงการพัฒนาความรู้และส่งเสริมทักษะพระวิปัสสนาจารย์และวิทยากร
ในการปฏิบัติธรรมตามแนวทางสติปัฏฐาน ๔

หลักการและเหตุผล

การอบรมประพจน์ปฏิบัติธรรมแก่พุทธศาสนิกชน สิ่งสำคัญที่จะทำให้การอบรมสำเร็จ ประโยชน์ นอกจากจะมีสถานที่ปฏิบัติธรรมที่สัปปายะแล้ว บุคลากรที่จะมาช่วยเหลือในการ อบรมประพจน์ปฏิบัติธรรม ไม่ว่าจะเป็น แม่ครัว อาจารย์ผู้ดูแล หรือแม้กระทั่งพระภิกษุสามเณรที่ อยู่ภายในวัดก็มีความสำคัญ ควรต้องมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะในการปฏิบัติธรรมตามแนวทาง สติปัฏฐาน ๔

ดังนั้น เพื่อการส่งเสริมการประพจน์ปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัม พุทธเจ้า และความเข้าใจอันดีเป็นแบบเดียวกันของหมู่คณะ อันจะนำมาซึ่งความสมัครสมาน สามัคคีกัน อันเป็นสิ่งสำคัญของการอยู่ร่วมกันและเป็นไปตามเป้าหมายของการพัฒนาวัดนาค ให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม จึงจำเป็นต้องมีการเตรียมการฝึกอบรมบุคลากรเหล่านี้ไว้รองรับพร้อมไปกับการ สร้างวางผัง ก่อสร้างอาคารปฏิบัติธรรม โรงครัว หอฉัน แม้แต่การจัดระบบสวัสดิ์เลี้ยง และการ ประดับตกแต่งต้นไม้ให้ดูร่มรื่น

ดังที่ กล่าวความสำคัญการที่ต้องจัดเตรียมบุคลากรไว้ ผู้ทำหน้าที่สั่งสอนให้การศึกษาแก่ ผู้อื่น พึงประกอบด้วยคุณสมบัติและประพจน์ปฏิบัติ ดังนี้

เป็นกัลยาณมิตร ดังคุณสมบัตินี้มีกล่าวไว้ใน ปกรณ์วิเสศคัมภีร์วิสุทธิมรรค ว่า

ปิโย ครุ ภาวนีโย

วตุตา จ วจนกุชโม

คมภีรณจ กถิ กตุตา

โน จฏฐาเน นิโยชโก^{๑๘}

๑. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ๒. เป็นที่เคารพ ๓. เป็นที่ยกย่อง

๔. เป็นนักพูด ๕. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ ๖. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้

^{๑๘} อญ. สดุดก. (บาลี) ๒๓/๓๗/๒๕. วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๑๒๓., วิสุทธิมคค ปฐมภาค กัมมัฏฐานทายกวัฒน นา หน้า ๕๔-นิโยชโกติ., พระพุทธโฆสเถระ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๑., พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ. เรื่อง เดียวกัน, หน้า ๔๒., (A.IV.32).

๑. ไม่ชักนำในอฐานะ^{๑๖๕}

ปิโย น่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนผู้เรียนอยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม

ครุ นำเคารพ คือ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย

ภาวนิโย นำเจริญใจ คือ มีความรู้จริงทางปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่อง ควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอ่อย่างและรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจและภาคภูมิใจ

วตุตา รู้จักพูดให้ได้ผลดี คือ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนเป็นที่ปรึกษาที่ดี

วจนกฺขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม แม้ถูกจิกตลอคจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้รู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

โน จฏฺฐานะ นิโยชโก ไม่ชักนำในอฐานะ คือ ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร

ตั้งใจประสิทธิ์ความรู้ ในธรรมที่เรียกว่า ธรรมเทศธรรม ๕ ประการ คือ

อนุปฺพุทฺติกา สอนให้มีขั้นตอนถูกต้องลำดับ คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

ปริยาทสฺสาวิ จัดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล

เมื่อขาดบุคลากรที่ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ ตลอดจนการเข้าใจในหลักธรรมที่ถูกต้อง ก็จะทำให้ไม่มีประสิทธิภาพในการอบรมปฏิบัติ

วัดนาค มีความตั้งใจในการเปลี่ยนวัดให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม จึงจัดทำโครงการพัฒนาความรู้ และส่งเสริมทักษะพระวิปัสสนาจารย์ และวิทยากรในการอบรมปฏิบัติธรรม ขึ้นตามลำดับ

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้โอกาส พระภิกษุ สามเณร ได้ศึกษาอบรมการปฏิบัติธรรม จริงตามแนวสติปัฏฐาน๔
๒. เพื่อให้โอกาส พระภิกษุ ได้เพิ่มศักยภาพให้กับตนเองให้ด้านการปฏิบัติธรรม

^{๑๖๕} ๑. สดุดก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗-๕๘., ๑. สดุดก. ฎีกา ๓/๓๗/๒๐๓., มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค๑ ตอน๒หน้า ๓๔.

๑. เพื่อพัฒนาบุคลากร ของวัด ให้เพิ่มความรู้ เทคนิค และทักษะ ในการประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพของพระพุทธศาสนา

เป้าหมาย

ด้านปริมาณ พระภิกษุ ที่ทำหน้าที่วิทยากร และสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่ช่วยในการอบรม
ด้านคุณภาพ พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ได้เข้าอบรม พัฒนาความรู้ เพิ่มพูนทักษะ
ในการปฏิบัติธรรม

การดำเนินการ

จัดส่งไปปฏิบัติ ณ สำนักปฏิบัติธรรม อันได้แก่

- ๑ สำนักปฏิบัติธรรม โพธิ์ปักขิยธรรม อ.ทับทวน จ.สระบุรี
- ๒ สำนักปฏิบัติธรรม สมมิตรปราณี อ.วังม่วง จ.ลพบุรี
- ๓ สำนักปฏิบัติธรรม พุทธวิหาร อ.เมือง จ.นครนายก
- ๔ วัดกัททันตะอาศาราม ตำบลหนองไผ่แก้ว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี
- ๕ วัดนาค อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ระยะเวลาการดำเนินการ

ตามสมควรใจ ในพรรษาบ้าง นอกพรรษาบ้าง

งบประมาณ

โดยการสนับสนุนของเจ้าอาวาสและวัดนาค โดยจัดหาหนังสือและรับกลับ

หน่วยงานรับผิดชอบ

คณะสงฆ์วัดนาค มีพระมหาคำณ รตนนาโถ เป็นเจ้าอาวาส

การติดตามและประเมินผล

๑. ประเมินผลและสรุปผลโครงการ หลังกลับจากการอบรมรายบุคคลไป

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ผู้เข้ารับการฝึกอบรม มีความรู้ความเข้าใจ ในการประพฤติปฏิบัติมากขึ้น
๒. ผู้เข้ารับการฝึกอบรม เพิ่มศักยภาพของตนเอง
๓. ได้พัฒนาบุคลากรของวัด ให้เพิ่มพูนความรู้ เทคนิคและทักษะในการอบรมประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นพระวิปัสสนาจารย์ พระวิทยากร ผู้ช่วยอบรม ที่มีคุณภาพของวัด และคณะสงฆ์ต่อไป

โครงการบวชนกขัมมะปฏิบัติธรรมแจกทุนแก่ผู้กระทำความดี นักเรียนวัดนาค ทุกปีการศึกษา

หลักการและเหตุผล

การปลูกฝังจริยธรรมคุณธรรมแก่เยาวชนเพื่อต่อไปจะเป็นผู้ใหญ่
ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เข้าปฏิบัติธรรม

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อปลูกฝังจริยธรรมคุณธรรมแก่เยาวชน
๒. เพื่อฝึกอบรมจิตด้วยการปฏิบัติธรรมตามแนวมหาสติปัฏฐาน ๔
๓. เพื่อเป็นกลุ่มตัวอย่างทดลองใช้อาคารต่างๆ ที่สร้างขึ้นใหม่ ตามโครงการพัฒนาวัดนาค
เป็นวัดปฏิบัติธรรม

เป้าหมาย

ด้านปริมาณ

มิได้คาดหวัง แต่สนับสนุนให้ทุนการศึกษา เพื่อเป็นการส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและ
ชักจูงให้ปฏิบัติธรรม

ด้านคุณภาพ

นักเรียนได้เข้าอบรม พัฒนาความรู้ เพิ่มพูนทักษะในการปฏิบัติธรรม

การดำเนินการ

ระยะเวลาการดำเนินการ ๕ วัน ๓ คืน โรงเรียนวัดนาค หรือโรงเรียนอื่นขอมา

สถานที่จัดการอบรมปฏิบัติธรรม

ณ วัดนาค ต.ช่องสะแก อ.เมือง จ.เพชรบุรี

งบประมาณ

อาหาร ๘ มื้อๆ ละ

น้ำปานะ ๘ ครั้ง ๆ ละ

เอกสาร

รวมทั้งสิ้น ๓,๕๐๐ บาท

สนับสนุนของเจ้าอาวาสวัดนาคและจากการบริจาคจากญาติโยม

หน่วยงานรับผิดชอบ

พระมหาคำรณ รตนนาโถ

เจ้าอาวาสวัดนาค

พระมหาอดิเรก วิโมกขมโม

พระวิปัสสนาจารย์

พระมหาวิชัย ชติชโย	พระวิทยากร
พระประสิทธิ์ ยโสธโร	ผู้ช่วยพระวิปัสสนาจารย์
พระมานะ วรจิตโต	ผู้ช่วยพระวิทยากร
พระการุณ การุณีโก	ผู้ช่วยพระวิทยากร
แม่ชีเครือวัลย์	วิปัสสนาจารย์
นายสมศักดิ์ แดงอวบ	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดนาค(แบ่งอุทิสวิทยาการ)
นางประทุม คุ่มภัย	ครูโรงเรียนวัดนาค(แบ่งอุทิสวิทยาการ)
นาง รongทิพย์ ดังคะพิภพ	อาจารย์โรงเรียนวัดนาค(แบ่งอุทิสวิทยาการ)

การติดตามและประเมินผล

การสอบอารมณ์จากวิปัสสนาจารย์

การออกแบบสอบถามถามความเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติและสถานที่

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้รับการปลูกฝังจริยธรรม
๒. ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้อบรมจิตด้วยการปฏิบัติธรรม
๓. ได้ประเมินผลทดลองใช้อาคารต่างๆที่สร้างขึ้นใหม่ตาม โครงการพัฒนาวัดนาคเป็นวัดปฏิบัติธรรม

ตารางการบวชเนกขัมมะของวัดนาค

๕ วัน ๔ คืน

วันที่ ๑

เวลา	กิจกรรม
๐๘.๐๐ น.	นักเรียนมาพร้อมเพรียงกันที่ศาลาการเปรียญ ทำการซักซ้อมเตรียมตัวก่อนบวช
๑๑.๐๐ น.	รับประทานทานอาหารเที่ยง (เสร็จแล้วช่วยกันทำความสะอาดสถานที่ ถ้วยชาม)
๑๓.๐๐ น.	พิธีบวช
๑๓.๓๐ น.	รับโอวาท ชี้แจงระเบียบการเข้าอบรมปฏิบัติธรรม รับกรรมฐาน
๑๖.๐๐ น.	พักดื่มน้ำปานะ อาบน้ำ ทำกิจธุระ เตรียมตัวทำวัตรเย็น
๑๗.๐๐ น.	ทำวัตรเย็น
๑๘.๐๐ น.	ปฏิบัติธรรม
๑๕.๐๐ น.	ดื่มน้ำปานะ ทำกิจธุระ
๑๕.๓๐ น.	อบรมหน้าที่ ศีลธรรม จริยธรรม
๒๑.๐๐ น.	เข้านอน

.....

วันที่ ๒ ถึง ๔

เวลา	กิจกรรม
๐๔.๓๐ น.	ตื่นนอนทำกิจธุระส่วนตัว
๐๕.๐๐ น.	ทำการอบรมปฏิบัติธรรม
๐๗.๐๐ น.	รับประทานอาหารเช้า (เสร็จแล้วช่วยกันทำความสะอาดสถานที่ ถ้วยชาม)

๐๘.๐๐ น.	ทำวัตรเช้า กตัญญูสถานที่
๐๙.๓๐ น.	ปฏิบัติธรรม
๑๑.๐๐ น.	รับประทานอาหารเที่ยง (เสร็จแล้วช่วยกันทำความสะอาดสถานที่ ถ้วยชาม) พักผ่อน
๑๓.๐๐ น.	ปฏิบัติธรรม
๑๖.๐๐ น.	พักดื่มน้ำปานะ อาบน้ำทำความสะอาด เตรียมตัวทำวัตรเย็น
๑๗.๐๐ น.	ทำวัตรเย็น
๑๘.๐๐ น.	ปฏิบัติธรรม
๑๙.๐๐ น.	ดื่มน้ำปานะ ทำกิจธุระ
๑๙.๓๐ น.	อบรมหน้าที่ ศีลธรรม จริยธรรม
๒๑.๐๐ น.	เข้านอน

.....

วันที่ ๕

เวลา	กิจกรรม
๐๔.๓๐ น.	ตื่นนอนทำกิจธุระส่วนตัว
๐๕.๓๐ น.	ทำการอบรมเรื่องปฏิบัติธรรม
๐๗.๐๐ น.	รับประทานอาหารเช้า (เสร็จแล้วช่วยกันทำความสะอาดสถานที่ ถ้วยชาม)
๐๘.๐๐ น.	ทำวัตรเช้า กตัญญูสถานที่ ลาสิกขา
๑๑.๐๐ น.	รับประทานอาหารเที่ยง (เสร็จแล้วช่วยกันทำความสะอาดสถานที่ ถ้วยชาม) แยกย้ายกลับบ้าน(ไม่มีรถมารับ จักรดส่งที่บ้าน) .....

รูปภาพชุดที่ ๑ โครงการบวชนกขัมมะปฏิบัติธรรมแจกทุน ปีการศึกษา ๒๕๔๘

สืบเสาะเป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รูปภาพชุดที่ ๒ โครงการบวชนกขัมมะปฏิบัติธรรมแจกทุน ปีการศึกษา ๒๕๕๐

ตอบแบบสอบถามและการสนทนากลุ่มย่อย

สืบค้นเป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โครงการการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

๑. หลักการและเหตุผล

ปัญหาสำคัญยิ่งแห่งสถานการณ์เกี่ยวกับภัยในพระพุทธศาสนาปัจจุบัน คือ ภัยภายในพระพุทธศาสนา อันเกิดจากพุทธศาสนิกชนไม่ศึกษาและปฏิบัติตามพระสัทธรรม (พุทธธรรม) ทำให้ไม่สามารถนำพุทธธรรมในเชิงปฏิบัติเข้าสู่กระบวนการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ จึงมองไม่เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาแล้วยังเบียดเบียนพระพุทธศาสนาให้เสียหายทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ กล่าวอีกนัยหนึ่ง พุทธศาสนิกชนยังไม่สามารถนำวิถีพุทธสู่วิถีทางนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันให้เกิดเป็นวิถีได้ การแก้ปัญหาร่องนี้จะต้องดำเนินการในเชิงนโยบาย และต้องมีวิธีการที่มีประสิทธิภาพเพื่อนำนโยบายลงสู่การปฏิบัติจริงแล้วมีมาตรการดำเนินการให้มีความต่อเนื่องโครงการกำหนดระเบียบปฏิบัติประจำให้มีประสิทธิภาพสามารถดำเนินงานและควบคุมตรวจสอบประเมินผลได้จริงในทางปฏิบัติ

ในการศึกษาปฏิบัติและเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน จำเป็นที่จะต้องกำหนดเป็นนโยบายของรัฐบาล โดยกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานที่ชัดเจน มีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงคือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติรองรับการปฏิบัติในเชิงวิธีการโดยการประสานงานและใช้เครือข่ายที่รับผิดชอบงานนี้ เพื่อให้ผลสัมฤทธิ์เกิดเป็นรูปธรรมต่อไป เมื่อโครงการนี้สามารถดำเนินไปได้ระยะหนึ่งแล้ว ขึ้นต่อไปจะนำลักษณะของโครงการ

ตามที่คณะรัฐมนตรีได้ลงมติ เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๔๗ เห็นชอบโครงการปฏิบัติธรรมเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ถือเป็นวันปฏิบัติราชการโดยไม่ถือเป็นวันลา แต่ไม่ถือเป็นวันปฏิบัติราชการ ครั้งละ ๓ หรือ ๕ วันทำการต่อปี โดยระยะเวลาที่เหมาะสมในการปฏิบัติธรรมแต่ละครั้งควรจะเป็น ๕ วัน ๔ คืน (ลา ๑ วันทำการ) และ ๘ วัน ๗ คืน (ลา ๕ วันทำการ)

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาพัฒนาและฟื้นฟูประสิทธิภาพเจ้าหน้าที่ของรัฐ
๒. เพื่อปลูกจิตสำนึกในด้านการบริการประชาชนของเจ้าหน้าที่ของรัฐ
๓. เพื่อรองรับการพัฒนาและบริหารกำลังคนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพระบบราชการ

หลักสูตร

๑. เนื้อหาวิชา ประกอบด้วย

- ๑.๑ หลักการและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามมหาสติปัฏฐานสูตร

๑.๒ มหาสติปัฏฐานสูตรและพระสูตรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๓ อานิสงส์การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานต่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิผล

๑.๔ เครื่องขวางกั้นการปฏิบัติกัมมัฏฐาน

๒. เวลาที่ใช้ในการอบรม

๒.๑ ระยะเวลา ๕ วัน ๔ คืน (ลา ๓ วันทำการ)

๒.๒ ระยะเวลา ๘ วัน ๗ คืน (ลา ๕ วันทำการ)

งบประมาณ

ใช้งบประมาณสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

ผู้รับผิดชอบโครงการ

ส่วนกลาง : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ส่วนภูมิภาค : สำนักงานเจ้าคณะภาค

สำนักงานเจ้าคณะจังหวัด

สำนักปฏิบัติธรรม

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. เจ้าหน้าที่ของรัฐมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมพระพุทธศาสนาและวิธีปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ด้วยตนเองและประยุกต์ใช้ในตามระบบราชการใหม่ ทำให้ปฏิบัติงานอย่างมีความสุขมีจิตสำนึกพร้อมที่จะปฏิบัติงานเพื่อประชาชนและแผ่นดิน

๒. เจ้าหน้าที่ของรัฐมีกระบวนทัศน์ วัฒนธรรม และค่านิยมใหม่ในการปฏิบัติงานที่มุ่งเพิ่มประสิทธิภาพสู่ระบบราชการใหม่ที่ยึดหลักบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี และคำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชน เป็นระบบที่มีสมรรถนะสูงตามแผนปฏิรูประบบบริหารภาครัฐ

๓. ประชาชนเข้าร่วมโครงการได้สร้างภูมิคุ้มกันทางจิต ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมสร้างสรรค์ต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม

๔. ทำให้พุทธศาสนิกชนเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาและสามารถนำพุทธธรรมไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้จริงส่งผลให้สถาบันชาติ พระมหากษัตริย์มีความมั่นคงอย่างแท้จริง เป็นการสลายภัยภายในพระพุทธศาสนา

๕. ทำให้ช่วยแก้ปัญหาเชิงลึกและมีผลในระยะยาวตามจำนวนที่เพิ่มขึ้นของผู้ปฏิบัติธรรม รัฐบาลได้รับคะแนนนิยมและยกย่องจากประชาชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ เพราะบ่งบอกถึงวิสัยทัศน์ต่อการแก้ปัญหาสังคมของรัฐบาล

ใบสมัครเข้าปฏิบัติธรรม
โครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ
เพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ตามมติคณะรัฐมนตรี

๑. ข้าพเจ้า.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
ตำแหน่ง.....สังกัด.....
อำเภอ.....จังหวัด.....
รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....
๒. สถานภาพ ☐ โสด ☐ สมรส ☐ อื่นๆ
๓. บ้านเลขที่.....ซอย.....ถนน.....
ตำบล.....อำเภอ.....
จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....
โทรศัพท์.....
๔. การศึกษาสูงสุด ☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษา
☐ อนุปริญญา ☐ ปริญญาตรี
☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....
๕. ประสบการณ์การเข้าปฏิบัติธรรม ☐ ไม่เคย ☐ เคย
กรณีเคย โดยวิธีภาวนาแบบ.....
(วิธีภาวนาแบบ พุทโธ, ยัมหนอ พองหนอ, สัมมา อรหัง, หรือแบบกำหนดเฉพาะลมหายใจ)
จัดโดย.....
๖. ข้าพเจ้าประสงค์จะเข้าปฏิบัติธรรม ณ สำนักปฏิบัติธรรม.....
ตำบล.....อำเภอ.....
จังหวัด.....
ตั้งแต่วันที่.....ถึงวันที่.....รวม.....วัน
๗. บุคคลที่เกี่ยวข้องกับข้าพเจ้าที่สามารถติดต่อได้
ชื่อ.....นามสกุล.....
บ้านเลขที่.....ซอย.....
ถนน.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....
รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....

ข้าพเจ้าขอให้สัจจะว่า จะปฏิบัติตามกฎระเบียบของสำนักปฏิบัติธรรมแห่งนี้ทุกประการ

ลงชื่อผู้สมัคร.....
...../...../.....

หนังสือรับรองการปฏิบัติธรรม
โครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ
เพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ตามมติคณะรัฐมนตรี

หนังสือฉบับนี้ให้ไว้เพื่อแสดงว่า.....

ตำแหน่ง.....สังกัด.....

ได้เข้ารบบอบรมหลักสูตรการปฏิบัติธรรมตามโครงการปฏิบัติธรรมเพิ่มประสิทธิภาพในการ
ปฏิบัติงาน ตามมติคณะรัฐมนตรี ตั้งแต่วันที่ .....

ถึงวันที่ .....ณ สำนักปฏิบัติธรรม.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ให้ไว้ ณ วันที่.....เดือน.....พ.ศ. ....

ลงชื่อ .....

(.....)

เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม.....

แบบสอบถาม ก่อนเข้าอบรม

โครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

สถานที่ปฏิบัติธรรม.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. ....

คำชี้แจง

โปรดทำเครื่องหมาย / ลงใน ( ) และช่องว่างและหรือเติมคำลงในช่องว่างที่ตรงต่อความเป็นจริง ด้วยความตั้งใจ ข้อมูลที่ได้รับจะไม่มีผลกระทบที่เป็นโทษต่อผู้ตอบแบบสอบถาม แต่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา ปรับปรุง แก้ไขโครงการให้มีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน อย่างสอดคล้องกับระบบราชการแนวใหม่ในปัจจุบันสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ขอขอบคุณทุกท่านไว้ในโอกาสนี้ด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

๑. เพศ ( ) หญิง ( ) ชาย

๒. สถานภาพ ( ) โสด ( ) สมรส

๓. อายุ .....ปี

๔. ครอบครัวมีสมาชิก.....คน

๕. ระดับการศึกษา

( ) ประถมศึกษา

( ) มัธยมศึกษา

( ) อนุปริญญา สาขา.....

( ) ปริญญาตรี สาขา .....

( ) อื่นๆ ระบุ.....

๖. ท่านเคยได้รับการอบรมปฏิบัติธรรมมาก่อนหรือไม่ ( ) เคยปฏิบัติ ( ) ไม่เคยปฏิบัติ

๗. ถ้าเคยปฏิบัติในข้อ ๖ ท่านใช้เวลาในการอบรมปฏิบัติธรรมอย่างไร

( ) แล้วแต่โอกาส { ( ) ตามสถานที่ปฏิบัติธรรม ( ) ที่บ้าน }

( ) ปฏิบัติธรรมในวันธรรมสวนะ { ( ) ที่บ้าน ( ) ที่วัด }

( ) ปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา { ( ) ที่บ้าน ( ) ที่วัด }

( ) ทุกวัน จำนวน.....ชั่วโมง / นาทีต่อวัน

( ) อื่นๆ.....

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นด้านต่างๆ ก่อนเข้ารับการอบรมของผู้เข้าปฏิบัติธรรม

รายการความคิดเห็น/ระดับความคิดเห็น	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย
๑. ความพร้อมของสถานที่ปฏิบัติธรรม				
๒. ความเต็มใจในการเข้าปฏิบัติธรรม				
๓. ความพร้อมทางร่างกายและจิตใจ				
๔. การมีจิตใจที่ผ่อนคลาย เกิดความสงบและมีอารมณ์มั่นคง				
๕. สามารถควบคุมอารมณ์และจิตใจของตนเองได้ดี				
๖. ความเข้าใจในกฎแห่งกรรมและมุ่งปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา				
๗. ได้ปฏิบัติตามศีล๕ เป็นมาตรฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน				
๘. มุ่งปฏิบัติงานโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา				
๙. มุ่งปฏิบัติงานเพื่อสร้างประโยชน์สุขให้กับประชาชน				
๑๐. มีความคิดให้คำแนะนำและคำปรึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามแนวทางที่เรียนรู้จากการปฏิบัติธรรมกับผู้อื่น				
๑๑. มีความคิดที่จะปฏิบัติงานในฐานะที่เป็นบุคคลหนึ่งขององค์กรอย่างเต็มกำลังความสามารถ				
๑๒. รู้ข้อมูลของวัดที่ท่านเข้ามาปฏิบัติธรรม				

ตอนที่ ๓ ความคิดเห็นหรือคาดหวังอื่นๆ

.....

.....

.....

แบบสอบถาม ภายหลังผ่านการอบรม

โครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

สถานที่ปฏิบัติธรรม.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. ....

คำชี้แจง

โปรดทำเครื่องหมาย / ลงใน ( ) และช่องว่างและหรือเติมคำลงในช่องว่างที่ตรงต่อความเป็นจริง ด้วยความตั้งใจ ข้อมูลที่ได้รับจะไม่มีผลกระทบที่เป็นโทษต่อผู้ตอบแบบสอบถาม แต่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา ปรับปรุง แก้ไขโครงการให้มีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน อย่างสอดคล้องกับระบบราชการแนวใหม่ในปัจจุบันสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ขอขอบคุณทุกท่านไว้ในโอกาสนี้ด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

๑. เพศ ( ) หญิง ( ) ชาย

๒. อายุ .....ปี

๓. ภายหลังที่ท่านได้ผ่านการอบรมปฏิบัติธรรมแล้ว

๓.๑ ท่านมีความคิดที่จะเข้าร่วมปฏิบัติธรรมอีกหรือไม่

( ) เข้าร่วม ( ) ไม่เข้าร่วม

๓.๒ ท่านมีความคิดที่จะนำหลักธรรมไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเพียงไร

( ) มาก ( ) ปานกลาง ( ) น้อย

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นต่างๆ หลังเข้ารับการอบรมของผู้เข้าปฏิบัติธรรม

รายการความคิดเห็น/ระดับความพึงพอใจ	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย
๑. สถานที่ที่ใช้ฝึกอบรมปฏิบัติธรรม				
๒. ห้องพักและอุปกรณ์เครื่องนอน				
๓. ที่อาบน้ำ / ห้องสุขา				
๔. ระบบเสียง / ไฟฟ้า – แสงสว่าง				
๕. อาหาร – น้ำปानะ				
๖. ระยะเวลาในการอบรม				
๗. หลักสูตรการฝึกอบรม				
๘. การให้บริการของเจ้าหน้าที่ขณะฝึกอบรมปฏิบัติธรรม				
๙. วิทยากรที่ให้การฝึกอบรม				
๑๐. จำนวนผู้เข้าอบรมปฏิบัติธรรม มีขนาดกำลังพอดี				
๑๑. สภาพแวดล้อม				
๑๑.๑ ด้านภายในของสำนักปฏิบัติธรรม				
๑๑.๒ ด้านภายนอกของสำนักปฏิบัติธรรม				
๑๒. ความสัปปายะของสถานที่ปฏิบัติธรรม				
๑๒.๑ ความสงบร่มรื่น				
๑๒.๒ ความสะอาด				
๑๒.๓ ความสะดวกสบาย				

ตอนที่ ๓ ความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้รับจากการฝึกอบรมปฏิบัติธรรม

รายการความคิดเห็น	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย
๑. การมีจิตใจที่ผ่อนคลาย เกิดความสงบและมีอารมณ์มั่นคง				
๒. สามารถควบคุมอารมณ์และจิตใจตนเองได้ดี				
๓. ความเข้าใจในกฎแห่งกรรมและมุ่งมั่นปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา				
๔. ตั้งใจกำหนดศีล๕ เป็นมาตรฐานในการดำรงชีวิต				
๕. มุ่งปฏิบัติงานโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา				
๖. มุ่งปฏิบัติงานเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับประชาชน				

๗. พร้อมในการให้คำแนะนำและปรึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามแนวทางที่ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติธรรมกับผู้อื่น				
๘. พร้อมปฏิบัติงานในฐานะที่เป็นบุคคลหนึ่งขององค์กรอย่างเต็มความสามารถ				
๙. หลักธรรมและการปฏิบัติธรรมที่ท่านได้ฝึกอบรมจะช่วยพัฒนาตนในระดับใด				
๑๐. ตั้งใจจะแบ่งเวลาฝึกฝนการปฏิบัติสมาธิอย่างต่อเนื่องทุกวัน				

ตอนที่ ๔ ปัญหาอุปสรรค ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่มีต่อการฝึกปฏิบัติธรรม

๔.๑ ปัญหาอุปสรรค .....

.....

๔.๒ ข้อคิดเห็น.....

.....

๔.๓ ข้อเสนอแนะ.....

.....

๔.๓.๑ ด้านหลักสูตร.....

.....

๔.๓.๒ ด้านการจัดการ/สถานที่ .....

.....

๔.๓.๓ ด้านวิทยากร.....

.....

๔.๓.๔ ด้านวิธีการอบรม.....

.....

๔.๓.๕ ประโยชน์ที่ได้จากการอบรม.....

.....

กรุณาตอบแบบสอบถามด้วยความจริง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และปรับปรุงแก้ไขให้ผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้รับความสะดวกต่อการเข้าปฏิบัติธรรมตามสถานที่ต่างๆ อย่างเป็นระบบ มีความสมบูรณ์แบบมากที่สุด

หลักสูตรการปฏิบัติธรรม

๕ วัน ๔ คืน / ๘ วัน ๗ คืน

ส่วนที่ ๑ : ภาคปริยัติ (ทฤษฎี)

รวม ๑๐ / ๑๖ ชั่วโมง

๑. ปาฏิหาริย์ของการปฏิบัติธรรม : เน้นอนุศาสน์ปาฏิหาริย์

(ปฐมนิเทศ ๓ / ๓ ชั่วโมง)

- เสริมสร้างสุขภาพกาย สุขภาพจิต
- จิตเป็นอิสระอย่างแท้จริง
- ความจำดี
- การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ
- เกิดปัญญาในทางวิริมสร้างสรรค์
- มองสิ่งทั้งหลายตรงตามความเป็นจริง
- สามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ตรงจุด
- ได้รับความสุขและความสงบที่ไม่เคยมี

๒. การบริหารกาย การบริหารจิต

(๓ / ๓ ชั่วโมง)

- ชีวิตและองค์ประกอบของชีวิต (ขันธ, आयตนะ, ธาตุ)
- โรคกาย โรคจิต ตามแนวพุทธศาสนา
- สาเหตุและวิธีป้องกัน (สัปปายะ, กฏไตรลักษณ์, อริยสัจ)
- ความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต

๓. หลักและกระบวนการปฏิบัติเบื้องต้น

(๒ / ๒ ชั่วโมง)

- ความหมาย “สมาธิ” ตามแนวพุทธ
- สมถะ วิปัสสนา และความสัมพันธ์
- ความสัมพันธ์ของศีล สมาธิ และปัญญา
- เครื่องขวางกั้นการปฏิบัติธรรม (สักกายทิฏฐิ / นิรวณ / ปลิโพธิ ฯลฯ)
- ลักษณะของจิตที่ฝึกได้แล้ว
- ขั้นตอนในการเตรียมการลงสู่ภาคปฏิบัติ

๔. หลักและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

(๒ / ๒ ชั่วโมง)

- ความหมายของวิปัสสนากัมมัฏฐาน
- ความแตกต่างระหว่างสมถะกับวิปัสสนา
- กระบวนการแห่งการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน
- วิธีการจัดการกับความเจ็บปวดและความฟุ้งซ่าน (เวทนา / ทวาร ๖ / การสำรวจอินทรีย์ ฯลฯ)
- สาธิตท่าทางแห่งการฝึก

๕. มหาสติปัฏฐานสูตรและพระสูตรอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

- ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ในการตรัสมหาสติปัฏฐานสูตร

- ความหมายและความสำคัญของสติปัฏฐาน ๔

- วิธีปฏิบัติตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร

๑. วิธีปฏิบัติกายนุสสนาสติปัฏฐาน : วิธีกำหนดลมหายใจ วิธีกำหนดอิริยาบถ ๔, วิธีเดินจงกรม ๑ ระยะ

๒. วิธีปฏิบัติเวทนานุสสนาสติปัฏฐาน

๓. วิธีปฏิบัติจิตตานุสสนาสติปัฏฐาน

๔. วิธีปฏิบัติมมมานุสสนาสติปัฏฐาน

- อานิสงส์ของการปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔

- พระสูตรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

(อานาปานัสสติสูตร และกายคตาสติสูตร : มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๔)

๖. กฎแห่งกรรมและภพภูมิตามหลักพระพุทธศาสนา (- / ๓ ชั่วโมง)

- กรรม คืออะไร (หลักความเชื่อทั้งในและนอกพระพุทธศาสนา)

- กรรมและการให้ผลตามหลักในกัมมวิภังคสูตร (ม.อ. ๑๔)

- ความหมายของคำว่า “ภพภูมิ”

- ภพภูมิในชาติปัจจุบัน

- เหตุทำให้เกิดในภพภูมิต่างๆ

- ชาตินี้ ชาติหน้า

๗. เปิดโอกาสให้ซักถาม และปัจฉิมนิเทศปิดการอบรม (- / ๓ ชั่วโมง)

ส่วนที่ ๒ : ภาคปฏิบัติ

รวม ๓๐ / ๑๑๒ ชั่วโมง

๑. ภาคพิธีการ สวดมนต์ไหว้พระ ทำวัตรเช้า-เย็น (๑๐ / ๑๖ ชั่วโมง)

- พิธีมอบการถวายอัฐภาพก่อนรับกัมมัฏฐาน

- ทำวัตรเช้า สวดมนต์เจริญสมาธิ แผ่กุศลเจริญเมตตา

- ทำวัตรเย็น สวดมนต์เจริญสมาธิ แผ่กุศลเจริญเมตตา

๒. ฝึกเดินจงกรมใช้สติกำหนดพิจารณาอิริยาบถ (๒๐ / ๔๐ ชั่วโมง)

- วิธีปฏิบัติตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร

- ฝึกกำหนดอิริยาบถ ๔

- ฝึกเดินจงกรมขั้นพื้นฐานหรือเดินจงกรม ๑ ระยะ

- สอบอารมณ์กับพระอาจารย์ผู้ฝึกอบรม

- ฝึกเจริญกรรม ๒ ระยะ
- ฝึกเจริญกรรม ๓ ระยะ
- ฝึกเจริญกรรม ๔ ระยะ
- ฝึกเจริญกรรม ๕ ระยะ
- ฝึกเจริญกรรม ๖ ระยะ
- ฝึกเจริญกรรมสลับกับการนั่งสมาธิโดยอธิษฐานจิตทุกชั้นตอน

๓. ฝึกนั่งสมาธิใช้สติกำหนดพิจารณาอารมณ์ (๔๐ / ๖๔ ชั่วโมง)

- ฝึกวิธีนั่งสมาธิขั้นต้น (วิธีกำหนดลมหายใจ : อานาปานสติ)
- ฝึกวิธีกำหนดเวทนาและจิต
- ฝึกวิธีปฏิบัติเมื่อได้ยินเสียงขณะนั่งสมาธิ
- ฝึกการเคลื่อนไหวอริยาบถอย่างมีสติ
- สอบอารมณ์กับพระอาจารย์
- ฝึกกำหนดตั้งใจ (การอยากผลัดเปลี่ยนอริยาบถต่างๆ โดยฝึกให้ใช้สติกำหนดที่ใจก่อนทุกครั้งที่ยากเปลี่ยนอริยาบถ)
- ฝึกกำหนดทวารทั้ง ๕ (ใช้สติกำหนดทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย)
- ฝึกนั่งสมาธิพิจารณาสภาวะธรรม
- ฝึกนั่งสมาธิพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม

ข้อกำหนดของหลักสูตร

ภาคปริยัติหรือทฤษฎี ควรบรรยายแทรกตามจังหวะของโอกาสที่เหมาะสม โดย

หัวข้อที่ ๑ กำหนดเป็นภาคบังคับ ต้องมีการปฐมนิเทศ

หัวข้อที่ ๒ วิทยากรผู้บรรยาย ควรเป็นนายแพทย์ที่เป็นนักปฏิบัติ

หัวข้อที่ ๓ วิทยากรผู้บรรยาย ควรเป็นพระภิกษุนักปฏิบัติ

หัวข้อที่ ๔ การบรรยาย ควรเป็นหน้าที่ของผู้ฝึกอบรม

หัวข้อที่ ๕ รวมเวลาอยู่ในภาคปฏิบัติ

หัวข้อที่ ๖ วิทยากรผู้บรรยาย ควรเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา

หัวข้อที่ ๗ วิทยากรผู้ตอบคำถาม ควรเป็นผู้ฝึกอบรมหรือผู้เชี่ยวชาญด้านปฏิบัติ

ภาคปฏิบัติ ควรปล่อยให้ผู้ฝึกอบรมเป็นผู้กำหนดแผนและเวลา

การปฐมนิเทศ ควรเป็นพระเถระผู้ใหญ่ร่วมกับเจ้าหน้าที่ / วิทยากรจากสำนักงาน

พระพุทธศาสนาแห่งชาติ

กำหนดการ ตารางการฝึกอบรมปฏิบัติธรรม
โครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน
(หลักสูตร ๕ วัน ๔ คืน)

วันที่หนึ่งของการอบรม (เน้นการปฐมนิเทศ)

เวลา ๐๘.๐๐ – ๐๙.๐๐ น.	ลงทะเบียน, เข้าที่พัก
๐๙.๐๐ – ๐๙.๓๐ น.	พร้อมกับเข้าสู่พิธีเปิดการฝึกอบรม
๐๙.๓๐ – ๑๑.๐๐ น.	ปฐมนิเทศ : เน้นอนุศาสนิปาฏิหาริย์
๑๑.๐๐ – ๑๓.๐๐ น.	รับประทานอาหาร พักผ่อนอิริยาบถ
๑๓.๐๐ – ๑๔.๐๐ น.	เข้าสู่กระบวนการปฏิบัติ (สมาทานศีล ๘ , พิธีมอบการถวาย อศุภาพ และขอแก้วมัญฐาน
๑๔.๐๐ – ๑๕.๓๐ น.	ฟังบรรยายเรื่องปาฏิหาริย์ของการปฏิบัติธรรม
๑๕.๓๐ – ๑๗.๐๐ น.	ฟังบรรยายเรื่องหลักและกระบวนการปฏิบัติเบื้องต้น (เน้น ความหมายของสมาธิ, สมถะวิปัสสนาและความสัมพันธ์, ความสัมพันธ์ของศีล สมาธิ และปัญญา, เครื่องขวางกั้นการ ปฏิบัติธรรม (สักกายทิฏฐิ / นิรวรรณ / ปลิตโพรธิ ฯลฯ), ลักษณะ ของจิตที่ฝึกได้แล้ว, ขั้นตอนในการเตรียมการลงสู่ภาคปฏิบัติ)
๑๗.๐๐ – ๑๘.๐๐ น.	พักผ่อนอิริยาบถ ทำกิจส่วนตัว ดื่มน้ำปานะ
๑๘.๐๐ – ๑๘.๓๐ น.	ทำวัตรเย็น สวดมนต์แผ่กุศลเจริญเมตตา
๑๘.๓๐ – ๒๑.๐๐ น.	ฝึกปฏิบัติสมาธิขั้นต้น (บรรยายสอดแทรกหลักการฝึกสมาธิโดย ใช้สติกำหนดลมหายใจหรืออานาปานสติแก้วมัญฐาน)
๒๑.๐๐ น. เป็นต้นไป	พักผ่อนอิริยาบถ

วันที่สองของการฝึกอบรม (เน้นบรรยายภาคปริยัติสลับภาคปฏิบัติ)

เวลา ๐๔.๓๐ น.	สัจญญะระฆังเตือน ทำกิจส่วนตัว
๐๕.๐๐ – ๐๕.๓๐ น.	ทำวัตรเช้า สวดมนต์แผ่กุศลเจริญเมตตา
๐๕.๓๐ – ๐๖.๓๐ น.	ฝึกปฏิบัติสมาธิเจริญอานาปานสติ (บรรยายสอดแทรกเครื่อง ขวางกั้นการปฏิบัติธรรม)
๐๖.๓๐ – ๐๗.๐๐ น.	ฝึกเดินจงกรมขั้นพื้นฐาน
๐๗.๓๐ – ๐๘.๓๐ น.	รับประทานอาหาร พักผ่อนอิริยาบถ

๐๘.๓๐ – ๑๐.๓๐ น.	ฟังบรรยายเรื่องการบริหารกาย การบริหารจิต
๑๐.๓๐ – ๑๑.๐๐ น.	ฝึกเดินจงกรม (ฝึกวิธีกำหนดอิริยาบถ ๔)
๑๑.๐๐ – ๑๓.๐๐ น.	รับประทานอาหาร พักผ่อนอิริยาบถ
๑๓.๐๐ – ๑๕.๐๐ น.	ฟังบรรยายเรื่องหลักและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร (บรรยายประกอบการสาธิตท่าทางแห่งการฝึกปฏิบัติ)
๑๕.๐๐ – ๑๗.๐๐ น.	ฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน (นั่งสมาธิเจริญอานาปานสติ กัมมัฏฐาน สลับการเดินจงกรมด้วยวิธีฝึกกำหนดอิริยาบถ ๔)
๑๗.๐๐ – ๑๘.๐๐ น.	พักผ่อนอิริยาบถ ทำกิจส่วนตัว ดื่มน้ำปานะ
๑๘.๐๐ – ๑๘.๓๐ น.	ทำวัตรเย็น สวดมนต์แผ่กุศลเจริญเมตตา
๑๘.๓๐ – ๒๑.๐๐ น.	ฝึกปฏิบัติวิปัสสนา (เจริญอานาปานสติกำหนดรู้ตามเวทนา และจิตของตน)
๒๑.๐๐ น. เป็นต้นไป	พักผ่อนอิริยาบถ
วันที่สามของการฝึกอบรม (เน้นภาคปฏิบัติล้วนๆ)	
เวลา ๐๔.๓๐ น.	สัญญาณระฆังเตือน ทำกิจส่วนตัว
๐๕.๐๐ – ๐๕.๓๐ น.	ทำวัตรเช้า สวดมนต์แผ่กุศลเจริญเมตตา
๐๕.๓๐ – ๐๖.๓๐ น.	ฝึกปฏิบัติสมาธิเจริญอานาปานสติ (บรรยายสอดแทรกลักษณะของจิตที่ฝึกดีแล้ว)
๐๖.๓๐ – ๐๗.๐๐ น.	ฝึกเดินจงกรม ๒ ระยะ
๐๗.๓๐ – ๐๘.๓๐ น.	รับประทานอาหาร พักผ่อนอิริยาบถ
๐๘.๓๐ – ๑๐.๓๐ น.	ฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน (ฝึกวิธีปฏิบัติเมื่อได้ยินเสียง ขณะเจริญอานาปานสติหรือนั่งสมาธิ)
๑๐.๓๐ – ๑๑.๐๐ น.	ฝึกเดินจงกรม ๓ ระยะ
๑๑.๐๐ – ๑๓.๐๐ น.	รับประทานอาหาร พักผ่อนอิริยาบถ
๑๓.๐๐ – ๑๕.๐๐ น.	ฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน (ฝึกการเคลื่อนไหวอิริยาบถอย่างมีสติ)
๑๕.๐๐ – ๑๗.๐๐ น.	ฝึกเดินจงกรม ๔ ระยะ และ ๕ ระยะ
๑๗.๐๐ – ๑๘.๐๐ น.	พักผ่อนอิริยาบถ ทำกิจส่วนตัว ดื่มน้ำปานะ
๑๘.๐๐ – ๑๘.๓๐ น.	ทำวัตรเย็น สวดมนต์แผ่กุศลเจริญเมตตา

๑๘.๓๐ – ๒๑.๐๐ น.	ฝึกปฏิบัติวิปัสสนา (ฝึกกำหนดคั่นใจโดยฝึกให้ใช้สติกำหนดที่ใจก่อนทุกครั้งที่ยากเปลี่ยนอิริยาบถ)
๒๑.๐๐ น. เป็นต้นไป	พักผ่อนอิริยาบถ
วันที่สี่ของการฝึกอบรม (เน้นภาคปฏิบัติล้วนๆ)	
เวลา ๐๔.๓๐ น.	สัจญญะระฆังเตือน ทำกิจส่วนตัว
๐๕.๐๐ – ๐๕.๓๐ น.	ทำวัตรเช้า สวดมนต์แผ่กุศลเจริญเมตตา
๐๕.๓๐ – ๐๖.๓๐ น.	ฝึกปฏิบัติสมาธิเจริญอานาปานสติ (บรรยายสอดแทรกความสำคัญและอานิสงส์ของการเจริญอานาปานสติกัมมัฏฐาน)
๐๖.๓๐ – ๐๗.๐๐ น.	ฝึกเดินจงกรม ๖ ระยะ
๐๗.๓๐ - ๐๘.๓๐ น.	รับประทานอาหาร พักผ่อนอิริยาบถ
๐๘.๓๐ – ๑๐ .๓๐ น.	ฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน (ฝึกกำหนดทวารทั้ง ๕ โดยกำหนดทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย)
๑๐.๓๐ – ๑๑.๐๐ น.	ฝึกเดินจงกรมสลับกับการนั่งสมาธิ
๑๑.๐๐ – ๑๓.๐๐ น.	รับประทานอาหาร พักผ่อนอิริยาบถ
๑๓.๐๐ – ๑๕.๐๐ น.	ฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน (กำหนดพิจารณาสภาวธรรม)
๑๕.๐๐ – ๑๗.๐๐ น.	ฝึกเดินจงกรมสลับกับการนั่งสมาธิโดยอธิฐานจิตทุกชั้นตอน
๑๗.๐๐ – ๑๘.๐๐ น.	พักผ่อนอิริยาบถ ทำกิจส่วนตัว คิมน้ำปานะ
๑๘.๐๐ – ๑๘.๓๐ น.	ทำวัตรเย็น สวดมนต์แผ่กุศลเจริญเมตตา
๑๘.๓๐ – ๒๑.๐๐ น.	ฝึกปฏิบัติวิปัสสนาเพิ่มขึ้น (ฝึกกำหนดพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม)
๒๑.๐๐ น. เป็นต้นไป	พักผ่อนอิริยาบถ

วันที่ห้าของการฝึกอบรม (เน้นผลของการปฏิบัติสงบสุข ผ่อนคลายอิริยาบถ)

เวลา ๐๔.๓๐ น.	สัจญญะระฆังเตือน ทำกิจส่วนตัว
๐๕.๐๐ – ๐๕.๓๐ น.	ทำวัตรเช้า สวดมนต์แผ่กุศลเจริญเมตตา
๐๕.๓๐ – ๐๗.๐๐ น.	ฝึกปฏิบัติสมาธิเจริญอานาปานสติ (บรรยายสอดแทรกอานิสงส์ของการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔)
๐๗.๐๐ – ๐๘.๓๐ น.	รับประทานอาหาร พักผ่อนอิริยาบถ
๐๘.๓๐ – ๑๑.๐๐ น.	สอบอารมณ์กับพระอาจารย์ผู้สอน, สอบถามสนทนาธรรมกับพระอาจารย์

๑๑.๐๐ – ๑๓.๐๐ น.	รับประทานอาหาร พักผ่อนอิริยาบถ
๑๓.๐๐ – ๑๕.๐๐ น.	ปัจฉิมนิเทศ เปิดโอกาสแสดงความคิดเห็นเน้นผลของการปฏิบัติ
๑๕.๐๐ – ๑๖.๐๐ น.	ขอชมพระอาจารย์ ถากัมมัฏฐาน สมาทานศีล ๕ และพิธีปิด การฝึกอบรม (มอบวุฒิบัตร)

หลักสูตร ๘ วัน ๗ คืน ในวันที่สามของการฝึกอบรม เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๕.๐๐ น. ฟังเพิ่มการบรรยาย
เรื่องกฎแห่งกรรมและภพภูมิตามหลักพระพุทธศาสนา

รูปภาพชุดที่ ๓ โครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติปี พ.ศ. ๒๕๕๐

โครงการยกยูกุฎิทำกุฎิปฏิบัติธรรม ๒ ชั้น(กุฎิขพันธ์)

หลักการและเหตุผล

วัดนาค มี พระมหาคำรณ รตนนาโถ เป็นเจ้าอาวาส เห็นความสำคัญของการศึกษาอบรม และเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยเฉพาะการส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติธรรมแนวมหาสติปัญญา ๔ ต้องการหาสถานที่ภายในวัดที่เหมาะสมเพื่อจัดกิจกรรมดังกล่าว เห็นว่า วัดมีกุฎิหลายหลังและกำลังทรุดโทรม ถ้าทำการบูรณะซ่อมแซมยกคิดขึ้นเป็นกุฎิ ๒ ชั้น จะใช้ประโยชน์ในการจัดการอบรมปฏิบัติธรรมได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น จึงวางแผนออกแบบหาช่าง หาปัจจัยมาดำเนินการ จะได้เป็นการเริ่มต้นการจัดหาสถานที่เพื่อการจัดการอบรมประพฤติปฏิบัติธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อเป็นการบูรณะซ่อมแซมกุฎิทรงไทยที่กำลังทรุดโทรม
๒. เพื่อเปลี่ยนแปลงจัดวางกุฎิให้เพื่อเป็นที่พักและที่ปฏิบัติธรรมรองรับกับการอบรมปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสามเณร

เป้าหมาย

๑. ชั้นเป็นที่พัก ๓ ห้อง เพื่อเป็นห้องเก็บอารมณ์ของพระภิกษุสามเณร
๒. ชั้นล่างเป็นห้องปฏิบัติธรรมรวมสามารถรองรับนักเรียน พระสงฆ์ที่จะขออบรมปฏิบัติธรรม พัฒนาความรู้ เพิ่มพูนทักษะในการปฏิบัติธรรม

การดำเนินการ

เปลี่ยนแปลงซ่อมแซมกุฎิทรงไทยหลังเก่ายกคิดขึ้นทำเป็น ๒ ชั้น และหันหมุนกลับด้านหันหน้าออกด้านนอก

ระยะเวลาการดำเนินการ

ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ๕ เดือน จึงแล้วเสร็จ

งบประมาณ

อ.ศรีทวน กษพันธ์ เจ้าภาพ ๑ แสนบาท
ผ้าป่าเงินบริจาคและจากปัจจัยของวัดนาค
รวมงบประมาณค่าใช้จ่าย ๕ แสนบาทเศษ

หน่วยงานรับผิดชอบ

พระมหาคำรณ รตนนาโถ   เจ้าอาวาสวัดนาค
นายสมโภช อักษร   ไวยาวัจกร

นายนิยม เจือหอม

ไวยาวังกร

นายแก้ว อ่อนจำ

ช่างดำเนินการ

การติดตามและประเมินผล

โดยเจ้าอาวาสพร้อมกรรมการวัดดูแลการก่อสร้างอาคารได้เสร็จสมบูรณ์ใช้งานได้แล้ว

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

กุฏิอาการปฏิบัติธรรม ๑ หลัง รับคณะพระภิกษุสามเณรผู้ปฏิบัติได้ ๓ รูป/คน และเป็น
ห้องปฏิบัติธรรมรวมและห้องสอบอารมณ์ของวิปัสสนาจารย์ ปัจจุบันเสร็จใช้งานแล้ว

รูปภาพชุดที่ ๔ โครงการขกฤทิทำฤฎิปฏิบัติธรรม ๒ ชั้น(ฤฎิซพันธ์)

โครงการสร้างอาคารปฏิบัติธรรม ๒ ชั้น
(สถานธรรมานุสรณ์ ศ. ดร.หลุย จำปาเทศ และสมาคม THE BOSS)

หลักการและเหตุผล

หลังจากได้บูรณะซ่อมแซมกุฏิชพัณฑ์แล้ว เริ่มมีผู้สนใจมาปฏิบัติธรรม วัฒนาค มีพระมหาคํารณ รตนนาโธ เป็นเจ้าอาวาส จึงเห็นว่าควรที่จัดหาขยายสถานที่เพื่อรองรับการอบรมประพฤตปฏิบัติธรรมให้แก่ผู้เริ่มปฏิบัติที่มาเป็นหมู่คณะเล็กๆ ๑๐-๒๐ คน เช่น คณะเด็กนักเรียนโรงเรียนวัฒนาค ที่ทางวัดอุปถัมภ์จะมารับการอบรมทุกปี หรือคณะนักเรียนโรงเรียนอื่น การพัฒนามีการวางโครงสร้างวางแผนเพื่อความถูกต้องเหมาะสม จึงเกิดการศึกษาวิจัยขั้นนี้ขึ้น เป็นการสรุปรวบรวมสอบทวนสิ่งที่ได้จัดทำและจะทำ เพื่อความสมบูรณ์แบบตามแนวทางพระคัมภีร์ในทางพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อเป็นสถานที่รองรับการอบรมประพฤตปฏิบัติธรรมให้แก่ผู้เริ่มปฏิบัติที่มาเป็นหมู่คณะเล็กๆ ๑๐-๒๐ คน
๒. เพื่อเป็นสถานที่รองรับการอบรมประพฤตปฏิบัติธรรมให้แก่เด็กนักเรียนหญิงหรืออุบาสิกาโดยจัดออกแบบให้มีห้องน้ำในตัวอาคารทั้งชั้นบนและชั้นล่าง

เป้าหมาย

เพื่อเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและที่พักรวมชั้นบน ชั้นล่างเป็นห้องปฏิบัติธรรมรวม เพื่อสามารถรองรับนักเรียนหญิง อุบาสิกา ประมาณ ๑๐-๒๐ คน ที่จะเข้าอบรมปฏิบัติธรรม พัฒนาความรู้ เพิ่มพูนทักษะในการปฏิบัติธรรม

การดำเนินการ

ทำการก่อสร้างโดยบริษัท กังสดาล อินเตอร์ จำกัด

ระยะเวลาการดำเนินการ

ตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๔๗ ถึง เดือนเมษายน พ.ศ ๒๕๔๗ เป็นเวลา ๘ เดือน

งบประมาณ

ทั้งสิ้นประมาณ ๑,๔๖๐,๐๐๐ บาท

เงินกู้ ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ศ. ดร.หลุย จำปาเทศ และสมาคม The BOSS

เงินผ้าป่าและเงินบริจาค

หน่วยงานรับผิดชอบ

พระมหาคำรณ รตนนาโถ	เจ้าอาวาสวัดนาค
นายสมโภช อักษร	ไวยาวัจกร
นายนิยม เจือหอม	ไวยาวัจกร
นายแก้ว อ่อนล้ำ	ช่างที่ปรึกษา

การติดตามและประเมินผล

โดยเจ้าอาวาสพร้อมกรรมการวัดดูแลการก่อสร้างอาคารได้เสร็จสมบูรณ์ใช้งานได้แล้ว

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

กุฏิอาคารปฏิบัติธรรม ๑ หลัง รับคณะผู้ปฏิบัติได้เป็นหมู่คณะประมาณ ๑๐-๒๐ คน
ปัจจุบันเสร็จใช้งานแล้ว

ใช้เป็นที่พักอาศัยสงฆ์ในวันธรรมสวนะ

ใช้เป็นที่แสดงธรรมอบรมกัมมัฏฐานนักเรียนหญิง อุบาสิกา ประมาณ ๑๐-๒๐ คน

รูปภาพชุดที่ ๕ โครงการสร้างอาคารปฏิบัติธรรม ๒ ชั้น

โครงการสร้างโรงครัว-หอนัน

หลักการและเหตุผล

วัดนาค มี พระมหาคำรณ รตนนาโถ เป็นเจ้าอาวาส เห็นความสำคัญของการศึกษาอบรม และเผยแผ่ศาสนาธรรม จึงพัฒนาเปลี่ยนรูปแบบและยุทธศาสตร์ การจัดการบริหารวัด เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องรองรับการศึกษาอบรมประเพณีปฏิบัติธรรมแนวมหาสติปัฏฐาน ๔

การพัฒนาได้มีการวางแผนสร้างโรงครัวหอนัน เพื่อเป็นการจัดเขตกุฏิเสนาสนะและเขตปฏิบัติธรรมความถูกต้องเหมาะสม โรงครัวหอนัน มีความจำเป็นที่ต้องมีขึ้นเพื่อจัดเลี้ยงพระภิกษุสามเณรพร้อมทั้งอุบาสกและอุบาสิกาที่มาปฏิบัติธรรม อีกทั้งเป็นศูนย์กลางบำเพ็ญบุญของพุทธศาสนิกชน ด้วยเหตุที่โรงครัวหอนันจะเป็นที่ต้อนรับพุทธศาสนิกชนด้วย จึงหลีกเลี่ยงไม่พื้นที่ที่จะก่อให้เกิดเสียงอึกทึกเอะอะ จึงทำการสร้างโรงครัวหอนัน เพื่อแก้ไขปัญหาและจะได้ใช้เป็นประโยชน์ในศาสนกิจอื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อโรงครัวหอนันหลังใหม่ทดแทนหลังเดิมที่ทรุดโทรม โดยใช้วัสดุที่รื้อถอนจากศาลาโรงครัวที่มีอยู่เดิมไปใช้
๒. เพื่อสร้างโรงครัวหอนันให้ห่างจากเขตปฏิบัติธรรม เพื่อหลีกเลี่ยงเสียงอึกทึกจากโรงครัว-หอนันที่จะมีถึงบริเวณการปฏิบัติธรรม
๓. เพื่อใช้บริเวณโรงครัวเดิมเป็นเขตการปฏิบัติธรรมปลูกสร้างอาคารปฏิบัติธรรม

เป้าหมาย

ใช้เป็นที่พักผ่อนอาหารเมื่อมีผู้มาทำบุญเลี้ยงพระภายในวัด

ใช้เป็นที่พักผ่อนอาหารเช้า เพล

ใช้เป็นที่พักผ่อนปรึกษาแก่ญาติโยม

ใช้เป็นที่พักผ่อนกุศลศพบในบางคราวแก่ญาติโยม

การดำเนินการ

พระมหาคำรณ รตนนาโถ

เจ้าอาวาส

ควบคุมดูแลการก่อสร้าง

นายแก้ว อ่อนจำ

ช่างดำเนินการ

ระยะเวลาการดำเนินการ

๘ เดือน พฤษภาคม ถึง ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

งบประมาณ

ไม่เก็บมูลค่าประมาณ ๔๕๐,๐๐๐ บาท

งบประมาณ ๑,๒๐๐,๐๐๐ บาท
 สิ้นงบประมาณรวม ๑,๖๕๐,๐๐๐ บาท
 เงินกู้ ปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ศ. ดร. หุส ขำแป และสมาคม The BOSS
 ฟ้าป่าและเงินบริจาค

หน่วยงานรับผิดชอบ

พระมหาคำณ รตนนาโ	เจ้าอาวาสวัดนาค
นายสมโภช อักษร	ไวยวัจกร
นายนิยม เจือหอม	ไวยวัจกร
นายแก้ว อ่อนล้ำ	ช่างดำเนินการ

การติดตามและประเมินผล

โดยเจ้าอาวาสพร้อมกรรมการวัดดูแลการก่อสร้างอาคารได้เสร็จสมบูรณ์ใช้งานได้แล้ว
 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

สามารถแก้ปัญหาเสียงอีกทีที่จะเกิดในหอฉัน-โรงครัว ที่จะไปรบกวนโยคีผู้ปฏิบัติธรรม
 ได้นำเอาวัสดุจากการรื้อถอนศาลาโรงครัวเดิมมาประกอบต่อเติมสร้างใหม่อันเป็นการไม่
 เสียเปล่า

พระภิกษุในหอฉัน-โรงครัวใหม่ที่มีรั้วรอบกันแมวและสุนัขที่จะมารบกวน
 ได้เป็นสถานที่ให้แก่พระภิกษุเวที่แสดงพระธรรมเทศนาแก่ญาติโยมมีที่บำเพ็ญกุศล
 ใช้เป็นที่ให้ญาติโยมมาประชุมร่วมงานในวัด

รูปภาพชุดที่ ๖ โครงการสร้างหอฉัน-โรงครัว
หอฉัน

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โรงครัว

โครงการสร้างอาคารคหพันธ์ (๒ ชั้น ๑๖ห้อง)

หลักการและเหตุผล

วัดนาค มี พระมหาคำรณ รตนนาโถ เป็นเจ้าอาวาส เห็นความสำคัญของการศึกษาอบรม และเผยแผ่ศาสนาธรรม จึงพัฒนาเปลี่ยนรูปแบบและยุทธศาสตร์ การจัดการบริหารวัด เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องรองรับการศึกษาอบรมประเพณีปฏิบัติธรรมแนวมหาสติปัฏฐาน ๔

การพัฒนาที่มีการวางโครงสร้างวางแผนเพื่อความถูกต้องเหมาะสม จึงเกิดการศึกษาวิจัยขึ้นนี้ขึ้น เป็นการสรุปรวบรวมสอบทวนสิ่งที่ได้จัดทำและจะทำ เพื่อความสมบูรณ์แบบตามแนวทางพระคัมภีร์ในทางพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์

เพื่อการปฏิบัติธรรมของโยคีที่ปฏิบัติธรรมนานๆติดติดกันจะได้ใช้เป็นที่พักและเก็บอารมณ์

เพื่อแยกโยคีออกจากกัน

เป้าหมาย

เป็นที่เก็บอารมณ์ช่วงการปฏิบัติธรรมของโยคีจะปฏิบัติเข้ม

ทำเป็นอาคารที่ปฏิบัติให้เป็นสัดส่วนโดยมีห้องน้ำในห้องทุกห้อง เป็นที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม แยกออกจากกันมีสิ่งรบกวนต่างๆ

การดำเนินการ

พระมหาคำรณ รตนนาโถ	เจ้าอาวาส	เป็นประธานควบคุมดูแลการก่อสร้าง
นายแก้ว อ่อนล้ำ	ช่างดำเนินการ	

ระยะเวลาการดำเนินการ

๘ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๕ ถึง พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๕

งบประมาณ

ประมาณ ๔.๕ ล้านบาท

กลุณ ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ศ. ดร.หลุย จำปาเทศ และสมาคม The BOSS

กลุณ ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ อ.ศรีทวน คหพันธ์

ผ้าป่าและเงินบริจาค

หน่วยงานรับผิดชอบ

พระมหาคำรณ รตนนาโถ	เจ้าอาวาสวัดนาค
นายสมโภช อักษร	ไวยาวัจกร

นายนิยม เจือหอม

ไวยาวัจกร

นายแก้ว อ่อนจำ

ช่างดำเนินการ

การติดตามและประเมินผล

โดยเจ้าอาวาสพร้อมกรรมการวัดดูแลการก่อสร้างอาคาร ปัจจุบันอยู่ในระหว่างการก่อสร้าง แล้วประมาณ ๒๐%

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

สามารถเป็นที่ป้องกันโยคีจากปัญหาเป็นการแยกพื้นที่ออกจากกุฏิและเสนาสนะที่จะก่อให้เกิดการรบกวนโยคีผู้ปฏิบัติธรรม

อาคารคหพันธ์ (๒ชั้น ๑๖ ห้อง) จะเป็นห้องปฏิบัติธรรมเดี่ยวมีห้องน้ำและเครื่องสุขภัณฑ์พร้อม สะดวกสบายแก่โยคีผู้มีความตั้งใจจะมาปฏิบัติธรรมอย่างอุกฤษณ์

พระภิกษุสามเณร หรือพุทธบริษัทไม่ว่าเหล่าใดก็สามารถใช้อาคารนี้ได้เท่าเทียมกันไม่จำกัดชนชั้นวรรณะ

การดูแลโยคีผู้ปฏิบัติเป็นไปโดยสะดวกเป็นสัดส่วน สบายทั้งแก่วีปัสสนาจารย์และโยคีผู้ปฏิบัติธรรม

รูปภาพชุดที่ ๗ โครงการสร้างอาคารคหพันธ์ (๒ ชั้น ๑๖ ห้อง)

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ลักษณะเป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โครงการบูรณะปฏิสังขรณ์กุฏิเสนาสนะ

หลักการและเหตุผล

วัดนาค มี พระมหาคำรณ รตนนาโถ เป็นเจ้าอาวาส เห็นความสำคัญของการศึกษาอบรม และเผยแผ่ศาสนาธรรม จึงพัฒนาเปลี่ยนรูปแบบและยุทธศาสตร์ การจัดการบริหารวัด เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องรองรับการศึกษาอบรมประเพณีปฏิบัติธรรมแนวมหาสติปัฏฐาน ๔ การพัฒนา มีการวางโครง สร้างแผนงาน กุฏิเสนาสนะเป็นที่พักของพระภิกษุสงฆ์สามเณรภายในวัดที่สำคัญ การบูรณปฏิสังขรณ์ของที่คร่ำคร่าให้ดำรงคงอยู่ต่อไป เป็นการใช้สอยทรัพยากร ธรรมชาติอย่าง ประหยัด

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อบูรณปฏิสังขรณ์กุฏิเสนาสนะ ใช้เป็นที่พักและเก็บอารมณ์ของพระภิกษุสามเณร ภายในวัดนาคและพระอาคันตุกะ
๒. เพื่อเป็นการรักษาซ่อมแซม และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดคุ้มค่าที่สุด

เป้าหมาย

เป็นที่พักของพระภิกษุสามเณรภายในวัดและพระอาคันตุกะ

การดำเนินการ

พระมหาคำรณ รตนนาโถ	เจ้าอาวาส	เป็นประธานควบคุมดูแลการก่อสร้าง
นายแก้ว อ่อนจ้ำ	ช่างดำเนินการ	

ระยะเวลาการดำเนินการ

ยังมีได้กำหนดเวลาที่แน่นอน

งบประมาณ

ประมาณ ..... ล้านบาท

ที่ดิน ผ้าป่าและเงินบริจาค

หน่วยงานรับผิดชอบ

พระมหาคำรณ รตนนาโถ	เจ้าอาวาสวัดนาค
นายสมโภช อักษร	ไวยาวัจกร
นายนิยม เจือหอม	ไวยาวัจกร
นายแก้ว อ่อนจ้ำ	ช่างดำเนินการ

การติดตามและประเมินผล

โดยเจ้าอาวาสพร้อมกรรมการวัดดูแลการก่อสร้างอาคาร ปัจจุบันยังมีได้ดำเนินการ
ผลที่คาดว่าจะได้รับ

บูรณปฏิสังขรณ์กุฏิเสนาสนะ ใช้เป็นที่พักและเก็บอารมณ์ของพระภิกษุสามเณรภายในวัด
นาคและพระอาคันตุกะ

- พ.ศ. ๒๕๔๖ ซ่อมแซมกุฏิสงฆ์ทรงไทย ๓ ห้องและยกสูงเป็นสองชั้น ๑ หลัง สิ้น
งบประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ บาท (ห้าแสนบาทถ้วน) (เหมาจ่าย)
- พ.ศ. ๒๕๔๗ ซ่อมแซมศาลาการเปรียญทำมุงลาด สิ้นงบประมาณ ๓๐,๐๐๐ บาท (สาม
หมื่นบาทถ้วน) (เหมาจ่าย)
- พ.ศ. ๒๕๔๗ ซ่อมแซมห้องน้ำและห้องสุขา สิ้นงบประมาณ ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่น
บาทถ้วน) (เหมาจ่าย)
- พ.ศ. ๒๕๔๘ ทาสีกุฏิสงฆ์ สิ้นงบประมาณ ๓๐,๐๐๐ บาท(สามหมื่นบาทถ้วน) (เหมา
จ่าย)
- พ.ศ. ๒๕๔๘ ซ่อมที่ดินขยายวัดให้จัดถนน สิ้นงบประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ บาท (สามแสน
บาทถ้วน) (เหมาจ่าย)
- พ.ศ. ๒๕๔๘ ขุดขยายสระน้ำ สิ้นงบประมาณ ๑๓๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนสามหมื่น
บาทถ้วน) (เหมาจ่าย)
- พ.ศ. ๒๕๔๘ ทำศาลาพิพิธภัณฑ์ บุรณะศาลา สิ้นงบประมาณ ๑๓๐,๐๐๐ บาท (หนึ่ง
แสนสามหมื่นบาทถ้วน) (เหมาจ่าย)
- พ.ศ. ๒๕๔๘ ปรับเส้นทางจราจรให้ห่างออกจากที่ปฏิบัติธรรม
- พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๐ ซ่อมแซมปรับพื้นกุฏิสงฆ์และปรับพื้นให้เสมอ สิ้นงบประมาณ
๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน) (เหมาจ่าย)
- พ.ศ. ๒๕๕๐ ซ่อมแซมอาสนะสงฆ์และที่เก็บของ สิ้นงบประมาณ ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่ง
หมื่นบาทถ้วน) (เหมาจ่าย)
- พ.ศ. ๒๕๕๐ ซ่อมแซมห้องน้ำและห้องสุขา สิ้นงบประมาณ ๕,๐๐๐ บาท (ห้าพันบาท
ถ้วน) (เหมาจ่าย)
- พ.ศ. ๒๕๕๐ ซ่อมแซมกุฏิสงฆ์ทรงไทยดีฝา สิ้นงบประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่ง
แสนบาทถ้วน) (เหมาจ่าย)
- พ.ศ. ๒๕๕๐ ซ่อมแซมรั้วเพื่อจัดแบ่งกุฏิเสนาสนะและเขตปฏิบัติธรรม
- พ.ศ. ๒๕๕๐ สร้างรั้วเพื่อกั้นบริเวณตัดรั้วออกจากอาคารวัด

รูปภาพชุดที่ ๘ โครงการบูรณปฏิสังขรณ์กุฏิเสนาสนะ

ซ่อมแซมกุฏิสงฆ์ทรงไทยยกสูงเป็นสองชั้น ๑ หลัง

ซ่อมแซมศาลาการเปรียญทำมั่งลาด

ซ่อมแซมห้องน้ำและห้องส้ว

ทาสีกุฏิสงฆ์

ซื้อที่ดินขยายวัดให้ชัดเจน

ขุดขยายสระน้ำ

ทำศาลาพิพิธภัณฑ

บรณะศาลา

ปรับเส้นทางจราจรให้ห่างออกจากที่ปฏิบัติธรรม

ซ่อมแซมปรับพื้นกุฏิสงฆ์และปรับพื้นที่เสมอ

ซ่อมแซมอาสนะสงฆ์และที่เก็บของ

ซ่อมแซมห้องน้ำและห้องสุขา

ซ่อมแซมภูมิทัศน์ทรงไทยดีฟ้า

รั้วเพื่อจัดแบ่งกุฏิเสนาสนะและเขตปฏิบัติธรรม

รั้วเพื่อกันบริเวณสัตว์ออกจากอาคารวัด

โครงการจัดสร้างห้องน้ำ

หลักการและเหตุผล

วัดนาค มี พระมหาคำรณ รตนนาโถ เป็นเจ้าอาวาส เห็นความสำคัญของการศึกษาอบรม และเผยแผ่ศาสนาธรรม จึงพัฒนาเปลี่ยนรูปแบบและยุทธศาสตร์ การจัดการบริหารวัด เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องรองรับการศึกษาอบรมประเพณีปฏิบัติธรรมแนวมหาสติปัฏฐาน ๔

การพัฒนา มีการวางโครงสร้างแผนงาน การพัฒนาวัดนาคให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมมีการสร้างอาคารปฏิบัติธรรม หอฉันโรงครัว บูรณปฏิสังขรณ์กุฏิเสนาสนะ ที่ขาดไม่ได้อีกอย่าง คือ ห้องน้ำ

เนื่องจากมีบุคคลกลุ่มต่างๆ เข้ามาและมีเพศ ที่แตกต่างกันออกไป ห้องน้ำจึงต้องมีให้เหมาะสมรองรับพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่มาวัด พระภิกษุสงฆ์สามเณรอุบาสก และที่สำคัญ อุบาสิกา ได้แก่

๑. ซ่อมแซมห้องน้ำหน้าศาลาการเปรียญสำหรับพระภิกษุสามเณร อุบาสกและอุบาสิกาปฏิบัติธรรมจำนวน ๑ ห้อง
๒. สร้างห้องน้ำหอฉันโรงครัวสำหรับพุทธศาสนิกชนอุบาสกและอุบาสิกาที่มาวัดจำนวน ๔ ห้อง
๓. สร้างห้องน้ำบนกุฏิสำหรับพระภิกษุสามเณรจำนวน ๒ ห้อง
๔. ซ่อมแซมห้องน้ำหลังกุฏิสงฆ์สำหรับพระภิกษุสงฆ์สามเณร
๕. สร้างห้องน้ำกุฏิคหพันธ์สำหรับพระภิกษุสงฆ์สามเณรอุบาสกด้านนอกจำนวน ๑ ห้อง และชั้นล่างด้านใน จำนวน ๑ ห้อง
๖. สร้างห้องน้ำในตัวอาคารสถานธรรมานุสรณ์ ศ.ดร.หลุย จำปาเทศ ชั้นบนและล่าง ชั้นละจำนวน ๑ ห้อง เพื่อนักเรียนหญิงและอุบาสิกาใช้ขณะปฏิบัติธรรม
๗. สร้างห้องน้ำในตัวอาคารคหพันธ์ เพื่อเป็นห้องปฏิบัติธรรมเดี่ยวเก็บอารมณ์
๘. สร้างห้องน้ำในห้องรับประทานอาหารของตัวอาคารคหพันธ์

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อสร้างรองรับพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่มาวัด พระภิกษุสงฆ์สามเณรอุบาสก และอุบาสิกา
๒. เพื่อเป็นการทำให้เหมาะสมเพศต่อการปฏิบัติธรรมที่จะมีขึ้น

เป้าหมาย

เพื่อรองรับให้เพียงพอแก่จำนวน โยคีรวมทั้งพุทธศาสนิกชน เพื่อจัดให้อยู่ในที่เหมาะสม
การดำเนินการ

พระมหาคำรณ รตนาโถ   เจ้าอาวาส   เป็นประธานควบคุมดูแลการก่อสร้าง
นายแก้ว อ่อนล้ำ   ช่างดำเนินการ

ระยะเวลาการดำเนินการ

ดำเนินการพร้อมกับโครงการสร้างหอฉันโรงครัว กุฏิคหพันธ์

งบประมาณ

ประมาณ ๓ ล้านบาท กฐิน ผ้าป่าและเงินบริจาค

หน่วยงานรับผิดชอบ

พระมหาคำรณ รตนาโถ   เจ้าอาวาสวัดนาค
นายสมโภช อักษร   ไวยาวัจกร
นายนิยม เจือหอม   ไวยาวัจกร
นายแก้ว อ่อนล้ำ   ช่างดำเนินการ

การติดตามและประเมินผล

โดยเจ้าอาวาสพร้อมกรรมการวัดดูแลการก่อสร้างอาคาร   ปัจจุบันดำเนินการไปแล้ว
คงเหลืออาคารคหพันธ์

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

สามารถรองรับพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่มาร่วมปฏิบัติธรรมที่วัด พระภิกษุสงฆ์สามเณรอุบาสก และอุบาสิกา
และเพื่อเป็นการทำให้เหมาะสมเพศต่อการปฏิบัติธรรมที่จะมีขึ้น

รูปภาพชุดที่ ๕ โครงการจัดสร้างห้องน้ำ
ห้องน้ำหน้าศาลาการเปรียญ

ห้องน้ำหอฉันโรงครัว

ห้องน้ำบนกุฏิ

ห้องน้ำหลังกุฏิสงฆ์

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ห้องน้ำกุฏิคหพัณธ์

ห้องน้ำในตัวอาคารสถานธรรมานุสรณ์ ศ.ดร.หลุย จำปาเทศ

ห้องน้ำในตัวอาคารคหพัณธ์

ห้องน้ำในห้องรับประทานอาหาร

ประวัติที่ปรักษางานวิจัย

ชื่อ — ชื่อสกุล	พระมหาคำรณ รตนนาโถ (จำปาเทศ)
วัน เดือน ปีเกิด	๑๑ มีนาคม ๒๕๐๒
ภูมิลำเนา	หมู่ ๕ ตำบลห้วยยาง อำเภอบ้านเสาย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
บรรพชา — อุปสมบท	๒๕๒๘ วัดกำแพงแดง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
ประวัติการศึกษา	มัธยมศึกษาปีที่ ๕ นักธรรมเอก เปรียญธรรม ๔ ประโยค
ประวัติการทำงาน	๒๕๔๔ — ๖ วิปัสสนาจารย์ วัดมหาธาตุ วรวิหาร ๒๕๔๔ ถึงปัจจุบัน ครูสอนปริยัติธรรม วัดมหาธาตุ วรวิหาร ๒๕๔๔ ถึงปัจจุบัน ครูสอนบาลี วัดมหาธาตุ วรวิหาร ๒๕๔๖ ถึงปัจจุบัน เจ้าอาวาสวัดนาค
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	วัดนาค ตำบลช่องสะแก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี โทร ๐๓๒ - ๔๑๓๓๖๖
อุคมคติ	เพื่อรักษาสืบทอดพระพุทธศาสนาครบ ๕,๐๐๐ ปี

ประวัติผู้ช่วยนักวิจัย

ชื่อ — ชื่อสกุล	พระมหาอดิเรก วิโมกฺขธมฺโม (พรมพานิชย์)
วัน เดือน ปีเกิด	๘ พฤษภาคม ๒๕๐๖
ภูมิลำเนา	ตำบล หิรัญรุจี อำเภอชนบุรี กทม.
บรรพชา — อุปสมบท	๒๕๓๕ ที่ วัดกำแพงแดง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
ประวัติการศึกษา	๒๕๓๗ นักธรรมเอก ๒๕๔๐ เปรียญธรรม ๕ ประโยค
ประวัติการทำงาน/ตำแหน่ง	๒๕๔๕ วิปัสสนาจารย์ วัดนาค ๒๕๔๖ ครูสอนปริยัติธรรม วัดมหาธาตุ วรวิหาร ๒๕๔๘ ครูสอนบาลี วัดพระรูป
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	วัดนาค ตำบลช่องสะแก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี โทร ๐๓๒ - ๔๑๓๓๖๖
อุดมคติ	อดุตาหิ อดุตโน นาโถ คนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน จงทำตนให้มีที่พึ่งเสียก่อน แล้วจึงไปสอนผู้อื่น